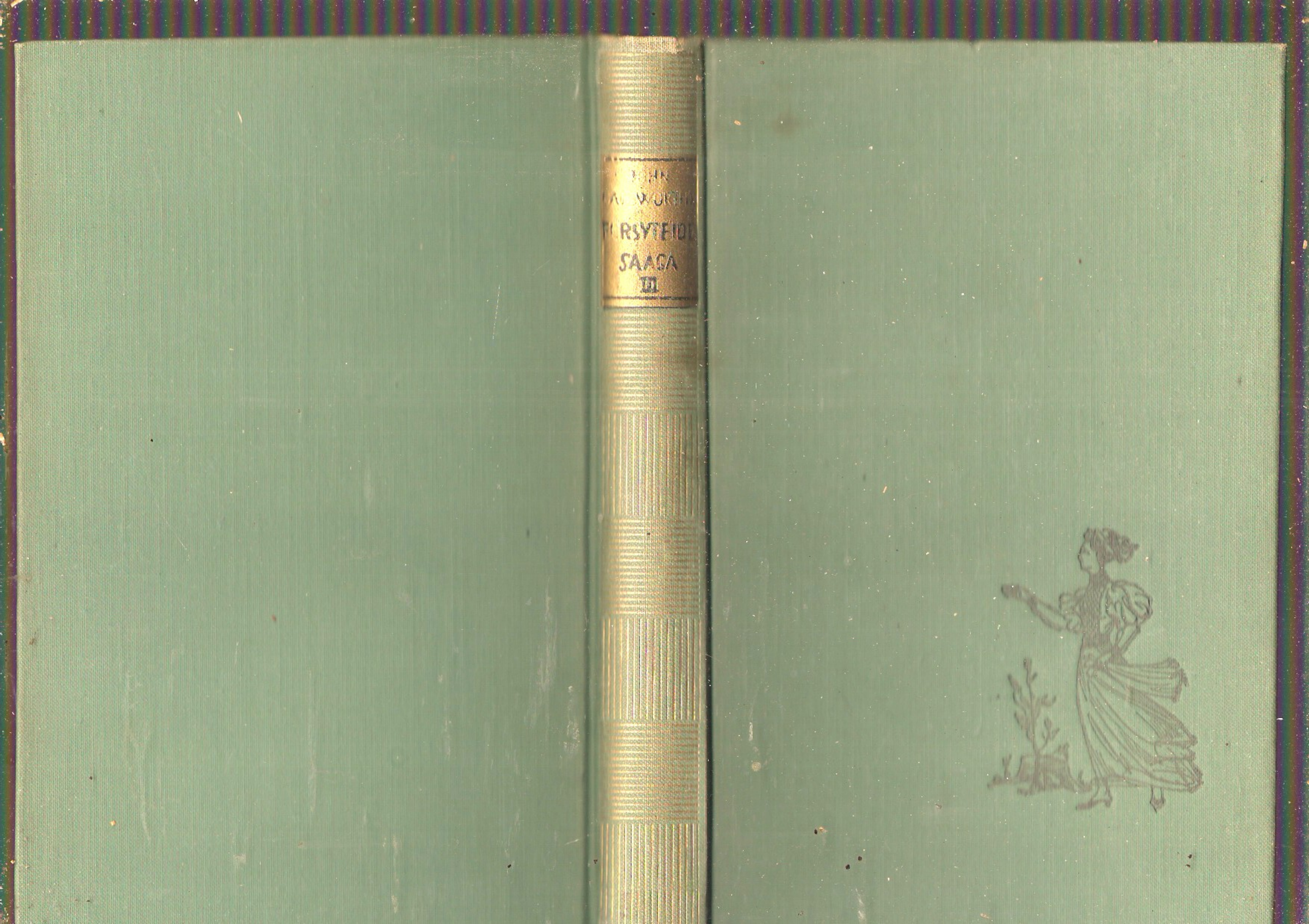
SAAGA
III

JOHN GALSWORTHY

FORSYTE'IDE SAAGA

III

ROMAAN

1960

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS · TALLINN

Originaali tiitel:
John Galsworthy
«THE FORSYTE SAGA»
3
«TO LET»
Foreign Languages Publishing House
Moscow 1956

Tõlkinud
M. Sillaots

Köite kujundanud
H. Vitsur

Ombrispaberi kujundanud
P. Reeveer

VÄLJA ÜÜRIDA

«Noist vaenuüskadest saab ellu paar
noort armunut all hädatähe vande.»

«Romeo ja Julia»

ESIMENE OSA

1. peatükk

KOHTUMINE

Soames Forsyte väljus «Knightsbridge'i» võõrastemajast (kus ta oli peatunud) 1920. aasta 12. mai pärastlõunal kavatsusega külastada mingit pildikogu ühes Cork Streeti näitusesaalis ja mõelda Tulevikule. Ta läks jala. Pärast sõda ei võtnud ta iial sõidukit, kui see just paratamatu polnud. Sõidukijuhid olid tema arvates ebaviisakas kamp, kuigi nad vastavalt inimloomuse tavadele hakkasid viisakamaks muutuma nüüd, kus sõda oli möödas ja pakkumine hakkas jälle nõudmist ületama. Ta polnud neile siiski andestanud, sügavas hingepõhjas samastades neid süngete mälestustega ja tumedalt ühendades neid revolutsiooniga, nagu kõiki nende seltskonnakihi liikmeid. Suur mure, mida ta sõja ajal oli tundnud, ja veel suurem mure, mis teda piinas sõjajärgsel rahuajal, olid jätnud tema visale loomusele psühholoogilisi jälgi. Ta oli vaimus nii sageli laostumist läbi elanud, et oli lakanud uskumast selle tegelikku tõenäolisusse. Kui inimene maksis aastas neli tuhat naela tulumaksu ja lisamakse, siis halvemaks ei võinud olukord küll enam minnagi! Veerand miljoni suurune varandus, mis väga mitmel viisil oli investeeritud ja millest ainult naise ja tütre eest tuli hoolitseda, pakkus küllaldast kindlustust isegi tolle pöörase idee — kapitalimaksu kiuste. Mis puutus sõjaaegsete kasude võõrandamisse, siis pooldas ta seda täiesti, sest temal neid ei olnud, — teistele oli see «päris paras»! Piltide hind pealegi oli tunduvalt tõusnud ja oma pildikogu pealt oli ta sõja algusest saadik teeninud rohkem kui iialgi enne. Ka õhurünnakud

olid soodustavalt mõjunud loomupäraselt ettevaatlikule vaimulaadile, karastades juba niigi kangekaelset iseloomu. Kui ollakse täieliku tükeldamise ohus, siis väheneb hirm osalise tükeldamise ees, mida tähendavad lõivud ja maksud; harjumus sakslaste häbitegusid taunida oli aga loomulikult viinud tööerakonna taunimiseni, — kui mitte avalikult, siis vähemalt oma hinge sügavuses.

Ta läks jala. Aega oli pealegi küllalt, sest Fleur pidi teda näituseruumis kohtama kell neli, praegu oli kell alles pool kolm. Käimine oli talle kasulik; tema maks polnud täiesti korras ja ta närvid üsna otsas. Ta naisel oli linnas viibides alatasa käimisi ja tütar jooksis aina ühest kohast teise, nagu enamik noori naisi pärast sõda. Soames pidi siiski tänulik olema, et Fleur oma nooruse tõttu ei saanud sõjas endas midagi ette võtta. Muidugi oli Soames seda sõda algusest peale kõigest hingest toetanud, kuid selle toetuse ja oma naise või tütre kehalise toetamise vahel oli suur vahe; teisiti ei võinud see ollagi tema vanamoelise ellusuhtumise juures, mis jälestas igasugust tunnete liialdamist. Ta oli näiteks karmilt keelanud Annette'il, kes nii veetlev oli (ja 1914. aastal alles kolmekümne nelja aastane), minna oma kodumaale — Prantsusmaale, oma *chère patrie*'sse, nagu ta seda sõja mõjul oli nimetama hakanud —, et seal põetada oma *«braves poilus»**. See veel puudus! Hävitada oma tervis ja ilu! Nagu oleks Annette tegelikult mingi põetaja! Soames oli kavatsuse kindla käega tühistanud. Annette võis sõdureile kodus õmmelda või kududa! Annette ei olnud sõjaväljale läinud, ta polnud aga sestsaadik enam täitsa endine. Suurenenud oli ta halb kalduvus Soamesi pilgata, — mitte avalikult, vaid kestvate väikeste torgetega. Mis puutub Fleurisse, siis oli sõda lahendanud keerulise küsimuse, kas panna ta kooli või mitte. Oli parem, kui Fleur viibis eemal sõjameeleolus elavast emast, kui ta oli kaugemal võimalikest õhurünnakuist ja ihast teha midagi ebatavalist ja liialdatut; Soames pani ta nii kaugele läänes asetsevasse õppeasutusse, kui tema nõudlikkus selliste asutuste vastu vähegi lubas, ja Fleuri järele tundis ta hirmsasti puudust. Fleur! Soames ei kahetsenud seda võõrapärast nime, mille ta oma tütrele pärast tema sündi nii äkki oli otsustanud anda,

kuigi see oli olnud teatavaks kontsessiooniks prantslastele. Fleur! Ilus nimi — ja ilus laps! Kuid rahutu — liiga rahutu; ja kangekaelne! Kõigele lisaks tundis ta oma võimu isa üle! Soames mõtles sageli, mäherdune viga see oli, et ta säärase narrina kiindus oma tütresse. Olla vana ja olla kiindunud! Kuuskümmend viis aastat! Ta vananes; kuid ta ei tundnud seda, sest tema teisest abielust oli kujunenud jahe teineteise kõrval elamine; võib-olla oli see temale õnneks, arvestades Annette'i noorust ja meeldivat välimust. Soames oli oma elus tundnud vaid üht tõelist kirge, — oma esimese naise Irene vastu. Jah, too mehike, tema onupoeg Jolyon, kes Irenega oma teed oli läinud, olevat nüüd väga hädine, nagu räägiti. Polnud ka ime; ta oli seitsmekümne kahe aastane ja kakskümmend aastat kolmandas abielus!

Soames peatus hetkeks ja kummardus üle puiestikuvõre. Kohane paik mälestuste värskendamiseks poolel teel Park Lane'il asetseva maja, mis oli näinud ta enda sündi ja vanemate surma, ja Montpellier Square'il asetseva väikese maja vahel, kus ta kolmekümne viie aasta eest oli nautinud oma esimest abielu. Nüüd, pärast kahekümneaastast teist abielu, tundus talle vana kurbmäng otsekui mingi eelmise eluna, mis oli lõppenud, kui Fleur sündis loodetud poja asemel. Juba paljude aastate eest oli ta lakanud kas või alateadlikultki kahetsemast, et talle ei sündinud poeg: Fleur täitis kogu ta südame. Tütar kandis ju ikkagi tema nime, ja Soames ei igatsenud sugugi toda aega, mil ta nime muudab. Kui Soames kunagi mõtleski sellele õnnetule võimalusele, siis ühines selle mõttega ebamäärane tunne, et ta võis teha oma tütre küllalt rikkaks, et soovi korral osta ja kustutada tolle mehe nimi, kes temaga naituks, — miks mitte, kuna nüüd nähtavasti naised meestega üheõiguslikud olid? Salajases veendumuses, et nad seda siiski ei olnud, äigas Soames kõverdatud käega tugevasti üle näo, kuni käsi jõudis lohutava lõuani. Tänu kasinaile eluviisidele polnud Soames paksuks ega lodevaks muutunud; ta nina oli kahvatu ja õhuke, hall mokahabe lühikeseks kärbitud, silmanägemine niisama hea nagu enne. Kergelt kumerasse hoidumine tegi ta hallide juuste taandumise tõttu kõrgemaks muutunud lauba mõjul tekkinud pikema

näo vähem silmapaistvaks. Aeg ei olnud kuigi palju muutnud kõige «kaalukamat» noort Forsyte'i, nagu teda oleks nimetanud viimane vanadest Forsyte'idest — Timothy —, kes nüüd elas saja esimest aastat.

Plataanipuude vari langes Soamesi peenele pehmele kübarale; ta oli loobunud torukübarate kandmisest, — tänapäeval polnud mõtet jõukusele tähelepanu juhtida. Plataanipuud! Soamesi mõtted rändasid vilkalt Madridi, — viimaste ülestõusmispühade juurde enne sõda, kus ta otsustama pidi, mis tolle Goya pildi asjas teha, ning avastusreisi ette võttis, et kunstnikku koha peal uurida. See kunstnik mõjus temasse tugevasti, — suurte võimetega mees, tõeline geenius! Nii kõrgelt kui teda hinnatigi — Soames oli kindel, et tulevik hindab teda veelgi kõrgemalt. Teine Goyast vaimustumise tuhin oleks veel suurem kui esimene; oo jah! Ja Soames ostis. Sel reisil tegi ta, mida ta varem iialgi polnud teinud, — ta tellis koopia «La Vendimia» nimelisest freskomaalist käsivart puusale toetava tüdruku kujuga, mis talle meenutas tema tütart. See rippus nüüd Mapledurhamis tema pildikogus ja oli võrdlemisi vilets, — Goyat oli võimatu kopeerida. Ent kui tütart seal polnud, vaatles Soames seda ikkagi heameelega valguses peituva võrratu mälestustekülluse, kuju sireda tasakaalukuse, kaarjate kulmude vahelise avaruse ja tumedate silmade unistava ägeduse pärast. Huvitav, et Fleuril olid tumedad silmad, kuigi Soamesi enda silmad olid hallid — ühelgi puhast tõugu Forsyte'il polnud pruune silmi — ja ta ema silmad olid sinised! Kuid Fleuri vanaema Lamotte'i silmad olid muidugi tumedad nagu siirup!

Soames hakkas edasi minema Hyde Park Corneri suunas. Kogu Inglismaal polnud toimunud suuremaid muutusi kui selle pargi ratsutusteedel! Kuna Soames oli otse pargi külje all sündinud, siis mäletas ta seda 1860. aastast peale. Lapsena toodi ta siia, et krinoliinide vahelt vaadata, kuidas kitsais pükstes, põskhabemetega keigarid sõjaväelasi meenutava paindumatusega mööda ratsutasid; ta jälgis, kuidas kergitati kroogitud servadega valgeid torukübaraid; ta nägi üldist jõudeaega ja tundis väikest kõverjalgset pika punase vestiga meest, kes tuli peene seltskonna sekka, talutades koeri mitme paela

otsas ja püüdes müüa mõnda neist tema emale, — seal oli King Charlesi spanjeleid, itaalia hurti, kellele meeldis ema krinoliin: selliseid koeri ei näe nüüdsel ajal enam. Nüüd ei nähtud üldse enam mingit laadi suursuguseid inimesi; ainult töörahvast istus süngelt reas, ja vaadata polnud seal midagi peale mõne üksiku noore kehkiva naisolendi, kes pottkübaraid kandsid ja meeste kombel ratsutasid, või viletsate kronude seljas edasi-tagasi sõitvate ilmetute asumaaelanikkude; siin-seal leidus ka mõni väike tütarlaps ponihobusel, mõni vanahärra, kes end oma haige maksa pärast hobuse seljas põrutada laskis, või mõni käskjalg suurel ja tugeval ratsaväehobusel; ei ühtki puhastverd looma enam, ei tallipoisse, ei kummardusi, ei rahutuid kabjakraapimisi, ei vestlust, — mitte midagi; ainult puud olid samasugused, — puud oma ükskõiksusega põlvkondade vahetuse ja inimsoo mandumise vastu. Demokraatlik Inglismaa — sasitud, ruttav, käratsev ja ilmselt ilma igasuguse kõrgema tiputa. Mingi kõrk põlgus liigatas Soamesi hinges. Jäädavalt kadunud oli suursugususe ja peenuse suletud ring! Rikkust oli olemas — oo jah! Rikkust oli olemas; ta ise oli rikkam, kui ta isa iialgi oli olnud, kuid kombed, maitse, õilsus — see kõik oli läinud; oli vajunud lagedasse, inetusse, rüselevasse, bensiinist haisvasse hurraa-kuristikku. Siin-seal oli veel mõni allakäinud härrasmees, — üksildane ja *chétif**, nagu Annette ütleks; kuid mitte midagi toekat ega teistega ühtekuuluvat, mille poole maksaks üles vaadata. Ja sellesse uueaegsesse halbade kommete ja lodeva kõlbluse segadikku oli paisatud tema tütar — ta elu õis! Ja kui too tööerakond pääseb võimule — kui ta peaks pääsema —, siis on veelgi halvem alles tulemas!

Ta läks läbi värava, mida — tänu taevale! — enam ei moonutanud helgiheitja kahureid meenutav välihall värvus. «Nad peaksid parem helgiheitjaga valgustama iseenda teed,» mõtles ta. «Ja oma väärtuslikku demokraatiat!» Ja ta läks edasi, Piccadilly klubimajade esikülgedest mööda. George Forsyte muidugi istus «Iseeumi» klubi kaarakna juures. Too mees oli nüüd nii paks, et ta peaaegu alati seal viibis nagu mingi liikumatu, pilkav ja üleolev silm, mis jälgis inimeste ja asjade allakäiku. Ja Soames ruttas edasi; ta tundis alati

loomupärast ebamugavust oma onupoja pilgu ees. George oli kuuldavasti ajalehtedele sõja ajal «patrioodi» allkirjaga kirja kirjutanud, nurisedes valitsuse hüsteerilise peataoleku üle, kui võidusõiduhobuste kaerad olid võõrandatud. Jah, seal ta oligi, — suur, tüse, ülikorralikult riides, paljaks aetud näoga, siledate juustega, mis vaevalt hõredamaks olid läinud ja kindlasti lõhnasid parima juustepesuvahendi järele; käes oli tal võiduajamiste kava. Ei, t e m a ei muutunud. Ja võibolla esmakordselt elus tundis Soames oma vesti all mingit poolehoidu selle pilkehimulise sugulase vastu. Oma kaaluga, oma täiuslikult lahku soetud juustega ja härjataolise pilguga oli George tagatiseks, et vana kord veel mõnestki tõukest jagu saab. Ta nägi, kuidas George roosavärvilist kava liigutas, nagu kutsudes teda sisse astuma, — poiss tahtis vist midagi küsida oma varandusse puutuvais asjus. See oli ikka veel Soamesi järelevalve all, sest kui Soames kahekümne aasta eest — tol piinarikkal ajastul, mil ta ennast Irenest lahutada laskis, — muutus «vaikivaks kaasosanikuks», jäi ta peaaegu vastu tahtmist kõigi ainuüksi Forsyte'idesse puutuvate asjade hooldajaks.

Ta kõhkles vaid hetke, noogutas siis pead ja läks sisse. Pärast oma õemehe Montague Dartie surma Pariisis (mille kohta kellelgi õiget selgust polnud; kindlasti teati vaid seda, et see polnud enesetapmine) tundus «Iseeumi» klubi Soamesile palju lugupidamisväärsemana. Nagu ta teadis, oli ka George endal sarved peast lõplikult maha jooksnud ja end täielikult söögirõõmudele pühendanud; ta sõi ainult kõige paremat, et kaalus mitte tõusta, ja omas — nagu ta ütles — «ainult paari vana kronu, et mitte kaotada huvi elu vastu». Soames istus seepärast oma onupoja juurde kaarakna alla ilma endise piinliku ebadiskreetsustundeta, mida ta vanasti seal olles oli tundnud.

George sirutas talle oma ravitsetud käe.

«Ma pole sind sõjast saadik näinud,» ütles ta. «Kuidas käib su naise käsi?»

«Tänan,» ütles Soames külmalt. «Üsna hästi.»

Varjatud pilge kõverdas hetkeks George'i lihavat nägu ja paistis tema silmist.

«Too belglane Profond,» ütles ta, «on nüüd siia liikmeks astunud. Ta on veider mees.»

«Seda küll,» ümises Soames. «Millest sa tahtsid minuga rääkida?»

«Vanast Timothyst. Ta võib iga silmapilk vedru välja visata. Oletan, et tal testament on tehtud.»

«Jah.»

«Noh, sina või keegi teine peaks teda kord vaatama minema; ta on viimane vanast kambast; sada aastat vana, nagu sa tead. Räägitakse, ta olevat nagu muumia. Kuhu te mõtlete ta matta? Õigupoolest peaks ta püramiidi saama.»

Soames raputas pead: «Highgate'i, perekonna matmispaika.»

«Noh, arvan, et vanatüdrukud tunneksid ta järele puudust, kui ta kuhugi mujale paigutataks. Räägitakse, et ta on ikka veel toidust huvitatud. Ta võib veel vastu panna, tead. Kas me vanade Forsyte'ide eest midagi ei s a a? Kokku kümme — keskmine vanus kaheksakümmend kaheksa — tegin vastava arvestuse. See on peaaegu niisama hea kui kolmikud.»

«On see kõik?» ütles Soames. «Ma pean edasi minema.»

«Sinust pole kaaslast,» näisid George'i silmad vastavat. «Jah, see on kõik. Külasta teda tema Mausoleumis, — võib-olla tahab vanapoiss midagi ennustada.» Irvitus kustus ta näo rikkalikkude kortsude vahele ja ta lisas: «Kas teie, advokaadid, ei ole veel leiutanud mingit riugast, mille varal võiks lahti saada neetud tulumaksust? See on kuratlikult ränk päritud kindlate tulude pealt. Varem sain kaks tuhat viissada naela aastas, nüüd saan kõigest viletsad tuhat viissada, — ja elumaksumus on kahekordne.»

«Ah!» ümises Soames. «Hipodroomid on hädaohus!»

Üle George'i näo käis pilkava enesekaitse välgatus.

«Noh,» ütles ta. «Mind kasvatati mitte midagi tegema; nüüd ma siis istun siin oma vanas eas ja jään iga päevaga vaesemaks. Need tööerakonnamehed kavatsevad meilt võtta viimse veeringu, enne kui nad rahule jäävad. Millega sina ennast hakkad elatama, kui asi niikaugel on? Mina töötaksin kuus tundi päevas, õpetades poliiti-

kameestele, kuidas naljast aru saada. Kuula mu nõuannet, Soames, mine parlamenti, kindlusta endale oma nelisada aastas ja hakka minult tunde võtma.»

Kui Soames ära läks, istus George taas oma aknaalusele istmele.

Soames läks mööda Piccadillyt edasi sügavais mõtteis, mida onupoja sõnad temas olid tekitanud. Tema ise oli alati töötanud ja kokku hoidnud, George oli alati logelnud ja kulutanud; ja siiski: kui varanduste riigistamine kord algaks, siis oleks tema — töötaja ja kokkuhoidja — see, kellelt kõik riisutakse! See oli kõigi vooruste eitamine, kõigi forsaitlikkude põhimõtete pea peale pööramine. Kas võis tsivilisatsiooni rajada ühelegi teisele põhimõttele? Ta ei uskunud seda. Noh, tema pilte nad ära ei võtaks, sest nad ei tunneks nende väärtust. Kuid mida need väärt oleksid, kui nood hullumeelsed kord hakkaksid kapitali lüpsma? Lattu jääv turukaup. «Ma ei hooli iseendast,» mõtles ta. «Mina võiksin elada viiesaja naelaga aastas ega tunneks mingit vahet; olen vana.» Kuid Fleur! Temale pidi kuuluma see nii targasti investeeritud varandus; temale pidid kuuluma nii hoolikalt valitud ja kogutud aarded. Ja kui oleks nii, et Soames ei saaks temale kinkida või pärandada kõike seda, — noh, siis poleks elul mõtet; milleks siis minna ja vaadata neid pööraseid futuristlikke asju, milleks püüda otsustada, kas neil on tulevikku?

Cork Streeti näituseruumi ette jõudes maksis ta siiski oma šillingi, võttis kataloogi ja astus sisse. Kümmekond inimest luusis seal ringi. Soames astus edasi ja silmas midagi, mis tema arvates sarnanes laternapostiga, mille vastu oli põrganud mootoromnibuss, seda kõveraks painutades. See seisis umbes kolm sammu seinast eemal ja kataloogis nimetati seda «Jupiteriks». Soames silmitses seda uudishimuga, kuna ta viimasel ajal oli hakanud mõnevõrra huvi tundma raidkunsti vastu. «Kui see on Jupiter,» mõtles ta, «siis tahaksin teada, missugune on Juno.» Ja äkki nägi ta teda vastasseinas. See sarnanes tema arvates kõige rohkem kahevändalise pumbaga, mis oli kergelt lumega kattunud. Ta vaatas seda ikka veel, kui kaks luusijat tema kõrval peatusid. *«Epatant!»** kuulis ta üht neist ütlevat.

«Vigurdaminel» urises Soames endamisi.

Teise külastaja poisikesehääl vastas:

«Eksid, va sõber; see mees veab meid ninapidi. Oma «Jupiteri» ja «Junot» luues mõtles ta: «Tahan näha, kui palju need lollid ennast narrida lasevad.» Need aga lepivad kõigega.»

«Sa noor kollanokk! Vospovitch on novaator. Kas sa ei näe, et ta toob satiiri skulptuurisse? Plastiliste kunstide, muusika, maalikunsti ja isegi arhitektuuri tulevik on satiiris. Nii pidi see minema. Inimesed on tüdinud, — tundel on põhi alt löödud.»

«Noh, mina tunneksin niisama hästi natuke huvi ilu vastu. Olen sõjas käinud. Te pillasite oma taskurätiku, sir.»

Soames nägi endale ulatatavat taskurätikut. Ta võttis selle loomupärase umbusuga ja tõstis oma nina lähedale. Lõhn oli õige — nõrk kölni vee lõhn — ja nurgal olid tema nimetähed. Peaaegu rahustatult tõstis ta silmad noormehe näkku. Sel olid kuidagi fauni meenutavad kõrvad, naerev suu, pool hambaharja kummalgi pool suud ja väikesed vilkad silmad normaalselt riietatud keha kohal.

«Tänan teid,» ütles ta ja lisas mingi ärrituse mõjul: «Rõõmustan kuuldes, et te armastate kaunidust; see on haruldus nüüdsel ajal.»

«Olen armunud sellesse,» ütles noormees. «Kuid teie ja mina oleme viimased vanast kaardiväest, sir.»

Soames naeratas.

«Kui te tõesti hoolite piltidest,» ütles ta. «Siin on minu nimekaart. Võin teile päris häid pilte näidata, kui te mõnel pühapäeval all jõe ääres juhtute olema ja neid näha soovite.»

«Hirmus kena teist, sir. Tulen nagu linnutiivul. Mu nimi on Mont — Michael.» Ja ta paljastas pea.

Soames, kes oma äkilist ettepanekut juba kahetses, kergitas pisut ka oma kübarat ja heitis seejuures pilgu noormehe kaaslasele, kel oli lillakaspunane kaelaside, kohutav väike tigusid meenutav põskhabe ja põlglik pilk, — nagu oleks ta luuletaja!

See oli Soamesil esimene ennatu tegu üle nii hulga aja, et ta läks ja istus seinatühemikku. Mis oli tal pähe

tulnud, et ta oma kaardi andis noorele tuisupeale, kes liikus säärase olendiga! Ja Fleur, kes alati ta mõtete tagapõhjas peitus, astus esile nagu kella hõbefiligraankujuke, kui kell lööb. Soamesi vastas oleval seinal oli suur lõuend hulga nelinurksete tomativärviliste laikudega; muud polnud seal midagi, niipalju kui Soames oma istekohalt näha võis. Ta vaatas kataloogist: «Nr. 32 — Tulevikulinn — Paul Post.» «Arvatavasti on ka see satiir,» mõtles Soames. «Mäherdune soperdis!» Kuid kohe manitses ta ennast ettevaatusele. Ei tohtinud liiga ruttu hukka mõista. Olid ju olnud Monet' triibulised ja vöödilised teosed, milledest sellised trumbid olid saanud; oli olnud puäntilistide koolkond; ja oli olnud Gauguin. Isegi pärast järelimpressioniste oli olnud paar maalijat, keda tahtmata tuli arvestada. Oma kolmekümne kaheksa aasta pikkuse asjatundjaelu kestel oli ta näinud nii palju «liikumisi», oli näinud selliseid maitse ja tehnika tõuse ja mõõnu, et tõesti oli raske midagi öelda peale selle, et raha võis teenida iga uue moe-muutusega. Ka see siin võis olla juhtumiks, kus tuli oma esialgne mulje maha salata — või turg kaotada. Ta tõusis püsti, läks pildi juurde ja jäi selle ette seisma, püüdes seda vaadata teiste inimeste silmadega. Tomatilaikude kohal oli midagi, mida ta pidas päikeseloojakuks, kuni keegi temast möödudes ütles: «Lennukid on tal toredasti õnnestunud, mis sina arvad?» Tomatilaikude all oli ribake valget, püstloodsete mustade joontega, mida ta kuidagi seletada ei suutnud, kuni jälle keegi möödus, pomisedes: «Missuguse ilme ta oma esiplaanile annab!» Ilme? Mille ilme? Soames läks oma tooli juurde tagasi. Pildis oli midagi «rikkalikku», nagu tema isa oleks öelnud; ta poleks andnud selle eest pennigi. Ilme! Ah! Mandril olid nad nüüd kuuldavasti kõik ekspressionistid. See vool tuli siis ka siia? Talle meenus esimene influentsalaine 1887. või 1888. aastal, mis tuli Hiinast, nagu räägiti. Soames oleks teada tahtnud, kust see — see ekspressionism — pärit oli. See oli päris korrapärane haigus!

Äkki märkas ta enda ja «Tulevikulinna» vahel seisvat naist ja noormeest. Nad seisid seljaga tema poole; kuid õige kähku tõstis Soames kataloogi näo ette, tõmbas kübara ettepoole ja piilus tekkinud prao vahelt. Ei

saanud eksida, — selg oli ikka sama elegantne, kuigi juuksed peas olid halliks muutunud. Irene! Soamesi lahutatud naine — Irene! Ja noormees oli kahtlemata tema poeg — tema ja tolle Jolyon Forsyte'i poeg — kuus kuud vanem kui Soamesi enda tütar! Vaimus elas ta uuesti üle oma abielulahutusaegsed kibedad päevad; ta tõusis, et eemalduda, istus aga ruttu jälle. Pojaga rääkides oli Irene pead keeranud; tema näojooned olid nii nooruslikud, et ta juuksed tundusid puuderdatuina nagu näokattepeol; ta huuled naeratasid, — Soames, nende esimene omanik, polnud iialgi näinud neid naeratavat. Tusaselt möönis ta, et Irene oli ikka veel ilus ja kujult peaaegu niisama noor, nagu ta alati oli olnud. Ja kuidas see poiss tema naeratusele vastu naeratas! Erutus pitsitas Soamesi südant. Nende nägemine haavas tema õiglustunnet. Ta oli Irenele kade selle noormehe naeratuse pärast, — see ületas kõik, mis Fleur temale endale andis; ja see oli ülekohus. Irene ja Jolyoni poeg oleks võinud tema poeg olla; Fleur oleks võinud Irene tütar olla, kui Irene oleks korralikult käitunud! Ta langetas kataloogi. Nähku Irene teda! Tema käitumise meenutamine ta poja juuresolekul, kes sellest arvatavasti midagi ei teadnud, oleks tervendavaks sõrmepuudutuseks tollelt kättemaksujumalannalt, kes teda kindlasti pidi varem või hiljem külastama. Alateadlikult mõistis Soames siis, et säärane mõte oli sobimatu temaealisele Forsyte'ile, ja ta võttis uuri taskust. Neli läbi! Fleur hilines. Ta oli Soamesi õetütre Imogen Cardigani juurde läinud; seal peeti teda muidugi kinni sigarettide suitsetamise ja lobisemise ning muu sellisega. Ta kuulis noormeest naervat ja innukalt ütlevat: «Ei tea, ema, kas selle on mõni tädikese June'i lastud vares teinud?»

«Paul Post — usun, et on, lemmik.»

See sõna mõjus Soamesisse natuke vapustavalt: ta polnud seda iialgi Irene suust kuulnud. Ja siis nägi Irene teda. Soamesi silmis pidi olema midagi George Forsyte'i sardoonilisest pilgust, sest Irene kinnastatud käsi haaras kramplikult kleidivoltidest kinni, ta kulmud kerkisid, ta nägu muutus kiviseks. Ta liikus edasi.

«See on teistele hoiatuseks,» ütles noormees, uuesti Irene käsivarrest kinni hakates.

Soames vaatas neile järele. Poiss oli välimuselt meeldiv oma Forsyte'ide lõuaga ja sügaval asetsevate sügavhallide silmadega; temas oli aga midagi päikesepaistelist, nagu oleks teda piserdatud klaasitäie vana šerriga; võibolla tuli see tema naeratusest, tema juuste värvusest. Seda polnud nad väärt, — need kaks! Nad kadusid ta silmist järgmisse tuppa ja Soames jätkas «Tulevikulinna» vaatamist, ilma et ta seda oleks näinud. Kerge tige naeratus paljastas ta hambad. Ta põlgas oma tunnete ägedust pärast nii paljusid aastaid. Tondid! Ent kui inimene vanaks muutus, — kas jäi talle siis veel midagi, mis ei olnud tontlik? Jah, tal oli Fleur! Soames puuris silmadega sissekäiku. Fleur pidi nüüd tulema; kuid muidugi laseb ta teda oodata. Ja äkki märkas ta mingit inimlikku hingust, — kõhna habrast keha mererohelises metallvööga rüüs ja võrguga ümber metsikute punakuldsete juuste, milledes oli palju halle triipe. See olend kõneles näituseruumide teenijatega; midagi tuttavat oli temas — ta silmis, ta lõuas, ta juustes, ta käitumises — midagi, mis meenutas kõhna Skye terrierit enne söömist. Kindlasti June Forsyte! Ta onupojatütar June! Ja ta tuli otse Soamesi peidukoha poole! Sügavais mõtteis istus ta Soamesi kõrvale, võttis taskuraamatu ja tegi pliiatsiga märkusi. Soames ei liigatanud. Neetud sugulus! «Vastik!» kuulis ta June'i pomisevat. Nagu võõra kuulaja läheduse üle pahandades, vaatas ta siis Soamesile näkku. Kõige halvem oli juhtunud.

«Soames!»

Soames keeras õige pisut pead.

«Kuidas s i n u käsi käib?» ütles ta. «Pole sind kahekümnel aastal näinud.»

«Ei. Mis sundis s i n d siia tulema?»

«Mu patud,» ütles Soames. «Mäherdune rämps!»

«Rämps? Oo jah, muidugi; nad pole ju veel t u n n u s t a t u d.»

«Ega saa seda iialgi olema,» ütles Soames. «Näitus toob kindlasti kahju.»

«Seda muidugi.»

«Kust sina seda tead?»

«Need on minu ruumid.»

Soamesil jäi üllatusest hing kinni.

«Sinu? Miks, pagana pihta, korraldasid sellise näituse?»

«M i n a ei suhtu kunstisse nagu vürtspoodnik.»

Soames viipas «Tulevikulinna» poole. «Vaata seda! Kes mõtleb elada sellises linnas või riputada sellise linna oma seinale?»

June silmitses hetkeks pilti.

«See on nägemus,» ütles ta.

«Tont võtaks!»

Tekkis vaikus; June tõusis püsti. «Põrunud olend!» mõtles Soames.

«Noh,» ütles ta, «leiad siit oma noore poolvenna ühes naisega, keda mina kord tundsin. Kui sa minu nõuannet kuulda võtad, siis suled selle näituse.»

June vaatas tema poole tagasi. «Oh sind Forsyte'il» ütles ta ja läks edasi. Hädaohtlikku meelekindlust säras tema kerge, põgusa kuju kohal, mis nii äkki eemaldus. Forsyte! Muidugi — mõtles Soames — olen Forsyte! Ja tema on ka! Kuid sellest ajast saadik, kui June noore tütarlapsena tõi Bosinney Soamesi ellu, et seda hävitada, ei suutnud ta June'iga läbi saada ega suudagi! Seal ta nüüd oli — vallaline tänapäevani — näituseruumide omanik! ... Ja äkki selgus Soamesile, kui vähe ta nüüd teadis omaenda perekonnast. Vanad tädid Timothy juurest olid nii ammu juba surnud; ei olnud enam kohta, kust uudiseid hankida. Mis olid nad kõik sõja ajal teinud? Noore Rogeri poeg sai haavata, St. John Haymani teine poeg sai surma, noore Nicholase vanim poeg sai risti — või mida neile anti. Arvatavasti olid nad kõik sõjast kuidagi osa võtnud. Jolyoni ja Irene poeg vist oli liiga noor olnud; Soamesi enda põlvkond oli muidugi liiga vana, kuigi Giles Hayman oli juhtinud Punase Risti autot ja Jesse Hayman oli olnud erakorralises politseiteenistuses, — need kaksikud olid ju alati spordimehed olnud! Soames ise oli annetanud väliambulantsiauto; oli lehti lugenud, kuni need ta haigeks tegid; oli väga palju muretsenud, riiete ostmisest loobunud, seitse naela kergemaks jäänud; ta ei teadnud, mis ta veel oleks teha võinud oma vanuses. Lähemalt järele mõeldes mõistis ta, et tema ja ta perekond olid suhtunud sellesse sõjasse hoopis teisiti kui rassimisse buuridega, mille kestel oli

arvatud, et valitsus kulutas ära kõik riigi tagavarad. Tolles vanas sõjas oli Soamesi õepoeg Val Dartie haavata saanud, tolle Jolyoni esimene poeg oli tüüfusse surnud, «kaksikud» olid ratsaväelastena sõjast osa võtnud ja June oli põetajaks olnud; kuid kõik see oli tundunud erandlikuna, kuna n ü ü d s e s sõjas igaüks oli enesestmõistetavalt «jõudumööda» oma kohust täitnud, niipalju kui Soames teadis. See näis väljendavat millegi arengut — või ehk millegi langust. Kas Forsyte'id olid muutunud vähem individualistlikeks, või rohkem imperialistlikeks, või vähem provintslikeks? Või tuli see lihtsalt sellest, et vihati sakslasi? ... Miks Fleur ei tulnud, et Soames oleks saanud ära minna? Ta nägi noid kolme koos teisest ruumist tagasi tulevat ja enda vastas oleva seina juurest mööduvat. Noormees peatus nüüd «Juno» ees. Ja äkki nägi Soames teisel pool «Junot» oma tütart kergitatud kulmudega. Soames nägi, kuidas ta kõrvalt silmitses noormeest ja noormees ta pilgule vastas. Siis libistas Irene oma käe noormehe käsivangu ja tõmbas ta endaga kaasa. Soames nägi noormeest tagasi vaatavat ja Fleuri kolmele väljujale järele vaatavat.

Kellegi hääl ütles rõõmsalt: «Natuke liig; eks ole, sir?»

Jälle möödus noormees, kes Soamesile tema taskurätiku oli ulatanud. Soames noogutas pead.

«Ma ei tea, kuhu me veel jõuame.»

«Oo! Pole viga, sir,» vastas noormees rõõmsalt. «Nemad ei tea seda ka mitte.»

Fleuri hääl ütles: «Halloo, isa! Seal sa siis oled!» nagu oleks Soames t e d a oodata lasknud.

Noormees kiskus kübara peast ja läks edasi.

«Noh,» ütles Soames ja silmitses Fleuri ülalt alla, «sa oled ju väga täpne noor daam!»

See Soamesi elu väärtuslik olend oli keskmist kasvu ja värvi, lühikeste tumepruunide juustega; teineteisest õige kaugel asetsevaid pruune silmi ümbritsesid nii puhtad silmavalged, et need liikudes helkisid, kuigi nad puhates olid peaaegu unistavad väga valgete, poolsuletud silmalaugude all, mida ääristasid mustad ripsmed. Tal oli võluv profiil; isa näojooni ei meenutanud miski ta näos peale visadust väljendava lõua. Märgates, et

tema näoilme tütart vaadeldes pehmenes, kortsutas Soames kulme, et säilitada Forsyte'idele omane külmaverelisus. Ta teadis, et Fleuril oli liigagi suur kalduvus tema nõrkust kasutada.

Fleur lükkas käe ta käevangu ja ütles:

«Kes see oli?»

«Ta võttis mu taskurätiku maast üles. Me rääkisime piltidest.»

«Ega sa ometi s e d a osta, isa?»

«Ei,» ütles Soames. «Ka mitte toda «Junot», mida sa vaatlesid.»

Fleur tõmbas teda käsivarrest.

«Oo! Läki minema! See on kole näitus.»

Ukse juures möödusid nad Monti-nimelisest noormehest ja tema kaaslasest. Kuid Soames tegi ebasõbraliku näo ja pani vaevalt tähele noormehe tervitust.

«Noh,» ütles Soames tänaval. «Keda sa nägid Imogeni juures?»

«Tädi Winifredi ja toda *monsieur* Profondi.»

«Oo,» ümises Soames. «Seda isandat! Mida su tädi temas leiab?»

«Ma ei tea. Näib õige kaval mees olevat. Emale ta meeldib.»

Soames urises.

«Tädipoeg Val ja tema naine olid ka seal.»

«Mis!» ütles Soames. «Arvasin, et nad läksid tagasi Lõuna-Aafrikasse.»

«Oh ei! Nad müüsid oma talu ära. Tädipoeg Val hakkab Sussexis võidusõiduhobuseid ratsastama. Nad on leidnud ilusa vana mõisamaja; kutsusid mind sinna külla.»

Soames köhis: uudised ei meeldinud talle.

«Missugune ta naine nüüd on?»

«Väga vaikne, kuid minu arvates kena.»

Soames köhis jälle.

«Kergemeelne mees, see sinu tädipoeg Val.»

«Oh ei, isa, nad on väga kiindunud teineteisesse. Ma lubasin minna, — laupäevast järgmise kolmapäevani.»

«Võiduajamishobuste ratsastamine,» ütles Soames. See oli halb küllalt, kuid mitte see polnud tema tusa põhjuseks. Miks pagan ei võinud ta õepoeg jääda Lõuna-Aaf-

rikasse? Soamesi enda abielulahutus oli küllalt paha — ka ilma ta õepoja naitumiseta teise süüdistatu tütrega, kes pealegi oli poolõeks June'ile ja tollele poisile, keda Fleur äsja oli silmitsenud pumbavända juurest. Kui Soames hästi tähele ei pane, saab Fleur kõik teada sellest häbistavast vanast loost! Ebameeldiv asi! Nad piirasid teda täna õhtupoolikul otsekui mesilassülem!

«Mulle see ei meeldi!» ütles ta.

«Tahaksin näha võiduajamishobuseid,» pomises Fleur. «Ja nad lubasid mind ratsutada lasta. Tädipoeg Val ei või palju käia, tead; kuid ta ratsutab täiuslikult. Ta lubas mulle näidata, kuidas nad nelja kihutavad.»

«Võiduajamised!» ütles Soames. «Kahju, et sõda sellele lõppu ei teinud. Kardan, et ta käib oma isa jälgedes.»

«Tema isast ei tea ma midagi.»

«Ei,» ütles Soames vihaselt. «Ta oli hobustest huvitatud ja murdis oma kaela Pariisis trepist alla tulles. Su tädile oli see õnneks, et ta temast lahti sai.» Ta kortsutas kulme, meenutades kuue aasta eest tolle trepi kohta korraldatud juurdlust, millest tema osa võttis, — täitsa igapäevane trepp majas, kus tavatseti mängida *baccarat'd**. Dartie'le olid pähe hakanud kas tema võidud või see viis, kuidas ta võitude puhul pidutses. Prantsuse ametivõimud olid õige hooletud olnud; Soamesil oli nendega palju tüli olnud.

Fleuri hüüatus äratas ta mõtteist.

«Vaata! Need inimesed, kes meiega koos näitusel käisid.»

«Missugused inimesed?» pomises Soames, kuigi ta seda väga hästi teadis.

«Leian, et see daam on ilus.»

«Tule siia kohvikusse,» ütles Soames järsult, võttis kõvasti Fleuri käsivarrest kinni ja astus sisse. See oli — tema kohta — midagi üllatavat ja ta ütles õige segaselt:

«Mida sa soovid?»

«Oo! Ma ei taha midagi. Jõin ühe kokteili ja sõin hirmus palju einel.»

«Me p e a m e midagi võtma, kui me kord siin oleme,» pomises Soames, Fleuri käsivarrest kinni hoides.

«Kaks tassi teed,» ütles ta. «Ja kaks neid mandlikooke.»

Kuid vaevalt oli ta keha istunud, kui ta hing võpatas. Need kolm — need kolm tulid sisse! Ta kuulis Irenet oma pojale midagi ütlevat, kuulis noormeest vastavat:

«Oh ei, ema, see koht on hea küll. Minu kord on välja teha.» Ja nad istusid kõik kolmekesi.

Sel Soamesi elus kõige piinlikumal hetkel, kus minevikuvarje ja tonte ta ümber kogunes; kahe ainsa naise läheduses, keda ta üldse oli armastanud — oma lahutatud naise ja ta järglase tütre läheduses ei kartnud Soames nii väga neid kui oma nõbu June'i. Tema võis stseeni teha — ta võis lapsi teineteisele tutvustada — temalt võis kõike oodata. Soames hammustas liiga ahnelt mandlikooki ja see jäi tema valehammaste külge kinni. Sõrmega selle kallal näpitsedes vaatas ta Fleuri poole. Fleur näris unistavalt, kuid tema silmad vaatasid noormeest. Soamesis peituv Forsyte ütles: «Kui mõtled ja tunned, siis on sinu lugu lauldud!» Meeleheitlikult kaabitses ta sõrmega. Valehambad? Kas Jolyon kandis valehambaid? Kas too naine kandis valehambaid? Oli aeg, millal Soames oli teda näinud ühegi hilbuta seljas. See igatahes oli miski, mida keegi ei saanud temalt varastada, ja too naine teadis seda, kuigi ta istus seal nii rahulikuna ja enesekindlana, just nagu poleks ta iial tema abikaasa olnud. Kibe tundmus liigatas tema Forsyte'iveres; mingi puuriv valu, mida vaevalt võis eraldada rõõmust. Kui aga June äkki midagi ette ei võta! Noormees hakkas rääkima.

«Muidugi, tädike June,» — ta hüüdis siis oma poolõde «tädikeseks»? Noh, June pidi ju vähemalt viiekümne aastane olema. — «See on kole kena sinust, et sa neid julgustad, ainult pagan võtku! —» Soames vaatas vargsi sinnapoole. Irene kohkunud pilk puhkas tähelepanelikult oma pojal. Irene — Irene oskas nii suure andumusega kiinduda — Bosinney'sse — selle poisi isasse — sellesse poisisse! Soames puudutas Fleuri käsivart ja ütles:

«Noh, kas aitab juba?»

«Veel üks kook, isa, palun.»

Tüdrukul läheb ju süda pahaks! Soames läks leti äärde, et maksta. Kui ta jälle ümber pöördus, nägi ta Fleuri ukse juures seisvat; käes oli tal taskurätik, mille noormees ilmselt äsja talle kätte oli andnud.

«F. F.,» kuulis Soames Fleuri ütlevat, «Fleur Forsyte — see on minu oma küll. Tänan teid väga.»

Helde taevas! Ta oli korranud sama vigurit, millest Soames talle näituseruumis jutustas — see ahv!

«Forsyte? See on ju ka minu nimi. Võib-olla oleme sugulased.»

«Tõepoolest! Oleme kindlasti. Muid Forsyte'e pole olemas. Mina elan Mapledurhamis; kus teie elate?»

«Robin Hillis.»

Küsimused ja vastused olid üksteisele nii ruttu järgnenud, et kõik möödas oli, enne kui Soames jõudis sõrmegi liigutada. Ta nägi Irene nägu kohkunult elustuvat, tegi peaga vaevalt märgatava kummarduse ja võttis Fleuri käe alt kinni.

«Tule!» ütles ta.

Fleur ei liikunud paigast.

«Kas sa ei kuulnud, isa? Eks ole kummaline, — meil on ühesugused nimed. Kas oleme sugulased?»

«Mis?» ütles Soames. «Forsyte. Võib-olla kauged sugulased.»

«Minu nimi on Jolyon, sir. Lühendatult Jon.»

«Oo! Nii!» ütles Soames. «Jah. Kauged sugulased. Kuidas käsi käib? Olete väga lahke. Head aega!»

Ta läks edasi.

«Tänan teid nii väga,» ütles Fleur. *«Au revoir!»**

«Au revoir!» kuulis Soames noormeest vastavat.

2. peatükk

FINE FLEUR FORSYTE

Kui nad kohvikust välja jõudsid, oli Soamesi esimeseks mõtteks oma meelte pinevust lahutada ja tütrele öelda: «Mis sa pillud oma taskurätte?» Selle peale oleks Fleur vastanud: «Õppisin seda sinult!» Soamesi teiseks mõtteks oli seepärast jätta asi, nagu see oli. Ta oli aga kindel, et Fleur esitab küsimusi. Soames heitis talle kõrvalt uuriva pilgu ja nägi, et Fleur tegi sedasama. Ta ütles leebelt:

«Miks sa ei salli neid sugulasi, isa?»

Soames kergitas suunurka.

«Miks sa seda arvad?»

*«Cela se voit.»**

Seda on näha! Mäherdune väljendusviis!

Pärast kahekümne aasta pikkust abielu prantslannaga ei tundnud Soames ikka veel suurt poolehoidu tema keele vastu; see oli Soamesi arvates teatraalne keel ja ta aidus seda kõigi koduse pilke peenustega.

«Kuidas?» küsis ta.

«Sa p e a d neid tundma, kuid sa ei ilmutanud seda millegagi. Ma nägin, et nad sind vaatasid.»

«Ma pole seda poissi eluilmaski näinud,» vastas Soames — ja see oli tõsi.

«Ei; kuid sa oled näinud neid teisi, kallis.»

Soames heitis talle teise pilgu. Kui palju ta teadis? Kas oli tema tädi Winifred või Imogen või Val Dartie või tema naine midagi rääkinud? Kodus hoiduti hoolikalt vähimagi vihje eest vanale skandaalile, ja Winifredi oli mitu korda manitsetud, et Fleurile mingi hinna eest sellest ühegi sõnaga ei räägitaks, — Fleuri teada ei olnud Soames varem abielus olnud. Kuid tema tumedad silmad, millede lõunamaine läige ja selgus Soamesi peaaegu hirmutasid, kohtasid tema pilku täitsa süütult.

«Noh,» ütles Soames, «sinu vanaisa oli oma vennaga tüli. Mõlemad perekonnad ei tunne teineteist.»

«Kui romantiline!»

«Mida ta sellega mõtleb?» küsis endalt Soames. Sõna tundus talle ekstravagantne ja ohtlik; see oli niisama hea, nagu oleks Fleur öelnud: «Kui lõbus!»

«Ja nad ei tunne teineteist ka tulevikus mitte,» lisas Soames, kuid kahetses otsekohe nendes sõnades väljendunud väljakutset. Fleur naeratas. Sel ajastul, mil noored inimesed uhkustasid sellega, et nad käisid oma teid ega hoolinud ühestki kombelisest eelarvamusest, olid Soamesi sõnad just tema kangekaelsuse ergutuseks. Siis meenus talle Irene näoilme ja ta hingas kergemini.

«Mis laadi tüli see oli?» kuulis ta Fleuri küsivat.

«Tüli ühe maja pärast. Liiga vana lugu sinule. Sinu vanaisa suri samal päeval, kui sina sündisid. Ta oli üheksakümne aastane.»

«Üheksakümne aastane? Kas on palju Forsyte'e ole-

mas peale nende, kes Punasesse Raamatusse on märgitud?»

«Ma ei tea,» ütles Soames. «Nad on nüüd kõik laiali läinud. Vanad on surnud peale Timothy.»

Fleur lõi käed kokku.

«Timothy? Kas see pole sulnis?»

«Sugugi mitte,» ütles Soames. Teda haavas, et Fleur leidis Timothy sulni olevat, — see oli teotus kogu ta perekonnale. Uus põlvkond pilkas kõike toekat ja visa. «Mine vanapoissi vaatama. Võib-olla tahab ta midagi ennustada.» Ah! Kui Timothy võiks näha oma onupoegade ja onutütarde laste rahutut Inglismaad, siis tõstaks ta kindlasti häält. Tahtmata vaatas Soames üles «Iseeumi» poole; jah — George istus ikka veel akna juures, seesama roosa paberitükk käes.

«Kus on Robin Hill, isa?»

Robin Hill! Robin Hill, mille ümber keskendus kogu kurbmäng. Milleks tahtis ta seda teada?

«Surrey's» ümises Soames. «Mitte kaugel Richmondist. Miks sa küsid?»

«Kas maja on seal?»

«Mis maja?»

«See, mille pärast nad tülitsesid.»

«Jah. Aga mis on kõigel sellel sinuga tegemist? Homme sõidame koju, — võiksid parem oma kleitidele mõelda.»

«Heldeke! Nendele on juba mõeldud. Perekonnatüli? See on nagu piiblis või Mark Twaini raamatuis, koledasti põnev. Mis tegid s i n a selles tülis, isa?»

«Jäta juba ükskord.»

«Oo! Aga kui mina seda pean jätkama?»

«Kes sulle ütles, et sa pead seda jätkama?»

«Sina, kullake.»

«Mina? Mina ütlesin, et sel pole sinuga midagi tegemist.»

«Just sedasama arvan minagi, tead; siis on kõik korras.»

Fleur oli liiga kaval Soamesi jaoks; *fine**, nagu Annette tema kohta mõnikord ütles. Polnud muud teha, kui tema tähelepanu mujale juhtida.

«Seal on tükk ehtsat pitsi,» ütles Soames ühe kaupluse ees peatudes. «Arvasin, et see sulle meeldiks.»

Kui Soames oli selle eest maksnud ja nad jälle edasi läksid, ütles Fleur:

«Kas sa ei leia, et selle noormehe ema on kõige ilusam vanem daam, keda sa iialgi oled näinud?»

Soames tundis külmavärinat. Missuguse võimatu visadusega tüdruk sellest asjast kinni hoidis!

«Ma ei pannud seda tähele.»

«Nägin, kuidas sa teda silmanurgast vaatlesid, kallis.»

«Sa näed kõike, — ja veel rohkemgi, nagu mulle paistab!»

«Missugune ta mees on? Ta peab ju sinu onupoeg olema, kui teie isad olid vennad.»

«Võib-olla on. Ta võib ka surnud olla,» ütles Soames äkilise ägedusega. «Ma pole teda kahekümnel aastal näinud.»

«Mis ta oli?»

«Maalija.»

«See on ju päris lõbus.»

Soames pidi peaaegu ütlema: «Kui tahad mulle heameelt teha, siis unusta need inimesed», kuid jättis selle ütlemata, — ta ei tahtnud Fleurile oma tundeid näidata.

«Ta solvas mind kord,» ütles ta.

Fleuri nobe pilk peatus tema näol.

«Ma mõistan! Sina ei maksnud kätte ja nüüd kipitab see ikka veel. Vaene isa! Pead selle asja minu hooleks jätma.»

Oli tõesti tunne, nagu lebaksid sa pimedas ja su näo kohal lendaks pirisev sääsk. Selline visadus Fleuri juures oli Soamesile uudiseks; kui nad võõrastemajja jõudsid, ütles ta süngelt:

«Tegin, mis sain. Oleme nüüd küllalt neist inimestest rääkinud. Lähen üles; jään söögiajani sinna.»

«Mina istun siin.»

Soames heitis viimase pilgu tugitooli sirutunud Fleurile, — see oli poolpahane, pooljumaldav pilk —, läks tõstukisse ja laskis end viia neljandale korrale, kus asetsesid nende toad. Ta jäi seisma salongi akna juurde, kust avanes vaade Hyde Parkile, ja trummeldas sõrmedega vastu aknaruutu. Ta tunded olid segased, ärritatud, rahutud. Valu vanas haavas, mis Aja ja uute huvide

mõjul oli kinni kasvanud, segunes pahameelega, murega ja kerge piinatundega rinnas, sest mandlikook ei olnud ta seedimisele hea. Kas Annette oli kodus? Kasu polnud temast nii raskes olukorras küll mingisugust. Iga kord, kui Annette talle oli küsimusi esitanud ta esimese abielu kohta, oli ta lühidalt teist juttu teinud; Annette ei teadnud sellest muud midagi, kui et see oli Soamesi suur kirg olnud ja abielu tema endaga ainult kodune aseaine. Pahameelt selle üle ei suutnud Annette iial unustada ja kasutas seda äriliselt. Soames kuulatas. Ukse tagant kuuldus mingit kahinat — ebaselget naise liikumist. Annette o l i kodus! Soames koputas.

«Kes on?»

«Mina,» ütles Soames.

Annette oli riideid vahetanud; ta polnud veel täiesti riietunud — paeluv kuju peegli ees. Suurepärased olid tema käsivarred, õlad, juuksed (need olid tumedamaks muutunud sestsaadik, kui Soames teda tundma õppis); midagi suurepärast oli tema kaelajoones, ta riiete siidses läikes, ta tumedais ripsmeis ja hallikassiniseis silmis, — ta oli tõepoolest neljakümneaastasena niisama ilus kui noorena. Kaunis omand, täiuslik perenaine, arukas ja küllaldaselt hell ema. Kui ta vaid alati poleks nii avameelse küünilisusega rääkinud nendevahelistest suhetest! Soames, kes Annette'i vastu ei tundnud rohkem tõelist armastust kui Annette tema vastu, kannatas inglasena valusasti selle all, et Annette iial isegi kõige läbipaistvama looriga ei varjanud nende vastastikuseid tundeid. Nagu enamik tema kaasmaalasi, nii uskus Soames, et abielu peab tuginema vastastikusele armastusele; kui abielust armastus oli kadunud või kui selgus, et seda tõeliselt iialgi polnud olemas olnud — abielu järelikult mitte armastusele ei tuginenud —, siis ei tohitud seda möönda. Nii oli lugu nendega; armastust polnud olemas, — kuid abielu oli olemas ja pidi ka edaspidi olema! Sel kombel oleks kõik korras olnud ega oleks tarvitsenud ennast määrida künismiga, realismiga ja ebakõlblusega nagu prantslased. Pealegi oli see tarvilik omandi huvides. Soames teadis, et Annette teadis, et nad mõlemad teadsid, et nende vahel polnud armastust. Ta soovis aga, et Annette säärast asja ei möönaks ei sõnade ega käitumisega; ilalgi ei suutnud ta aru saada, mida Annette mõtles, kui ta rääkis inglaste silmakirjalikkusest.

«Keda sa tulevaks nädalaks «Pelgupaika» kutsusid?» küsis Soames.

Annette jätkas oma huulte õrna tupsutamist huulepunaga, — Soames oli alati soovinud, et ta seda ei teeks.

«Sinu õe Winifredi — Car-r-rdiganid —» ta võttis tillukese musta värvipulga — «ja Prosper Profondi.»

«Tolle belglase? Miks tema?»

Annette pööras laisalt pead, puudutas värvipulgaga teist silmalaugu ja ütles:

«Ta lõbustab Winifredi.»

«Tahaksin kedagi, kes lõbustaks Fleuri; ta on rahutu.»

«Rahutu?» kordas Annette. «Kas märkad seda alles nüüd, mu sõber? Ta on sündimisest saadik r-rahutu, nagu sina seda nimetad.»

Kas ta iialgi ei lakka oma r-e nii teeseldult võristamast?

Soames puudutas kleiti, mille Annette seljast oli võtnud, ja küsis:

«Mida sa täna tegid?»

Annette silmitses teda peeglist. Tema äsja värvitud ja täidlased huuled naeratasid pilkavalt.

«Lõbustasin ennast,» ütles ta.

«Oh!» vastas Soames tusaselt. «Hilbuasjandus muidugi.»

Nii nimetas ta kogu seda temale mittearusaadavat jooksmist ühest poest teise, mis naistele nii väga meeldis.

«Kas Fleur on oma suveriided juba saanud?»

«Sa ei küsi, kas mina olen omad saanud.»

«Sulle on ükskõik, kas ma küsin või mitte.»

«Täitsa õige. Noh, ta on omad saanud; ja mina olen omad saanud, — kohutavalt kallid.»

«Hm!» ütles Soames. «Mida see Profond Inglismaal teeb?»

Annette kergitas kulme, millede maalimise ta parajasti lõpetas.

«Teeb lõbusõite oma jahiga.»

«Ah!» ütles Soames. «Ta on unine poiss.»

«Mõnikord,» vastas Annette ja ta näost paistis mingit vaikset lõbu. «Kuid mõnikord on ta väga lõbus.»

«Ta tundub kuidagi segaverelisena.»

Annette ajas end sirgu.

«Segaverelisena?» ütles ta. «Mis see on? Tema ema oli *armenienne**.»

«Sellest see siis tulebki,» ümises Soames. «Taipab ta midagi piltidest?»

«Ta teab igast asjast midagi, — ta on suurilma inimene.»

«Noh, muretse kedagi Fleuri jaoks. Ma tahan, et tal oleks meelelahutust. Ta kipub laupäeval Val Dartie ja tema naise juurde; mulle see ei meeldi.»

«Miks mitte?»

Kuna põhjust võimatu oli seletada ilma perekonna ajalugu puudutamata, vastas Soames ainult:

«Ei meeldi see ümberkolamine. See läheb juba liiale.»

«Mulle meeldib see väike mrs. Val; ta on väga vaikne ja tark.»

«Mina ei tea temast midagi peale... See siin on uus.» Ja Soames tõstis mingi rätsepaloomingu voodilt.

Annette võttis selle tal käest ära.

«Kas paned mu haagid kinni?» ütles ta.

Soames hakkas ta haake kinni panema. Kui ta kord üle Annette'i õla peeglisse vaatas, nägi ta tema näoilmet; see oli poollõbus, poolpõlglik ja näis ütlevat: «Tänan! Sa ei õpi seda iialgi!» Ei, tänu taevale, tema polnud prantslane! Ta lõpetas kerge nõksatusega ja ütles: «Liiga sügav väljalõige.» Ja ta läks ukse poole, soovides Annette'ist eemal olla ja taas Fleuri juurde minna.

Annette ütles puudritupsu käes hoides võpatava ootamatusega:

«Que tu es grossier.»*

Soames tundis seda lauset, — tal oli selleks küllalt põhjust. Kui Annette seda esmakordselt tarvitas, arvas Soames, et see tähendab: «Missugune vürtskaupmees sa oled!». Ta ei teadnud, kas tunda kergendust või mitte, kui ta selle tähenduse kohta selgusele jõudis. Talle tegid need sõnad haiget, — ta e i o l n u d tahumatu! Kui juba tema oli tahumatu, kuidas siis nimetada toda meest tema magamistoa kõrval, kes hommikuti nii kohutavalt kraaksus, või kuidas nimetada noid inimesi üldises salongis, kes olid nii kasvatamatud, et kogu maailm võis kuulda

nende valju lobisemist? Need kaagutavad kõlupead! Tahumatu sellepärast, et ta ütles, väljalõige olevat liiga suur! See ju oli liiga suur! Ta väljus vastamata.

Oldruumi minnes nägi ta Fleuri kohe sealsamas, kuhu ta tema oli jätnud. Ta istus, jalg põlvel, ja õõtsutas aeglaselt jalga siidsukas ja hallis kingas, — kindel tunnus, et ta unistas. Seda oli näha ka tema silmadest, — need olid nii elutud. Ainsa hetke jooksul võis ta sellistel puhkudel jälle vilkaks muutuda; ta oli siis kärme ja rahutu nagu ahv. Ta teadis nii palju, oli enda peale nii kindel ja polnud veel üheksateistkümne aastane. Kuidas nimetada neid kohutavaid noori olendeid, kes kiljusid ja kriiskasid ja oma jalgu näitasid! kõige halvemad neist olid pahad unenäod; kõige paremad neist puuderdatud inglid! Fleur ei olnud nii kohutav; ta polnud selline moonutatud keelt rääkiv kasvatamatu noor naisolend. Ja ometi oli ta hirmuäratavalt isemeelne, oli täis elu ja tahtis iga hinna eest elu nautida. Nautida? See sõna ei tekitanud Soamesis puritaanlikku õudust; kuid see tekitas õudust, mis vastas tema iselaadile. Ta oli alati kartnud tänast päeva nautida: hirmust, et ta võib-olla homset nii palju nautida ei saa. Ja kohutav oli teada, et tema tütrel puudus see kaitsev kartus. Seda tõendas juba seegi, kuidas ta seal istus ja unistamisele andus. Soames ise ei laskunud iial unistustesse, — kasu polnud neist midagi; ta ei teadnud, kust Fleur selle omaduse oli saanud. Kindlasti mitte Annette'ilt! Kuigi Annette kord noore tüdrukuna — tol ajal, kui Soames ta ümber ameles — oli mõjunud nagu lill. Noh, nüüd ei teinud ta seda enam!

Fleur tõusis toolilt, — ruttu, rahutult — ja sööstis kirjutuslaua juurde. Ta haaras sule ja paberi ja hakkas kirjutama, nagu poleks tal aega hinge tõmmata, enne kui kiri valmis saab. Ja äkki nägi ta Soamesi. Meeleheitliku süvenemise ilme kadus; ta naeratas, viipas käega, tegi nägu, nagu oleks ta natuke nõutu ja natuke tüdinud.

Ah! Ta oli *«fine» — «fine»!*

3. peatükk

ROBIN HILLIS

Jolyon Forsyte oli oma poja üheksateistkümnenda sünnipäeva Robin Hillis veetnud, rahulikult oma varanduslikke asju korraldades. Ta tegi nüüd kõike rahulikult, sest ta süda oli väga haige ja nagu kõigile tema perekonnaliikmeile, oli surmamõte talle vastik. Ta ei teadnud isegi, kui väga vastik, kuni ta kahe aasta eest kord mõningate haiglaste nähtuste pärast arsti juures oli käinud ja tõtt kuulnud.

«Igal ajal, iga ülepingutuse puhul.»

Ta kuulas seda naeratades, — iga Forsyte'i loomupärane reaktsioon ebameeldivate tõdede puhul. Kui aga haiglased nähtused kojusõidul rongis olid tugevnenud, siis mõistis ta täies ulatuses, mäherdune ähvardus tema kohal rippus. Lahkuda Irenest, oma pojast, oma kodust, oma tööst, — kuigi ta nüüd töötas küll vähe! Neist lahkuda, et minna tundmatusse pimedusse, mittekujutletavasse olelusse, — säärasesse eimillessegi, et ta poleks teadlik isegi tuulest, mis liigutab lehti tema haua kohal; poleks teadlik mulla ja rohu lõhnast. Säärasesse eimillessegi, et ta seda kõigist püüdeist hoolimata ei suutnud tajuda, vaid kinni pidi hoidma lootusest, et ta võis kord jälle näha neid, keda ta armastas. Selle kujutlemine tekitas piinavat vaimset ahastust. Enne kui ta tol päeval koju jõudis, otsustas ta, et ei räägi sellest Irenele. Ta pidi olema ettevaatlikum, kui ükski inimene iial enne oli olnud, sest vähimgi asi võis teda reeta ja teha Irene peaaegu niisama õnnetuks, nagu ta ise oli. Arst oli öelnud, et ta igas muus suhtes oli terve; ja seitsekümmend aastat polnud ju mingi vanadus, — ta tahtis veel kaua vastu panna, k u i t a s u u t i s!

See ligi kahe aasta eest tehtud otsus arendas ta iseloomu peenemat külge viimse täiuslikkuseni. Iseloomult polnud ta äge — ehk olgu siis, kui ta oli närviliselt erutatud —; nüüd sai temast kehastatud enesevalitsus. Vanade teovõimetute inimeste nukrat kannatlikkust varjas naeratus, mis püsis ta huultel isegi üksi olles. Alatasa leiutas ta ettekäändeid, et varjata pealesunnitud tegevusetust.

Iseennast selle eest pilgates teeskles ta lihtsa elu poole pöördumist; ta loobus veinist ja sigaritest, jõi erilist kohviliiki, mis kohvi ei sisaldanud. Ühe sõnaga: ta kindlustas end nii hästi, nagu see ühel Forsyte'il tema tingimustes võimalik oli, peites end oma leebe iroonia taha. Teiste silmade eest varjatuna, kuna ta naine ja poeg olid linna sõitnud, veetis ta kauni maikuupäeva oma paberite rahuliku korraldamisega, et ta kas või homme võiks surra, ilma kellelegi tüli tekitamata; sellega andis ta oma maisele olemusele viimse ja lõpliku läike. Kui ta päberid oli kinni sidunud ja oma isa vanasse hiina kappi lukutanud, pani ta võtme ümbrikku, kirjutas ümbrikule: «Hiina kapi võti; selles kapis leidub täielik ülevaade minu varandusest. J. F.», ja pistis ümbriku põuetaskusse, et see iga õnnetuse puhuks tema juures oleks. Siis helistas ta, käskis teed tuua ja väljus, et seda juua vana tammepuu all.

Kõiki inimesi ähvardab surm; Jolyoni puhul oli ähvardus ainult natuke selgem ja tungivam, ta oli aga sellega nii väga harjunud, et mõtles muile asjule, nagu teisedki inimesed. Nüüd mõtles ta oma pojale.

Jon sai sel päeval üheksateistkümne aastaseks, ja Jon oli hiljuti ühe otsuse teinud. Haridust ei saanud ta Etonis, nagu ta isa, ega ka Harrow's, nagu ta surnud poolvend, vaid ühes neist õppeasutustest, mis pidid avalikkude koolide pahede eest hoiduma ja nende hüvesid arendama, kuigi nad mõnikord arendasid pahesid ja hoidusid hüvede eest. Koolist lahkus ta aprillis täielikus teadmatuses selle kohta, mis temast pidi saama. Sõda, mis oli tõotanud igavesti kesta, lõppes just siis, kui temal tuli väeteenistusse astuda, kuus kuud enne määratud tähtaega. Oli kestnud hulk aega, enne kui ta harjus mõttega, et ta nüüd ise võis valida endale tegevusala. Ta oli oma isaga seda küsimust mitu korda arutanud, rõõmsalt teatades, et ta valmis oli kõigeks — välja arvatud muidugi kirik, väeteenistus, õigusteadus, lavakunst; börs, arsti-teadus, äri ja tehniline ala; Jolyon oli seepärast küllaldasele selgusele jõudnud, et Jonil polnud õieti tahtmist miflekski. Tema ise tundis selles vanuses täpselt sedasama. Tema puhul oli sellele meeldivale tühjusele kiire lõpu teinud varane naitumine ühes oma õnnetute taga-

järgedega. Teda olid olud sundinud Lloydi teenistusse astuma ja ta oli uuesti rikkaks saanud, enne kui tema kunstnikuanne jõudis areneda. Aga sestsaadik, kui ta oma pojale «õpetas» (nagu lihtsameelselt öeldakse) sigade ja teiste loomade joonistamist, teadis ta, et Jonist ei saaks iialgi maalijat; arvestades tema vastumeelsust kõige vastu, kaldus Jolyon arvama, et temast pidi saama kirjanik. Kuna ta aga uskus, et kogemused olid vajalikud isegi selleks kutseks, siis näis talle, et Jonile vahepeal muud üle ei jää kui ülikooli minna, reisida ja võibolla seadusemeestega lähemalt tutvuda. Pärast seda pidi asi selguma või — mis veelgi tõenäolisem — mitte selguma. Jon ise ei olnud esitatud ahvatluste kohta mingit kindlat seisukohta võtnud.

Sellised arutlused oma pojaga olid tugevdanud Jolyoni kahtlust selle kohta, kas maailm tõesti oli muutunud. Räägiti uuest ajastust. Jolyon nägi oma terava pilguga, et ajastu oli pisut erinevate pinnapealsete muutuste taga täpselt samasugune nagu enne. Inimkond jagunes ikka veel kahte liiki: neisse vähestesse, kel oli hingelist kujutlusvõimet, ja suuresse hulgasse, kel seda mitte ei olnud; mõlema liigi vahepeal asetses tema enda taoliste värdade vöönd. Jonil näis kujutlusvõimet olevat, tema isale tundus see halva väljavaatena.

Mingi sügavama tundega, kui tema tavaline naeratus märgata laskis, kuulis ta seepärast paari nädala eest oma poega ütlevat: «Tahaksin põllumajandusega katset teha, isa, kui see sulle liiga kalliks ei lähe. See näib olevat ainus eluviis, mis kellelegi kurja ei tee; erandiks on kunst, kuid sellest ei saa minu juures muidugi juttu olla.»

Jolyon surus naeratuse maha ja vastas:

«Hea küll; pöördu sinna tagasi, kust algas esimene Jolyon 1760. aastal. See tõendaks igavese ringkäigu teooriat ja sina kasvataksid juhtumisi muidugi paremaid kaalikaid kui tema.»

Natuke hämmastunult oli Jon vastanud:

«Kas see sinu arvates pole siis hea kavatsus, isa?»

«Kavatsus pole halb, mu kallis; ja kui sa tõesti selle juurde jääd, siis teed rohkem head kui enamik teisi inimesi, mis juba on midagi.»

Endamisi aga mõtles ta: «Kuid ega ta selle juurde jää. Annan talle neli aastat aega. Lõpuks on see ju tervisele kasulik ja süütu lõbu.»

Kui ta asja oli mitutpidi kaalutlenud ja Irenega nõu pidanud, kirjutas ta oma tütrele mrs. Val Dartie'le ja küsis, kas nad tunnevad endi läheduses mõnd põllumeest, kes Joni enda juurde õppima võtaks. Holly vastas vaimustatult. Üsna nende lähedal elavat oivaline põllumees; temale ja Valile meeldiks väga, kui Jon elaks nende juures.

Homme pidi poiss teele minema.

Jolyon rüüpas nõrka teed sidruniga ja silmitses läbi vana tammepuu lehtede vaadet, mis talle juba kolmkümmend kaks aastat oli armas olnud. Puu, mille all ta istus, ei tundunud päevagi vanem olevat! Niisama noored olid väikesed pruunikaskuldsed lehed; niisama vana oli valkjas-rohekashall jäme krobeline tüvi. Mälestustepuu, mis võis elada veel sadu aastaid, kui mitte mõni metslane seda maha ei raiu; see puu võis näha Inglismaa hävimistki, kui asjad senise kiirusega arenevad! Jolyonile meenus üks öö kolme aasta eest, mil ta käega kõvasti Irene ümbert kinni hoides oli oma aknast välja vaadanud ja jälginud Saksa lennukit, mis näis hõljuvat otse vana puu kohal. Järgmisel päeval leiti pommi auk Gage'i talu põllult. Siis ei teadnud ta veel, et surm teda ähvardas. Peaaegu soovis ta, et see pomm ta elu oleks lõpetanud. Siis ei oleks tal tarvitsenud nii kaua teadmatuses piinelda; tal poleks tarvitsenud veeta pikki tunde, mis olid täis külma hirmu. Ta oli arvestanud, et elab Forsyte'ide tavalise vanuseni, — kaheksakümne viie aastaseks või enamgi; Irene oleks siis seitsmekümnene. Nüüd aga oli kindel, et ta Irenel puuduks. Kuid Irenel oli ju Jon, — tähtsam tema elus kui Jolyon ise; Jon, kes jumaldas oma ema.

Istudes puu all, kus vana Jolyon hinge heitis oodates, et Irene üle muru tema juurde tuleks, — istudes selle puu all, mõtles Jolyon naljatlevalt, kas nüüd, mil ta kõik nii täluslikult oli korraldanud, poleks parem ka oma silmad sulgeda ja siit maailmast lahkuda. Midagi ebavääriikat oli parasiitlikus rippumises sihitu elulõpu küljes; oma elus kahetses ta ainult kahte asja: pikka lahus-

olekut oma isast, kui ta noor oli, ja liiga hilist ühinemist Irenega.

Oma kohalt võis ta näha õitsvate õunapuude salka. Miski looduses ei liigutanud teda nii väga kui õitsvad viljapuud; ta tundis äkki südames valu, mõeldes, et ta ehk iialgi enam ei näe nende õitsemist. Kevad! Tõesti, ükski inimene ei tohiks surra, kuni ta süda on veel küllalt noor, et armastada kaunidust! Rästad laulsid muretult põõsastes, pääsukesed lendasid kõrgel, lehed tema kohal läikisid; põldude tagant paistis noort lehestikku igas kujutletavas värvingus, laskuva päikese paistel punetavast kuni kauge sinkjashallini eemal silmapiiril. Irene lilled kitsail peenrail olid sel õhtul üllatavalt omapärased, — need mõjusid väikeste elurõõmu-kuulutajatena. Ainult hiina ja jaapani maalijad — ja võib-olla ka Leonardo — olid osanud üllatavat isikupärast joont anda igale lillele, linnule ja loomale, — isikupärast joont ühes liigi eritunnustega ja kogu elu iseloomustava universaalsusega. Olid need alles meistrid! «Mina pole loonud midagi jäädavat,» mõtles Jolyon. «Olin asjaarmastaja, — ainult armastaja, mitte looja. Siiski, minust jääb Jon järele, kui ma ära lähen.» Mäherdune õnn, et poissi ei tabanud see õudne sõda! Ta oleks nii hõlpsasti võinud surma saada, nagu vaene Jolly kahekümne aasta eest kaugel Transvaalis. Jon võiks kord millegagi toime tulla, kui ajastu teda ei rikuks; sel poisil oli kujutlusvõimet! Ta äkiline soov põllumeheks õppida põhines vaid tundeil ning võis vaevalt kaua kesta. Ja parajasti nüüd nägigi Jolyon neid üle nurme tulevat; teineteise käe alt kinni hoides tulid Irene ja Jon jaamast. Jolyon tõusis püsti ja hakkas läbi uue roosiaia neile tasapisi vastu minema ...

Õhtul tuli Irene tema tuppa ja istus akna juurde. Ta istus seal sõnagi lausumata, kuni Jolyon ütles:

«Mis on, mu arm?»

«Me kohtasime täna kedagi.»

«Keda?»

«Soamesi.»

Soames! Viimasel kahel aastal oli Jolyon hoidunud sellele nimele mõtlemast, teades, et see oli temale kahjulik. Nüüd hakkas ta süda häirivalt tuksuma, nagu oleks see oma paigalt libisenud.

Irene rääkis rahulikult edasi:

«Soames ja tema tütar olid näitusel ja hiljem kohvikus, kus me teed jõime.»

Jolyon astus lähemale ja pani käe Irene õlale.

«Missugune ta oli?»

«Halliks läinud; muidu aga umbes samasugune nagu enne.»

«Ja tütar?»

«Ilus. Vähemalt Joni arvates.»

Jolyoni süda libises jälle paigast. Ta naise näol oli pinev ja nõutu ilme.

«Ega sa . . .» algas Jolyon.

«Ei, aga Jon teab tema nime. Tüdruk pillas oma taskurätt maha ja Jon võttis selle üles.»

Jolyon istus oma voodi äärele. Missugune õnnetu juhus!

«June oli sinuga kaasas. Kas ta oli kuidagi taktitu?»

«Ei; kuid kõik oli väga imelik ja pinev, — seda märkas ka Jon.»

Jolyon tõmbas sügavalt hinge ja ütles:

«Olen sageli mõelnud, kas see õige oli, et me kõike tema eest varjasime. Kord saab ta seda siiski teada.»

«Mida hiljem, seda parem, Jolyon; noored otsustavad nii pealiskaudselt ja karmilt. Mis oleksid sina üheksateistkümneaastasena o m a emast mõelnud, kui ta oleks teinud, mis mina tegin?»

Jah! See'p see oli! Jon jumaldas oma ema ega teadnud midagi elu kurbmängudest ja paratamatuist vajadusist; ei teadnud midagi õnnetu abielu salajasest südamevalust, midagi kiivusest või kirest, — ta ei teadnud kõigest sellest veel midagi!

«Mis sa talle ütlesid?» küsis Jolyon viimaks.

«Et nad on sugulased, kuid et meie neid ei tunne; et sina pole oma perekonnast palju hoolinud ega perekond sinust. Arvan, et ta küsib nüüd s i n u l t.»

Jolyon naeratas.

«See tõotab asendada õhurünnakuid,» ütles ta. «Tunnemegi neist juba puudust.»

Irene vaatas üles tema poole.

«Teadsime, et see kord tuleb.»

Jolyon vastas äkilise tarmukusega:

«Ma ei suudaks taluda, et Jon sind laidab. Ta ei tee seda isegi oma mõtteis mitte. Tal on kujutlusvõimet; ta saab aru, kui talle õigesti seletada. Arvan, et on parem, kui räägin talle, enne kui ta seda mujalt teada saab.»

«Veel mitte, Jolyon.»

Selline oli Irene, — tal polnud ettenägelikkust, ta ei tahtnud ühelegi murele vastu astuda. Võib-olla oli tal õigus, — kes teab. On halb toimida emavaistu vastaselt. Võib-olla oli parem poiss rahule jätta; kui võimalik, siis niikauaks, kuni kogemused talle annaksid proovikivi, mille varal ta võiks otsustada vana kurbmängu tegurite üle; kuni armastus, kiivus ja igatsus ta kaastunnet süvendaksid. Igatahes tuli olla ettevaatlik, — nii ettevaatlik kui vähegi võimalik! Ja veel kaua pärast seda, kui Irene ta juurest lahkus, püsis Jolyon ärkvel, mõeldes ettevaatusvahendeile. Ta pidi Hollyle kirjutama; pidi talle ütlema, et Jon perekonnaloost veel midagi ei teadnud. Holly oskas vaikida; Holly hoiataks oma meest, Holly hoolitseks selle eest, et midagi ei juhtuks! Kirja võis Jon homme sinna sõites kaasa võtta.

Nii kustus päev, mil Jolyon oli viimased korraldused teinud oma majandusliku olukorra kohta; see kustus laudakella löömisega. Jolyonile algas uus päev hingeliste korratuste varjus, — neid polnud nii hõlpus kõrvaldada ega joonde ajada ...

Jon aga oma magamistoas, mis kord tema mängutoaks oli olnud, lebas ka ärkvel, olles tunnete küüsis, mille vastu alati vaidlevad need, kes iialgi pole tundnud «armastust esimesest pilgust». Ta oli selle algust endas märganud, kui nood läikivad, tumedad silmad teda üle «Juno» olid vaadelnud; ta oli veendunud, et see oli tema «unelm». Seepärast tundus talle kõik järgnev loomulikuna ja ühtlasi imetaolisena. Fleur! Juba tema nimest üksi peaaegu jätkus inimesele, kes nii hirmus vastuvõtlik oli sõnade võlule. Jon oli kummaliselt vanamoeline homöopaatilisel ajastul, mil poisse ja tüdrukuid koos kasvatati ja nii varakult harjutati koos elama, et sugude vahe oli peaaegu kadunud. Tema moodsas koolis käis ainult

poisse, ja kooli vaheajad oli ta veetnud Robin Hillis poistest sõprade või üksnes oma vanemate seltsis. Temasse polnud armastuse pisikute vastast mürki iialgi süstitud väikeste annustena. Ja nüüd pimeduses lebades kerkis ta ihusoojus kiiresti. Ta lebas ärkvel ja kujutles Fleuri, meenutades tema sõnu, eriti toda *au revoir*'i, mis oli olnud nii leebe ja elurõõmus.

Koiduajal oli ta ikka veel nii täiesti ärkvel, et ta tõusis, tenniskingadesse, pükstesse ja sviitrisse lipsas, tasakesi trepist alla läks ja läbi kabineti klaasukse väljus. Hakkas just valgeks minema; tundus rohu lõhna. «Fleur!» mõtles ta. «Fleur!» Väljas valendas kõik salapäraselt; ärkvel polnud kedagi peale lindude, kes parajasti hakkasid siristama. «Lähen alla metsatukka,» mõtles Jon. Ta jooksis üle nurmede, jõudis tiigi äärde just siis, kui päike tõusis, ning astus metsatukka. Sinikopad katsid vaibana maapinda; lehtmändide all valitses salapärasust. Jon hingas mõnuga karget õhku ja vaatas sinikoppasid järjest tugevnevas valguses. Fleur! Kuidas see nimi temale sobis! Ja ta elas Mapledurhamis — ka see oli ilus nimi —, kuskil jõe ääres. Ta leiab selle koha atlasest. Jon mõtles Fleurile kirjutada. Aga kas Fleur vastab? Oo! ta peab vastama. Ta ütles *au revoir!* Mitte jumalaga! Mäherdune õnn, et ta oma taskurätiku maha pillas! Muidu poleks Jon teda iialgi tundma õppinud. Ja mida rohkem ta mõtles sellele taskurätikule, seda hämmastavam tundus talle tema õnn. Fleur! See sobib temale tõesti! Rütme tungles Joni peas; sõnad kippusid sõnadega ühinema; ta hakkas peaaegu luuletama.

Enam kui pool tundi viibis Jon selles meeleolus, siis läks ta koju tagasi, võttis redeli ja ronis puht-õndsuse mõjul oma magamistoa aknast sisse. Siis meenus talle, et kabineti klaasuks oli lahti; ta läks alla ja sulges selle, enne redelit ära viies, kuna ta tahtis kustutada kõik oma tunnete jäljed. Need olid liiga sügavad avaldamiseks ühelegi inimesele, — isegi emale.

4. peatükk

MAUSOLEUM

On maju, millede hinged on läinud Aja puhastustulle, jättes oma kehad Londoni eelpõrgusse. Timothy maja kohta Bayswater Roadil see täpselt ei sobinud, sest Timothy hing viibis teise jalaga ikka veel Timothy Forsyte'i kehas, ja Smither hoolitses selle eest, et õhkkond ei muutuks, et toad lõhnaksid endist viisi kampri ja portveini järele, et õhk oleks sumbunud nagu kunagi majas, mille aknaid avatakse ainult kaks korda päevas, et tube tuulutada.

Forsyte'ide kujutluses sarnanes see maja nüüd mingi hiina paljude laegastega pillikarbikesega, mille viimaseks laekaks oli Timothy. Võimatu oli tema juurde pääseda, — igatahes kinnitasid seda perekonnaliikmed, kes vanast harjumusest või hajameelsusest mõnikord üle hulga aja maja ette sõitsid ja oma igivana onu järele küsisid. Seda kinnitas Francie, kes nüüd täiesti oli lakanud jumalasse uskumast (ta tunnistas ennast avameelselt ateismi pooldajaks); seda kinnitas Euphemia, kes oli end vanast Nicholasest sõltumatuks teinud, ja seda kinnitas Winifred Dartie, kes oli nüüd sõltumatu oma «seltskonnainimesest». Lõpuks oli ju nüüd igaüks sõltumatu või ütles, et ta seda on, — mis ehk pole täiesti seesama!

Kui Soames eelkirjeldatud kohtumisele järgnenud hommikul Paddingtoni jaama sõites Bayswater Roadil peatus, siis uskus ta järelikult vaevalt küll, et ta Timothyt isiklikult näha saab. Ta süda tundis nõrka liigutust, kui ta heledal lõunapoolsel päikesepaistel seisis väikese maja värskelt lubjatud lävel; siin majas oli kord neli Forsyte'i elanud ja nüüd elutses vaid üksainus nagu talvine kärbes. Siia majja oli Soames tulnud ja siit oli ta läinud arvutuid kordi, viies või tuues perekondliku tagarääkimise koormaid; see oli teise sajandisse, teise ajastusse kuuluvate «vanakeste» maja.

Kahvatult-sõbralik naeratus ilmus Soamesi huultele, kui ta nägi Smitherit, kes ikka veel kaenlaaukudeni kalaluudesse oli nööritud, sest 1903. aasta ümber esilekerkinud uus mood polnud tädi Juley ja tädi Hesteri arvates «kena». Smither, kes ikka veel igas üksikasjas ustavalt kinni pidas vanust kombeist — võrratu teenija — temataolisi ei leidunud kuskil mujal —, vastas naeratusega ja ütles: «Oo! Mr. Soames pärast nii pikka aega! Kuidas siis t e i e käsi käib, sir? Mr. Timothy tunneb kindlasti rõõmu, kui kuuleb, et te siin käisite.»

«Kuidas temaga lood on?»

«Oo! Oma vanuse kohta on ta vägagi tubli, sir; aga ta on muidugi imetaoline mees. Nagu ma juba mrs. Dartie'le ütlesin, kui ta viimati siin käis: kindlasti oleks miss Forsyte'il ja mrs. Juley'l ja miss Hesteril hea meel, kui nad näeksid, kuidas talle küpsetatud õun ikka veel maitseb. Aga ta on täitsa kurt. Ja see on jumala õnn, seda ütlen ma alati. Mis me temaga õhurünnakute puhul oleksime peale hakanud, seda ma küll ei tea.»

«Ah!» ütles Soames. «Mida te siis temaga peale hakkasite?»

«Jätsime ta rahulikult voodisse ja kellanöör läks alla keldrisse, nii et kokk ja mina võisime kuulda, kui ta helistas. Võimatu oleks olnud talle teatada, et oli sõda. Ja ma ütlesin kokale: «Kui mr. Timothy helistab, siis tehku nad, mis nad tahavad, mina lähen üles. Mu kallid perenaised saaksid närvivapustuse, kui näeksid, et ta helistab ja keegi ei lähe ta juurde.» Kuid ta magas ilusasti kõigi õhurünnakute ajal. Ja kord, kui õhurünnak tuli päeva ajal, oli ta vannis. Ka see oli õnn, muidu oleks ta võinud märgata, kuidas kõik inimesed tänaval üles vahtisid, — ta vaatab sageli aknast välja.»

«Siis nii,» ümises Soames. Smither muutus lobasuuks! «Tulin ainult korraks vaatama, kas ehk midagi teha on.»

«Jah, sir. Arvan, et pole muud midagi, ainult hiirte hais söögitoas; meie ei tea, kuidas sellest lahti saada. Naljakas, et seal hiiri on; ometi pole seal raasukestki, sest mr. Timothy ei tule sõja algusest saadik enam alla. Nad on vastikud loomakesed; ei tea iialgi, missuguse vembu nad sulle jälle mängivad.»

«Kas ta tõuseb mõnikord voodist?»

«Oo jah, sir! Ta liigub kenasti voodi ja akna vahet igal hommikul, hoidub ainult õhuvahetuse eest. Ja ta

meeleolu on päris mõnus; iga päev uurib ta järjekindlalt oma testamenti. See on talle suureks lohutuseks.»

«Noh, Smither, ma tahaksin teda näha, kui see võimalik on; võib-olla on tal mulle midagi öelda.»

Smither punastas üleni.

«Oleks see alles s ü n d m u s!» ütles ta. «Kas tohin teile maja näidata, sir? Seni kui saadan koka üles talle seda teatama?»

«Ei, minge teie tema juurde,» ütles Soames. «Maja võin ma üksigi vaadata.»

Oma tundeid ei tohi teiste ees näidata, ja Soames aimas, et ta muutub härdameelseks, liikudes mööda ruume, mis olid nii üliküllastatud minevikuga. Kui Smither erutusest ragisedes tema juurest lahkus, läks Soames söögituppa ja nuusutas. Tema arvates ei tulnud hais hiirtest, vaid algavast puumädanikust, ja ta uuris seinavoodrdust. Ta polnud kindel, kas Timothy vanust arvestades maksis seda värvima hakata. Söögituba oli alati olnud kõige moodsamaks ruumiks majas; ainult nõrk naeratus kõverdas Soamesi huuli ja ninasõõrmeid. Sügavrohelised seinad tammepuust vooderduse kohal; raske metallist kroonlühter rippus keti otsas laest, mida järeletehtud aampalgid ruutudeks jagasid. Pildid oli Timothy kord kuuekümne aasta eest üsna odavasti Jobsoni juurest ostnud, — kolm Snyderi vaikelu, kaks nõrgalt koloreeritud joonistust tütarlapsest ja poisist (need olid õige meeldivad ja kandsid nimetähti J. R.: Timothy oli ikka uskunud, et need on Joshua Reynoldsi teosed, kuid Soames, kes neid imetles, oli avastanud, et nad olid vaid John Robinsoni omad) ja kahtlane Morland: valge ponihobune, keda rautati. Sügavpunased plüüšeesriided, kümme kõrge korjuga mahagontooli sügavpunaste plüüšpolstritega, türgi vaip ja mahagonist söögilaud, liiga suur väikese ruumi kohta, — selline oli sisustus, mida Soames mäletas ilma ühegi seesmise või välise muutuseta oma neljandast eluaastast saadik. Ta vaatles eriti mõlemat joonistust ja mõtles: «Need ostan, kui sisustus pärast surma oksjonile läheb.»

Söögitoast läks ta Timothy kabinetti. Ta ei mäletanud, et ta oleks iialgi selles ruumis käinud. See oli põrandast laeni raamatuid täis, ja ta vaatles neid uudishimulikult.

Ühl seina näisid täitvat kasvatusliku sisuga raamatud, mida Timothy ettevõte oli kirjastanud kaks põlvkonda tagasi, — mõnd raamatut oli kakskümmend eksemplari. Soames luges nende nimesid ja värises seesmiselt. Keskmises seinas olid täpselt samad raamatud, mida ta oli harjunud nägema oma isa raamatukogus Park Lane'il; sellest järeldas ta, et James ja tema noorim vend kord koos olid välja läinud ja paar väikest raamatukogu ära saatnud. Kolmandale seinale lähenes ta suurema põnevusega. Siin pidi esindatud olema Timothy enda maitse. Nii see oligi. Raamaturiiuleid ehtisid tühjad kaaned. Neljas sein koosnes eesriietega kaetud aknast. Akna ees oli suur tugitool, mille külge oli kinnitatud mahagonist lugemispult; puldil oli koltunud ja kokkupandud «Timesi» number kuuendast juulist 1914, — tol päeval jäi Timothy esmakordselt alla tulemata, otsekui valmistudes sõja vastu. Ajaleht näis teda ikka veel ootavat. Ühes nurgas seisis suur gloobus, — tolle maailma jäljend, mida Timothy iialgi polnud külastanud, sest ta oli sügavalt veendunud, et kõik oli ebatõeline peale Inglismaa, ja tundis jäädavat vastikust mere vastu sestsaadik, kui ta süda väga paha oli olnud ühel 1836. aasta pühapäeval, millal ta paadiga Brightoni kalda ääres lõbusõidul viibis ühes Juley ja Hesteriga, Swithiniga ja Hatty Chessmaniga, — kõik Swithini süü, kel alati kõiksugu veidraid asju pähe tuli, kel aga, tänu taevale, endal ka süda pahaks oli läinud. Soames tundis seda lugu põhjalikult, kuna ta seda vähemalt viiskümmend korda oli kuulnud ühe või teise asjaosalise suust. Ta läks gloobuse juurde ja lükkas selle pöörlema; kuuldus nõrka naksatust, gloobus liikus umbes tolli võrra edasi, tuues Soamesi vaatepiirkonda pikajalgse ämbliku, kes hinge oli heitnud neljandal laiuskraadil.

«Mausoleum!» mõtles ta. «George'il oli õigus!» Ta väljus ja läks trepist üles. Trepikäänakul peatus ta täistopitud koolibreid sisaldava kasti ees, mis teda lapsepõlves oli valmustanud. Nad ei tundunud päevagi vanemad olevat, rippudes traatide otsas pamparohu kohal. Oleks ta kasti avanud, siis poleks linnud sumisema hakanud, vaid oleksid pihustunud, — nii arvas ta. Polnud mõtet seda kasu pärandustombu juurde arvata! Ja äkki meenus talle

tädi Ann — kallis vana tädi Ann —, kes selle kasti ees ta käest kinni hoidis ja ütles: «Vaata, Soamey! Eks nad ole säravad ja ilusad, need armsad väikesed sumisejad!» Soames mäletas, et ta oli vastanud: «Nad ei sumise, tädike.» Ta võis siis kuue aastane olla; tal oli must sametülikond helesinise kaelusega, — ta mäletas nii hästi seda ülikonda! Tädi Ann oma kiharakestega, oma kondiste, sõbralikkude kätega ja tõsise vana kotkanaeratusega, — peen vana daam, see tädi Ann! Ta läks edasi, elutoa ukse juurde. Kummalgi pool ukse kõrval rippusid miniatuurpiltide rühmad. Need ostab ta kindlasti endale! Ta nelja tädi miniatuurpilt; üks, mis kujutas onu Swithinit noorukina, ja üks, mis kujutas onu Nicholast poisikesena. Keegi tolleaegne perekonnatuttav — keegi noor daam — oli need kõik korraga maalinud 1830. aastal, mil miniatuure peeti väga meeldivaiks ja ühtlasi ka püsivaiks, sest neid maaliti elevandiluule. Sageli oli ta kuulnud lugu tollest noorest daamist: «Väga andekas, mu kallis; tal oli päris nõrkus Swithini vastu; õige varsti pärast seda sai ta tiisikuse ja suri; just niisama nagu Keats*, — me rääkisime sellest sageli.»

Jah, seal nad olid! Ann, Juley, Hester, Susan, — alles väike laps —, Swithin taevassiniste silmadega, roosade põskedega, kollaste kiharatega, laia valge vestiga, ja Nicholas, — nagu Cupido taeva poole vaatavate silmadega. Kui ta õieti järele mõtles, oli onu Nick alati säärane olnud, — imestust äratav mees kuni lõpuni. Jah, noorel daamil oli annet olnud, ja miniatuuridel oli alati teatav omapärane ja muutumatu väärtus, — neid ei mõjutanud voolude võistlus esteetilisel börsil. Soames avas elutoa ukse. Tolm oli pühitud, mööblitel polnud katteid peal, eesriided olid kõrvale tõmmatud: täpselt nii, nagu viibiksid tädid ikka veel kannatlikult oodates siin ruumis. Soamesil käis mõte läbi pea: Kui Timothy sureb, — miks seda kõike mitte säilitada? Kas poleks see peaaegu ta kohus seda maja säilitada — nagu Carlyle'i* oma —, mälestustahvel üles panna ja seda raha eest näidata? «Tüüpiline kesk-Victoria-aegne elamu, — pääsetähtede hind üks šilling ühes kataloogiga.» Õieti oli see kõige täiuslikum ja võib-olla kõige surnum koht tänapäeva Londonis. Täiuslik oma eriliselt maitselt ja kul-

turilt, see tähendab, kui ta maha võtab ja iseenda kogusse viib omal ajal tädidele kingitud neli Barbizoni. Ikka alles taevassinised seinad, punaste lilledega ja sõnajalgadega musterdatud rohelised eesriided, villane tikitud vari malmist kaminavõre ees, väikese kribukrabuga täidetud klaasakendega mahagonikapp, pärlitikandiga jalapingid; Keats, Shelley, Southey, Cowper, Coleridge, Byroni «Korsaar» (kuid muud midagi) ja Victoria-aegsed luuletajad reas raamaturiiulil; tuhmpunase plüüšiga vooderdatud marketriikapp täis perekondlikke mälestusi — Hesteri esimene lehvik, nende emapoolse vanatäa kingapandlad, kolm skorpioni pudelis ja väga kollane elevandihammas, mille neile Indiast oli saatnud nende vanaonu Edgar Forsyte, kes kauples džuudiga; koltunud paberitükk ämblikke meenutava kirjutisega, — taevas teab, mida see sisaldas! Ja seinu katvad pildid — kõik vesivärvimaalid peale nelja Barbizoni, mis tundusid võõrana nende seas, mida nad ju olidki, olles lisaks veel kahtlase päritoluga —, heledad, jutustava sisuga pildid, nagu «Mesilaste juures», «Parve hõikamas» ja kaks Frithi stiilis pilti taskukunstnikkudega ja krinoliinidega (need kaks olid Swithini kingitud). Palju, palju pilte, mida Soames oli tuhat korda vaadelnud kõrgis lummuses; imetlust vääriv kogu säravaid, siledaid kuldraame.

Ja väike tiibklaver, ilusasti tolmust puhastatud, õhukindlalt suletud nagu alati; ja selle peal tädi Juley album pressitud meriheintega. Ja kullatud jalgadega toolid, mis olid tugevamad, kui nad näisid olevat. Ja ühel pool kaminat helepunasest siidist sohva, kus tädi Ann ja hiljem tädi Juley tavatsesid istuda väga sirgelt, silmad vastu valgust. Ja teisel pool kaminat ainus tõesti mugav tool, mis seisis seljaga vastu valgust ja kus istus tädi Hester. Soames vaatas ümber; tal oli tunne, nagu istuksid tädid ikka veel seal. Ah! Ja see õhk — isegi nüüd veel lõhnas see mitmesuguste riiete, pestud pitskardinate, lavendlikottkeste ja kuivatatud mesilasetiibade järele. «Ei,» mõtles ta, «teist säärast kohta pole olemas; seda peaks säilitama.» Ja tõepoolest, naerdagu või mitte, see ületas eeskujuliku, lihtsa ja viisipärase eluasemena kõik tänapäevase; see pakkus valitud naudingut kompamismeelele, silmale, ninale ja tundeile. Mis oli selle kõrval tänapäev

oma maa-aluse raudtee ja autodega, oma igavese suitsetamisega, põlvele asetatud jalgadega ja paljaseljaliste tüdrukutega, keda võis silmitseda alt põlvedeni ja ülalt pihani, kui taheti (see oli meeldiv igas Forsyte'is peituvale saatürile, kuid vaevalt vastas see Soamesi kujutlusele tõelisest daamist), kes süües põimisid oma jalad ümber toolijalgade, kes rääkisid veidrat, moonutatud keelt ja alatasa naersid, — tüdrukutega, kes Soamesi värisema panid iga kord, kui ta mõtles, et Fleur nendega kokku puutus; ja kalgisilmaliste, tublide vanemate naistega, kes oma iseseisvat elu elasid ja Soamesi samuti värisema panid. Ei! Tema vanad tädid ei avanud küll oma südameid, oma silmi ega kuigi palju oma aknaid, kuid vähemalt oli neil kombeid, oma kindlakskujunenud eluviis ja lugupidamist mineviku ja tuleviku vastu.

Alistatud tunnetega sulges Soames ukse ja läks kikivarbail trepist üles. Möödudes vaatas ta ühte tuppa: Hm! täiuslikus korras kaheksakümnendaist aastaist saadik. Mingi kollane õlipaber kattis seinu. Ülal trepikojas kõhkles ta nelja ukse vahel. Missugune neist oli Timothy oma? Ta kuulatas. Ta kõrv tabas mingit kobinat, nagu oleks laps pikkamisi oma kepphobust järel vedanud. See pidi Timothy olema! Ta koputas; näost väga punane Smither avas ukse.

Mr. Timothy jalutavat parajasti, ja Smitheril ei olevat veel võimalik olnud tema tähelepanu äratada. Kui mr. Soames astuks tagatuppa, siis näeks ta teda läbi ukse.

Soames läks tagatuppa ja jäi ukse juurde seisma.

Viimane vanadest Forsyte'idest oli jalul ja liikus väärikaima aeglusega; ta näoilme väljendas suurimat keskendust oma tegevusse. Ta liikus edasi ja tagasi oma voodijalutsi ja akna vahet, — vahemaa oli umbes kaheteistkümne jala pikkune. Ta nurgelise näo alumist osa, mis enam paljaks polnud aetud, kattis lumivalge habe, mis oli nii lühikeseks lõigatud kui võimalik; lõug näis olevat niisama lai kui laup, mida katsid samuti täiesti valgeks muutunud juuksed; nina, põsed ja laup aga olid tugevasti kollased. Käes hoidis ta jämedat keppi, teine käsi hoidis kinni öökuuest, mille alt paistsid voodisokkidesse riietatud pahkluud ja soojade toakingadega kaetud jalad. Ta näoilme sarnanes kangekaelse lapse omaga, kes

kõigest väest tahab seda, mida ta pole saanud. Iga kord, kui ta ümber pöördus, lõi ta kepiga vastu põrandat ja vedas siis seda järel, nagu näidates, et ta ilma selletagi hakkama saab.

«Ta näib ikka veel tugev,» ütles Soames tasa.

«Oo jah, härra. Peaksite nägema teda vannis, — see on imetaoline, ta naudib seda nii väga.»

Need täitsa valjusti lausutud sõnad panid Soamesi talpama: Timothy oli taas muutunud imikuks.

«On tal mingit huvi üldiste asjade vastu?» ütles ta niisama valjusti.

«Oo jah, sir, oma toidu ja oma testamendi vastu. Päris imestusväärne on vaadata, kuidas ta seda ikka jälle lehitseb. Muidugi mitte et lugeda; ja alatasa küsib ta riigi võlapaberite hinda ja ma kirjutan selle tema jaoks tahvlile, — õige suurelt. Muidugi kirjutan ikka sedasama, nagu seis oli siis, kui ta 1914. aastal nendest viimati luges. Me lasksime arstil talle lehtede lugemise keelata, kui sõda algas. Oo! See erutas teda algul väga. Kuid varsti leppis ta sellega, sest ta teadis, et see teda väsitab; on lausa ime, kuidas ta püüab säilitada oma jõutagavara, nagu tal kombeks oli öelda, kui minu kallid perenaised veel elasid. Jumal õnnistagu neid! Kuidas ta nendega selle pärast tõreles; nad olid alati nii tegevad, kui ehk mäletate, mr. Soames.»

«Mis juhtuks, kui ma sinna tuppa läheksin?» küsis Soames. «Kas ta tunneks mu ära? Koostasin tema testamendi, teate, kui miss Hester 1907. aastal suri.»

«Oo, sir,» vastas Smither kõheldes, «seda ma ei julge öelda. Võib-olla tunneks ta teid; ta on tõesti imetlusväärne mees oma vanuse kohta.»

Soames astus ukse vahele, ootas, kuni Timothy ümber pöördus, ja ütles valju häälega: «Onu Timothy!»

Timothy lohistas end pool teed tagasi ja peatus.

«Eh?» ütles ta.

«Soames,» karjus Soames kõigest jõust ja sirutas käe välja. «Soames Forsyte!»

«Eh!» ütles Timothy, lõi kepiga kõvasti vastu põrandat ja jätkas oma jalutuskäiku.

«See ei näi mõjuvat,» ütles Soames.

«Ei, sir,» ütles Smither kaunis löödult. «Te näete, ta

pole jalutamist veel lõpetanud. Ta on alati teinud ühtainust asja korraga. Arvan, et ta mult täna pärast lõunat küsib, kas te tulite gaasi pärast, ja küllap mul on siis tegemist, enne kui ta asjast aru saab.»

«Kas arvate, et ta vajaks meespõetajat?»

Smither ajas käed õieli.

«Meest! Oh ei! Kokk ja mina saame temaga väga hästi hakkama. Kui võõras mees ta lähedal oleks, siis läheks ta varsti hulluks. Ja minu perenaistele ei meeldiks mõte, et mingi mees oleks majas. Pealegi oleme nii uhked temale.»

«Arst muidugi käib teda vaatamas?»

«Igal hommikul. Ta teeb hinnaalanduse nii sagedate visiitide pealt, ja mr. Timothy on temaga nii harjunud, et ta teda tähelegi ei pane, ajab ainult keele suust välja.»

«Noh,» ütles Soames kõrvale pöördudes. «See on mulle väga kurb ja valus.»

«Oo, sir,» vastas Smither murelikult. «Nii ei pea te mõtlema. Nüüd, mil ta enam ühegi asja üle pahandada ei saa, naudib ta päris põhjalikult oma elu; uskuge, nii see on. Nagu ma keetjale ikka ütlen, on mr. Timothy oma eluga nüüd rohkem rahul kui iialgi enne. Kui ta ei jaluta või kui ta vannis pole, siis sööb ta; ja kui ta ei söö, siis ta magab; nõnda on lood. Tal pole mingit valu ega muret.»

«Noh,» ütles Soames, «selles on omajagu tõtt. Lähen nüüd alla. Muide, näidake mulle tema testamenti.»

«Selleks peaksin paraja aja valima, sir; ta hoiab seda peapadja all ja näeks mind, kui ta ärkvel on.»

«Tahaksin ainult teada, kas see on sama, mille mina koostasin,» ütles Soames. «Vaadake kord järele, missugust kuupäeva see kannab, ja teatage mulle.»

«Jah, sir; kuid ma olen kindel, et see on sama, sest kokk ja mina olime tunnistajateks, kui mäletate, ja meie nimed on ikka veel seal peal ja me pole rohkem alla kirjutanud kui see üks kord.»

«Täitsa õige,» ütles Soames. Ta mäletas nüüd. Smither ja Jane olid täitsa seaduspärasteks tunnistajateks olnud; testamendi järgi ei pärandatud neile midagi, nii et neil Timothy surmast mingit kasu ei võinud olla. Soames

mõõnis tõesti, et see oli peaaegu sobimatu ettevaatus, kuid Timothy oli seda soovinud ja pealegi oli tädi Hester nende eest küllaldaselt hoolitsenud.

«Väga hea,» ütles Soames. «Elage hästi, Smither. Hoolitsege ta eest, ja kui ta kunagi midagi peaks ütlema, siis märkige see üles ja teatage mulle.»

«Oh jah, mr. Soames; teen seda kindlasti. Oli nii meeldiv aks vahelduseks teid näha. Küll kokk satub ärevusse, kui ma talle jutustan.»

Soames raputas ta kätt ja läks trepist alla. Tervelt kaks minutit seisis ta kübaravarna ees, kuhu ta nii palju kordi oli oma kübara riputanud. «Nii möödub kõik,» mõtles ta. «Möödub ja algab uuesti. Vaene vana mehike!» Ja ta kuulatas, kas ehk Timothy järelveetava kepphobuse kabin trepist alla kostab või kas ehk mõne vana näo viirastus üle käsipuude vaatab ja ütleb: «Oo, see on ju kallis Soames; me parajasti rääkisime, et me pole teda enam nädal otsa näinud!»

Ei midagi — mitte midagi! Tundus vaid kampri lõhna, ja tolmuk übemeid hõljus päikesekiires, mis paistis ukse kohal olevast lehvikukujulisest aknast. Väike vana maja! Mausoleum! Ja Soames pöördus ümber ning väljus, et nägeks ajaks rongile jõuda.

5. peatükk

KODUMAA PINNAL

«Ta jalg on taas kodumaa pinnal,
Ta nimeks on — Val Dartie.»

Umbes sellise tundega hakkas Val Dartie oma neljakümnendal eluaastal sama neljapäeva hommikul õige vara minema vanast mõisamajast, mille ta oli rentinud Sussexi põhjapoolses osas. Tema eesmärgiks oli Newmarket, kus ta ei olnud käinud 1899. aasta sügisest saadik, millal ta salaja Oxfordist sinna sõitis Cambridgeshire'i karikavõistlustele. Ta peatus ukse juures, et oma näist suudelda ja pudel portveini taskusse pista.

«Ära oma jalga liialt väsita, Val, ja ära liiga palju kihla vea.»

Naist oma rinna vastu surudes ja nähes tema silmi oma silmadesse vaatavat, tundis Val, et tal ei tarvitsenud muretseda ei oma jala ega tasku pärast. Ta tahtis parajust pidada; Hollyl oli alati õigus, — tal oli selleks loomulikku annet. Vali meelest polnud ehk nii tähelepanuväärne, nagu see teiste meelest võis olla, et tema — pooleldi Dartie — oli olnud täiesti truu oma noorele onutütrele kogu kahekümne aasta jooksul, mis olid möödunud tema romantilisest naitumisest väljas buuride sõjas; ta oli truu olnud ilma ühegi endaohverdamis- või tüdimustundeta, — Holly oli nii kärme, jõudis alati ette igast tema meeleolust. Kuna nad olid nii lähedased sugulased, siis olid nad otsustanud — küllap ilmaaegu —, et nad lapsi ei taha; kuigi natuke kahvatu, oli Holly säilitanud oma meeldiva välimuse, oma saleduse ja oma tumedate juuste värvi. Val imetles eriti tema isiklikku elu, mida ta elas Valile pühendatud elu kõrval, ja tema aastast aastasse täiuslikumaks muutuvat ratsutamisoskust. Ta tegeles ikka veel muusikaga, ta luges kohutavalt palju, — romaane, luuletusi, igasuguseid raamatuid. Lõuna-Aafrikas nende talus oli ta imelisel viisil hoolitsenud kõigi neegrinaiste ja -laste eest. Ta oli, ühe sõnaga, tubli ja tark, ei raisanud aga selle kohta sõnu ega teinud ennast tähtsaks. Kuigi alandlikkus polnud Vali tähelepandavamaid omadusi, oli ta ometi jõudnud veendumusele, et Holly teda ületas. Ta ei pannud seda Hollyle pahaks, — suurim austusavaldus temalt. Olgu siin märgitud, et Holly tema pilgust iga kord teadlik oli, ise aga teda vaadelda võis, ilma et mees seda oleks märganud.

Ta suudles Hollyt maja ukse ees, kuna ta seda jaamas teha ei saanud, kuigi Holly temaga jaama kaasa tuli, et auto koju tagasi viia. Kuigi asumaade ilmastiku ja hobustest lahutamatute võlude tõttu pruuniks põlenud ja kortsudega kattunud, oli Val ometi peaaegu samasugune nagu oma amelemispäevil, hoolimata buuride sõjas haavata saanud vigasest jalast, mis hiljutises suures sõjas arvatavasti päästis tema elu; ta naeratus oli ikka niisama lai ja võluv, ta ripsmed olid ehk veelgi tumedamad ja tihedamad, nende taha peitunud silmad niisama sä-

ravhallid, tedretäpid veelgi silmanähtavamad. Ta juuksed olid meelekohtadelt pisut halliks läinud. Temast jäi mulje kui inimesest, kes päikesepaistelisel maal oli elanud ja õige palju hobustega tegelnud.

Värava taga tegi ta autoga järsu pöörde ja ütles:

«Millal tuleb noor Jon?»

«Täna.»

«Kas vajad midagi tema jaoks? Võiksin laupäeval kaasa tuua.»

«Ei, aga sa võiksid tulla sama rongiga, millega saabub Fleur, — kell 1.40.»

Val lisas autole gaasi; ta sõitis ikka veel nagu metsiku maa ja halbade teedega harjunud inimene, kes keeldub kompromissidest ja iga augu juures valmis on kaela murdma.

«See tüdruk teab, mis ta tahab,» ütles ta. «Kuule, kas sulle ka tuli meelde?»

«Tuli küll,» ütles Holly.

«Onu Soames ja sinu isa, — natuke piinlik, eks ole?»

«Tema ei tea sellest midagi ja ka Jon ei tea ja räägida sellest muidugi ei maksa. See kestab ainult viis päeva, Val.»

«Kodutalli-saladused! Olgu!» Kui Holly seda kindlaks pidas, siis oli see kindel.

Holly heitis talle kavala pilgu ja ütles:

«Kas märkasid, kui ilusasti ta külaskäiguasja korraldas?»

«Ei.»

«Seda ta tegi. Mis sa temast arvad, Val?»

«Ilus ja tark; kuid iga nurga juures võiks ta lõhkuma hakata, kui tuju tuleb. See on minu arvamine.»

«Tahaksin teada,» pomises Holly, «kas ta on üks noid moodsaid noori tüdrukuid. Pea hakkab ringi käima kodumaal kõige selle sekka sattudes.»

«Sinul? Sa harjud ju kõigega nii ruttu.»

Holly libistas käe Vali kuue taskusse.

«Sa hoiad mindki aja kõrgusel,» ütles Val julgustavalt. «Mis sa arvad tollest belglasest Profondist?»

«Arvan, et ta on «hea kurat».»

Val irvitas.

«Minu arvates kahtlane sõber meie perekonnale. Meie

perekond on ju üldse veider, — onu Soamesi naiseks prantslane, ja sinu isa naiseks Soamesi endine naine. Meie vanaisad oleksid rabanduse saanud!»

«Igaühe vanaisad, mu kallis.»

«See auto vajab ergutust,» ütles Val äkki. «Ta ei koonda oma tagumisi jalgu mäest üles minnes. Mäest alla minnes pean tal pea täiesti vabaks andma, kui tahan rongile jõuda.»

Tema armastus hobuste vastu oli teda alati takistanud tõeliselt autodesse kiindumast; auto arendas tema juhtimisel kiirust, mida ei saanud võrreldagi kiirusega, mille see saavutas Holly juhtimisel. Ta jõudis õigeks ajaks rongile.

«Ole tagasiteel ettevaatlik; ta paiskab su seljast, kui saab. Ela hästi, lemmik.»

«Ela hästi!» hüüdis Holly ja viipas käega.

Kui Val rongis veerand tundi oli kõhelnud Hollyle mõtlemise, hommikulehe, ilusa ilma vaatlemise ja Newmarketi ähmaste mälestuste vahel, süvenes ta väikese tüseda raamatu sisusse, mis oli täis hobuste nimesid, andmeid nende päritolu ja sugupuu kohta, märkusi nende omaduste ja kuju kohta. Temas peituv Forsyte kaldus valima üht kindlat tõugu; otsustavalt surus ta maha Dartie-pärase vajaduse erutuse järele. Kui ta pärast oma Lõuna-Aafrika talu ja hobusekasvanduse kasulikku müüki Inglismaale tagasi tuli ja märkas, et päike harva paistis, ütles Val iseendale: «Mul peab tingimata elus mingi huvi olema, muidu teeb see maa mu hulluks. Küttimisest ei jätku, hakkan hobuseid kasvatama ja ratsastama.» Oma kaugenägeliku pilguga ja pikaajalisel võõrsilviibimisel omandatud otsustusvõimega avastas Val moodsa hobusekasvatuse nõrga külje. Neid kõiki pimestasid mood ja kõrged hinnad. Val otsustas osta välimuse järgi, nimedest hoolimata. Nüüd aga laskis ta end juba pimestada teatava tõu kuulsusest! Ebateadlikult mõtles ta: «Selles neetud ilmastikus on midagi, mis paneb inimese ühes sõõris tiirlema. Ükskõik, pean saama ühe meiflai järglase.»

Sellises meeleolus saabus ta oma lootuste Mekkasse. Oli üks neid rahulikke võiduajamisi, mis hobuste vaatlejaile on soodsamad kui neile, kes tahavad kihla vedada.

Val hoidus saduldamiskopli juurde. Kahekümne aasta pikkune elu asumaal oli ta vabastanud keigarlikkusest, milles teda oli kasvatatud, oli talle aga jätnud vajaliku ratsutaja-painduvuse ning andnud terava ja kiire silma selle märkamiseks, mida ta nimetas teatavate inglaste «pluseks» ja teatavate inglise naiste «ahvimiseks», — Hollys polnud midagi säärast, ja Holly oli tema paleus. Tähelepanelikult, kärmelt, arukalt läks Val alati otse oma eesmärgi poole, ükskõik, kas tegemist oli mõne hobuse või joomaajaga; seekord oli tema eesmärgiks meiflai tõugu mära ja ta oli seda sihti saavutamas, kui kellegi seglane hääl tema kõrval ütles:

«Mr. Val Dartie? Kuidas elab mrs. Val Dartie? Loodetavasti on ta terve.» Val nägi enda kõrval belglast, keda ta oma õe Imogeni juures oli kohanud.

«Minu nimi on Prosper Profond, — tutvusin teiega kuskil einel,» ütles hääl.

«Kuidas käsi käib?» ümises Val.

«Tänan, väga hästi,» vastas *monsieur* Profond, naeratades mingi aeglusega, mida võimatu oli jäljendada. «Heaks kuradiks» oli Holly teda nimetanud. Noh! Ta sarnanes pisut kuradiga oma tumeda teravaotsalise kärbitud habemega, — unine kurat ja ka heatujuline, ilusate, ootamatult tarkade silmadega.

«Siin on üks härra, kes tahab teid tundma õppida — üks teie sugulasi — mr. George Forsyte.»

Val nägi tüsedat kogu, paljaks aetud härjanägu, — see oli pisut sünge; suurtest hallidest silmadest paistis pilkavat üleolekut. Val mäletas teda ähmaselt näinud olevat noil vanul ajul, mil ta oma isaga «Iseeumi» klubis lõunat sõi.

«Käisin omal ajal teie isaga võiduajamistel,» ütles George. «Kuidas areneb hobusekasvatus? Kas tahate osta mõne minu setukatest?»

Val naeris, püüdes varjata äkilist tunnet, et siin ei peeta hea tõu kasvatamisest enam kuigi suurt lugu. Siin ei usutud enam millessegi, isegi mitte hobustesse. George Forsyte — Prosper Profond! Isegi kurat polnud kõigest nii pettunud kui need kaks!

«Ma ei teadnud, et teile meeldib hobustesport,» ütles ta *monsieur* Profondile.

«Ei meeldi. Ma ei hooli sellest. Harrastan jahisporti. Ma ei hooli ka sellest, kuid mulle meeldib oma sõpru näha. Mul on eine valmis, mr. Val Dartie, väike eine; kas võtaksite sellest osa? Pole palju — ainult väike eine — minu autos.»

«Tänan,» ütles Val. «Väga lahke teist. Tulen umbes veerand tunni pärast.»

«Seal teisel pool. Mr. Forsyte tuleb ka.» Ja *monsieur* Profond näitas kollases kindas oleva sõrmega «väikest autot väikese einega»; siis eemaldus ta ükskõiksena, unisena ja kaugena; George Forsyte järgnes talle ülikorralikuna, tohutu suurena, poolpilkava näoga.

Val jäi meiflai mära juurde. George Forsyte muidugi oli vana mees, too Profond aga pidi umbes temavanune olema; Val tundis ennast äärmiselt noorena, nagu oleks mära mingi mänguasi, mille üle nood kaks olid naernud. Loom oli tõupärasuse kaotanud. Valil oli tunne, nagu kuuleks ta *monsieur* Profondi häält:

«See väike mära, — mida te temas leiate? Surema peame kõik!»

Ja George Forsyte, ta isa vana sõber, käis ikka veel võiduajamistel! Meiflai järglased, — kas olid need tõesti paremad ükskõik missugustest teistest hobustest? Ta võis oma rahaga niisama hästi ka mõnd teist viisi lõbutseda.

«Ei, pagan võtku,» ümises ta äkki, «kui pole mõtet hobuseid kasvatada, siis pole mõtet üldse midagi teha. Milleks ma siia tulin? Ma ostan ta.»

Ta taandus pisut ja vaatles, kuidas inimesed hakkasid saduldamiskoplist tribüünide poole liikuma. Klanitud vanahärrad, nutikad kopsakad poisid, juudid, ratsutajad, kel oli ilme, nagu poleks nad eluilmaski hobust näinud; pikakasvulised, lodevad, rauged naised ja elavad, valjusti rääkivad naised; noormehed, kes teesklesid, nagu võtaksid nad asja tõsiselt, — kahel või kolmel neist oli üksainus käsivars.

«Siinne elu on mäng!» mõtles Val. «Stardikell heliseb, hobused jooksevad, raha käib käest kätte; kell heliseb uuesti, jälle võidujooks, raha läheb endistesse kätesse tagasi.»

Iseenda mõtiskelu pärast rahutuks muutudes läks ta

saduldamiskopli väravasse, et näha, kuidas meiflai mära mööda kihutab. Mära liikus hästi, ja Val suundus «väikese auto» poole. «Väike eine» oli seda laadi, millest käil unistatakse, kuid mida harva süüakse; pärast söömist jalutas *monsieur* Profond ühes Valiga koplisse.

«Teie abikaasa on kena naine,» tähendas ta Vali üllatusega.

«Kõige kenam naine, keda ma tunnen,» vastas Val kuivalt.

«Jah,» ütles *monsieur* Profond. «Tal on kena nägu. Ma imetlen keni naisi.»

Val silmitses teda kahtlustavalt, kuid kaaslase sünnelt kuratlikul näol oli midagi sõbralikku ja avameelset, mis Valil hetkeks relvad käest võttis.

«Kui te kunagi minu jahile tuleksite, siis teeksin talle meelsasti väikese lõbusõidu.»

«Tänan,» ütles Val uuesti relvastudes. «Minu naine vihkab merd.»

«Mina ka,» ütles *monsieur* Profond.

«Miks te siis purjetate?»

Helglase silmad naeratasid.

«Oh, ma ei tea. Ma olen kõike teinud; see on nüüd viimane.»

«See peab pagana kulukas olema. Mina teeksin midagi mõistlikumat.»

Monsieur Profond kergitas kulme ja ajas paksu alahuule õieli.

«Olen vähenõudlik inimene,» ütles ta.

«Kas te sõjas käisite?» küsis Val.

«Ja-aah. Tegin ka seda. Sain gaasimürgituse; see oli naluke ebameeldiv.» Ta naeratas sügavamõttelise ja unise näoga nagu inimene, kellel kõik õnnestub, otsekui oleks ta selle õppinud oma nimelt*. Kui nad jõudsid võiduajamistel võitnud meiflai mära juurde, keda ümbritses ostjate ring, ümises *monsieur* Profond:

«Teiegi mõtlete pakkuda?»

Val noogutas pead. Kuid tal puudus usk, kui see unine saatan tema kõrval seisis. Tänu oma vanaisa hoolitsusele, kes talle oli määranud tuhat naela aastas (sellele lisandus teine tuhat naela aastas, mille Holly vanaisa oli Hollyle määranud), ei tarvitsenud Valil oota-

matuid saatusehoope karta, kuid tal polnud kuigi palju vaba raha käepärast, sest suurema osa Lõuna-Aafrikas müüdud talu hinnast oli ta kulutanud Sussexis omandatud maatüki peale. Peagi mõistis ta, et hind oli tema jaoks liiga kõrge. Ületatud oli piir, mille ta oli kindlaks määranud — kuussada naela; ta loobus edasipakkumisest. Mära müüdi seitsmesaja viiekümne gini eest. Tusaselt pöördus Val ümber; siis kuulis ta *monsieur* Profondi pikaldast häält oma kõrva lähedal:

«Noh, mina ostsin selle väikese mära, aga ma ei vaja teda; võtke ja kinkige ta oma naisele.»

Val silmitses meest uue kahtlusega, kuid teise heatujuline pilk oli säärane, et ta tõepoolest ei võinud haavuda.

«Teenisin väikese hulga raha sõjas,» ütles *monsieur* Profond Vali pilgule vastates. «Mul oli relvatehaste aktsiaid. Ma armastan raha ära anda. Ma teenin seda alati. Ja mulle endale läheb väga vähe tarvis. Mulle meeldib, kui mu sõbrad seda võtavad.»

«Ostan ta teilt hinna eest, mille te maksite,» ütles Val äkilise otsustavusega.

«Ei,» ütles *monsieur* Profond. «Võtke ta. Ma ei vaja teda.»

«Pagana pihta! Kes siis . . .»

«Miks mitte?» naeratas *monsieur* Profond. «Ma olen teie perekonna sõber.»

«Seitsesada gini pole ometi karp sigareid,» ütles Val kärsitult.

«Hea küll; siis hoidke teda minu jaoks, kuni ma teda vajan, ja tehke temaga, mis tahate.»

«Niikaua kui ta on teie oma,» ütles Val, «pole mul midagi selle vastu.»

«Siis on asi korras,» pomises *monsieur* Profond ja eemaldus.

Val vaatas talle järele; «hea kurat» võis ta olla, võis aga ka mitte olla. Val nägi, kuidas ta George Forsyte'i juurde läks; siis ei näinud ta teda enam.

Võiduajamistele järgnevad ööd veetis Val oma ema majas Green Streetil.

Winifred Dartie oli kuuekümne kahe aastasena imehästi säilinud, kui arvestada kolmekümmend kolme aas-

tat, mille kestel ta pidi hakkama saama Montague Dartie'ga, kuni prantsuse trepp ta sellest õnneks vabastas. Suureks rahulduseks oli talle tema lemmikpoja tagasitulek Lõuna-Aafrikast nii pika aja järel; rõõmuga nägi ta, et Val nii vähe oli muutunud, ja kiindus kogu endamega tema naisesse. Winifred, kes seitsmekümnendate aastate lõpul — enne oma abielu — oli vabaduse, tõuke ja moe eest võitlejaks, pidi möönma, et temasugune noorsugu kaugelt maha jäi tänapäeva noortest. Ühelule näiteks vaadati nüüd kui mingile vahejuhtumile, ja Winifred kahetses mõnikord, et tema polnud sedasama teinud; teine, kolmas või neljas vahejuhtum oleks talle ehk kindlustanud vähem pimestava ja joovastava haaslase; ent kõigest hoolimata jättis Dartie talle siiski Vali, Imogeni, Maudi ja Benedicti (peaaegu kolonel ja sõjas vigastamata), kelledest tänini veel ükski polnud ennast lahutada lasknud. Laste püsivus hämmastas teda sageli, kui ta meenutas nende isa, ent rõõmuga uskus ta, et nad olid kõik tõelised Forsyte'id, peale Imogeni, kelle olla. Venna «tütreke» Fleur tegi Winifredile tõsist muret. Tütarlaps oli rahutu nagu kõik need moodsad tüdrukud. («Ta on väike tuluke tuuletõmbuses,» ütles Prosper Profond kord pärast lõunasööki), kuid ta ei rabelnud ega rääkinud valju häälega. Winifredi enda isemoodi kindel forsaitlikkus vihkas vaistlikult ajavaimu, moodsate tüdrukute harjumusi ja põhimõtteid: «Mis käes, see käes! Kulutagem, sest homme oleme vaesed!» Päästvaks omaduseks oli tema arvates Fleuri järeleandmatus; kui ta kord midagi oli pähe võtnud, siis ei saanud ta rahu, enne kui ihatud asi tal käes oli, — kuigi Fleur muidugi liiga noor oli, et otsustada selle üle, mis asjast hiljem pidi saama. Tütarlaps oli «väga ilus plikake» ja päris lõbu oli temaga väljas käia; oma emalt oli ta pärinud prantsuspärase maitse ja oskuse oma riideid kanda. Igaüks pöördus ümber, et Fleuri vaadata, — see tähendas väga palju Winifredile, kes armastas stiili ja suursugusust, mis talle Montague Dartie puhul tõi nii julma pettumuse.

Laupäeva hommikul pruukostilauas Valiga Fleurist rääkides puudutas Winifred perekonnatonti.

«Ainu äia ja tädi Irene vahelisest asjast, Val, — see

on igivana lugu —, ei tohi Fleur midagi kuulda. Sinu onu Soames on selles asjas väga isemeelne. Ole siis ettevaatlik.»

«Jah! Aga see on kole keeruline, — Holly noor poolvend jääb meie juurde elama, et põllumajandust õppida. Ta ongi juba seal.»

«Oo!» ütles Winifred. «On see aga tüütav! Missugune ta on?»

«Olen teda üksainus kord näinud, — Robin Hillis, kui me 1909. aastal kodus käisime; ta oli alasti ning sinise- ja kollasevöödiliseks võõbatud, — lõbus väike mehike.»

Winifred leidis selle «vägagi kena» olevat ja lisas mõnusasti:

«Noh, Holly on arukas; küllap ta teab, mis teha. Sinu onule ma sellest ei räägi. See ainult teeks talle muret. Mulle on suureks lohutuseks, et sa tagasi tulid, mu kallis poiss; hakkan vanaks jääma.»

«Vanaks jääma! Oled noor nagu alati. Too belglane Profond, ema, — kas temaga on asjad korras?»

«Prosper Profond! Oo, kõige naljakam mees, keda ma tunnen.»

Val urises ja jutustas meiflai mära loo.

«See on n i i väga tema moodi,» ümises Winifred. «Ta teeb imelikke asju.»

«Noh,» ütles Val teravalt. «Meie perekonnal pole liiga palju õnne olnud seda laadi rahvaga; nad on liiga kergemeelsed meie jaoks.»

See oli õige, ja Winifred vaikis terve minuti, enne kui ta vastas:

«Noh, ta on välismaalane, Val; neile peab palju andestama.»

«Hea küll, kasutan tema mära ja katsun seda kuidagi tasuda.»

Varsti pärast seda jättis ta emaga hüvasti, sai temalt suudluse ja lahkus, et minna kihlvedude korraldaja juurde, «Iseeumi» klubisse ja Victoria jaama.

6. peatükk

JON

Mrs. Val Dartie oli pärast kahekümneaastast Lõuna-Aafrikas viibimist sügavasti armunud, — õnneks millessegi, mis oli tema oma: ta oli kiindunud oma aknaist paistvasse vaatesse, roheliste küngaste jahedusse, selgesse õhku. Viimaks ometi jälle Inglismaal! Inglismaa jäis veel ilusamana, kui ta oli unistanud. Juhus oli Val Dartie ja tema naise toonud paika, kus Lõuna-Inglismaa künkad olid tõesti veetlevad, kui päike paistis. Holly oli oma isalt pärinud küllalt arusaamist, et hinnata nende piirjoonte haruldast kaunidust ja nende kriitvalget sära: mööda mäelõhestikutaolist teed üles künkale minna ja Chanctonbury või Amberley suunas edasi rännata, — see oli nauding, mida ta vaevalt katsus jagada Valiga, kelle looduseimetlus sõltus forsaitlikust püüdest mingit kasu saada; nii hindas ta näiteks muru selle järgi, kui sobiv see oli hobuste ratsastamiseks.

Kui ta oli auto teatava heatujulise sõbralikkusega koju toonud, otsustas Holly, et ta Joni kõigepealt üles künkale viib ja talle sealt maitaeva valguses avanevat vaadet näitab.

Ta ootas oma noort poolvenda emalikkusega, mida Val polnud ära kulutanud. Kolmepäevasel külaskäigul Robin Hilli varsti pärast Inglismaale saabumist ei olnud ta Joni näinud, — viimane oli siis alles koolis; nii mäletas ta — nagu Valgi — Joni päikesekarvaliste juustega poisikesena, kes tiigi ääres oli mänginud sinise- ja kollasetriibulisena.

Need kolm päeva Robin Hillis olid erutavad, kurvad ja kohmetama panevad. Mälestused surnud vennast, mälestused Valiga kihlumisest; vananev isa, keda ta kakskümmend aastat polnud näinud (tema iroonilises teebuses oli midagi surmaennustavat, mis Holly peenele vaistule märkamata ei jäänud); kõigepealt võõrasema sealolek, keda ta veel ebamääraselt mäletas kui «daami hallis» neist aegadest, millal ta alles väike oli ja vanaisa veel elas ning *mademoiselle* Beauce nii pahane oli, et see võõras talle klaveritunde andis, — kõik see häiris

ja piinas Holly vaimu, mis oli igatsenud näha Robin Hilli endisena. Kuid Holly oli harjunud vaikima ja näilliselt oli kõik päris hästi läinud.

Ta oli kindel, et isa huuled värisesid, kui ta teda enne lahkumist suudles.

«Noh, kallis,» ütles isa. «Sõda pole Robin Hilli muutnud, ega? Kui sa vaid oleksid võinud Jolly ühes endaga kaasa tuua! Kas suudad taluda nüüdisaja spiritistlikku loba? Kardan, et kui tammepuu sureb, siis on ta surnud.»

Holly kaelustuse soojusest mõistis ta arvatavasti, et ta liiga palju oli öelnud, sest otsekohe varjas ta end jälle iroonia taha.

«Spiritism, — veider sõna; mida rohkem nad ilmutavad, seda rohkem tõestavad nad, et neil on tegemist puhtaineliste väärtustega.»

«Kuidas?» ütles Holly.

«Noh, vaata nende astraalkehade päevapilte. Ei saa ju midagi päevapildistada, kui pole ainet, millele vari ja valgus langeksid. Ei, lõpeb sellega, et me nimetame kõike ainelist vaimuks või kõike vaimset aineks, mina ka ei tea.»

«Aga kas sa ei usu elu pärast surma, isa?»

Jolyon oli Hollyt silmitsenud ja ta näo naljatlev nukrus oli Hóllysse sügava mulje jätnud.

«Noh, mu kallis, meelsasti saavutaksin midagi surma läbi. Olen pisut uurinud seda asja. Kuid parima tahtmise juures ei leia ma midagi, mida telepaatia, alateadvuse, emanatsiooni ja muude maiste vahenditega niisama hästi ei saaks seletada. Sooviksin, et see teisiti oleks! Soov on küll mõtte isa, ei tõesta aga midagi.»

Holly surus veel kord huuled ta lauba vastu; tal oli tunne, nagu leiaks kinnitust isa oletus kõige ainelise valmuks muutumisest, — ta laup tundus nii ebaainelisena.

Kuid kõige haaravama mälestuse lühiajalisest külastusest jättis see, kui Holly tähelepandamatult jälgis, kuidas ta võõrasema luges Jonilt saadud kirja. Holly otsustas, et see oli ilusaim pilt, mida ta iialgi oli näinud. Oma poja kirjasse süvenedes seisis Irene akna juures, kus valgus langes ta näole ja ta ilusaile hallidele juustele; ta huuled liikusid naeratades, ta tumedad silmad

naersid õnnelikult, oma vaba kätt surus ta rinna vastu. See tähusliku armastuse ilmutus tekitas Hollys veendumuse, et Jon pidi olema meeldiv noormees.

See veendumus tugevnes, kui ta nägi Joni jaamast väljuvat, kummaski käes reisitasku. Natuke sarnanes ta Hollyga. Holly ammu kadunud lapsepõlve paleusega; ainult ta pilk oli elavam ja käitumine vabam. Ta silmad olid sügavamad ja juuksed heledamad, sest ta ei kandnud kübarat; üldiselt väga huvitav «väike» vend!

Joni arglik viisakus võlus Hollyt, kes oli harjunud noorte iseteadliku käitumisega; Jon oli rahutu, et Holly teda koju sõidutas, mitte tema Hollyt. Kas ta katsuks kord? Sõjast saadik ei olnud muidugi autot Robin Hillis; Jon oli üksainus kord juhtinud ja teelt kõrvale sõitnud, sellepärast ei tohiks Hollyl tema katse vastu midagi olla. Poisi pehme ja kuulajat nakatav naer oli väga kütkestav (kuigi see sõna kuuldavasti oli nüüd üsna vanamoeline). Kui nad koju jõudsid, tõmbas ta taskust kortsunud kirja; Holly luges seda, kuna Jon ennast pesi, — üsna lühike kiri, mille kirjutamine pidi isale väga raske olema.

«Mu kallis,

loodan, et Sina ega Val ei unusta, et Jon perekonnaloost midagi ei tea. Joni ema ja minu arvates on ta praegu veel liiga noor. Poiss on väga armas ja ema silmatera. *Verbum sapientibus.**

Sinu armastav isa

J. F.»

See oli kõik; kuid see tekitas Hollys taas ebamugavat kahetsust, et Fleur oli tulemas.

Pärast teejoomist täitis ta endale antud tõotuse ja viis Joni üles künkale. Nad vestlesid kaua, istudes vana kriidikaevanduse kohal, mis üleni oli kattunud kibuvitstega ja madaratega. Piimjuured ja sinililled helendasid nagu lähedi rohelisel nõlvakul; lõokesed laulsid, rästad vilistasid võsastikus, aeg-ajalt tiirles sisemaale lendav kajakas väga valgena kahvatuva taeva taustal, kuhu kerkis vaevalt nähtav kuu. Sulneid lõhnu hoovas nende poole,

nagu oleks nähtamatuid väikesi olendeid ümber jooksnud ja rohukõrtest lõhna sõtkunud.

Jon oli vahepeal vaikinud; nüüd ütles ta äkki:

«Imeilus on siin! Mitte midagi kasutoovat. Kajakate lend ja karjakellad . . .»

«Kajakate lend ja karjakellad! Sa oled luuletaja, mu kallis.»

Jon ohkas.

«Oh ei! Kaugeltki mitte!»

«Katsu! Ka mina luuletasin sinu vanuses!»

«Tõesti! Ema ütleb ka: «Katsu», kuid ma olen nii laisk. Kas võid mulle mõnda oma luuletust näidata?»

«Mu kallis,» pomises Holly. «Olen üheksateist aastat abielus olnud. Värsse kirjutasin vaid siis, kui soovisin abielus olla.»

«Oo!» ütles Jon ja pöördus kõhuli; teine põsk, mida Holly nägi, punetas võluvalt. Kas Jon oli juba näpud põletanud, nagu Val ütleks? Juba? Kui nii, siis seda parem; siis ei paneks ta Fleuri tähelegi. Pealegi alustab ta esmaspäeval oma põllumehetööd. Ja Holly naeratas. Oli see Burns, kes adra taga käis, või oli see ainult Piers Plowman*? Peaaegu iga noormees ja enamik noori tüdrukuid näis nüüdsel ajal luuletavat, kui otsustada raamatute hulga järgi, mida ta Lõuna-Aafrikas oli lugenud, olles tellinud neid Hatchuse ja Bumphardi kaudu; ja nad luuletasid üsna hästi, — palju paremini, kui ta ise oli luuletanud! Siis oli ju luuletamine õieti alanud alles pärast teda; oli tekkinud ühes autodega.

Järgnes teine pikk kõnelus pärast lõunasööki madala halli kaminas põleva puutule juures; nüüd teadis ta Jonist peaaegu kõik peale tõesti tähtsate asjade. Holly lahkus Jonist ta magamistoa ukse juures, olles kaks korda vaadanud, kas tal midagi ei puudu; ta oli veendunud, et hakkab Joni armastama ja et Jon Valile meeldib. Jon on innukas, kuid mitte pealetükkiv, suurepärane kuulaja, armastusväärne, iseenda asjust vaikiv. Ilmselt armastas ta nende isa ning jumaldas oma ema. Ratsutamine, sõudmine ja vehklemine meeldisid talle rohkem kui mängud. Ta päästis ööliblikaid küünlatule käest; ta ei sallinud ämblikke, kuid ei tapnud neid, vaid pigemini viis nad paberitükis toast välja. Ühe sõnaga, ta oli meeldiv.

Magama minnes mõtles Holly, et Jon hirmsasti kannatab, kui keegi talle haiget teeks; aga kes pidi talle haiget tegema?

Jon aga oli ärkvel, istus oma akna juures, paber ees ja pliiats käes, ja kirjutas oma esimest «tõelist luuletust» kuunlavalgel, sest kuuvalgus oli liiga nõrk, — selle varal ei näinud kirjutada, see tegi vaid öö kuidagi ebatõeliseks ja hõbedaseks. Sellisel ööl oleks pidanud Fleur rändama, kõike silmitsema ja ikka edasi tõusma — üle küngaste, kaugele eemale. Õilis laup ongavaid kortse täis, märkis Jon sõnu paberile, kustutas pool ära, kirjutas uuesti ja tegi kõike, mis vaja oli, et luua tõuslik kunstiteos; tal oli samasugune tunne, nagu võib olla kevadetuultel, kui nad puhkevate õite vahel katsuvad oma esimesi laule laulda. Jon oli üks neid noormehi (neid pole palju), kelledes kodus sissejuurdunud armastus ilu vastu elab kooliaja üle. Muidugi oli ta pidanud seda endasse sulgema, nii et isegi joonistusõpetaja sellest midagi ei teadnud; kuid see oli olemas, see elas peidikult ja puhtalt tema hinges. Ja ta luuletus tundus talle mannetuna ja tehtuna öö kõrval, mis oli õilsalt tiirutatud. Ta ei hävitanud seda siiski. See oli «lollus», kuid väljendas mitteväljendatavat ometi paremini kui siiski. Ja lööduna mõtles Jon: «Emale ei või ma seda näidata.» Kui ta kõigest uuest masendatuna viimaks magama uinus, magas ta kohutavalt hästi.

7. peatükk

FLEUR

Ei hoiduda piinlikkude küsimuste eest, milledele võimatu oli vastata, ei öeldud Jonile rohkem kui:

«Ühes Valiga tuleb keegi noor tütarlaps nädalalõpuks siia.»

Samal põhjusel ei öeldud Fleurile rohkem kui:

«Male juures elab keegi noormees.»

Mõlemad sõlud — nagu Val neid endamisi nimetas — kohtusid seepärast nii ootamatult kui vähegi võimalik.

Holly tutvustas neid teineteisele järgmiselt:

«See on Jon, minu väike vend; Fleur on üks mete sugulasi, Jon.»

Läbi klaasukse väljast tugeva päikesepaiste käest sissetulnud Jon oli sellest saatuslikust imest nii hämmastatud, et suutis vaid kuulda, kuidas Fleur rahulikult ütles: «Oo, kuidas käsi käib?», nagu poleks nad teineteist iialgi näinud. Fleuri kiirest vaevalt märgatavast pealiigutusest mõistis ta ähmaselt, et neil tuli käituda, nagu ei oleks nad teineteist iialgi näinud. Jon kummardus seepärast üsna joobunult Fleuri käe kohale ja vaikis nagu haud. Ta hoidus rääkimast. Kui teda kord varajases lapsepõlves tabati öölambi valgel lugemast ja ta rumalast peast ütles: «Ma keerasin ainult lehti, ema», siis vastas ema: «Jon, ära valeta iialgi, sul on säärane nägu, et keegi su valet ei usuks.»

Need sõnad olid alatiseks hävitanud vajaliku enese usalduse, milleta on võimatu valetada. Ta kuulas seepärast Fleuri kiireid ja vaimustatud väljendusi selle kohta, kui ilus siin kõik oli, pakkus talle küpsist ja keedist ning läks minema, niipea kui võimalik oli. Räägitakse, et inimene joomahullustuses näeb mingit kindlat enamasti tumedat eset, mis äkki muudab kuju ja asendit. Jon nägi seda kindlat eset, sel olid tumedad silmad ja võrdlemisi tumedad juuksed, see vahetas asendit, kuid ei vahetanud kuju. Teadmine, et tema ja selle eseme vahel valitses juba salajane teineteise mõistmine (kuigi võimatu oli mõista selle olemasolu), erutas teda nii väga, et ta palavikuliselt ootas ja siis hakkas oma luuletust ümber kirjutama, — muidugi ei julgeks ta seda temale iialgi näidata —, kuni teda äratas hobusekapjade plagin ja ta pead aknast välja pistes nägi, kuidas Fleur ühes Valiga minema ratsutas. Oli selge, et Fleur ei raisanud aega; kuid Fleuri eemaldumist nähes tundis Jon südamevalu. Tema raiskas oma aega. Kui ta oma kartlikus vaimustuses poleks põgenenud, siis oleks teda võib olla kaasa kutsutud. Oma akna ees istudes jälgis ta, kuidas ratsanikud silmist kadusid, maanteel uuesti nähtavale tulid, jälle kadusid ja hetkeks veel kord ilmusid künkarea jalale. «Mind juhmi lollpead,» mõtles ta. «Ma ei oska iialgi juhust tabada.»

Miks ei võinud ta ennastusaldavalt valmis olla? Ja lõuga kätele toetades kujutles ta ratsasõitu, mille ta oleks võinud teha Fleuri seltsis. Nädalalõpp oli vaid nädalalõpp, — ja kolm tundi sellest läks nüüd temale kaotsi. Kas tundis ta peale iseenda ühtki teist sellist venivillemit? Ei tundnud ühtki.

Lõunasöögiks riietus ta varakult ümber ja oli esimesena all. Ta ei tahtnud enam millestki ilma jääda. Ta jäi aga ilma Fleurist, kes viimasena alla tuli. Lauas istus ta Fleuri vastas, ja see oli kohutav, — võimatu oli midagi öelda kartusest, et ta ütleb midagi ebaõiget; võimatu oli Fleuri kogu aeg ainiti vahtida; võimatu oli igapäevaselt kohelda inimest, kellega ta vaimus juba kõik maad ja kaugused oli läbi rännanud. Lisaks oli ta kogu aeg teadlik, et ta pidi tumma tobuna tunduma Fleurile ja kõigile teistele. Jah, see oli kohutav! Ja Fleur rääkis nii vabalt, hõljus kergejalgselt ühe asja juurest teise juurde. Imestletavalt oskas ta kunsti, mis Jonile tundus nii jälestavalt raske. Muidugi pidas ta Joni lootusetult rumalaks!

Holly silmad, mis teatava imestusega temasse kiindusid, sundisid teda viimaks Fleurile näkku vaatama. Kuid nisekohe näisid Fleuri väga suured ja väga vilkad silmad ütlevat: «Oh, taeva pärast mitte!», sundides teda vaatama Vali poole, kelle irvitus sundis teda jällegi vahtima oma kotletti, — sel vähemalt polnud silmi ega irvitavat suud ja ta sõi selle ruttu ära.

«Jon kavatseb hakata põllumeheks,» kuulis ta Hollyt ütlevat. «Põllumeheks ja luuletajaks.»

Etteheitvalt vaatas Jon üles, nägi tema naljakat kergitatud kulmu — täpselt samasugust nagu nende isal — naeris ja muutus vabamaks.

Vai jutustas juhtumist *monsieur* Prosper Profondiga; miski poleks võinud soodsam olla, sest jutustades vaatas ja Hollyle näkku ja Holly temale, Fleur aga näis kerge kulmude kortsutusega jälgivat mingit isiklikku mõtet ja Jon võis teda lõpuks vabalt silmitseda. Seljas oli tal valge kleit — väga lihtne ja hästi tehtud; ta käsivarred olid paljad ja ta juustes oli valge roos. Sel põgusal vaba vaatlemise hetkel, mis järgnes nii pingsale ebamugavustundele, nägi Jon Fleuri kuidagi ülevana, nagu me

näeme pimedas valendavat siredat viljapuud; ta tajus teda nagu vaimusilma ees sähvatavat värssi mõnest luuletusest või meloodiat, mis heliseb kauguses ja kutsub.

Ta oleks kangesti teada tahtnud, kui vana oli Fleur, kel näis nii palju rohkem enesevalitsust ja kogemusi olevat kui temal. Miks ei tohtinud ta öelda, et nad teineteist olid juba näinud? Talle meenus äkki oma ema nägu; see oli nõutu ja pisut valuline, kui ta vastas: «Jah, nad on sugulased, kuid me ei tunne neid.» Oleks olnud võimatu, et tema ema, kes kõike ilusat armastas, poleks imetlenud Fleuri, kui ta teda oleks tundnud!

Pärast sööki Valiga kahekesi jäädes rüüpas ta vähehaaval aukartusega portveini ja vastas äsja leitud õemehe lähenemiskatseile. Ratsutamiseks (sellest rääkis Val alati kõigepealt) võis ta saada noore võigu, võis teda ise saduldada ja tema järele vaadata pärast sõite. Jon ütles, et ta kõige sellega juba kodus oli harjunud, ja nägi, et majaperemehe lugupidamine tema vastu tõusis.

«Fleur ei ratsuta veel kuigi hästi,» ütles Val. «Aga ta on julge. Tema isa muidugi ei oska vahet teha hobuse ja lehma vahel. Kas sinu isa ratsutab?»

«Enne ta ratsutas; kuid nüüd on ta — sa tead, ta on...» Ta peatus: nii väga vihkas ta sõna «vana». Ta isa oli vana, kuid ei olnud siiski mitte vana; ei — et iialgi!

«Ja-jah,» pomises Val. «Oxfordi ajal tundsin su venda; see oli väga ammu, ta sai buuride sõjas surma. Kaklesime kahekesi New College'i aias. See oli veider lugu,» lisas ta mõtlikult. «Selle tagajärjel juhtus mõndagi.»

Joni silmad avanesid pärani; kõik tõukas teda ajalooliste uurimiste poole. Kuid siis ütles ta õe hääl ukse juurest leebelt:

«Tulge ometi siia, teie mõlemad,» ja ta tõusis püsti, sest ta süda kiskus teda millegi kaugelt kaasaegsema poole.

Fleur seletas, et oli «lihtsalt liiga imetore tuppajäämiseks», ja nad läksid kõik välja. Kuuvalgus pani kaste sädelema ja vana päikesekell heitis pika varju maha. Kaks nurgeti jooksvat tumedat ja laia pukspuutara piirasid puuviljaaeda. Fleur läks läbi taras oleva avause ja hüüdis:

«Tulge kaasa!»

Jon vaatas teiste poole ja läks Fleurile järele. Fleur jooksis puude vahel nagu vaim. Kõik ta ümber oli meeldiv ja vahuna kerge; tundus vanade puutüvede ja nõgeste lõhna. Fleur kadus. Jon arvas, et oli ta kaotanud, jooksis talle aga siis peaaegu otsa, — Fleur oli liikumatult seisma jäänud.

«Eks ole ilus!» hüüdis ta, ja Jon vastas:

«Väga!»

Fleur tõusis varvastele, näppis oksalt õie ja küsis seda sõrmede vahel keerutades:

«Ma ju tohin teid Joniks nimetada?»

«Muidugi.»

«Hea küll! Aga te teate, et meie perekondade vahel valitseb vaen?»

«Vaen?» kogeles Jon. «Miks?»

«See on hirmus romantiline ja rumal. Sellepärast ma teesklesingi, nagu poleks me teineteist enne näinud. Kas tõuseme homme hommikul varakult ja läheme enne hommikusööki jalutama ja räägime selle kõige üle? Mina vihkan ükskõik millega viivitamist; kas teie ka?»

Jon pomises vaimustatud nõusoleku.

«Siis kell kuus. Leian, et teie ema on ilus.»

«Jah, seda ta on,» ütles Jon innukalt.

«Ma armastan iga laadi ilu,» jätkas Fleur, «kui see on põnev. Kreekalaadilisi asju ma ei salli põrmugi.»

«Kuidas? Mitte Euripidest?»

«Euripides? Oh ei! Ma ei talu kreeka näidendeid. Nad on nii pikad. Leian, et ilu peab alati olema kiire. Mulle meeldib vaadelda näiteks ü h t a i n u s t pilti. Ja siis ära joosta. Ma ei salli, kui palju asju on üheskoos. Vaadake!» Ta tõstis oma õie kuuvalgele. «Leian, et see on parem kui terve aed.»

Ja äkki haaras ta teise käega Joni käe.

«Kas te ei leia, et kõigist asjust maa peal on ettevaatus kõige hirmsam? Nuusutage kuuvalget!»

Ta hoidis õit Joni näo ees; Jon möönis uimaselt, et kõigist asjust maailmas oli ettevaatus kõige halvem, siis kummardus ta ja suudles kätt, mis tema käest kinni hoidis.

«See on kena ja vanamoeline,» ütles Fleur rahulikult.

«Te olete hirmuäratavalt vaikne, Jon. Mulle siiski meeldib vaikus, kui see kaua ei kesta.» Ta laskis Joni käe lahti. «Kas arvasite, et ma oma taskurätiku meelega maha pillasin?»

«Ei!» hüüdis Jon sügavasti šokeerituna.

«Noh, muidugi tegin seda meelega. Lähme nüüd tagasi, muidu arvatakse, et me ka seda teeme meelega.» Ja jällegi jooksis ta puude vahel nagu vaim. Jon järgnes temale, armastus südames. Kevad oli ta südames ja kõige kohal kuupaistel valendav ebamaine õis. Nad väljusid sealtsamast, kust nad sisse olid läinud; Fleur teeskles malbust.

«Imeilus on seal,» ütles ta Hollyle unistavalt.

Jon vaikis, arglikult lootes, et ta vaikimine ei tundu Fleurile liiga pikk. Lühidalt ja tagasihoidlikult soovis Fleur talle head ööd; see tekitas temas tunde, nagu oleks ta und näinud ...

Oma magamistoas viskas Fleur kleidi seljast ja mässis end mingisse vormitusse rõivasse, valge õis ikka veel juustes; kükakil voodis istudes ja küünlavalgel kirjutades sarnanes ta muhameedlannaga.

«Kallim Cherry,

usun, et olen armunud. Mul on midagi kurgus, kuigi tunne ise pesitseb kuskil allpool. Ta on kauge sugulane, — säärane laps, umbes kuus kuud vanem ja kümme aastat noorem kui mina. Poisid armuvad alati endist vanemaisse ja tüdrukud endist nooremaisse või vanadesse neljakümneaastastesse meestesse. Ära naera, kuid nii ustavaid silmi pole ma eluilmaski näinud; ja ta vaikib jumalikult! Nägime teineteist esmakordselt väga romantiliselt Londonis Vospovichi «Juno» all ja nüüd magab ta kõrvaltoas ja kuu paistab õunapuuõitele ja hommikul jalutame muinasmaale, enne kui keegi ärkvel on. Meie perekonnad on vaenus, see teeb asja kangesti erutavaks. Jah! Edaspidi ma ehk vajan ettekäändeid ja palun, et sa mu enda poole kutsuksid, — kui ma seda teen, siis tead, kuidas asjad on! Mu isa ei taha, et me teineteist tunneksime, kuid ma ei saa sinna midagi parata. Elu on liiga lühike. Tal on kõige ilusam ema, vaimustavate

jõhejuustega, noore näoga ja tumedate silmadega. Viibin praegu tema õe juures, kes minu tädipojaga abielus on; see kõik on väga keeruline, aga küllap ma homme hangin põhjalikke teateid. Rääkisime sageli, et armastus rikub mängu; noh, see on kõik tühi jutt, — see on mängu algus, ja mida rutemini sa sellega tutvud, kallis, seda parem sulle.

Jon (mitte lihtsuse pärast nii kirjutatud, vaid lühendatud Jolyon, mis kuuldavasti on minu perekonnas pärandatav nimi) on neid inimesi, kes kiiresti süttivad ja siis kustuvad; umbes viis jalga kümme tolli pikk, alles kasvueas; ma usun, et temast saab luulelaja. Kui sa minu üle naerad, siis lõpetan sinuga igaveseks. Näen igasuguseid raskusi, aga sa tead: kui ma midagi tõesti tahan, siis saan selle. Üks armastuse peamisi mõjusid on see, et näed õhku elustatuna, näed nagu kuupinnal paistvat nägu ja tunned end tantsumeelsena ja samal ajal pehmena; on naljakas tunne just pihiku kohal, — nagu nuusutaksid kogu aeg apelsinipuuõisi. See on minu esimene armastus ja mul on tunne, nagu jääks see viimaseks, mis muidugi võimatu on kõigi loodus- ja kõlblusseaduste järgi. Kui sa mind pilkad, siis löön su maha, ja kui sa sellest kellelegi räägid, siis ei andesta ma iialgi. Ma ei tea veel, kas ma selle kirja ära saadangi. Igatahes ootan homseni. Head ööd, mu Cherry!

Sinu

Fleur.»

8. peatükk

IDÜLL ROHU SEES

Kui mõlemad noored Forsyte'id tarastatud teelt kõrvale sammusid ja näod itta päikese poole pöörasid, polnud ühtki pilve taevas ja künkad olid kasteniisked. Nad olid õige kiiresti nõlvakult üles tulnud ja hingeldasid natuke; kui neil oligi midagi öelda, siis ei öelnud nad seda, vaid sammusid lõokeste lauldes kohmetult edasi, ilma vara tõusnud ja söömata. Vargsi väljahiilimine oli

nalja teinud, kuid küngaste vabaduses kadus salapärat-semistunne ja seda asendas sõnatus.

«Oleme rumala vea teinud,» ütles Fleur, kui nad pool miili olid edasi läinud. «Mul on kõht tühi.»

Jon tõi šokolaaditahvli esile. Nad jagasid selle pooleks ja nende keeled hakkasid liikuma. Nad rääkisid oma kodudest ja senisest elust, mis tundus võluvalt ebatõelisena siin üksildasel kõrgustikul. Üksainus kindel asi jäi püsima Joni minevikus, — see oli tema ema; üksainus kindel asi Fleuri elus, — tema isa; nad rääkisid vähe neist isikutest, keda nad uskusid kaugusest neid laitvate nägudega vaatlevat.

Tõusva ja vajuva maastiku tagant paistis kauge ribake merd; kull hõljus päikese taustal, nii et ta tiibade verev pruun hõõgus peaaegu punasena. Jon armastas kirglikult linde ja võis väga vaikselt istuda ja neid jälgida; tal oli terav pilk ja hea mälu kõige jaoks, mis teda huvitas; maksis kuulata, kui ta rääkis lindudest. Kuid siin polnud linde, — suur pöökpuude tempel oli elutu ja peaaegu jahe sel varasel tunnil; neil oli hea meel, kui nad puude alt jõudsid jälle päikesepaistele. Nüüd oli Fleuri kord rääkida. Ta rääkis koertest ja sellest, kuidas inimesed neid kohtlesid. Ta ütles, et on südametu koeri ketti panna! Ta ütles, et tahaks piitsutada inimesi, kes seda teevad. Jon imestas kuuldes, et ta oli nii inimlik. Fleur näis tundvat koera, keda üks talupoeg tema kodu lähedal igasuguse ilmaga aheldas kanakuudi külge, nii et ta haukumisest peaaegu hääletuks oli jäänud.

«Kõige viletsam on see,» ütles ta ägedalt, «et nad koera ei peakski, kui vaene loom ei hauguks igaühe peale, kes mööda läheb. Leian, et inimesed on kavalad julmurid. Salaja lasksin ta kaks korda vabaks; kummalgi korral oleks ta mind peaaegu hammustanud, siis aga läks ta rõõmu pärast peaaegu hulluks; lõpuks jookseb ta aga ikka koju tagasi ja nad panevad ta jälle ketti. Kui see minu teha oleks, ma paneksin tolle mehe ketti.» Jon nägi Fleuri hambaid ja silmi välkuvat: «Sõna «julmur» peaks ta laubale põletatama; see oleks talle õpetuseks!»

Jon möönis, et see oleks heaks rohuks.

«See on omandusvaist,» ütles ta, «mis inimesi sunnib

teisi ahelaisse panema. Eelmine põlvkond ei mõelnud muule kui omandile; sellest tuligi sõda.»

«Oo!» ütles Fleur. «Sellele pole ma iialgi mõelnud. Teie omad ja minu omad tülitsesid omandi pärast. Ja varandust on meil ometi kõigil; vähemalt arvan ma, et teie omadel on.»

«Oo! Onneks, jah; ma ei usu, et minust saaks rahaleenijat.»

«Arvan, et te mulle ei meeldiks, kui te oskaksite raha teenida.»

Värisedes võttis Jon tema käe alt kinni.

Fleur vaatas otse enda ette ja laulis:

«Jon, Jon, jooksu pani Jon!
Põrsa tema näppas ja varas tema on!»

Joni käsivars hiilis tema piha ümber.

«See tuleb natuke ootamatult,» ütles Fleur rahulikult. «Kas teete seda sageli?»

Jon langetas käsivarre. Ent kui Fleur naeris, hiilis ta käsivars tagasi; ja Fleur hakkas laulma:

«Kes vabas kõrgmaa tuulehoos
küll ratsutaks mu seltsis nüüd?
Kes minuga küll tuleks koos . . .»

«Laulge, Jon!»

Jon laulis. Lõokesed laulsid kaasa; kaasa laulsid karjakellad ja hommikused kirikukellad kaugel eemal Steyhingis. Nad laulsid ühe laulu teise järel, kuni Fleur ütles:

«Jumal hoidku! Nüüd olen näljane!»

«Oo! Mul on tõesti kahju!»

Fleur vaatas talle näkku.

«Jon, te olete kangesti armas.»

Ja ta surus Joni kätt enda külje vastu. Jon peaaegu luikus suurest õnnest. Jänest taga ajav kollase ja valge kirju koer hirmutas nad teineteisest eemale. Nad vaatasid, kuidas jänes ja koer nõlvakust alla jooksid, siis ütles Fleur ohates:

«Iialgi ei taba ta teda, tänu taevale! Mis kell on? Minu oma seisab. Ma ei keeranud seda üles.»

Jon vaatas oma kella.

«Tõepoolest, minu oma seisab ka.»

Nad kõndisid jällegi edasi, kuid ainult teineteise käest kinni hoides.

«Kui rohi on kuiv,» ütles Fleur, «siis istume pooleks minutiks.»

Jon võttis kuue seljast ja nad istusid sellele.

«Nuusutage! tõepoolest kaetisrohi.»

Jon pani käsivarre jälle ta piha ümber ja tükk aega istusid nad vaikides.

«Oleme lambapead!» hüüdis Fleur ja kargas püsti. «Jääme hirmsasti hiljaks ja oleme nii veidrad, et äratame teiste tähelepanu. Kuulake, Jon! Me tulime vaid jalutama, et hommikusöögiks isu koguda, ja eksisime ära. Kas mõistate?»

«Jah,» ütles Jon.

«Räägin tõsiselt; muidu teevad nad kõigele lõpu. Kas olete hea valetaja?»

«Arvan, et mitte just hea; aga ma võin katsuda.»

Fleur kortsutas kulme.

«Teate,» ütles ta, «ma märkasin, et nad ei taha, et meist saaksid sõbrad.»

«Miks mitte?»

«Ütlesin juba, miks.»

«See on ju rumal.»

«Jah; aga te ei tunne minu isa!»

«Arvan, et ta on teisse koledasti kiindunud.»

«Vaadake, ma olen ainus laps. Teie niisama — olete oma ema ainus laps. Kas pole tüütav? Sult oodatakse nii palju. Seniks kui nad ootamise lõpetavad, oled niisama hästi kui surnud.»

«Jah,» pomises Jon, «elu on pagana lühike. Inimene tahaks elada igavesti ja kõike teada.»

«Ja igaüht armastada.»

«Ei!» hüüdis Jon. «Mina tahaksin armastada üksainus kord, — teid!»

«Tõesti! Te arenete! Oo, vaadake! Seal on kriidikaevandus! Me ei või enam kaugel olla. Pistame jooksu.»

Jon järgnes talle, hirmsasti kartes, et ta teda kuidagi on pahandanud.

Kriidikaevandus oli täis päikesepaistet ja mesilaste sumisemist. Fleur viskas juuksed kuklasse.

«Noh,» ütles ta. «Igaks juhuks võite mind üks kord suudelda, Jon.» Ja ta pakkus oma põske. Vaimustusega suudles Jon kuuma pehmet põske.

«Pidage nüüd meeles! Me eksisime ära; jätke seletamine minu hooleks, niipalju kui võimalik. Kohtlen teid siis vastikult; see on julgem; katsuge teie ka minu vastu vastik olla.»

Jon raputas pead. «See pole võimalik.»

«Minu meeleheaks! Vähemalt kella viieni.»

«Igaüks saaks asjast aru,» ütles Jon süngelt.

«Noh, tehke, mis suudate. Näete, seal nad ongi! Lehvitage kübarat! Oo, teil pole kübarat kaasas. Noh, ma hulbant! Minge minust natuke eemale ja tehke sünge nägu.»

Kui ta viis minutit hiljem majja läks ja kõigest väest püüdis sünget nägu teha, kuulis Jon Fleuri heledat häält söögitoas ütlevat:

«Oo, mul on hundiisu! Ta tahab põllumeheks hakata — ja eksib ära! Poiss on idioot!»

9. peatükk

GOYA

Õhtu oli söödud ja Soames läks üles pildisaali oma majas Mapledurhami lähedal. Tal oli «ahastus», nagu Annette seda nimetas. Fleuri polnud veel kodus. Teda oli kolmapäeval oodatud; ta oli telegrafeerinud, et tuleb reedel; reedel oli ta teatanud, et tuleb pühapäeval pärast lõunat; nüüd oli ta tädi tulnud ühes Cardiganidega ja tolle Profondiga ja kõik tundus igav ilma temata. Soames jäi seisma oma Gauguini ette; see oli kõige nõrgem punkt tema kogus. Ta oli selle suure inetu lõuendi ühes kahe värase Matisse'iga enne sõda ostnud, sest et nii palju räägiti noist järelimpressionistidest. Ta oleks meelsasti teada tahtnud, kas Profond need talt ära ostab; mees nähtavasti ei teadnud, mida oma rahaga teha. Akki kuulis ta oma õde ütlevat: «Leian, et see on

kohutav pilt, Soames,» ja nägi, et Winifred oli tema järel üles tulnud.

«Tõesti?» ütles ta kuivalt. «Maksin selle eest viissada naela.»

«Mõelda! Naised pole säärased, isegi mustad naised mitte.»

Soames naeris tusaselt. «Sa ei tulnud ometi üles, et mulle seda öelda.»

«Ei. Kas tead, et Jolyoni poeg elab Vali ja tema naise juures?»

Soames pöördus kähku ümber.

«Mis?»

«Jah,» venitas Winifred. «Ta läks nende juurde elama, seniks kui ta põllumajandust õpib.»

Soames oli kõrvale pöördunud ja edasi-tagasi sammuma hakanud, kuid õe hääl jälgis teda. «Hoiatasin Vali, et kummalegi neist ei räägitaks vanust asjust.»

«Miks sa mulle enne ei öelnud?»

Winifred kehitas oma täidlasi õlgu.

«Fleur teeb, mis ta tahab. Sa oled teda alati hellitanud. Pealegi, mu kallis poiss, mis on sellest kahju?»

«Kahju?» pomises Soames. «Noh, tema...» Ta jäi poole sõna pealt vait. Juno kuju, taskurätik, Fleuri silmad, ta pärimine, ja nüüd see viivitus tagasitulekuga, — tunnused näisid talle nii pahaendelistena, et ta oma loomusele truuks jäädes neist enam lahti ei saanud.

«Arvan, et sa ilmaaegu muretsed,» ütles Winifred. «Mina sinu asemel jutustaksin talle sellest vanast loost. Ei maksa arvata, et tüdrukud nüüdsel ajal on samasugused nagu enne. Kust nad teadmisi koguvad, sellest pole mul aimu, kuid nad näivad kõike teadvat.»

Üle Soamesi vägivaldselt rahulikuks sunnitud näo käis mingi kramp ja Winifred lisas kähku:

«Kui sa ise ei taha sellest rääkida, siis võiksin mina seda sinu eest teha.»

Soames raputas pead. Kuni seda just tingimata tarvis polnud, haavas tema uhkust väga mõte, et ta jumaldatud tütar pidi kuulma tollest vanast pahandavast loost.

«Ei,» ütles ta, «veel mitte. Mitte iialgi, kui see minu teha on.»

«Lollus, mu kallis, mõtle, missugused on inimesed!»

«Kakskümmend aastat on pikk aeg,» ümises Soames. «Kes mäletab seda veel väljaspool meie perekonda?»

Winifred vaikis. Ta pooldas järjest enam rahu ja segamatust, mille Montague Dartie talt noores eas oli riisunud. Ja kuna pildid teda alati masendasid, siis läks ta varsti jälle alla.

Soames läks nurka, kus kõrvuti rippusid tõeline Goya ja «La Vendimia» nimelise freskomaali koopia. Tõelise Goya omandamine tema poolt heitis ilusat valgust muutumatute huvide ja kirgede ämblikuvõrgule, millesse inimeste elud takerduvad otsekui säravatiivalised kärbsed. Tõelise Goya õilsa omaniku esiisa oli selle omandanud mingi Hispaania sõja ajal, — ühe sõnaga, see oli sõjasaak. Õilis omanik ei teadnud pildi väärtusest midagi, kuni ettevõtlik arvustaja üheksakümnendail aastail avastas, et Goya-nimeline hispaania maalija oli suurvaim. See oli ainult keskmine Goya, kuid peaaegu ainus Inglismaal, ja õilsast omanikust sai tähtis mees. Et tal oli palju vara ja seda suursugust kultuuri, mis puhtmeelelisest nautimisest sõltumatuna tugineb tervele põhimõttele, et inimene peab kõike tundma ja elust huvitatud olema, siis otsustas ta oma elulõpuni säilitada eset, mis ta kuulsaks oli teinud, ja pärast surma pärandada see rahvale. Soamesi õnneks tungiti ülemkojale 1909. aastal ägedasti kallale, ja õilis omanik muutus rahutuks ning vihaseks. «Kui nad arvavad,» ütles ta endamisi, «et nad sel kõmbel oma tahtmist saavad, siis eksivad nad suuresti. Niikaua kui mind rahulikult nautida lastakse, võib rahvas pärast mu surma mõned mu pildid saada. Kui aga rahvas hakkab mind õrritama ja kipub mind röövima, siis, pagana pihta, müün ära kogu kupatuse. Nad ei või mult nõuda minu eraomandit ja isamaa-armastust ka veel.» Nii haudus ta mitu kuud oma mõtteid, kuni ta ühel hommikul luges teatava riigimehe kõnet ja oma asjaajajale telegrafeeris, käskides teda tulla ja Bodkin kaasa tuua. Bodkin, kelle arvamust turuväärtuste kohta peeti kõige asjatundlikumaks, tutvus tema pildikoguga ja ütles, et kui neid oleks võimalik vabalt müüa Ameerikasse, Saksamaale ja mujale, kus kunsti vastu huvi tunti, saaks ta piltide eest rohkem raha kui Inglis-

maale müües. Õilsa omaniku isamaa-armastus — ütles ta — olevat ju üldtuntud, kuid pildid olevat ainulaadsed. Õilis omanik kirjutas endale selle arvamuse kõrva taha ja haudus oma mõtteid veel aasta otsa. Aasta pärast luges ta teist sama riigimehe kõnet ja telegrafeeris oma asjaajajale: «Andke Bodkinile tegevusvabadus.» Vahepeal aga oli Bodkin tulnud mõttele, mis päästis Goya ja veel kaks ainulaadset pilti õilsa omaniku kodumaale. Ühe käega pakkus Bodkin pilte välismaa turgudele, teisega koostas ta briti eraisikutest kogujate nimestikku. Kui ta mere tagant oli oma teada suurimad pakkumised ära kuulanud, esitas ta pilte ja pakkumisi briti eraisikutest kogujatele ja kutsus neid isamaa-armastuse nimel üle pakkuma. Kolmel juhul (Goya kaasa arvatud) kahekümne ühe seast oli tal edu. Ja miks? Ühe erakogu omanik valmistas nööpe, — ta oli neid valmistanud nii palju, et ta soovis, et tema naist hakataks nimetama leedi «Nööbisteks». Ta ostis seepärast ühe ainulaadsetest piltidest suure hinna eest ja kinkis selle rahvale. Ta sõbrad ütlesid, see olevat üks «tema tavalistest konksudest». Teine eraisikutest koguja vihkas ameeriklasi ja ostis ühe ainulaadse pildi «neetud jänkide kiuste». Kolmandaks eraisikust kogujaks oli Soames, kes — teisest kahest kainema mehena — pärast Madridi külastamist ostis kolmanda pildi, kuna ta kindel oli, et Goya hinnalt veelgi tõuseb. Goya polnud sel hetkel küll moes, kuid Soames oli veendunud, et ta jälle moodi läheb. Vaadeldes pilti, mis oma lihtsuselt meenutas Hogarthi ja Manet' teoseid, evis aga omapärast teravat värvideilu, oli ta täiesti rahuldatud ja kindel, et ta polnud eksinud, kuigi hind oli väga ränk olnud, — kõige rängem hind, mida ta iialgi maksis. Ja selle kõrval rippus «La Vendimia» koopia. Seal ta oli, see väike riivatu — ja silmitses teda oma unistava ilmega; see ilme meeldis Soamesile kõige rohkem, sest ta tundis ennast kõige julgemana, kui tüdrukul oli selline näoilme.

Ta vaatles ikka veel pilti, kui sigarilõhn talle ninna tungis ja kellegi hääl ütles:

«Noh, mr. Forsyte, mis te peale hakkate selle väikese koguga?»

Too belglane, kelle ema — nagu poleks flaami verest

veel küllalt — oli olnud armeenlane! Soames surus loomupärase ärrituse maha ja ütles:

«Kas olete asjatundja piltide alal?»

«Noh, mul on endalgi mõned.»

«Kas järelimpressioniste?»

«Ja-a-h, nad meeldivad mulle päris hästi.»

«Mis te arvate sellest siin?» ütles Soames, Gauguinile osutades.

Monsieur Profond ajas alahuule ja lühikese terava habeme õieli.

«Minu arvates üsna peen,» ütles ta. «Kas tahate seda müüa?»

Soames pidi vaistlikult ütlema: «Õieti küll mitte», kuid jättis selle ütlemata; ta ei tahtnud välismaalasega tingida.

«Jah,» ütles ta.

«Kui palju te selle eest tahate?»

«Nii palju, kui ma maksin.»

«Hea küll,» ütles *monsieur* Profond. «Ostan rõõmuga selle väikese pildi. Järelimpressionistid — need pole küll pörmugi moes, aga nad on lõbusad. Ma ei hooli piltidest palju, aga mul on mõned, üks väike kogu.»

«Millest te õieti hoolite?»

Monsieur kehitas õlgu.

«Elu sarnaneb koledasti ahvide karjaga, kes püüavad tõhje pähkleid.»

«Olete noor,» ütles Soames. Kui see mees tahtis üldistada, siis ei tarvitsenud tal ometi arvata, et omandil puudus tugev alus!

«Ma ei murra pead,» vastas *monsieur* Profond naeratades. «Me sünnime ja me sureme. Pool maailma nälgib. Ma söödan mõningaid lapsi oma ema kodumaal; kuid mis on sellest kasu? Niisama hästi võiksin ma raha jõkke visata.»

Soames vaatas talle näkku ja pöördus uuesti oma Goya poole. Ta ei teadnud, mida see mees tahtis.

«Kui suure tšeki ma kirjutan?» jätkas *monsieur* Profond.

«Viissada,» ütles Soames lühidalt. «Kuid ärge seda võtke, kui te sellest nii vähe hoolite.»

«Sellega on kõik korras,» ütles *monsieur* Profond. «Olen õnnelik, et saan selle pildi.»

Ta kirjutas tšeki paksult ülekullatud täitesulepeaga. Soames jälgis teda rahutult. Kust pagan teadis see mees, et ta seda pilti müüa tahtis? *Monsieur* Profond ulatas talle tšeki.

«Inglased on hirmus naljakad piltidega,» ütles ta. «Aga ka prantslased, ja ka minu kaasmaalased. Nad on kõik hirmus naljakad.»

«Ma ei saa teist aru,» ütles Soames jäigalt.

«See on nagu kübaratega,» ütles *monsieur* Profond mõistatuslikult. «Kas väike või suur, ääred üles või alla, — kuidas mood tahab. Hirmus naljakas.» Ja naeratades kõndis ta pildisaalist jälle välja, — niisama sinine ja tüse nagu ta oivalise sigari suits.

Soames võttis tšeki, tundis aga seejuures, nagu oleks omandi sisim väärtus küsitavaks tehtud. «Ta on kosmopoliit,» mõtles Soames, vaadeldes, kuidas Profond ühes Annette'iga väljus verandalt ja hakkas üle muru jõe poole jalutama. Mida tema naine selles mehes leidis, seda Soames ei teadnud; võib-olla meeldis belglane talle sellepärast, et ta rääkis tema emakeelt. Soamesis tekkis «väike kahtlus» — nagu *monsieur* Profond oleks öelnud — selle kohta, kas Annette polnud liiga ilus säärase «kosmopoliidiga» jalutamiseks. Isegi sellest kaugusest võis ta näha, kuidas Profondi sigari suits keereldes tõusis vaiksesse päikesepaistesse; ta nägi mehe kitsenahkseid kingi ja halli kübarat, — see belglane oli kelgar! Ka seda võis ta näha, kui väledasti pöördus tema naise pea, mis nii püstakalt asetses ihaldusväärse kaela ja õlgade kohal. See kaelapööramine tundus Soamesile alati natuke liiga silmapaistvana, labaselt uhkeldavana, mitte täiesti suursugusena. Ta vaatles, kuidas nad jalutasid mööda aia tagumises osas asetsevat jalgteed. Seal ühines nendega flanellpükstes noormees, — arvatavasti mõni pühapäevakülaline jõelt. Soames läks tagasi oma Goya juurde. Ta vaatas ikka veel seda Fleuri teisikut ja oli tusane Winifredi teadete üle, kui ta naise hääl ütles:

«Mr. Michael Mont, Soames. Sa kutsusid ta oma pilte vaatama.»

See oli sõbralik noormees Cork Streeti näituselt.

«Siin ma olengi, sir; elan kõigest nelja miili kaugusel Pangbourne'ist. Ilus ilm, eks ole?»

Oma ennatliku käitumise tagajärgedega silm silma vastu seistes uuris Soames külalist. Noormehe suu oli väga suur ja liikuv, — ta näis alati irvitavat. Miks ei kasvatanud ta vurre nende idiootlike väikeste vurrujäänuste asemel, mis pani ta sarnanema varietee-veiderdajaga? Mis pagan need noormehed mõtlesid, sihilikult silmdades oma seltskonnakihti sääraste habemeharjadega või väikeste põskhabemehakatistega? Oh neid alpe noori lollpäid! Muidu oli noormees päris korralik; ta flanellpüksid olid väga puhtad.

«Rõõmustan teid nähes,» ütles Soames.

Noormees oli siia- ja sinnapoole vaadanud; nüüd jäi ta valmustatult seisma.

«Oo,» ütles ta. «On see alles pilt!»

Soames nägi segaste tunnetega, et märkus käis Goya koopia kohta.

«Jah,» ütles ta kuivalt. «See pole Goya. See on koopia. Lasksin selle maalida, sest see meenutab mulle mu tütart.»

«Taevas hoidku! Nägu tundus mulle kohe tuttav, sir. Kas ta on siin?»

Tema avameelne huvi võttis Soamesil peaaegu relvad käest.

«Pärast teeaega tuleb ta koju,» ütles Soames. «Kas vaatame pilte?»

Ja Soames alustas ringkäiku, mis teda iialgi ei tüüdanud. Ta ei eeldanud kuigi palju arusaamist inimeses, kes koopiat oli algupärandiks pidanud; ent kui nad osakonna juurest osakonna juurde ja ajajärgu juurest ajajärgu juurde rändasid, siis hämmastasid teda noormehe otsekohesed ja tabavad märkused. Loomupäraselt teravmeelne ja välise maski taga isegi meelas Soames polnud asjata kolmkümmend kaheksa aastat üheainsa lemmikalaga tegelnud, — ta teadis piltide kohta rohkem kui nende turuhinna kõrgust. Ta oli nii-öelda puuduvaks lüliks kunstniku ja ostjaskonna vahel. Kunst kunsti pärast ja kõik muu sellesarnane oli muidugi tühi jutt. Kuid ilumeelt ja head maitset oli vaja. Kui küllaldane hulk hea maitsega isikuid pilti hindas, siis andis see teo-

sele püsiva turuväärtuse või, teiste sõnadega, tegi sellest «kunstiteose». Tõelist lõhet pole olemas. Ja ta oli küllaldaselt harjunud kohtlaste või taibutute külalistega, et huvi tunda inimese vastu, kes Mauve'i kohta ütles kõhklematult: «Head vanad heinasaod!» või James Maris'i kohta: «No on ikka küll värvi peale tõmmanud! Mathew oli tõeliselt tuumakas poiss, sir; tema pindadesse torka või labidas sisse!» Kui aga noormees ühe Whistleri ees vilistas ja ütles: «Kas usute, sir, et ta iial ühtki alasti naist on näinud?», siis tähendas Soames:

«Mis ametit te õieti peate, Mont, kui ma küsida tohin?»

«Mina, sir? T a h t s i n saada maalijaks, kuid sõda purustas selle kavatsuse. Kaevikutes unistasin börsist, kus on nii mugav ja soe ja parajal määral kärarikas. Kuid selle kavatsuse purustas rahu; aktsiate hind langeb, eks ole? Demobiliseerusin alles aasta eest. Mida teie soovitate, sir?»

«Kas teil raha on?»

«Noh,» vastas noormees, «mul on isa; sõja kestel aitasin mina teda elus hoida, järelikult on ta kohustatud nüüd mind elus hoidma. Kuigi muidugi küsitav on, kas tal lubatakse oma varandust ka edaspidi omada. Mis teie sellest arvate, sir?»

Soames' naeratas kahvatult ja eemaletõrjuvalt.

«Vanamees kipub minestama, kui ma talle ütlen, et tal tuleb ehk veel töödki teha. Ta on maaomanik, teate; saatuslik viga.»

«See siin on minu tõeline Goya,» ütles Soames kuivalt.

«Pagana pihta! See alles o l i meister. Münchenis nägin üht Goyat, olin lihtsalt rabatud! Kõige õelama näoga vana naine kõige toredamais pitsides. S e e mees ei küsinud inimeste arvamisest. Vanapoiss oli kergesti plahvatav; omal ajal pidi ta hea hulga eelarvamusi ümber paiskama. Kuidas ta maalida oskas! Tema kõrval on Velásquez tuim; kas teie ei leia seda?»

«Mul ei ole Velásqueze pilte,» ütles Soames.

Noormees vaatas talle hämmastunult näkku.

«Ei,» ütles ta. «Arvan, et ainult rahvad ja uusrikkad võivad endile neid lubada. Miks ei peaks kõik pankrotti jäänud rahvad oma Velásquezi ja Tiziane ning teisi

kuulsusi vägisi uusrikastele müüma ja tegema siis seaduse, et igaüks, kellel on mõne vanameistri pilt — vaata nimestik —, peab selle riputama avalikku pildigalerriisse? See alles oleks midagi.»

«Kas läheme alla teed jooma?» ütles Soames.

Noormehe kõrvad näisid lonti vajuvat. «Ta pole loll,» mõtles Soames ja läks tema järel välja.

Goya oma satiirilise ja ületamatu täpsusega, omapärase «joonega» ja julge valguse ja varju tarvitamisega oleks võinud imestletavalt kujutada kaminanurka Annette'i teelaua ümber kogunenud seltskonda. Ainult tema ehk oleks ainsa maalijana võinud õigesti edasi anda tähi ronitaimedest eesriide imbuvat päikesepaistet, vaskpõude meeldivat kahvatust, vanu lihvitud klaase, õhukesi sidruniliistakuid kahvatult merevaiguvärvilises tees; ta oleks võinud õigesti kujutada Annette'i mustas pitskleidis (tema kauniduses oli midagi, mis meenutas ilusat hispaanlannat, kuigi tal puudus selle haruldase tüübi hingestatud ilme), Winifredi tema hallijuukselises nöörpihikuse suletud soliidsuses, Soamesi tema halli ja lamedapõselise suursugususega, teravasilmalist ja -kõrvalist Michael Monti, tõmmut, säravasilmalist, natuke tüsedaks muutuvat Imogeni, Prosper Profondi, kelle ilme näis öelda tahtvat: «Noh, mr. Goya, mis kasu on sellest, kui te maalite meie väikest seltskonda?», ja lõpuks Jack Cardigani ta hiilgava pilguga ja tõmmu rahulikkusega, kes pooldas põhimõtet: «Olen inglane, ja elan, et olla vormis.»

Muide, oli huvitav, et Imogen, kes tütarlapsena kord Timothy juures pühalikult kinnitas, et ta iialgi ei lähe h e a l e mehele — need olevat nii igavad —, läks just Jack Cardiganile, kelles tugev tervis oli nii põhjalikult hävitanud kõik pärispatu jäljed, et Imogen oleks niisama hästi võinud elada kümne tuhande teise inglasega, ilma et ta oleks vahet tundnud nende ja enda valitu vahel. «Oo,» tavatses ta öelda oma «amüsantsel» viisil, «Jack on kohutavalt vormis; ta pole oma eluajal ühtki päeva haige olnud. Kogu sõja tegi ta kaasa, ilma et talle kas või ükski sõrm oleks haiget teinud. Te ei või kujutledagi, kui tubli ta on!» Ta oli tõepoolest nii tubli, et ei märganud sedagi, kuidas Imogen flirtis; selline «tublidus» oli omamoodi pä-

ris mõnus. Kõigest hoolimata armastas Imogen teda vägagi, — niipalju kui üldse saab armastada sportimismasinat; ta armastas ka kaht väikest Cardigani, kes täiesti isasse olid läinud. Praegu võrdlesid Imogeni silmad teda kelmikalt Prosper Profondiga. Nähtavasti polnud ühtki «väikest» sporti ega mängu, mida *monsieur* Profond poleks kord harrastanud tüdimuseni, — alates keeglimängust ja lõpetades valaskalapüüdmisega. Imogen oleks mõnikord soovinud, et mõni mäng oleks tüüdanud ka Jacki, kes aina mängis ja oma mängudest rääkis hokit õppiva kooliplika lihtsameelse agarusega. Imogen oli kindel, et Jack veel vanaonu Timothy easki oma magamistoas golfi mängiks ja «mõnelegi mehele mõne silma ette annaks».

Cardigan jutustas parajasti, kuidas ta hommikul oli katsunud Prosper Profondile auku pähe rääkida, et ta temaga pärast teed tennist mängiks, — see mõjuvat «vahvasti», hoidvat «hästi vormis».

«Kuid mis kasu on hästi vormis olemisest?» ütles *monsieur* Profond.

«Jah, sir,» ümises Michael Mont, «milleks te hoiate ennast vormis?»

«Jack!» hüüdis Imogen vaimustatult. «Milleks sa õieti hoiad ennast vormis?»

Jack Cardigan ajas silmad nii pärani, nagu ta vähegi suutis. Küsimused olid tüütavad nagu sääse pirisemine ja ta tõstis käe, et neid eemale peletada. Sõja ajal muidugi hoidis ta ennast vormis, et vaenlasi tappa; nüüd, kus sõda möödas oli, ei teadnud ta isegi, miks ta seda tegi, — võib ka olla, et õrnatundelisus keelas teda selle tõukejõu kohta seletust andmast.

«Aga tal on õigus,» ütles *monsieur* Profond ootamatult. «Ei jää muud üle kui ennast vormis hoida.»

See pühapäeva pärastlõuna kohta liiga sügav lause oleks vastuseta jäänud, kui noorel Montil poleks elavhõbedaselt vilgast iseloomu olnud.

«Suurepärane!» hüüdis ta. «See on sõja suur avastus. Me kõik arvasime, et areneme, — nüüd teame, et me alnult muutume.»

«Pahemaks,» ütles *monsieur* Profond rõõmsalt.

«Kui hea tuju teil on, Prosper!» pomises Annette.

«Tulge ja mängige tennist,» ütles Jack Cardigan. «Muidu jääte küüru. Mäng viib küüru minema. Kas teie mängite, mr. Mont?»

«Mitte just hästi, sir.»

Sel hetkel tõusis Soames; teda häiris sügav tuleviku vastu valmistumise vaist, mis juhtis kogu ta elu.

«Kui Fleur tuleb ...» kuulis ta Jack Cardigani ütlevat.

Ah! Ja miks ta ei tulnud? Soames läks läbi salongi, halli ja trepikoja välja sõiduteele, jäi sinna seisma ja kuulatas, kas auto läheneb. Oli vaikne ja pühapäevane; taevas õitsengus olevad sirelid lõhnasid. Taevas oli valgeid pardisulgi meenutavaid pilvi, mida päikesepaiste kuldas. Teravalt meenus Soamesile päev, mil Fleur sündis ja ta sellises surmahirmus ootas, kaaludes oma kätes tema ja ta ema elu. Siis päästis ta tema, et ta oleks tema elu oleks. Ja nüüd! Kas Fleur teeb talle muret — valu — südamevalu? Soamesile ei meeldinud kogu asi! Ta mõtiskluse katkestas laulurästas oma õhtulauluga, — suur, ilus lind akaatsiapõõsas. Soames oli viimaseil aastail hakanud suurt huvi tundma oma lindude vastu; ühes Fleuriga tavatses ta kõndida ja neid vaadelda; Fleuri pilk oli nõelterav ja ta tundis iga pesa. Soames nägi Fleuri koera — see oli jahikoer — teel päikeselaigus tehavat ja hüüdis teda. «Halloo, vanapoiss, — ka sina ootad teda!» Koer lähenes pikkamisi, liputas tusaselt saba ja Soames silitas masinlikult koera. Koer, tiad, sirelipõõsas, — kõik see oli Soamesile üks osa Fleurist; ei rohkem ega vähem. «Armastan teda liialt!» mõtles ta. «Armastan teda liialt.» Ta oli nagu mees, kelle laevad kindlustamatult merel sõidavad. Kindlustamatult jällegi, — nagu tollal, nii kaua aja eest, kui ta tummalt ja kiivalt rändas mööda Londoni kõrbet, igatsedes tolle naise järele — oma esimese naise — tolle neetud poisi ema järele. Ah! Sealt tuli viimaks auto! See sõitis ette; selles oli pakke, kuid ei olnud Fleuri.

«Miss Fleur tuleb jala, sir, mööda jõeäärset teed.»

Tuleb jala seda pikka teed? Soames ajas silmad pärani. Autojuhi nägu hakkas naerule minema. Mille üle ta irvitas? Ja õige kähku pöördus Soames ümber ja ütles: «Hea küll, Sims!» ja läks majja. Jällegi siirdus ta

üles pildisaali. Sealt paistis jõeäärne tee; sellesse puuris Soames silmad, — ta unustas tõiga, et kestaks vähemalt tund aega, enne kui Fleur seal nähtavale tuleks. Jala! Ning autojuht irvitas! See poiss — ! Järsult pööras Soames aknale selja. Ta ei võinud Fleuri järele luurata. Kui Fleur tema eest midagi varjata tahtis, — varjaku; Soames ei suutnud tema järele luurata. Tal oli tühjus tunne südames, ja kibedust tõusis sealt talle suhugi. Läbi vaikuse kõlas üles tema juurde palli jälitava Jack Cardigani ühesilbilisi hüüdeid, noore Monti naeru. Ta lootis, et nad tolle Profondi tublisti jooksma panevad. Tütarlaps «La Vendimia» nimelisel pildil seisis kätt puusas hoides ja vaatas temast üle oma unistavate silmadega. «Tegin sinu heaks kõik, mis ma suutsin,» mõtles Soames. «Juba sellest ajast peale, kui sa vaevalt minu põlve kõrgune olid. Ega sa ometi tee — mulle — mulle — haiget?»

Kuid Goya pildi koopia ei vastanud, särades videvikus kustuma hakkavate värvidega. «Selles pole tõelist elu,» mõtles Soames. «Miks Fleur ei tule?»

10. peatükk

TRIO

Kolmandasse ja võiks öelda neljandasse põlvkonda kuuluva nelja Forsyte'i seas Wansdon under the Downsis olid üheksa päeva pikkuseks venitatud nädalalõpu jooksul visaduse üksteisest läbi põimuvad lõngad tõmbunud nii pinevile kui vähegi võimalik. Iialgi enne polnud Fleur nii *fine,* Holly nii valvas, Val nii ustav kodutalli saladustele, Jon nii vaikne ja segane olnud. Mis ta selle nädala jooksul põllumajandusest õppis, selle oleks võinud taskunoa tera otsas üles tõsta ja ära puhuda. Tema, kelle loomusele igasugused salasepitsused enam kui vastikud olid ja kes Fleuri jumaldades kaldus arvamusele, et kõik seda tunnet varjav oli «lollus», — ta raevutses ja ärritus, kuid kuulas sõna ja lohutas end vähestel kahekesi viibimise hetkedel niipalju kui sai. Kui nad

neljapäeval õhtuks ümberriietunult seisid elutoa kaarsena juures, ütles talle Fleur:

«Jon, ma sõidan pühapäeval kell 3.40 Paddingtonist koju; kui sina l a u p ä e v a l koju sõidaksid, siis võiksid pühapäeval tulla ja mind koju viia ning jõuaksid veel tõmmase rongiga siia tagasi. Sa ju pidid niikuinii koju sõitma, eks?»

Jon noogutas pead.

«Teen kõik, et sinuga koos olla,» ütles ta. «Kuid miks peaksin teesklema . . .»

Fleur pistis oma väikese sõrme ta pihku:

«Sul ei ole vaistu, Jon; sa p e a d kõik minu hooleks jätma. Meie omastega on asi tõsine. Esialgu lihtsalt peame kõike saladuses hoidma, kui tahame koos olla.» Uks avanes ja ta lõpetas valjusti: «Olete tõesti tobu, Jon.»

Miski Jonis pani vastu, ta ei suutnud taluda seda salapäratsemist nii loomuliku, nii võimsa ja nii magusa tunde puhul.

Reede õhtul kella üheteistkümne ajal oli tal reisitasku pakitud ja ta nõjatus poolõnnetult (kuigi ta oli süvenenud unistustesse kohtumisest Paddingtoni jaamas) oma toa aknast välja, kui ta äkki kuulis õige kerget krabinat, nagu oleks keegi sõrmeküünega ta uksele koputanud. Ta ruttas ukse juurde ja kuulatas. Jällegi krabin. Kindlasti koputati küünega. Ta avas. Oo! Mäherdune võluv olend astus sisse.

«Tahtsin sulle näidata oma maskikostüümi,» ütles olend ja jäi tema voodi jalutsisse seisma.

Jon tõmbas sügavasti hinge ja toetus vastu ust. Ilmutisel oli valgest musliinist peakate, valge rätik palja kaela ümber ja veinipunane kleit, mis ta saleda piha ümber kohevile hoidus. Teist kätt hoidis ta puusas, teine sirutus täisnurgana üles, hoides pead puudutavat lehvikut.

«Oleti peaks see olema korv viinamarjakobaratega,» sosistas ta. «Kuid seda mul siin ei ole. See on minu Goya-kleit. Ja sama asend nagu pildil. Kas see meeldib sulle?»

«See on unelm.»

Ilmutis tegi pirueti. «Puuduta seda ja vaata.»

Jon põlvitas maha ja puudutas seelikut aukartlikult.

«Viinamarjakobarate värv,» ütles sosistav hääl. «Aina kobarad — «La Vendimia» — viinamarjade noppimise aeg.»

Joni sõrmed vaevalt puudutasid ta pihta; jumaldavate silmadega vaatas ta üles.

«Oo Jon!» sosistas ilmutis, kummardus, suudles ta laupa, ringles veel kord, libises uksest välja ning oli kadunud.

Jon jäi põlvili maha, ta pea langes norgu ja vajus voodi vastu. Ta ei teadnud, kui kauaks ta sinna jäi. Nagu unes kuulis ta ikka veel koputust küünega, vaikset jalaastumist, riiete kahinat; ta suletud silmade ees seisis ilmutis naeratades ja sosistades; õhus tundus veel nõrka nartsisside lõhna. Laubal, kuhu see olend teda suudles, tundus kulmude vahel jahedust nagu lille puudutusest. Ta hinge täitis armastus, — see poisikese armastus tütarlapse vastu, mis nii vähe teab, nii palju loodab, mis ühegi hinna eest ei tahaks liblika tiibadelt kullatolmu ära pühkida ja millest aja jooksul peab saama habras mälestus — kõrvetav kirg — unine kooselamine — või — õige harva — rikkalik ja magus lõikuspäev kobaratel kumava õhtupäikese punaga.

Jon Forsyte'i kohta on siin ja mujal küllalt öeldud, et näidata, kui suur vahemaa lahutas teda ta vanavanavanaisast, esimesest Jolyonist, all Dorsetis, mere ääres. Jon oli tundeline nagu tütarlaps — tundelisem kui üheksa kümnendikku kaasaegseist tütarlastest; tugeva kujutlusvõimega nagu ta poolõe June'i maalijatest kaitsealused; hellalt kiinduv, nagu tema isa ja ta ema poeg loomulikult olema pidi. Ja ometi oli tema sisimas midagi ta perekonna vanule rajajaile omast: mingi salajane hingeline visadus, hirm oma tundeid näidata, kindel tahe end mitte lööduks tunnistada. Tundelised, kujutlusvõimelised, hellalt kiinduvad poisid kannatavad koolis palju, kuid Jon oli vaistlikult varjanud oma loomust ja oli koolis vaid normaalselt õnnetu olnud. Ainult oma emaga oli ta siiamaale absoluutselt avameelne ja loomulik olnud; ja sel laupäeval koju Robin Hilli sõites oli ta süda raske, sest Fleur oli öelnud, et ta ei tohtinud avameelne olla inimesega, kelle eest ta veel iial polnud midagi varja-

nud, — ei tohtinud isegi öelda, et nad teineteist jälle olid näinud, ehk olgu siis, kui ta leidis, et ema seda juba teadis. Nii talumatu tundus talle see kõik, et ta peaaegu oli koju vabanduse telegrafeerima ja Londonisse jääma. Ta esimesed sõnad, mis ema talle ütles, olid järgmised:

«Sa olid seal siis koos meie väikese sõbraga kohvikust, Jon. Missugune ta on lähemal tutvumisel?»

Kergendustundega vastas tugevasti punastanud Jon:

«Oo! Kole kena, ema.»

Ema käsivars surus ta käsivart.

Ilmselt polnud Jon teda nii väga armastanud kui sel hetkel, mis näis ekslikeks tunnistavat Fleuri kartused ja vabastavat ta hinge. Ta pöördus ümber, et ema näkku vaadata, kuid ema naeratavas näos oli midagi — midagi, mida võib-olla ainult tema võis märgata —, mis peatas esilekerkivad sõnad ta suus. Kas hirm võis peiluda naeratuse taha? Kui see võimalik oli, siis oli hirm ema näos. Ja Joni suust pudenes hoopis teisi sõnu, — põllupidamisest, Hollyst ja mägedest. Ta kõneles kiiresti, teadates, et ema uuesti hakkab Fleurist rääkima. Kuid ema ei teinud seda. Ei maininud teda ka isa, kuigi ka tema muidugi asjast pidi teadma. Mäherduseks loobumiseks, mäherduseks tõelisuse mahasalgamiseks oli Fleurist mittekõnelemine, kuna ta süda teda nii täis oli, ta ema süda nii täis teda ennast ja isa süda nii täis ta ema! Nii veetis see kolmik laupäeva õhtu.

Pärast sööki mängis ema klaverit; ta näis mängivat kõike, mis Jonile kõige rohkem meeldis, ja Jon istus kätt põlve ümber hoides, — teine käsi käis läbi juuste, kuni need sasituina püsti tõusid. Ta silmitses mängivat ema, kuid nägi Fleuri — Fleuri kuupaistelises viljapuuaias, Fleuri maskikostüümis; Fleur hõljus, sosistas, kummardus, suudles ta laupa. Kord unustas ta end kuulates ja vaatas isa poole teises tugitoolis. Miks oli taadil selline nägu? Ta näoilme oli nii kurb ja hämmastav. Jonil hakkas kuidagi kahju; ta tõusis, läks ja istus isa tugitooli käsipuule. Sealt ei võinud ta tema nägu näha: ja jällegi nägi ta Fleuri, — oma ema saledais ja valgeis kätes klaveri klahvidel, ta näo profiilis ja otsekui puuderdatud juuksels ning teisel pool avara toa avatud akent, kust paistis väljas kõndiv maiöö.

Kui ta voodisse läks, tuli ema ta tuppa. Ta jäi akna juurde seisma ja ütles:

«Su vanaisa istutatud küpressid seal all on imeliselt kasvanud. Minu meelest on nad alati ilusad loojuva kuu paistel. Tahaksin, et sa oleksid tundnud oma vanaisa, Jon.»

«Kas sa olid isaga abielus, kui vanaisa elas?» küsis Jon äkki.

«Ei, kallis; ta suri 1892. aastal, väga vanas eas, — vist kaheksakümne viie aastasena.»

«Kas isa on tema moodi?»

«Natuke küll, aga ta on peenekoelisem, mitte täiesti nii ühest tükist.»

«Tean seda vanaisa pildi järgi; kes selle maalis?»

«Üks June'i «lastud varestest». Kuid pilt on üsna hea.»

Jon libistas käe ema käsivangu.

«Jutusta mulle perekonnatülist, ema.»

Ta tundis ema kätt võpatavat.

«Ei, kallis; seda teeb sinu isa, kui ta seda kord tarvilikuks peab.»

«Asi o l i siis tõsine?» ütles Jon ja ta hing ähvardas kinni jääda.

«Jah.» Tekkis vaikus, mille kestel nad ei teadnud, mis tugevamini värises: kas ema käsivars või Joni käsi.

«Mõned inimesed,» ütles Irene pehmelt, «leiavad, et kahanev kuu tähendab halba; minule on ta alati meeldinud. Vaata neid küpressivarje! Jon, — isa ütleb, et me võime kahekesi Itaaliasse minna paariks kuuks: sina ja mina. Kas tahaksid?»

Jon võttis käe ema käsivarrelt; ta tunded olid nii teravad ja nii segased. Itaaliasse ühes emaga! Kahe nädala eest oleks see tähendanud ülimat õnne; nüüd täitis see teda hirmuga; ta tundis, et äkiline ettepanek oli seoses Fleuriga. Ta kogeles:

«Jah; ainult — ma ei tea. Kas peaksin — ma ju äsja algasin õppimist! Tahaksin järele mõelda.»

Ema hääl vastas rahulikult ja leebelt:

«Jah, kallis; mõtle järele. Kuid parem nüüd kui hiljem, mil sa tõsiselt tööle hakkad. Itaaliasse ühes sinuga —! See oleks kena!»

Jon pani käsivarre ema piha ümber, mis oli ikka veel sale ja painduv nagu tütarlapsel.

«Kas raatsiksid isa üksi jätta?» küsis ta nõrgalt ja tundis end väga alatuna.

«Isa tegi selle ettepaneku, ta arvas, et sa peaksid nägema vähemalt Itaaliat, enne kui sa midagi kindlat otsustad.»

Jon ei tundnud end enam alatuna; ta teadis,— jah, ta teadis, — et ka isa ja ema polnud avameelsed: niisama vähe kui ta ise. Nad tahtsid teda Fleurist eemaldada. Ta enda muutus kõvaks. Ja nagu aimates, mis temas toimus, ütles ema:

«Head ööd, lemmik! Maga hästi ja mõtle järele. Ilus oleks see kindlasti!»

Ema surus teda nii kähku enda vastu, et Jon tema nägu ei näinud. Jonil oli täpselt sama tunne nagu siis, kui ta poisikesena üleannetu oli olnud; teda tegi kurvaks, et ta oma ema küllalt ei armastanud ja et tal isegi enda silmis õigus oli.

Irene aga peatus hetkeks oma toas ja läks siis läbi riietusruumi, mis seda lahutas ta mehe toast.

«Noh?»

«Ta mõtleb järele, Jolyon.»

Jolyon nägi kerget, pingutatud naeratust ta huultel ja ütles rahulikult:

«Parem luba, et ma talle räägin ja selle asja lõpetan. Joni igatahes on aumehe vaistud. Tal tarvitseb ainult mõista . . .»

«Ainult! Ta ei suuda mõista; see on võimatu.»

«Usun, et mina oleksin suutnud tema vanuses.»

Irene haaras tema käe.

«Sina oled alati tõsiolusid rohkem arvestanud kui Jon ega ole iialgi nii süütu olnud.»

«Tõsi küll,» ütles Jolyon. «See on imelik, eks ole? Sina ja mina jutustaksime oma loo maailmale vähimagi häbita; kuid meie endi poeg viib meid kitsikusse.»

«Me pole iialgi hoolinud, kas maailm meie tegusid heaks kiidab või mitte.»

«Kui asi m e i s s e puutub, ei mõista Jon midagi hukka.»

«Oh, Jolyon, siiski! Ta armastab; ma tunnen, et ta

armastab. Ja ta ütleks: «Mu ema oli kord abielus i l m a a r m a s t u s e t a! Kuidas ta ometi võis!» Temale tunduks see roimana! Ja seda see oligi!»

Jolyon võttis tema käe ja ütles virila naeratusega:

«Ah, miks ometi sünnime noortena? Kui me sünnikesime vanadena ja muutuksime iga aastaga nooremaks, siis saaksime aru, kuidas kõik juhtub, ja heidaksime kõrvale kogu oma neetud sallimatuse. Kui aga poiss tõesti armastab, siis ta ei unusta, — isegi mitte siis, kui ta sõidab Itaaliasse. Oleme visa tõug; ja küllap ta tunneb vaistlikult, miks teda ära saadetakse. Tõeliselt aidata ei või teda miski peale vapustuse, kui ta tõtt teada saaks.»

«Lase ma teen vähemalt katset.»

Jolyon seisis hetke liikumata paigal ega rääkinud midagi. Seistes Sküllа ja Karübdise vahel — ähvardava paljastuse valu ja kahekuise valusa naisest lahusoleku vahel —, eelistas ta salaja Sküllat. Kui aga Irene otsustas Karübdise kasuks, tuli tal hakkama saada ka sellega. Lõppeks oleks see heaks ettevalmistuseks selle lahkumise vastu, millest pole tagasitulekut. Ja ta võttis Irene oma käte vahele, suudles tema silmi ja ütles:

«Kuidas sina tahad, mu arm.»

11. peatükk

DUETT

Too «väike» ärevus, mida nimetatakse armastuseks, suureneb hämmastava kiirusega, kui seda ähvardatakse lämmatada. Jon saabus Paddingtoni jaama pool tundi enne kindlaksmääratud aega, kuid talle endale tundus, nagu oleks ta hilinenud terve nädala võrra. Ta seisis määratud raamatukioski ees keset pühapäevareisijate summa ja kerge suveülikond näis otse kiirgavat ta valjusti tuksuva südame ärritusest. Ta luges väljapandud romaanide nimesid ja ostis viimaks ühe, et müüja pilgud teda ei kahtlustaks. Raamatu pealkirjaks oli «Süda jälgimisel», mis arvatavasti pidi midagi tähendama, kuigi sel näiliselt polnud mingit mõtet. Ta ostis ka «Naiste Peegli» ja «Põllumehe». Iga minut oli tunni pikkune ja täis kohu-

tavaid kujutlusi. Viimaks nägi ta Fleuri reisikotiga ja pakikandjaga, kes tema kohvrit kandis. Fleur lähenes kiiru ja rahulikult. Ta teretas Joni nagu venda.

«Esimene klass,» ütles ta pakikandjale. «Nurgaistmed; vastastikku.»

Jon imetles tema kohutavat enesevalitsust.

«Kas me ei saaks omaette kupeed?» sosistas ta.

«See ei lähe; pole kiirrong. Võib-olla teisel pool Maidenheadi. Tee loomulik nägu, Jon.»

Jon saavutas vaid sünge näo. Nad astusid sisse — veel kaks inimest! Oh taevas! Ta andis pakikandjale oma segaduses ebaloomulikult suure jootraha. See lojus pooleks üldse midagi saama pidanud, kuna ta neile säärased kohad otsis ja pealegi veel näo tegi, nagu oleks talle kõik teada.

Fleur peitis ennast «Naiste Peegli» taha. Jon varjas ennast «Põllumehega». Rong hakkas liikuma. Fleur langetas «Naiste Peegli» ja kummardus ettepoole.

«Noh?» ütles ta.

«Mul on tunne, nagu oleks kaks nädalat möödunud.»

Fleur noogutas pead ja Joni nägu selgines otsekohe.

«Tee loomulik nägu,» sosistas Fleur ja hakkas naerma. See solvas Joni. Kuidas võis ta loomuliku näo teha, kui Itaalia teda ähvardas. Ta oli kavatsenud sellest Fleurile ettevaatlikult teatada, kuid nüüd pahvatas ta selle välja.

«Nad tahavad, et ma emaga kaheks kuuks Itaaliasse läheksin.»

Fleur langetas silmalaud, kahvatas natuke ja hammustas huult.

«Oot» ütles ta. See oli kõik, kuid see ütles palju.

See oli nagu nobe randme tagasitõmbamine vehklemise juures, et vastuhoopi anda. Vastuhoop tuli.

«Sa pead minema!»

«Minema?» ütles Jon lämbuva häälega.

«Muidugi.»

«Kuid — kaks kuud — see on hirmus.»

«Ei,» ütles Fleur. «Kuus nädalat. Selle aja vältel oled mu unustanud. Me kohtume Rahvusmuuseumis päeval pärast sinu tagasijõudmist.»

Jon naeris.

«Aga kui sina unustad m i n u?» pomises ta rongimürinasse.

Fleur raputas pead.

«Mõni teine mees . . .» ümises Jon.

Fleuri jalg puudutas ta jalga.

«Ei ühtki teist meest,» ütles ta «Naiste Peeglit» tõstes.

Rong peatus; kaks reisijat väljus, üks tuli sisse.

«Ma suren,» mõtles Jon, «kui me ei saagi üksi olla.»

Rong hakkas minema; jälle kummardus Fleur ette poole.

«Mina ei jäta iialgi oma jonni,» ütles ta. «Ja sina?»

Jon raputas ägedasti pead.

«Ei iialgi!» ütles ta. «Kas kirjutad mulle?»

«Ei; kuid sina võid kirjutada, — minu klubisse.»

Tal oli klubi; ta oli imetlustväärivl!

«Kas puurisid Hollyt?» pomises Jon.

«Jah, kuid ma ei saanud midagi teada. Ma ei julgenud liiga sügavalt puurida.»

«Mis võib see ometi olla?» hüüdis Jon.

«Küllap ma teada saan.»

Järgnes pikk vaikus, kuni Fleur ütles:

«See on Maidenhead; astu kõrvale, Jon!»

Rong peatus. Üksik sõitja astus välja. Fleur laskis omapoolse eesriide alla.

«Ruttu!» hüüdis ta. «Kummardu aknast välja! Tee nii metsik nägu, nagu sa vähegi oskad.»

Jon nuuskas nina ja tegi vihase näo; iialgi enne oma elus polnud ta nii vihast nägu teinud! Üks vana daam põrkas tagasi, üks noor daam katsus ukse käepidet. See liikus, kuid uks ei avanenud. Rong hakkas liikuma; noor daam söösti teise vagunisse.

«Missugune õnn!» hüüdis Jon. «Uks ei läinud lahti!»

«Jah,» ütles Fleur. «Ma hoidsin kinni.»

Rong sõitis edasi ja Jon langes põlvili.

«Pea vahekäiku silmas,» sosistas Fleur. «Ja — ruttu!»

Ta huuled puudutasid Joni omi. Ja kuigi nende suudlus kestis ehk ainult kümme sekundit, tundis Jon oma hinge kehast lahkuvat ja nii suurde kaugusse hõljuvat, et kui ta uuesti istus malbet jahedust teeskleva Fleuri vastas, oli ta kahvatu nagu surnu. Ta kuulis Fleuri ohkavat ja see oli tema meelest kõige väärtuslikum heli, mida

ja tal oli kuulnud, — see oli sulniks tõenduseks, et Fleur temast natukegi hoolis.

«Kuus nädalat pole ju kuigi pikk aeg,» ütles Fleur. «Ja sa võid hõlpsasti kahest kuust kuus nädalat teha, kui sa pead ei kaota ja teeskled, nagu ei mõtleks sa minule.»

Jon ohkas.

«Seda on tingimata tarvis, Jon, et neid veenda; kas sa sellest aru ei saa? Kui pärast sinu tagasitulekut lugu minuga niisama halb on, siis ei hakka nad endid enam reeruvääristama. Kahju ainult, et te ei lähe Hispaaniasse; Madridis on üks Goya pilt tüdrukuga, kes minuga sarnaneb, nagu isa ütleb. Aga ta ei sarnane, — meil on tema koopia.»

See oli Jonile nagu päikesekiir, mis paksust udust läbi tungib.

«Teen nii, et me läheme Hispaaniasse,» ütles ta. «Emal poleks midagi selle vastu; ta pole seal käinud. Ja mu isa peab Goyast suurt lugu.»

«Oo jah! Ta on maalija — eks ole?»

«Ainult vesivärvidega,» ütles Jon ausalt.

«Kui me jõuame Readingisse, Jon, siis astu sina enne välja, mine Cavershami paisu juurde ja oota mind. Ma saadan auto koju ja me läheme jala mööda jõeäärset teed.»

Jon haaras tänulikult ta käest kinni ja nad istusid vaikides, kogu maailma unustades ja teise silmaga vahekäiku silmas pidades. Rong aga tundus nüüd kaks korda kiiremini kihutavat, ja rongimürin kadus peaaegu Joni ohkamise taha.

«Varsti oleme seal,» ütles Fleur. «Jõeäärne tee on koledasti nähtav. Veel üks! Oo Jon, ära mind unusta!»

Jon vastas suudlusega. Ja varsti pärast seda võis näha, kuidas näost punetav hajameelse ilmega nooruk hüppas rongist välja ning ruttas mööda jaamaesist edasi, otsides taskutest piletit.

Kui Fleur viimaks kaldaäärsel teel natuke sealpool Cavershami paisu tema juurde jõudis, oli Jon suure jõupingutusega oma tasakaalu osaltki tagasi saanud. Kui nad tõesti pidid lahkuma, siis ei tahtnud ta stseeni teha! Helkivalt jõelt tulev tuulehoog pööras pajulehtede valged

alaküljed välja päikesepaistele ning jälgis mõlemat jalakäijat oma nõrga sahinaga.

«Ütlesin meie autojuhile, et ma rongis uimaseks jäin,» ütles Fleur. «Oli sul hästi loomulik nägu, kui sa vagunist väljusid?»

«Ma ei tea. Mis on loomulik?»

«Sinule on loomulik, kui sa oled tõsise ja õnneliku näoga. Kui ma sind esmakordselt nägin, siis polnud sa põrmugi selline nagu teised inimesed.»

«Täpselt sedasama mõtlesin mina, kui sind nägin. Teadsin kohe, et ma iial ei hakka armastama kedagi teist.»

Fleur naeris.

«Me oleme pööraselt noored. Ja noorte armuunelm pole enam moes, Jon. Pealegi raiskab see koledasti aega. Mõtle, kui palju lõbu sa võiksid elust saada. Sa pole ju veel elama hakanud; see on tõesti häbiasi. Ja mina... Mis sellest küll saab?»

Joni vaim oli segane. Kuidas võis Fleur sääraseid asju rääkida just nüüd, kus nad pidid lahku minema?

«Kui sul on säärased tunded,» ütles ta, «siis ei saa ma reisima minna. Ütlen emale, et ma tahan töötada. Tuleb arvestada olukorda maailmas!»

«Olukorda maailmas?»

Jon toppis käed sügavale taskutesse.

«Nii see on,» ütles ta. «Mõtle neile inimestele, kes nälga surevad.»

Fleur raputas pead.

«Ei, ei; mitte iialgi ei taha ma õnnetu olla asja ees, teist taga.»

«Kuidas! Aga olukord on ju kohutav ja meie kohus on muidugi aidata.»

«Oo jah, ma tean seda kõike. Kuid inimesi ei saa aidata, Jon; see on lootusetu. Kui kisud nad august välja, siis nad vaid langevad teise auku. Vaata ometi, kuidas nad võitlevad ja mässavad ja heitlevad, kuidas neid sealjuures hulgana sureb. Idioodid!»

«Kas sul pole neist kahju?»

«Oo! Kahju — jah; kuid ma ei taha sellepärast õnnetu olla; sellest pole mingit kasu.»

Nad vaikisid, tundes rahutust oma erinevate iseloomude esmakordse paljastamise juures.

«Mina leian, et inimesed on lojused ja idioodid,» ütles Fleur kangekaelselt.

«Mina leian, et nad on vaesed õnnetud olendid,» ütles Jon. Näis, nagu oleksid nad riielnud, — ja sel üleval ning kohutaval hetkel: enne eelolevat lahkumist seal, viimase pajutuka juures!

«Noh, mine siis ja aita oma vaeseid õnnetuid olendeid; ära mõtle enam minule.»

Jon jäi seisma. Ta laubalt hakkas higi voolama, ta jäsemed värisesid. Ka Fleur oli seisma jäänud ja vaatas kulmu kortsutades jõe poole.

«Ma p e a n oma usu säilitama,» ütles Jon mingi ahastusega. «Kõik inimesed on loodud selleks, et elust rõõmu tunda.»

Fleur naeris.

«Jah; aga sina küll elust rõõmu ei tunne, kui sa ettevaatlikum pole. Või teeb sinule isiklikult rõõmu see, kui sa õnnetu oled? On ju ka selliseid inimesi.»

Ta oli kahvatu, ta silmad olid tumedamaks muutunud ja huuled õhemaks. Kas oli see veel Fleur, kes selliselt vette vahtis? Jonil oli ebamäärane tunne, nagu oleks see elamus võetud mõnest raamatust, kus armastajal tuleb valida armastuse ja kohusetunde vahel. Kuid just siis pööras Fleur pead ja vaatas talle näkku. Maa peal polnud midagi joovastavamat kui see elav pilk. See mõjus Jonile täpselt niisama nagu ketist tõmbamine koerale, — see kiskus ta saba liputades ja keelt suust välja ajades Fleuri juurde tagasi.

«Ärgem olgem rumalad,» ütles Fleur. «Aeg on üürike. Vaata, Jon, sa näed siit kohta, kus ma üle jõe pean minema. See on seal käänaku taga, kust metsad algavad.»

Jon nägi katuseharja, paari korstnat, müürilaiku puude vahelt — ja tundis oma südant nõrkevat.

«Ei maksa enam viivitada. Pole mõtet minna järgmisest puudesalust mööda; sealt on kõik igaühele nähtav. Lähme puudeni ja jätame seal jumalaga.»

Külg külje kõrval ja käsikäes läksid nad vaikides heki poole, kus valged ja punased kibuvitsad olid üleni õisi täis.

«Minu klubi on «Talisman», Stratton Street Piccadilly. Kirjad on seal täiesti julged ja ma käin seal vähemalt kord nädalas.»

Jon noogutas pead. Ta nägu muutus äärmiselt tõsiseks, ta silmad vaatasid ainiti otse enda ette.

«Täna on kahekümne kolmas mai,» ütles Fleur. «Üheksandal juulil kell kolm ootan «Bacchuse ja Ariadne» ees; kas tuled?»

«Ma tulen.»

«Kui sul on niisama vilets tunne nagu mul, siis on kõik korras. Las need inimesed lähevad mööda!»

Mees ja naine jalutasid oma lastega pühapäevases riietuses.

Viimased neist läksid läbi värava.

«Perekonnaõõmud!» ütles Fleur ja jäi kibuvitsaheki ette seisma. Õisi valendas ta pea kohal; üks roosa kobar puudutas ta põske. Jon tõstis kadedalt käe ja lükkas selle eemale.

«Ela hästi, Jon.» Hetke seisid nad teineteise käest kõvasti kinni hoides. Siis kohtusid nende huuled kolmandat korda; Fleur pistis jooksu ja põgenes läbi värava. Jon jäi seisma sinna, kus Fleur temast oli lahkunud; ta surus oma laupa vastu roosat õiekobarat. Läinud! Terveks igavikuks: kaks päeva vähem kui seitse nädalat! Ja tema seisis siin ega vaadanud talle järelegi! Ta tormas värava juurde. Fleur kõndis kärmesti otse vanemaist mahajäänud laste kannul. Ta pööras pead; Jon nägi teda kergelt käega viipavat; siis ruttas tüdruk edasi, ja aeglaselt jalutav perekond varjas teda Joni silmade eest.

Talle meenusid naljaka laulu sõnad:

«Paddington ägab — oh häda!
hauahäälega Paddington ägab! . . .»

ja kiiresti ruttas ta tagasi Readingi jaama.

Kogu tee Londonist alla Wansdoni istus Jon, avatud «Süda jälgimisel» põlvedel, ja sepitses oma peas luuletust, mis oli nii täis tundeid, et see ei tahtnud riimuda.

12. peatükk

TUJUD

Fleur ruttas edasi. Ta pidi kiiresti liikuma; ta oli hilinenud ja pidi koju jõudes kogu oma tarkust tarvitama. Ta mõõdus saartest, jaamast, võõrastemajast ja pidi ennast just parvega üle viia laskma, kui nägi mingit pealt ja selles püsti seisvat noormeest, kes põõsastest kinni hoidis.

«Miss Forsyte?» ütles ta. «Lubage, et ma viin teid üle. Selleks ma tulingi.»

Fleur silmitses teda varjamatu hämmastusega.

«Kõik on korras; käisin teie omaste pool teed joomas. Arvasin, et võiksin teie jalavaeva vähendada. Teie kodu on mu tee ääres; pidin Pangbourne'i tagasi sõitma. Mu nimi on Mont. Ma nägin teid näitusel — kas mäletate? —, siis, kui teie isa mind kutsus oma pilte vaatama.»

«Oot» ütles Fleur. «Jah, — taskurätik.»

Sellele noormehele võlgnes ta tänu Joni eest; Fleur võttis tema käe ja astus paati. Ikka alles erutatult ja natuke hingeldavana istus ta vaikselt paadis; noormees aga ei vaikinud. Fleur polnud iial kuulnud kedagi nii lühikese ajaga nii palju rääkivat. Noormees ütles talle oma vanuse — ta oli kahekümne nelja aastane; oma kehakaalu — sada viiskümmend üks naela; teatas oma elukoha, mis polnud kaugel; kirjeldas oma tundeid sõjas tulistamise ajal ja jutustas, missugune oli gaasirünnak; ta arvustas «Junot» ja ütles, mäherdusena ta ise kujutles seda jumalannat; ta tegi märkusi Goya pildi koopia kohta ja ütles, et see Fleuriga mitte just väga palju ei sarnanenud; ta andis kiire ülevaate Inglismaa olukorrast; rääkis *monsieur* Profondist — või kuidas ta nimi oli — kui «kole vahvast mehest»; leidis, et Fleuri isal olid mõned «vaimustavad» pildid ja mõned «kaunis haledad»; väljendas lootust, et tohib teinegi kord siia sõuda ja Fleuri jõele kaasa võtta, sest ta on täiesti usaldatav; ta küsis Fleuri arvamust Tšehhovi kohta ja väljendas ka oma arvamust; ta soovis, et nad võiksid kunagi koos vene balletti vaatama minna, ja leidis, et nimi Fleur Forsyte on lihtsalt suure-

pārane; ta sajatas omakseid, kes olid talle lisaks Monti nimele andnud veel eesnimeks Michael; ta kirjeldas oma isa ja soovitas Fleuril lugeda «Hiiobit», kui ta tahab head raamatut lugeda, — ta isa olevat umbes sama sugune nagu Hiiob, kui tal veel maad oli.

«Kuid Hiiobil polnudki maad,» ümises Fleur. «Tal olid ainult karjad ja pudulojused, ja nendega ta rändas.»

«Ah,» vastas Michael Mont. «Tahaksin, et minu vana ka rändaks. Mitte et tema maad endale saada. Maa on nüüdsel ajal kohutavaks koormaks; mis teie arvate?»

«Meie perekonnas pole maaomanikke,» ütles Fleur. «Kõike muud meil on. Usun, et ühel meie vanaonudest kord oli sentimentaalne talu Dorsetis, sest et meie perekond sealt põlvneb; kuid see maksis palju ega teinud teda õnnelikuks.»

«Kas ta müüs selle ära?»

«Ei, ei müünud.»

«Miks?»

«Sest et keegi seda osta ei tahtnud.»

«Paras vanapoisile!»

«Ei või öelda. Isa ütleb, et see tegi ta meele hapuks. Ta nimi oli Swithin.»

«Missugune veider nimi!»

«Kas teate, et me jõuame järjest kaugemale, mitte lähemale? Jões on voolav vesi.»

«Tore!» hüüdis Mont, aerusid loiult vette kastes. «Meeldiv on näha vaimukat tütarlast.»

«Veel meeldivam näha arukat noormeest.»

Noor Mont tõstis käe, et oma juukseid sakutada.

«Vaadake ette!» hüüdis Fleur. «Teie aer!»

«Pole viga! See on tugev küllalt, saab mõnestki katsumisest jagu.»

«Kas hakkate nüüd sõudma?» ütles Fleur rangelt. «Tahan koju minna.»

«Ah,» ütles Mont. «Aga kui te koju lähete, siis ei näe ma teid täna enam. *Fini*,* nagu ütles prantsuse tütarlaps, kui ta palve oli ära lugenud ja voodisse hüppas. Kas õnnistate päeva, mis andis teile prantslasest ema ja teie nime?»

«Mu nimi meeldib mulle, kuid ma sain selle isalt. Ema tahtis mulle nimeks panna Marguerite.»

«See on absurdne. Kas te ei tahaks mind nimetada M. M. ja lubada, et mina nimetaksin teid F. F.? See sastaks ajavaimule.»

«Mul pole millegi vastu midagi, kui ma aga koju jõuan.»

Mont püüdis väikese vähi ja ütles:

«Inetu loom!»

«Sõudke, palun.»

«Ma ju sõuan.» Ja ta tegi paar aerulööki, silmitsedes Fleuri süüdlase agarusega. «Te muidugi teate,» ütles ta pärast lühikest vaikust, «et ma tulin t e i d vaatama, mitte teie isa pilte.»

Fleur tõusis püsti.

«Kui te ei sõua, siis hüppan vette ja ujun kaldale.»

«Päris tõesti? Siis võiksin mina ju teid päästa.»

«Mr. Mont, ma olen hiljaks jäänud ja väsinud; palun, viige mind otsekohe kohale.»

Kui Fleur koduaias sillakese juures välja astus, tõusis noormees püsti, haaras kahe käega oma juustest kinni ja vaatas talle näkku.

Fleur naeratas.

«Ärge naerge,» vastas taltsutamatu Mont. «Ma tean, mis te öelda tahate: «Neetud juuksed!»»

Fleur pöördus ümber ja viipas käega. «Head aega, mr. M. M.!» hüüdis ta ja kadus roosipuude vahele. Ta vaatas oma käekella ja siis majaaknaid. Maja tundus kummaliselt elutuna. Kell kuus läbi! Tuvid kogunesid parajasti õrtele; päike paistis viltu tuvimajale ja tuvide lumivalgeile sulgedele; see paistis ka eemal asetseva metsa puulatvadele. Kaminanurgast kuuldus piljardikuulide kõlksumist, — kahtlemata mängis Jack Cardigan. Tasa kohises eukalüptusepuu, — haruldane lõunamaine võõras vanas Inglise aias. Fleur jõudis verandani ja pidi sisse minema, peatus aga vasakut kätt salongist tulevate häälte mõjul. Ema! *Monsieur* Profond! Varju tagant, mis kaitses nurka kaminatule juures, kuulis Fleur järgmisi sõnu:

«Sugugi mitte, Annette.»

Kas Isa teadis, et see mees hüüdis ema Annette'iks? Alati Isa poole hoiduv (nagu lapsed tavaliselt hoiduvad ühele või teisele poole majades, kus vahekorrad on

natuke pinevad) Fleur jäi kõheldes seisma. Ema rääkis oma madala, meeldiva, kergelt metalse häälega; Fleur tabas üheainsa sõna: *«Demain.»** Profond vastas: «Hea küll.» Fleur kortsutas kulme. Kuuldus kerget kahinat keset vaikust. Siis ütles Profondi hääl: «Ma teen väikese jalutuskäigu.»

Fleur sööstis läbi akna einetuppa. Sealt Profond tuligi, — ta väljus salongist, läks läbi veranda alla murule. Algas taas piljardipallide klõbin, mida Fleur teisi hääli kuulates oli lakanud kuulmast. Fleur raputas ennast, läks läbi eesruumi ning avas salongi ukse. Ta ema istus kahe akna vahel sohval, jalg põlvel, pea padjal puhkamas, huuled poolavatud, silmad poolsuletud. Ta oli haruldaselt ilus.

«Ah! Seal sa oled, Fleur! Su isa muutus juba rahutuks.»

«Kus ta on?»

«Pildisaalis. Mine üles!»

«Mida sa homme mõtled teha, ema?»

«Homme? Sõidan su tädiga Londoni.»

«Seda ma arvasin. Kas sa tood mulle päris lihtsa päevavarju?»

«Mis värvi?»

«Rohelise. Teised sõidavad vist kõik tagasi.»

«Jah, kõik; sina pead oma isa lohutama. Suudle mind korraks.»

Fleur läks läbi toa, kummardus, sai laubale suudluse ja väljus, olles näinud sohva teises nurgas patjadel inimese jälge, kes seal oli äsja istunud. Ta jooksis trepist üles.

Fleur polnud kaugeltki vanamoeline tütar, kes nõuab, et vanemad korraldaksid oma elu vastavalt põhimõtteile, mis maksavad tema enda kohta. Ta tahtis vabalt korraldada iseenda elu, mitte teiste oma; pealegi tegutses juba eksimatu vaist selle kasuks, mis arvatavasti võis soodustada tema enda asju. Häiritud koduses õhkkonnas võis ta Joni küljes rippuval südamel rohkem õnne olla. Siiski oli tal valus, nagu lillel närtsitava tuule käes. Kui see mees tõesti oli tema ema suudelnud, — siis oli asi tõsine, ja ta isa pidi sellest teada saama. *«Demain!»* «Hea küll!» Ja ema sõidab linna! Fleur läks oma magatuppa ja pistis pea aknast välja, et jahutada oma nägu, mis äkki oli muutunud väga õhetavaks. Jon pidi ennäe juba jaamas olema! Mida teadis isa Jonist? Arvatavasti kõike, — peaaegu kõike!

Ta vahetas riideid, et näiks, nagu oleks ta juba tükk aega kodus olnud, ning jooksis siis üles pildisaali.

Soames seisis süngelt oma Alfred Stevensi ees — see oli tema armsaim pilt. Ukse avamisel ei pöördunud ta ümber, kuid Fleur teadis, et ta seda oli kuulnud, — teadis, et ta oli solvunud. Ta läks tasakesi isa selja taha, pani käed tema kaela ümber ja kummardus näoga üle ta õla, kuni ta põsk puudutas isa põske. Sellme lähenemiskatse polnud veel iialgi mõjuta jäänud, kuid seekord polnud sel mõju ja ta ootas kõige halvemat.

«Noh,» ütles Soames jäiselt. «Sa siis ikka tulid!»

«On see kõik,» pomises Fleur, «sa paha isa?» ja ta hõõrus oma põske tema põse vastu.

Soames raputas pead, niipalju kui see võimalik oli.

«Miks sa hoidsid mind sel kombel pinevil, sõitu aina edasi lükates?»

«Ei olnud ju midagi paha, kallis.»

«Paha! Paljukest tead sina sellest, mis on paha ja mis mitte?»

Fleur langetas käsivarred.

«Noh, kallis, räägi siis mulle; ja ole täiesti avameelne.»

Ning ta läks aknaistme juurde.

Isa oli pildile selja pööranud ja vaatas oma jalgade ette maha. Ta oli väga hall. «Tal on ilusad väikesed jalad,» mõtles Fleur, tabades tema pilku, mis kohe kõrvale pöördus.

«Sina oled mu ainsaks lohutuseks,» ütles Soames äkki. «Ja nüüd käitud sa selliselt.»

Fleuri süda hakkas kõvasti tuksuma.

«Milliselt, kallis?»

Jälle heitis Soames talle pilgu, mida oleks võinud põgusaks nimetada, kuid millest paistis palju armastust.

«Sa tead, mis ma sulle rääkisin,» sõnas ta. «Ma ei tahaks mingit tegemist teha selle perekonnaharuga.»

«Jah, isa, kuid ma ei tea, miks ei või mina nendega tegemist teha.»

Soames pöördus kanna peal ümber.

«Ma ei taha põhjustest rääkida,» ütles ta. «Sa peaksid mind usaldama, Fleur!»

Fleuri liigutas ta häälekõla, kuid ta mõtles Jonile ja vaikis, jalaga vastu seina koputades. Teadmatult oli ta võtnud moodsa asendi, jalga põlvele pannes, lõuga käerandmele toetades, teist käsivart üle rinna asetades ja käega teise käe küünarnukist kinni hoides. Iga joon temas oli keerukas ja ometi oli temas kõige kiuste teatavat veetlust.

«Sa teadsid minu soove,» jätkas Soames. «Ja siiski jäid veel neljaks päevaks sinna. Ja ma oletan, et see poiss täna sinuga kaasa tuli.»

Fleur ei pööranud pilku kordagi temalt kõrvale.

«Ma ei küsi sult midagi,» ütles Soames. «Ma ei päri aru, kui asi puutub sinusse.»

Fleur tõusis äkki püsti ja nõjatus aknast välja, lõuga käele toetades. Päike oli puude taha vajunud, tuvid istusid üsna vaikselt tuvimaja serval; alt kuuldus piljardikuulide klõbinat ja paistis nõrka valgust, — Jack Cardigan oli lambi põlema keeranud.

«Kas teeks see sind õnnelikumaks,» ütles Fleur äkki, «kui ma luban sulle, et ei kohta teda — ütleme järgmise kuue nädala jooksul?» Fleur ei oodanud sellist värinat Soamesi kõlatus hääles.

«Kuus nädalat? Kuus aastat — veel parem kuuskümmend aastat! Ära peta iseennast, Fleur, ära peta iseennast.»

Kohkunult pöördus Fleur ümber.

«Mis see siis on, isa?»

Soames tuli üsna lähedale, et tema nägu näha.

«Ära ütle mulle,» sõnas ta, «et sa oled küllalt rumal ja tunned midagi muud peale mööduva tuju. See oleks liig!» Ja ta naeris.

Fleur ei olnud teda iialgi kuulnud selliselt naervat ja ta mõtles:

«Asi on siis tõesti väga tõsine! Mis see ometi võiks olla?» Ta pani käe isa käsivarrele ja ütles kergelt:

«Muidugi on see tuju; muud midagi. Ainult et mulle minu tujud meeldivad ja sinu omad mitte, kallis.»

«Minu omad!» ütles Soames kibedalt ja pöördus kõrvale.

Valgus väljas oli muutunud külmemaks ja heitis jõe kohale kriidivärvilise kuma. Puud olid oma rõõmsad värvid kaotanud. Fleur igatses äkki Joni näo järele, ta käte järele, tema suudluse järele. Ja käsivarsi tugevasti vastu rinda surudes sundis ta ennast tasa naerma.

«*Oh la-la,* missugune väike segadus, — nagu Profond ütleks. Isa, ma ei salli seda meest.»

Ta nägi, kuidas isa peatus ja midagi oma põuetaskust võttis.

«Ei salli?» ütles ta. «Miks?»

«Niisama,» pomises Fleur. «Lihtne tuju!»

«Ei,» ütles Soames. «See pole tuju!» ja ta käristas puruks, mis tal käes oli. «Sul on õigus. Mina ei salli seda ka mitte!»

«Vaata,» ütles Fleur leebelt. «Seal ta läheb! Ma vihkan tema kingi: need ei tee mingit kära.»

Väljas videvikus liikus Prosper Profond, käsi kuuetaskuis hoides ja tasa endale habemesse vilistades; siis peatus ta ja vaatas üles taevasse, nagu oleks ta öelda tahtnud: «Ma ei pea suurt midagi sellest väikesest kuust.»

Fleur taandus.

«Kas ta pole nagu suur kass?» sosistas ta; kuuldus terav piljardipallide kõlksatus, nagu oleks Jack Cardigan tabanud kassi, kuu, tujud ja kurbmängu hüüdega: «Punane on vaba!»

Monsieur Profond jalutas edasi, lauldes endale seejuures mingit laulukest habemesse. Mis viis see oli? Oo jah, aaria «Rigolettost», — «*Donna è mobile*». See sobis temale! Fleur pigistas isa käsivart.

«Luusija!» ümises ta, kui Profond pöördus maja nurga taha. Oli päeva ja ööd lahutav hetk, — vaikne, rauge ja soe; kibuvitsa ja sirelite lõhna rippus jõeäärses õhus. Äkki hakkas laulurästas laulma. Jon oli nüüd vist juba Londonis, läks üle Serpentine'i ja mõtles temale! Kerge krabin sundis Fleuri pead pöörama; isa käristas enda käes oleva paberi veel kord puruks. Fleur nägi, et see oli tšekk.

«Ma ei müü talle oma Gauguini,» ütles Soames. «Ma ei mõista, mida su tädi ja Imogen temas leiavad.»

«Või ema!»

«Sinu ema!» ütles Soames.

«Vaene isa!» mõtles Fleur. «Ta nägu pole iialgi õnnelik, — tõsiselt õnnelik. Ma ei tahaks teda veel õnnetumaks teha, aga muidugi pean seda tegema, kui Jon tagasi tuleb. Noh, jätkub selleks õhtuks! — — — —»

«Lähen ümber riietuma,» ütles ta.

Oma toas tuli talle mõte oma «naljakleit» selga panna. See oli kuldkangast tehtud, — samasuguste püksikestega, mis pahkluu kohalt kõvasti kinni olid tõmmatud; õlgade ümber oli paažikeep, jalas kuldkingakesed ja peas kuldtiibadega Merkuuri kübar; ja igal pool oli tillukesi kuldkellukesi, eriti kübara küljes; need helisesid, kui ta pead raputas. Kui ta oli riietunud, tundis ta end peaaegu haigena, et Jon teda näha ei võinud; kahju oli isegi sellest, et teda ei näinud too elav noormees Michael Mont. Ent gong kõmises ja Fleur läks alla.

Salongis äratas ta tähelepanu. Winifred leidis, et ta riietus oli «väga amüsantne». Imogen oli vaimustatud. Jack Cardigan nimetas ta kleiti «rabavaks», «tabavaks», «põrutavaks», «jalustlöövaks». *Monsieur* Profond ütles naeratavate silmadega: «See on ilus väike kleit!» Ema — väga ilus oma mustas kleidis — silmitses teda ega öelnud midagi. Isa ülesandeks jäi aruka otsuse tegemine: «Miks sa sellise asja selga panid? Sa ei lähe ju tantsupeole.»

Fleur tiirles nagu vurr ja kellukesed helisesid.

«Lihtne tuju!»

Soames vaatas talle ainiti näkku, pöördus kõrvale ja pakkus Winifredile oma käsivarre. Jack Cardigan viis ema söögituppa. Prosper Profond viis Imogeni. Fleur läks üksi kellukeste tilisedes...

«Väike» kuu oli looja minemas; maiöö oli pehme ja soe, mässides oma viinapuuõite värvidesse ja lõhnadesse biljonid naiste ja meeste tujud, salasepitsused, kired, igatsused ja kahetsused. Õnnelik oli Jack Cardigan, kes kirbuna vormis olles rahulikult norskas vastu Imogeni valget õlga; õnnelik oli Timothy oma «mausoleumis», — liiga vana kõigeks, peale lapse kombel magamise. Pal-

jud aga lebasid ärkvel või nägid und, maailma askeldusist plinatuina.

Kaste langes maha ja õied sulgusid; veised olid jõeäärsel luhal karjas, kobades keeltega rohtu, mida nad näha ei võinud; lambad küngastel lamasid liikumatult nagu kivid. Faasanid Pangbourne'i metsade kõrgeil puudel, lõokesed Wansdoni kruusaaukude rohupesades, pääsukesed Robin Hilli räästa all ja Mayfairi varblased, — kõik magasid ilma unenägudeta tuulevaikse öö rahus. Uue elukohaga veel mitte harjunud meiflai mära kraapis natuke jalaga mahalaotatud õlgedes; ja vähesed ööloomad — nahkhiired, ööliblikad ja öökullid — olid soojas pimedikus vilkalt ärkvel; värvitult ja vaikselt aga puhkas öörahu kõigi päeval liikuvate olendite pea kohal. Ainult inimesed, keda häiris hirm või armastus, põletasid lõkendavaid unenäoküünlaid, mõtisklesid üksildasil tundidel.

Oma aknast välja najatudes kuulis Fleur saalikella tumedalt kaksteist löövat, kuulis kala kerget sulpsatust, äkilist haavalehtede kahinat jõe poolt tuleva tuulehoo mõjul, õise rongi kauget mürinat; kuulis aeg-ajalt hääli pimeduses, milledele keegi ei tea nime anda, — pehmeid, tumedaid inimeste ja loomade, lindude ja masinate, võib ka olla, et surnud Forsyte'ide, Dartie'de ja Cardiganide ebamääraste meeleolude väljendusi öistel jalutuskäikudel tolles maailmas, kus kord olid liikunud nende kehastatud vaimud. Kuid Fleur ei pannud tähele neid helisid; tema kaugeltki mitte kehatu vaim lendas kiireil tiibadel raudteevagunist õitsva heki juurde, otsides Joni, visalt meenutades ta keelatud pilti ja keelu alla pandud häälekõla. Ja ta kirtsutas nina, otsides jõeäärsete õiste lõhnade seast toda hetke, mil Joni käsi libises lillekobara ja tema põse vahele. Kaua nõjatus ta oma «naljakleidis» aknast välja; kõigest väest kippus ta oma tiibu põletama elu küünlatulel, kuni ööliblikad ta põske riivasid oma teekonnal tualettlaua lambi juurde, — nad ei teadnud, et Forsyte'ide majades pole vabalt põlevaid tulesid. Viimaks jäi Fleurgi uniseks ja tõmbas pea kähku aknast sisse, oma kellukesi unustades.

Annette'i toa kõrval asetseva toa avatud aknast kuulis Soames — ka tema oli ärkvel — kellukeste habrast,

nõrka kõlinat, mis näis tulevat tähtedelt või lilledele langevailt kastetilkadelt, — kui võimalik oleks selliseid helisid kuulda.

«Tuju!» mõtles ta. «Ei tea. Ta on kangekaelne. Mis ma pean tegema? Fleur!»

Ja kaua vaatas ta mõtiskledes «väikesesse» õhe.

TEINE OSA

1. peatükk

EMA JA POEG

Poleks just tõele vastav, kui ütleksime, et Jon Forsyte läks vastu tahtmist oma emaga Hispaaniasse kaasa. Ta läks nagu healoomuline koer oma perenaisega jalutama läheb, esmajärgulist lambakonti murule jättes. Minnes vahtis ta selle poole tagasi. Forsyte'id, kelledelt nende lambakondid riisutakse, muutuvad tusaseks. Kuid Joni iseloomus polnud kalduvust tusaseks muutuda. Ta jumaldas oma ema ja see oli tema esimene reis. Itaaliast sai Hispaania, lihtsalt kui ta lausus: «Läheksin meelsamini Hispaaniasse, ema; Itaalias oled sa nii mitu korda käinud; tahaksin, et koht oleks uus meile mõlemale.»

Poiss oli kaval oma naiivsusest hoolimata. Ta ei unustanud, et ta kavatsetud kaks kuud pidi lühendama kuueks nädalaks, ega tohtinud seepärast millegagi näidata, et ta seda soovis. Inimese kohta, kes nii meelitava lambakondi oli koju jätnud ja nii tugevasti oma soovi küljes rippus, oli ta küllalt heaks reisikaaslaseks: ükskõikne selle kohta, kuhu või millal ta jõudis, igasuguse toiduga leppiv, oskas ta hinnata maad, mis on võõras enamikule reisivaist inglastest. Fleurist oli väga tark, et ta keeldus temale kirjutamast; seetõttu saabus Jon igasse uude paika ilma lootuse või ärevuseta ja võis oma tähelepanu otsekohe keskendada eeslitele, helisevaile kirikukelladele, preestreile, siseõuedele, kerjustele, lastele, kirevaile kukkedele, sombreerodele ja kaktusetaradele, vanadele valendavaile kuladele mägedes, hanedele, oliivipuudele, haljendavaile tasandikele, laulvaile lindudele tillukestes puurides, veemüüjaile, päikeseloojakuile, melonitele,

hobueesleile, suurtele kirikutele, piltidele ja võluva maa hallikaspruunidena näivaile mägedele.

Ilmad olid juba kuumad, ja nad nautisid oma kaasmaalaste puudumist. Jon, kelles, niipalju kui ta teadis, iga veretilk oli inglastelt päritud, oli sageli seesmiselt õnnetu oma kaasmaalaste seas. Ta leidis, et nad olid väga arukad ja et nad palju praktilisemalt asjadele vaatasid kui tema ise. Ta ütles oma emale, et pidas ennast inimesi pelgavaks veidrikuks, — nii ilus oli eemal olla kõigist, kes rääkisid asjust, milledest tavaliselt räägiti. Selle peale vastas Irene lihtsalt:

«Jah, Jon, ma tean.»

Selles eraldatuses oli tal võrratu võimalus õppida hindama seda, mida vähesed pojad suudavad hinnata: ema armastuse täiuslikku andumust. Teadmine, et ta ema eest midagi varjas, tegi teda muidugi haruldaselt tundeliseks; ja lõunamaise rahva ilulaad suurendas tema imetlust ema ilulaadi vastu, mida ta oli harjunud kuulma hispaaniapäraseks nimetatavat, mis seda aga sugugi ei olnud, nagu ta nüüd mõistis. Tema ilu ei olnud inglis-, prantsus-, hispaania- ega itaaliapärane, — see oli eriliselt isikupärane! Rohkem kui iialgi enne õppis Jon hindama ka ema peenetundelisust. Näiteks ei teadnud ta, kas ema oli märganud ta süvenemist Goya «La Vendimia» nimelisse pilti või kas ema teadis, et ta pärast einet ja järgmisel hommikul veel kord muuseumi tagasi lipsas ja teist ja kolmandat korda tervelt pool tundi selle pildi ees seisis. Muidugi polnud see Fleur, sarnanes aga Fleuriga küllaldaselt, et tekitada Jonis armunuile nii kallist südamevalu, meenutades, kuidas Fleur oli seisnud ta voodi jalutsi juures ja hoidnud kätt pea kohal. Pildi reproduktsiooni postkaardil oma taskus hoida, alatasa välja võtta ja vaadelda, — see muutus Jonile üheks noist halvust harjumusist, mis varem või hiljem paljastuvad armastuse, kartuse või kiivuse mõjul teravnenud pilgule. Ja ta ema pilk oli teravnenud kõigi kolme mõjul. Granadas tabas ema ta peaaegu, kui ta päikesepaistel soojal kivipingil Alhambra künkal asetsevas müüriga piiratud aiakeses istus ja pilti vaatles enda ees avaneva maastiku asemel. Ta oli arvanud, et ema silmitseb potililli kärbitud akaatsiapõõsaste vahel, kuulis aga äkki tema häält ütlevat:

«On see sinu lemmik-Goya, Jon?»

Liiga hilja tabas Jon end liigutuselt, mille ta koolis oleks teinud, et varjata mõnd keelatud eset, ja vastas:

«Jah.»

«See on muidugi väga veetlev; kuid minu arvates on «Quitasol» eelistatavam. Su isa oleks olnud Goya üle meeletult vaimustatud; ma ei usu, et ta nägi tema pilte, kui ta 1892. aastal Hispaanias käis.»

1892. aastal, — üheksa aastat enne Joni sündi! Missugune oli tema isa ja ema varajasem elu olnud? Kui nendel õigus oli tema tulevikust osa saada, siis oli kindlasti ka temal õigus nende minevikust osa saada. Ta vaatas üles ema poole. Kuid tema näos oli midagi — ränga elukoorma jäljed, mingisuguste meeleliigutuste, kogemuste ja kannatuste salapärased muljed —, mis oma mõõtmatu sügavusega ja valus lunastatud pühadusega näis uudishimu muutvat häbematuseks. Ta emal pidi imetaoliselt huvitav elu olnud olema; ta oli nii ilus ja nii — nii — Jon ei suutnud väljendada, mida ta tundis. Ta tõusis püsti ja vaatas alla linnale, põldudest üleni haljendavale tasandikule ja loojeneva päikese paistel helendavaile mägedele. Ema elu oli nagu selle vana maaride linna minevik — rikas, sügav ja kauge; ta enda elu alles nii lapselik, lootusetult rumal ja süütu! Räägiti, et nois läänepoolseis mägedes, mis tõusid sinakasroheliselt lagendikult nagu merest, elasid kord foiniiklased, — tume, kummaline, salapärane rahvas! Ema elu oli Jonile niisama tundmatu ja niisama salapärane kui foiniiklaste-aegne minevik seal all asetsevale linnale, kus päevast päeva kuked kiresid ja lapsed nii rõõmsalt mängisid ja käratsesid. Joni kurvastas, et ema teadis temast kõike, ja tema ei teadnud emast midagi peale selle, et ema armastas teda ja ta isa ning oli ilus. Ta nooruslik teadmatus — tal polnud õnne olnud isegi sõjas käia, kus peaaegu igaüks oli käinud! — tegi teda ta enda silmis väikeseks.

Tol ööl vaatas ta oma magamistoa rõdult alla linna katustele: need olid nagu meekärg jettkivist, elevandiluust ja kullast; pärast seda lebas ta veel kaua ärkvel, kuulas öövahi huiget, kui kellad lõid, ja kujundas oma peas järgmisi ridu:

«Hispaania must öö on üle vana linna,
ja kostab ohkehääl seal tähesära all.

Mis kõneleb see hääl täis selget pikka valu?
Ehk öövaht iidsel moel end nõnda julgustab?
Või rändurilt ehk laul kuu poole tõuseb teel?

Ei! See on põlatu, kel armund süda nutab,
hüüdes: 'Kui kaua veel?'»

Kell oli kaks läbi, kui ta selle lõpetas, ja kolm läbi, enne kui ta magama jäi, olles luuletust endale vähemalt kakskümmend neli korda ette lugenud. Järgmisel päeval kirjutas ta selle ümber ja pani Fleurile saadetava kirja juurde; need kirjad lõpetas ta alati enne allaminekut, et end siis vabana ja jutukana tunda.

Sama päeva lõuna paiku tundis ta võõrastemaja sillutatud astangul äkki tumedat valu kuklas, veidrat tunnet silmades ja südamepööritust. Päike oli puudutanud teda liiga suure kiindumusega. Järgmised kolm päeva möödusid poolpimedas, tumeda ja valutava ükskõiksusega kõige vastu peale jääkottide pea peal ja ema naeratuse. Ema ei lahkunud tema toast ega tüdinud käratust hoolitsusest, mis Joni meelest oli ingellik. Kuid oli hetki, mil Jon iseennast äärmiselt haletses ja hirmsasti soovis, et Fleur teda näha võiks. Mitu korda jättis ta vaimus kurvalt Fleuri ja maailmaga jumalaga, kusjuures ta silmist valgus pisaraid. Ta valmistas isegi läkituse, mille ta Fleurile mõtles saata oma ema kaudu, kes surmatunnini pidi kahetsema, et oli katsunud neid teineteisest lahutada, — vaene ema! Ühtlasi oli ta täiesti teadlik, et tal nüüd oli vabandav põhjus kojuminekuks.

Igal õhtul kella poole seitsme ajal algas kellade «gasgacha», — terve juga üksteise üle komistavaid kellahelinaid, mis all olevast linnast üles kerkis ja kõmisedes jälle tagasi langes. Neljandal päeval seda kuulanud, ütles ta äkki:

«Tahaksin jälle Inglismaal olla, ema, päike on liiga kuum.»

«Hea küll, mu lemmik. Läheme koju, niipea kui sa sõita suudad.» Otsekohe tundis Jon ennast tervemana ning — alatumana.

Nad olid viis nädalat võõrsil olnud, kui nad kojusõitu alustasid. Joni pea suutis jälle selgelt mõelda, kuid ta pidi kandma kübarat, mille ta ema oli mitmekordselt ümberdanud punakaskollase ja rohelise siidiga; ikka veel eelistas ta tänavate varjupoolsel küljel kõndida. Kui pikk diskreetsuse-võitlus nende vahel lõpule lähenes, siis huvitas teda järjest enam, kas ema märkas, missuguse ohinaga ta pöördus tagasi sinna, kust ema oli ta ära toonud. Kuna Hispaania saatus neid sundis kahe rongi vahel üht päeva Madridis veetma, siis oli täiesti loomulik veel kord Prado muuseumi minna. Jon jäi seekord meelega otsekui juhuslikult lühikeseks ajaks Goya tüdruku ette seisma. Nüüd, mil ta Fleuri juurde tagasi läks, võis ta endale lubada suuremat hooletust; seekord peatus ta ema kauemat aega pildi ees ja ütles:

«Tütarlapse nägu ja keha on võrratult kaunid.»

Jon kuulas seda rahutult. Kas ta oli mõistnud? Jällegi tundis Jon, et ta enesevalitsuselt ja peenetundelisuselt oma emast kaugele maha jäi. Mingil ülitundlikul viisil, mille saladust Jon ei tundnud, aimas ema tema mõtete pulsilööke; vaistlikult teadis ta, mida Jon lootis, kartis ja soovis. See tekitas Jonis hirmsa ebamugavus- ja süütunde, sest tal oli rohkem südametunnistust kui enamikul teistel poistel. Ta soovis, et ema oleks temaga avameelne; ta peaaegu lootis avalikku võitlust. Kuid seda ei tulnud, ja vankumatult vaikides reisisid nad põhja poole. Nii sai Jon teada, et naised meestest väga palju paremini suudavad oodata. Pariisis tuli neil jällegi päevaks peatuda. Jon oli kurb, et mingisuguse riiete valmistamisse puutuva seiga tõttu sai ühest päevast kaks; nagu oleks tema kõigiti ilus ema vajanud veel riideid! Joni õnneilkem hetk kogu teekonna kestel oli see, kui ta astus Folkestone'i aurikule.

Kui nad teineteise käe alt kinni hoides sadamasillal seisid, ütles Irene:

«Kardan, et see teekond sulle kuigi suurt rõõmu ei teinud, Jon; kuid sa olid väga armas mu vastu.»

Jon pigistas ema käsivart.

«Oo, siiski, see tegi mulle kole palju rõõmu, — kui mitte arvestada seda lugu minu peaga.»

Nüüd, mil teekonna lõpp käes oli, tundis ta sellest

tõesti rõõmu, nähes mingit sära möödunud nädalate kohal; ta tundis mingit valusat heameelt, — umbes sellist, millist ta püüdis kujutada, kui ta kirjutas oma luuletust ööpimeduses huikavast häälest; samasugune tunne oli tal poisikesena, kui ta ahnelt kuulas Chopini, kuigi ta seejuures meelsasti oleks nutnud. Ta ei mõistnud, miks ta ei saanud emale lihtsalt öelda sedasama, mis ema ütles temale:

«Sa olid mu vastu väga armas.» Imelik, — keegi ei võinud iialgi olla nii kena ja loomulik! Selle asemel, et ema sõnu korrata, ütles ta: «Arvan, et me jääme mere haigeks.»

Nad jäidki ning jõudsid alles nõrkadena Londonisse; kuus nädalat ja kaks päeva olid nad võõrsil olnud, — ja kordagi polnud nad vihjanud sellele, millele nad vaevalt kunagi olid lakanud mõtlemast.

2. peatükk

ISAD JA TÜTRED

Hispaania seikluse tõttu oma naisest ja pojast lahutatud Jolyon leidis Robin Hilli üksinduse talumatu olevat. On suur vahe mõttetarga vahel, kel on kõik, mida ta vajab, ja mõttetarga vahel, kel seda ei ole. Ta oli siiski harjunud loobumise mõttega — kuigi mitte tegelikult loobumisega — ja oleks võib-olla olukorrast jagu saanud, kui poleks olnud tema tütart June'i. Isa oli June'ile nüüd «lastud vareseks», kelle eest ta pidas vajalikuks hoolitseda. Kuna ta parajasti — ajutiseks — oli päästnud raskes olukorras olnud etsija, kes talle juhtumisi kätte oli sattunud, ilmus ta Robin Hilli kaks nädalat pärast Irene ja Joni ärasõitu. June elas nüüd Chiswickis tillukeses majas suure ateljeega. Nagu üks parima ajastu Forsyte'e — niipalju kui puutub vastutusvõime puudumisse —, sai ta kahanenud tulude tõttu tekkinud raskustest üle viisil, mis rahuldas nii teda ennast kui ka isa. Et isa ostetud Cork Streeti näitusesaali protsendid ja tema suurenenud tulumaks juhtumisi teineteist tasakaalustasid, siis oli asi päris lihtne, — ta ei maksnud

isale enam protsente. Võis ju loota, et näitusesaal nüüd, pärast kaheksateistkümne aasta pikkust mittetasuvust, hakkab kulusid tasa tegema; ta oli kindel, et isa mingit kahju ei saa. Kui asjad nii olid korraldatud, jäi talle ikka veel tuhat kakssada naela aastas; kuna ta oma söögikulusid kärpis ja kahe kehva belglase asemel oma teenistusse palkas ühe veel kehvema austerlase, siis jäi talle suurvaimude toetamiseks tegelikult niisama palju järele kui ennegi. Kolm päeva Robin Hillis viibinud, võttis ta isa linna kaasa. Selle kolme päevaga oli ta avastanud saladuse, mida Jolyon kaks aastat varjas; otsekohe otsustas ta Jolyoni terveks teha. Ta tundis vastavat meest. See oli imet teinud Paul Postiga, — tolle maalijaga, kes futurismist natuke ette oli jõudnud. June muutus kärsituks, kui isa kulme kergitas, sest et ta kummastki midagi polnud kuulnud. Muidugi, kui tal «usku» pole, siis ei saa ta iialgi terveks! Oli absurdne mitte uskuda mehesse, kes oli terveks teinud Paul Posti, nii et ta ainult ületöötamisest või üle jõu elamisest nüüd uuesti haigestus. Tähtis oli selle arstija juures, et ta jättis kõik Looduse hooleks. Ta oli eriliselt uurinud Looduse sümptoome, — kui abiotsijal puudus mõni loomulik sümptoom, siis soetas ta mürgi, mis selle sümptoomi põhjustas, — ja kõik oli korras! June'il oli äärmiselt suur lootus. Oli ilmne, et isa polnud Robin Hillis loomulikku elu elanud; June kavatses sümptoomide eest hoolitseda. Ta tundvat — ütles ta —, et isal ei olevat kokkupuuteid kaasajaga; see ei olevat loomulik; ta süda vajavat ergutust. Väikeses Chiswicki majakeses püüdsid June ja austerlanna (tänulik hing, kes enda päästmise eest June'i teenis sellise andumusega, et teda ähvardas surm ületöötamise tõttu) Jolyoni igapidi ergutada, teda arstimise vastu valmistades. Nad ei saanud sinna aga midagi parata, et Jolyon kulme kergitas, kui austerlanna teda näiteks äratas kell kaheksa, mil ta parajasti oli uinumas, või kui June tal «Timesi» käest ära võttis, kuna ebaloomulik olevat lugeda «seda loba», selle asemel et hüvi tunda «elu» vastu. Jolyon ei lakanud imestamast June'i vahendite üle, eriti õhtuti. Jolyoni pärast, nagu ta ütles — kuigi Jolyon arvas, et ta seda tegi osalt ka isesenda pärast —, kogus June enda ümber Ajastu esinda-

jaid, kel midagi ühist oli suurvaimudega; pidulikult liikusid need ateljees edasi-tagasi fokstroti või tolle vaimsemat laadi tantsu — onestepi — taktis, mis oli säärases vastuolus muusikaga, et Jolyoni kulmud kerkisid peaaegu juusteni imestusest tantsijate tahtejõu üle, kellelt selline tantsimine näis suuri pingutusi nõudvat. Ta teadis, et ta tunnustatud akvarellimaalijana oli vanamoeline nende kõrval, kes vähegi põhjustatult lasksid endid kunstnikeks nimetada, ja istus kõige pimedamasse nurka, mille ta leidis, et seal mõelda rütmidele, millede saatel teda kord kauges minevikus oli kasvatatud. Ja kui June mõne tütarlapse või noormehe tema juurde tõi, asetus ta malbelt nendega ühele tasemele, niivõrd kui see võimalik oli, ja mõtles: «Heldeke, neile on see väga igav!» Kuigi ta noorust armastas nagu ta isagi, väsitas teda väga see kohanemine nende vaadetega. Aga kõik see oli ergutav ja ta ei lakanud imetlemast oma tütre väsimatut elavust. Koguni suurvaim ise käis aeg-ajalt neil koosviibimistel, nina viltu peas, ja June esitles teda iga kord oma isale. Tema arvates oli see isale haruldaselt hea, sest geniaalsus oli loomulik sümptoom, mis isal alati oli puudunud, — nagu June leidis, kuigi ta teda väga armastas.

Teades nii kindlasti kui see mehel üldse võimalik, et June oli ta enda tütar, imestas Jolyon sageli, kust ta oli saanud oma punakuldsed juuksed, mis nüüd halliks muutudes omandasid hoopis erilise värvingu; kust ta oli saanud oma avameelse, elava näo, mis nii väga erines Jolyoni enda kortsulisest ja hingestatud näost; kust ta oli saanud oma väikese, kerge kuju, Jolyon ise ja enamik Forsyte'e olid pikakasvulised. Ta kaalutles, kas June'is oli taani või kelti verd. Jolyon kaldus arvamusele, et temas oli kelti verd; miks muidu oli ta nii sõjakas ja armastas laubasidemeid ja laiu ürpe. Ei oleks liialdus öelda, et Jolyon eelistas June'i Ajastu esindajaile, kelledest ta oli ümbritsetud, kuigi need esindajad olid enamikus noored. June aga tundis liiga suurt huvi tema hammaste vastu, — Jolyonil oli veel noid loomulikke sümptoome. June'i hambaarst leidis otsekohe «*Staphylococcus aureus*'e puhaskultuuri olemasolu» (mis muidugi võis tekitada verevalanguid pähe) ja tahtis kõik

Jolyoni hambad välja tõmmata ning asendada kahe täieliku rea ebaloomulike sümptoomidega. Nüüd ärkas Jolyonis loomupärane visadus ja ta esitas tol õhtul ateljees oma vastuväited. Verevalanguid pähe polnud tal ilmgi olnud ja ta enda hammastest jätkuvat talle nii kauaks kui vaja. June möönis, et neist muidugi jätkub, kui ta ei lase neid välja tõmmata. Ent kui tal rohkem hambaid oleks, siis oleks tal tervem süda ja ta elaks kauemini. Tema vastupuiklemine — ütles June — olevat sümptoom, mis iseloomustavat tema eluviise; ta ei panevat vastu. Ta pidavat võitlema. Millal ta minevat vaatama meest, kes Paul Posti terveks tegi? Jolyon vastas, et kahju küll, kuid ta ei minevat teda üldse mitte vaatama. June ärritus. Pondridge, too arstija — ütles ta, — olevat nii tore mees ja tal olevat nii raske ots otsaga välja tulla ja tema teooriaid ei tahetavat tunnustada. Just ükskõiksus ning eelarvamused, mida isagi ilmutas, olid sellele mehele kammitsaiks jalus. Oleks ju suurepärane neile mõlemale, kui isa sinna läheks!

«Ma märkan,» ütles Jolyon, «et sa püüad tabada kaht kärbest ühe hoobiga.»

«Mitte tabada, vaid aidata!» hüüdis June.

«See on seesama, mu kallis.»

June vaidles vastu. Olevat ülekohus seda öelda, ilma et oleks katsetki tehtud.

Jolyon arvas, et tal pärast katse tegemist ehk enam võimalik poleks seda öelda.

«Isa!» karjatas June. «Sa oled parandamatu.»

«Sul on õigus,» ütles Jolyon. «Ja ma tahaksin parandamatuks jääda, nii kauaks kui võimalik. Mina magavaid koeri ei ärata, mu laps. Praegu magavad nad rahulikult.»

«Nii ei aita sa teadust arendada!» hüüdis June. «Sul pole aimugi, kui väga Pondridge andub teadusele. Teadus käib tal üle kõige.»

«Jah,» vastas Jolyon, imedes nõrka sigaretti, mida ta nüüd oli sunnitud suitsetama. «Nagu mr. Paul Postile kunst, eks ole? Kunst kunsti — teadus teaduse pärast. Ma tunnen neid vaimustatud endajumaldajaid. Nad tükeldavad su elusalt ega pilguta silmigi. Minus on küllaldaselt Forsyte'i, et nende eest hoiduda, June.»

«Isa,» ütles June. «Sa ei tea, kui vanamoeliselt see kõlab! Nüüdsel ajal ei tohi keegi poole südamega asja juures olla.»

«Kardan,» pomises Jolyon naeratades, «et see on ainus loomulik sümptoom, millega mr. Pondridge'il ei tarvitse mind varustada. Oleme sündinud kas äärmustesse minema või mõõdukalt elama, mu kallis, kuigi — vabanda, et ma seda ütlen — nüüdsel ajal pooled inimestest usuvad, et nad äärmusteni lähevad, tegelikult aga väga mõõdukad on. Minul läheb nii hästi kui üldse võimalik, ja nii pean ma selle jätmagi.»

June vaikis, sest et ta omal ajal küllaldaselt oli tundma õppinud oma isa armastusväärse kangekaelsuse paindumatust, kui asi puutus ta isiklikku tegutsemisvabadusse.

Kuidas talle pähe tuli June'ile teatada, miks Irene Joni Hispaaniasse viis, seda ei mõistnud Jolyon isegi, sest ta ei usaldanud June'i vaikimisvõimet kuigi palju. Kui June uudise kallal oli mõtisklenud, algas õige terav vaidlus, mille kestel Jolyon täiel määral märkas põhjalikku vastuolu June'i aktiivse loomuse ja oma naise passiivsuse vahel. Ta märkas koguni, et väike kibedus oli säilinud muistsest võitlusest, mida need mõlemad olid pidanud Philip Bosinney pärast ja milles passiivne printsiip nii suure võidu oli saanud aktiivse printsiibi üle.

June'i arvates oli rumal ja isegi pelgurlik minevikku Joni eest varjata. Ta nimetas seda puhtaks oportunismiks.

«See ongi tõelise elu tugevaimaks ajeks, mu kallis,» ütles Jolyon leebelt vahele.

«Oo,» hüüdis June. «S i n a ju tõepoolest ei kiida heaks, et ta sellest Jonile pole rääkinud, isa. Sina oleksid rääkinud, kui see sinu teha oleks olnud.»

«Jah, kuid lihtsalt sellepärast, et ma tean, et ta selle niigi välja uurib; see oleks halvem kui meie rääkimine.»

«Miks sa talle siis ei räägi? Kas ka siin on magavate koertega tegemist?»

«Mu kallis,» ütles Jolyon. «Mingi hinna eest ei talltaks ma Irene vaistu vastu. Jon on tema poeg.»

«Ka sinu oma!» hüüdis June.

«Mis on mehe vaistud ema omade kõrval?»

«Noh, ma leian, et see on sinust suur nõrkus.»

«See võib olla,» ütles Jolyon. «See võib olla.»

See oli kõik, mis June temalt välja pitsitas; kuid kogu see kipitas tal südames. June ei sallinud magavaid koeri. Temas liikus piinav tung asja kuidagi otsustava lõpuni viia. Jonile tuli tõtt öelda, nii et tema tunded kas punnadena närbuksid või mineviku kiuste õilmitsedes vilja kannaksid. Ja June otsustas Fleuri juurde minna, et asjast ise selgemat pilti saada. Kui June midagi otsustas, polnud peenetundelisusel kuigi suurt tähtsust. Lõpuks oli ta ju Soamesi sugulane ja nad olid mõlemad piltidest huvitatud. Ta mõtles minna ja öelda, et Soames ostaks mõne Paul Posti pildi või ehk ühe Boris Strumolevski raidkuju; oma isale ei räägiks ta sellest muidugi midagi. Järgmisel pühapäeval läks ta teele nii sõjaka ilmega, et tal Readingi jaamas natuke raske oli soidukit saada. Jõeäärne maastik oli väga kaunis noil juunikuu päevil ja June tundis peaaegu valu seda ilu nähes. Ta oli vallalisena läbi elu kõndinud, tundis aga peaaegu haiglast armastust looduse ilu vastu. Kui ta Soamesi maja lähedusse jõudis, saatis ta voorimehe ära, sest pärast tehtud tööd tahtis ta puhata, helkivat vett ja metsi vaadelda. Seepärast ilmus ta lihtsa jalakäijana Soamesi peaukse ette ja saatis oma nimekaardi majja. June'i kohta oli iseloomustav, et ta närvilise erutuse puhul uskus tegevat midagi tõesti tegemisväärset. Kui ta närvid polnud erutatud, siis läks ta vähima vastupanu teed ja teadis, et õilsus teda millekski ei kohustanud.

Teda juhatati salongi, mis igati kõneles suursugusest asenusest, kuigi see ei vastanud tema maitsele. «Liiga palju maitsekust, liiga palju kribukrabu,» mõtles ta ja nägi vanast lakkraamiga peeglist, et noor tütarlaps tuli veranda kaudu sisse. Ta oli valgesse riietatud ja hoidis valgeid roose käes. Hõbehallil klaasil peegeldudes sarnanes ta mingi ilmutisega, — näis, nagu oleks ilus vaim rohelisest aiast tuppa tulnud.

«Tere!» ütles June ümber pöördudes. «Olen sinu isa sugulane.»

«Oo jah; nägin teid kohvikus.»

«Olen siin minu noore poolvennaga. Kas su isa on kodus?»

«Ta tuleb kohe. Ta läks vaid natuke jalutama.»

June tõmbas oma sinised silmad pilukile ja kergitas oma isemeelset lõuga.

«Sinu nimi on Fleur, eks ole? Holly rääkis mulle sinust. Kuidas meeldib sulle Jon?»

Tüdruk kergitas enda käes olevaid roose, vaatas neid ja vastas rahulikult:

«Ta on päris kena poiss.»

«Sugugi mitte Holly või minu moodi, ega?»

«Mitte sugugi.»

«Ta on külm,» mõtles June.

Ja äkki ütles tüdruk:

«Öelge mulle, palun, miks meie perekonnad on riius?»

Silm silma vastu seistes küsimusega, millele ta oma isal oli soovitanud vastata, vaikis June; võib-olla sellepärast, et see tüdruk püüdis temalt midagi välja pigistada, võib-olla lihtsalt sellepärast, et see, mida teoreetiliselt õigeks peetakse, pole iga kord tegelikult nii kergesti teostatav.

«Te teate,» ütles tüdruk, «kui inimeste eest midagi varjatakse, siis viiakse neid seega kõige halvemale teele. Mu isa ütles, et see oli tüli omanduse pärast. Kuid ma ei usu seda; meil on ju kõigil vara küllalt. Nii väikekodanlikud ei võinud nad olla.»

June punastas. Teda solvas, et tema vanaisa ja isa kohta tarvitati sellist sõna.

«Mu vanaisa,» ütles ta, «oli väga suuremeelne ja mu isa on seda ka; kumbki neist ei olnud põrmugi väikekodanlik.»

«Noh, mis see siis oli?» kordas tüdruk. Märgates, et see noor Forsyte oma jonni ei jäta, otsustas June otsekohe talle sihile-jõudmisel takistuseks olla ja selle asemel ise midagi saavutada.

«Milleks sa seda teada tahad?»

Tüdruk nuusutas oma roose.

«Tahan seda teada vaid sellepärast, et mulle öelda ei taheta.»

«Noh, tegemist oli tõepoolest omandusega, kuid omandusi on mitut laadi.»

«See teeb asja veel huvitavamaks. Nüüd ma tõepoolest p e a n teada saama.»

June'i väike ja kindlameelne nägu tõmbles. Ta kandis

ilmselgust mütsi ja ta juuksed olid selle alt välja valgunud. Ta näis sel hetkel päris noorena; võitlus oli teda lõõrendanud.

«Tead,» ütles ta, «ma nägin, kuidas sa oma taskurätiku maha pillasid. Kas on midagi sinu ja Joni vahel? Kui on, siis parem loobu sellest.»

Tüdruk muutus kahvatuks, kuid naeratas.

«Kui olekski, siis sel teel ei sunnita mind loobuma.» Seda vaprat vastust kuuldes sirutas June käe.

«Sa meeldid mulle; kuid su isa ma ei salli, pole iialgi sallinud. Võime siiski avameelselt rääkida.»

«Kas tulite siia, et talle seda öelda?»

June naeris.

«Ei, tulin s i n d vaatama.»

«Kui armas teist!»

See tüdruk oskas puigelda.

«Olen enam kui kaks korda sinust vanem,» ütles June. «Kuid ma pooldan sinu arvamust. On hirmus, kui inimene ei saa seda, mis ta tahab.»

Tüdruk naeris jälle.

«Arvan tõesti, et te võiksite mulle rääkida.»

Kui kangekaelselt see laps oma tahtmise juurde jäi!

«See pole minu saladus. Kuid ma katsun teha, mis saan, sest ma leian, et seda p e a k s rääkima nii sinule kui ka Jonile. Ja nüüd jätan jumalaga.»

«Kas te ei oota, kuni isa tuleb?»

June raputas pead.

«Kuidas saaksin üle jõe?»

«Ma viin teid paadiga üle.»

«Kuule,» ütles June äkilise aje mõjul. «Kui Londonisse tuled, siis tule mind vaatama. Siin on mu aadress. Minu juures käib õhtuti tavaliselt noori inimesi. Kuid mina sinu asemel isale ei ütleks, et sa tuled.»

Tüdruk noogutas pead.

Vaadeldes, kuidas ta paati üle jõe sõudis, mõtles June: «Ta on haruldaselt ilus ja hea kehaehitusega. Ma poleks pakunud, et Soames saab nii ilusa tütre. Temast ja Jonist saaks meeldiv paar.»

Paaripanemise tung oli June'il alati tugev olnud, kuigi ta ise oli üksikuks jäänud. Ta jäi seisma, et jälgida, kuidas Fleur tagasi sõuab; tüdruk laskis teise aeru

lahti, et talle käega viibata, ja June hakkas aeglaselt luhtade ning jõe vahelist teed mööda edasi minema, tundes valu südames. Noorus igatseb noorust, nagu vesikilid üksteist püüavad; armastus soojendab neid läbi ja läbi nagu päike. Ta enda noorus! Nii ammu oli see — kui Phil ja tema... Ja sestsaadik? Mitte midagi, — keegi ei olnud täitsa niisugune, nagu tema soovis. Ja nii oli ta hoopis ilma jäänud. Kuid mäherdune silmus tõmbus nende kahe noore olendi ümber, kui nad tõesti olid armunud, nagu Holly arvas, — nagu June'i isa ja Irene ja ka Soames näisid kartvat. Mäherdune silmus ja mäherdused takistused! Ja June'i südames kiheles tulevikujanu ja põlgus kõige möödunu vastu, mis on tuleviku tõukejõuks; alati oli ta uskunud, et see, mida ise tahetakse, on tähtsam sellest, mida teised mitte ei taha. Keset sooja suve vaikust vaatles ta kaldalt vesiroose, pajulehti ja veepinnale tõusvaid kalu; ta nuusutas rohu ja aasalillede lõhna, aru pidades, kuidas saaks sundida kõiki inimesi õnnelikud olema. Jon ja Fleur! Kaks võluvat väikest «lastud varest»! Kui kahju! Kindlasti võiks midagi nende heaks teha! Säärast olukorda nähes ei või käsi rüpes hoida. Ta läks edasi; jaama jõudes oli ta palav ja tusane.

Ta tegutses alati avalikult (see sundis paljusid inimesi tema eest hoiduma); oma põhimõttele truuks jäädes ütles ta samal õhtul isale:

«Ma käisin täna Fleuri vaatamas. Ma leian, et ta on väga paeluv. Pole mingit mõtet päid tiiva alla peita; ega ei ole?»

Kohkunud Jolyon pani oma odraveeklaasi kõrvale ja hakkas leiba raasukesteks poetama.

«Sa ise näid seda tegevat,» ütles ta. «On sul meeles, kelle tütar ta on?»

«Kas minevikku ei saa maha matta?»

Jolyon tõusis püsti:

«On asju, mida iialgi ei saa maha matta.»

«Selle vastu ma vaidlen,» ütles June. «Säärased vaated on õnnele ja edule takistuseks. Sa ei mõista aja vaimu, isa. Praegune aeg ei vaja asju, millest me oleme üle kasvanud. Miks sa arvad, et see nii kohutavalt tähtis oleks, kui Jon kuuleks oma ema endisest elust? Kes

hoolib nüüd veel seda laadi asjust? Abieluseadus on ikka veel samasugune nagu tol ajal, kui Soames ja Irene tahtust ei saanud ja sina pidid vahele astuma. Meie oleme arenenud, seadused mitte. Seepärast ei küsi neist enam keegi. Abielu on orjapidamine, kui pole viisakat vabanemisvõimalust; inimesed ei tohi teineteise omandiks muutuda. Seda mõistab nüüd igaüks. Kui Irene sellist seadust rikkus, — mis tähtsust sel on?»

«Minul pole õigust selles asjas sinule vastu rääkida,» ütles Jolyon. «Kuid see kõik ei kuulu siia. Siin on tegemist inimese tunnetega.»

«Muidugi!» hüüdis June. «Kahe noore olendi tunnetega.»

«Mu kallis,» ütles Jolyon leebe ärritusega. «Sa räägid mõttetusi.»

«Ei räägi. Kui nad teineteist tõesti armastavad, miks peaksid nad siis õnnetuks saama mineviku pärast?»

«Sina pole seda minevikku üle elanud. Mina olen — oma naise tunnete kaudu, iseenda närvide ja kujutlusvõime kaudu, nagu seda suudab ainult see, kes ennastsalgavalt armastab.»

Ka June tõusis püsti ja hakkas rahutult edasi-tagasi käima.

«Kui ta oleks Philip Bosinney tütar,» ütles ta äkki, «siis saaksin sinust paremini aru. Teda armastas Irene; Soamesi pole ta iialgi armastanud.»

Jolyoni suust tuli tume häälitsus, — nii häälitsevad itaalia maanaised, oma hobueesleid hüüdes. Ta süda oli metsikult taguma hakanud, kuid ta ei pannud seda tähele: tunded kiskusid teda kaasa.

«See näitab, kui vähe sa sellest mõistad. Ei minul ega Jonil, niipalju kui ma teda tunnen, poleks midagi endise armastuse vastu. Siin on tegemist julma ühendusega, milles polnud armastust. Selle tüdruku isaks on mees, kes kord omandas Joni ema, nagu omandatakse neegriorja. Seda tonti ei saa sina olematuks teha; ära katsugi seda, June! Kuidas võiksime näha Joni ühendatuna inimesega, kelle isa kord omandas Joni ema vastu tema tahtmist! Ei maksa peenutseda; tahan, et asi sulle kord lõplikult selge oleks. Ja nüüd ei tohi ma enam rääkida, muidu ei saa ma öö otsa magada.» Jolyon vajutas

käe oma südamele, pööras tütrele selja ning vaatas välja Thamesi jõele.

June, kes tänu oma loomusele ühtki herilasepesa enne ei näinud, kui ta pea selle sisse pistis, — June oli tõsiselt kohkunud. Ta tuli ja võttis isal käe alt kinni. Ta ei olnud veendunud, et isal oli õigus ja temal mitte — selline veendumus poleks vastanud tema loomusele —, kuid sügava mulje jättis temasse ilmne tõik, et see asi oli isale tõesti väga südamelähedane. Ta hõõrus oma põske isa õla vastu ega öelnud midagi.

*

Kui Fleur oma vanapoolse sugulase üle jõe oli viinud, ei läinud ta kohe maale, vaid sõudis kõrkjate vahele päikesepaistesse. Pärastlõuna rahulik ilu veetles teda naturkeseks ajaks, kuigi tal polnud just meelt kõige ebamäärase ja luulelise jaoks. Paadist paistval kaldal niitis hallist hobusest veetav masin aasal varast heina. Fleur vaatas võlutult, kuidas rohtu langes kergete rataste kõrvalt, — see näis nii jahe ja värske. Masina lõgin ja põrin segunes pajude ja paplite kahinaga ning metstuvide kuugamisega tõeliseks jõelauluks. Paadi kõrval sügavas rohelises vees tiirlesid veetaimed kollaste madudena ja pöörasid ladvad pärivoolu; lapilised lehmad vastaskaldal seisid puude varjus ja liigutasid laisalt sabasid. Paras pärastlõuna unistamiseks! Fleur võttis Joni kirjad, — need ei sisaldanud lillelisi tunnetekirjeldusi, kuid jutustasid nähtud ja tehtud asjust väga meeldival igatseval toonil; kõik lõppesid sõnadega: «Sind armastav J.» Fleur polnud sentimentaalne, tema soovid olid alati konkreetsed ja sihikindlad; kui Soamesi ja Annette'i tütres üldse oli luulet, siis oli see noil ootamisnädalail kindlasti kõik kogunenud Joniga seotud mälestuste ümber. Need kõik olid seotud rohu ja õitega, lilledega ja voolava veega. Ta nautis neid ühes lõhnadega, mis tungisid ta krimpsutõmbunud ninna. Taevatähed tekitasid temas tunde, nagu seisaks ta Joni kõrval Hispaania kaardi keskel; ja varahommikuti kehastus Jon temale kasteniiskeis ämblikuvõrkudes, ilusat ilma tõotavas uduses sädeluses all aias.

Kaks valget luike möödus majesteetlikult, kui ta oma

kirju luges; neile järgnes kuuest noorest ühesuguste valgemaadega üksteise järel ujuvast luigest koosnev laevastik, — hallide miinihävitajate flotill. Fleur pani kirjad ära, võttis aerud pihku ja sõudis sillakese juurde. Üle õuru minnes kaalutles ta, kas rääkida isale June'i külastusest. Kui ta seda teenrilt kuuleb, siis tundub talle imelik, et Fleur sellest ei räägi. Pealegi andis see uue võimaluse isalt välja pitsitada perekonnavaenu põhjust. Ta läks seepärast isale teed mööda vastu.

Soames oli läinud vaatama maatükki, millele kohalikkude võimude soovil taheti ehitada sanatoorium kopsuhaigeile. Oma loomupärasele individualismile ustavaks jäädes ei võtnud ta kohalikest asjust osa, piirdus vaid alatasa tõusvate maksude maksmisega. Ta ei võinud siiski ükskõikseks jääda selle uue ja hädaohtliku kavatsuse vastu. Maatükk polnud poole miili kauguselgi ta enda majast. Ta pooldas täiesti arvamust, et iga maa oli kohustatud tiisikuse vastu võitlema; kuid see siin polnud sobiv koht. Seda tuli teha kaugemal. Nagu kõik tõelised Forsyte'id, oli ta arvamusel, et teiste inimeste asjus tahes nõrkused ei puutunud temasse ja et riik pidi oma kohust täitma ilma mingil viisil kahjustamata loomulikke hüvesid, mis ta oli omandanud või pärinud. Francie, kõige vabameelsem omavanuste Forsyte'ide seast (kui mitte arvestada toda Jolyoni), oli talt kord oma salakavalal viisil küsinud: «Kas oled Forsyte'ide nime ilalgi mõnel heategeva asutuse korjanduslehel näinud, Soames?» Olgu kuidas on, kuid sanatoorium alavääristaks ümbruskonda ja ta oli muidugi nõus oma allkirja andma sanatooriumi ehitamise vastu protestivale märgukirjale. Selle äsjase otsusega tagasi sammudes nägi ta Fleuri endale vastu tulevat.

Fleur väljendas viimasel ajal rohkem armastust tema vastu, ja vaikne koosviibimine temaga praeguste suviste ilmadega mõjus Soamesisse nii hästi, et ta tundis end jälle päris noorena; Annette jooksis alatasa linna vahet, kord ühe, kord teise asja pärast, nii et Fleur oli Soamesi päralt, niipalju kui ta vähegi soovida võis. Noor Mont oli küll omandanud harjumuse peaaegu ülepäeviti oma mootorrattal sinna ilmuda. Õnneks oli noormees oma poolikud «hambaharjad» maha ajanud ega omanud enam

veiderdaja välimust! Fleurile külla tulnud sõbratariga ja veel teise naabruses elava noormehega kokku moodustasid nad kaks paari ja võisid pärast sööki saalis tantsida elektrijõul mängiva pianoola muusika saatel, mis kellegi abita ette kandis fokstrotte, ilmeka välispinna üllatavalt särades. Isegi Annette hõljus vahetevahel veetlevalt mõne noormehe käte vahel edasi ja tagasi. Soames läks aeg-ajalt salongi uksele, käänas pea pisut viltu ja vaatles neid, oodates, et Fleur talle naeratab; siis läks ta tagasi salongis kamina ääres asetsevasse tugitooli, et lugeda «Timesi» või mõne pildikogu hinnakirja. Ta alati rahutud silmad ei näinud Fleuri juures enam ühtki märki, mis oleks tõendanud, et ta veel mäletas kord kõne all olnud tuju.

Kui Fleur tolmusel maanteel tema juurde jõudis, võttis Soames ta käe alt kinni.

«Mis sa arvad, kes tuli sulle täna külla, isa? Kahjuks polnud tal aega oodata. Arva ära!»

«Ei oska arvata,» ütles Soames rahutult. «Kes?»

«Sinu sugulane June Forsyte.»

Alateadlikult pigistas Soames Fleuri käsivart.

«Mida t e m a siis tahtis?»

«Ma ei tea. Aga see oli ju vaenu katkestamine; eks ole?»

«Vaenu? Mis vaenu?»

«Selle, mis elab sinu kujutluses, kallis.»

Soames laskis tema käsivarre lahti. Kas tüdruk pilkas teda või katsus midagi teada saada?

«Arvatavasti tahtis ta, et ma mõne pildi ostaksin,» ütles ta viimaks.

«Ei usu. Võib-olla tuli ta lihtsalt perekondlikust poolehoiust.»

«Ta pole ju kuigi lähedane sugulane,» pomises Soames.

«Ja ta on sinu vaenlase tütar.»

«Mis sa sellega tahad öelda?»

«Anna andeks, kallis; arvasin, et tema isa on sinu vaenlane.»

«Vaenlane!» kordas Soames. «See on väga vana lugu. Ma ei tea, kust sulle need mõtted pähe tulevad.»

«June Forsyte'ilt.»

Mingi sisemine vaist ütles talle, et isa tõtt räägiks, kui ta usuks, et Fleur seda juba teab või varsti teada saab.

Soames kohkus, kuid Fleur oli alahinnanud tema ettevaatlikkust ja visadust.

«Kui sa tead,» ütles ta külmalt, «miks sa siis mind kiusad?»

Fleur nägi, et ta oli liiga kaugele läinud.

«Ma ei taha sind kiusata, kallis. Milleks rohkem teada tahta, — nagu sa ütled? Milleks üldse midagi teada tahta sellest «väikesest» saladusest. *Je m'en fiche,** nagu ütleks Profond.»

«Profond!» lausus Soames süngelt.

See mees mängis tol suvel tähtsat, kuigi nähtamatut osa; esile ta enam ei kerkinud. Tollest pühapäevast saadik, mil Fleur juhtis Soamesi tähelepanu murul luusivale helglasele, oli Soames temale õige palju mõelnud, — ja ikka seoses Annette'iga, kuigi selleks polnud mingit põhjust peale selle, et Annette näis ilusam kui mõni aeg tagasi. Soamesi omandusvaist, mis pärast sõda oli peenenenud ja painduvamaks muutunud, surus kõik kahtlused maha. Nagu inimene vaatab mõnd rahulikku ja meeldivat Ameerika jõge, teades, et alligaator võib kõntsas lebada ja veest väljas hoida ninaotsa, mis väliselt sarnaneb mõne puujuurega, nii vaatas Soames alateadlikult *monsieur* Profondiga tegeldes oma elujõule ja keeldus nägemast muud kui aimust tema ninast. Selles elujärgus omas ta õieti kõike, mis ta vajas, ja oli peaaegu nii õnnelik, nagu tema loomus olla lubas. Ta meeled puhkasid, ta kiindumusvajadust rahuldas tütar küllaldaselt; ta pildikogu oli üldtuntud, ta raha hästi investeeritud, ta tervis olvaline, kui mitte arvestada maksa, mis end aeg-ajalt tunda andis; ta ei olnud veel tõsiselt muretsema hakanud selle üle, mis pidi juhtuma pärast tema surma, kaldudes arvamusele, et ei juhtu mitte midagi. Ta sarnanes oma kullaga kindlustatud rahapaberitega; kulla aluselt ära nihkuda, näha midagi, mille nägemise eest ta holduda võis, — seda pidas ta vaistlikult loomuvastaseks ja tagurlikuks. Mõlemad kortsutõmbunud roosilehed — Fleuri tuju ja *monsieur* Profondi krokodillilõuad — pidid ju jällegi siledaks muutuma, kui ta selle eest küllaldaselt hoolitses.

Juhus, mis külastab isegi kõige paremini kindlustatud Forsyte'ide maju, andis sel õhtul lõngakera otsad Fleuri

kätte. Ta isa tuli ilma taskurätikuta alla lõunale, tahtis aga nina nuusata.

«Toon sulle taskurätiku, kallis,» ütles Fleur ja jooksis trepist üles. Taskuke, kust ta seda otsis (vana, väga lutunud siidist tasku), oli kahe poolega: ühel pool olid taskurätikud; teine pool oli kinni nööbitud ja sisaldas midagi lamedat ja kõva. Lapsiku tuju mõjul avas Fleur selle nööbid. Ta leidis raami ja raamis pildi, mis kujutas teda ennast väikese tütarlapsena. Fleur silmitses seda võlutult, nagu inimesed tavaliselt silmitsevad iseendid kujutavaid pilte. Pilt libises ta ennatu pöidla survel ning Fleur nägi, et selle taga oli veel teine päevapilt. Ta surus oma pildi veelgi madalamale ja nägi nägu, mis tundus talle tuttavana; see oli väga ilusa noore naise pilt väga vanamoelises õhtukleidis. Fleur lükkas iseenda pildi uuesti selle peale, võttis taskurätiku ja läks alla. Alles trepil taipas ta, keda kujutas too pilt. Kindlasti — kindlasti Joni ema! See veendumus mõjus nagu hoop. Mõtetekeerise survel seisatas Fleur. Muidugi! Joni isa oli nainud naise, keda Fleuri isa tahtis naida; oli selle ehk tema eest ära näpanud. Kartes, et ta oma käitumisega ilmutab saladuse jälile saamist, keeldus Fleur sellele veel rohkem mõtlemast, lehvitas siidtaskurätikut ja astus söögituppa.

«Valisin kõige pehmema, isa.»

«Hm,» ütles Soames. «Neid tarvitan ainult siis, kui mul nohu on. Aga ükskõik!»

Selle õhtu veetis Fleur tõsiasjade kokkusobitamisega; talle meenus isa näoilme tolles kohvikus, — näoilme, mis väljendas kummalist külma lähedustunnet: väga imelik ilme. Ta pidi seda naist tugevasti armastanud olema; muidu poleks ta nii kaua säilitanud tema pilti, kuigi ta naise enda oli kaotanud. Hoolimatult ja asjalikult suundusid Fleuri mõtted isa suhtumise juurde ta enda emasse. Kas isa t e d a iialgi oli tõsiselt armastanud? Fleur arvas, et mitte. Joni emaks oli naine, keda ta tõeliselt oli armastanud. Siis ei võinud ta oma tütrele ometi keelata Joni armastamast; ta pidi sellega ainult harjuma. Ja kergendusohe kadus öösärgi voltidesse, mida ta parajasti üle pea selga tõmbas.

3. peatükk

KOHTUMISED

Noored märkavad vananemiskäiku ainult hooti. Jon näiteks polnud enne Hispaaniast tagasitulekut oma isa vanust tõeliselt iial märganud. Neljanda Jolyoni ootamisest kurnatud nägu peaaegu vapustas teda, — nii kahvatu ja vana oli see. Jällenägemiserutuses oli isa oma näokatte langetanud, nii et poiss äkki mõistis, kui väga ta pidi kannatanud olema nende äraoleku ajal. Ta püüdis end lohutada mõttega: «Noh, mina ei tahtnud ju ära minna!» Vanade austamine oli noorte seas moest läinud. Kuid Jon polnud sugugi tüüpiliselt moodne. Ta isa oli alati «nii tore» olnud temaga, ja teadmine, et ta otsekohe uuesti kavatses alustada käitumist, mis oli sundinud ta isa kannatama kuuenädalast üksindust, — see teadmine polnud meeldiv.

Joni sisetunne oli väga masendatud, kui isa temalt küsis: «Noh, vanamees, kuidas mõjus sinusse suur Goya?» Suur Goya oli Jonile olemas vaid sellepärast, et ta oli loonud tütarlapse näo, mis sarnanes Fleuri näoga.

Kojujõudmise õhtul läks Jon magama piinava süütundega; kuid hommikul ärkas ta rõõmsa ootusega. Oli alles viies juuli, ja kohtumine Fleuriga oli määratud üheksandale. Jon pidi kolmeks päevaks koju jääma, enne kui ta talundisse tagasi läheb. Tuli kuidagi korraldada võimalus Fleuri näha!

Isegi kõige andunumad vanemad ei saa eitada paratamatut vajadust, mis igale mehele aeg-ajalt tarvilikuks teeb uute pükste muretsemise. Järgmisel päeval läks Jon seepärast linna ja olles oma sisetunnet rahustanud vajalikuks peetud esemete tellimisega, pööras ta sammud Piccadilly poole. Stratton Street, kus Fleuri klubi oli, ulatus Devonshire House'ini. Ainult juhus võis Fleuri sel päeval sinna viia. Ärevalt tuksuva südamega jalutas Jon mööda Bond Streeti alla, leides, et kõik teised noormehed ületasid teda ennast. Nad kandsid oma riideid sellise suursuguse ilmega; neil oli iseteadvust; nad olid v a n a d. Jonis tekkis äkki masendav veendumus, et Fleur pidi olema ta unustanud. Möödunud nädalate jooksul oli

ta nii põhjalikult süvenenud oma tundeisse, et tal seda võimalust meeldegi ei tulnud. Ta suunurgad vajusid alla, ta käed läksid higiseks. Fleur oma noorusliku naeratusega, — võrratu Fleur! See oli paha hetk. Ent Jonil oli suur põhimõte, et inimene peab kõigest jagu saama. Sellelt karmilt põhimõttelt tuge otsides jäi ta ühe antikvariaadi ette seisma. Selle kõrgveemärgi juurest, mis kunagi Londoni hooaega tähendas, polnud midagi erilist märgata peale paari torukübara ja päikese. Siis liikus ta edasi ja põrkas Piccadilly nurgal vastamisi Val Dartie'ga, kes kõndis «Iseeumi» klubi suunas, mille liikmeks ta alles hiljuti oli valitud.

«Halloo, noormees! Kuhu sina siis lähed?»

Jon punastas. «Käisin oma rätsepa juures.»

Val silmitses teda peast jalgadeni. «See on hea! Ma tellin siit sigarette; siis lähme koos einetama.»

Jon tänas. Võib-olla saab ta Valilt teateid t e m a kohta. Tubakakaupluses, kuhu nad nüüd astusid, võis hoopis eriliselt vaatekohalt näha Inglismaa olukorda, seda ajakirjanduse ja riigimeeste painajat.

«Jah, sir; täpselt sama sigaret, millega ma tavatsesin varustada teie isa. Heldeke! Mr. Montague Dartie oli minu kaubatarvitajaks, sestsaadik kui — oot-oot — sellest aastast peale, kui Melton Derby võiduajamistel võitjaks jäi. Ta oli minu parimaid kaubatarvitajaid.»

Nõrk naeratus valgustas tubakakaupmehe nägu. «Sageli andis ta mulle head nõu kihlvedude asjus. Usun, et ta võttis neid suitse iga nädal paarsada tükki; nii kestis see aastast aastasse, ja iialgi ei valinud ta mõnd teist sorti. Väga armastusväärne härra, tõi mulle hulga ärisõpru. Mul oli kahju, kui temaga see õnnetus juhtus. Meiesugune tunneb puudust temasarnase vana kaubatarvitaja järele.»

Val naeratas. Tema isa surm oli sulgenud arve, mis oli arvatavasti kauemini maksmata olnud kui ükski teine; tunnustatud sigareti suitsu õhku puhudes nägi ta suitsurõngas taas oma isa tumedat, meeldivat, vurrudega ehitud, natuke pondunud nägu kogu selle endises säras. Siin vähemalt oli tema isal kuulsust kui mehel, kes suitsetas kakssada sigaretti nädalas, andis häid näpunäiteid kihlvedude asjus ja jättis oma arved igavesti lahtiseks!

Oma tubakapoodniku silmis oli ta kangelane! Eks olnud seegi omamoodi suursugusus, mida maksis oma pojale pärandada!

«Maksan puhtas rahas,» ütles Val. «Kui palju tuleb?»

«Mr. Montague Dartie pojale, sir, ja puhtas rahas maksjale, — kümme ja pool šillingit. Mr. Montague Dartie't ei unusta ma iialgi. Mõnikord vestles ta siin minuga tervelt pool tundi. Temasarnaseid pole enam palju; jõud on kõigil nii suur rutt. Sõda mõjus kommetesse halvasti, sir, mõjus kommetesse halvasti. Tegite sõja kaasa, nagu ma näen.»

«Ei,» ütles Val oma põlvele koputades. «Mina sain selle eelmises sõjas. Arvatavasti päästis see mu elu. Kas vajad ka sigarette, Jon?»

Häbelikult sosistas Jon: «Ma ei suitseta, nagu sa tead,» ja nägi tubakakaupmehe huuli tuksatavat, nagu oleks ta öelda tahtnud: «Oh heldeke!» või aga: «Nüüd oleks just paras aeg alustamiseks, sir!»

«Nii on õige,» ütles Val. «Hoidu sellest, niikaua kui saad. Küllap hakkad suitsetama, kui sind mõni hoop tabab. See on siis ikka tõepoolest sama tubakas?»

«Täpselt seesama, sir; natuke kallim, see on kõik. Imeline vastupanujõud on Briti riigil, seda ütlen alati.»

«Saatke mulle iga nädal sada tükki selle aadressi järgi; maksan kuuviisi. Tule, Jon.»

Jon astus «Iseeumi» klubisse teatava uudishimuga. Ta polnud iial Londoni klubides käinud, kui mitte arvestada mõnd üksikut einetamist «Hotch-Potchis» oma isaga. Mugav ja lihtne «Iseeum» ei olnud muutunud ega võinudki muutuda seni, kuni selle juhatuses istus George Forsyte, kelle asjatundlikkus köögiküsimuste alal oli klubi vaos hoidvaks jõuks. Klubi keeldus uusrikkaid liikmeks võtmast; oli tarvis kogu George Forsyte'i mõjuvõimu, et sisse aidata Prosper Profondi, keda George kiitis eriti «heaks spordimeheks».

George ja Profond einetasid koos, kui Jon ja Val söögisaali astusid. George viipas neile käega ja nad istusid tema lauda, — Val oma lõbusa pilgu ja võluva naeratusega, Jon pühalikult suletud huultega ja meeldivalt arglika vaatega. Selle nurgalaua ümber hõljus mingit eesõigustatute õhkkonda, nagu oleksid seal einetanud vaid tõe-

lised oma ala tundjad. Joni lummutas tugevasti mõjuv õhkkond. Kitsanäoline ettekandja tegutses vabamüürlast meenutava aukartusega. Ta näis George Forsyte'i huulte küljes rippuvat, mingi poolehoiuga tema ahnet pilku jälgivat ning armastusega silmas pidavat klubi tähti kandvate raskete hõbelauanõude liigutamist. Tema ametikuues käsivars ja usaldav-sõbralik hääl hämmeldasid Joni, — nii salapäraselt ilmusid need üle tema õla.

Pärast seda kui George oli tähendanud: «Su vanaisa andis mulle kord hea näpunäite; sigarite alal oli ta pagana hea asjatundja!», ei pööranud tema ega teised vanameistrid Jonile enam mingit tähelepanu; Jon oli neile selle eest tänulik. Vestlus keerles aina hobusekasvatuse, võitude ja hobusehindade ümber ja Jon kuulas seda algul hajameelselt, imestades, et oli võimalik nii palju teadmisi meeles pidada. Ta ei suutnud oma silmi pöörata tõmmult vanameistrilt, — kõik, mis see mees ütles, oli nii üleolev ja julgust-riisuv, — ta rääkis üha raskepäraseid, imelikke, pilkavaid sõnu. Jon mõtles just liblikaile, kui kuulis teda ütlevat:

«Ma sooviksin, et mr. Soames Forsyte oleks hobustest huvitatud.»

«Vana Soames! See oskab ainult paberites tuhnida!»

Jon püüdis kõigest väest mitte punastada, kui tõmmu söömiskunstnik edasi rääkis:

«Tema tütar on meeldiv väike tüdruk. Mr. Soames Forsyte on natuke vanamoeline. Sooviksin näha, et ta ühel päeval oleks heas tujus.»

George Forsyte irvitas:

«Ärge muretsege; ta pole nii õnnetu, nagu ta näib. Ta ei näita iialgi oma rõõmu millegi üle; ta kardab, et see talt ehk ära võetakse. Vana Soames! Kes oma näpu on põletanud, see kardab tuld!»

«Noh, Jon,» ütles Val kähku. «Kui oled lõpetanud, siis läki kohvi jooma.»

«Kes need mõlemad olid?» küsis Jon trepil. «Ma ei saanud hästi . . .»

«Vana George Forsyte on sinu isa ja minu onu Soamesi onupoeg. Ta peaaegu elabki siin klubis. Teine mees — Profond — on veider vennike. Arvan, et ta tiirleb Soamesi naise ümber.»

Jon vaatas talle kohkunult näkku.

«See on ju kohutav,» ütles ta. «Ma mõtlen — Fleurile.»

«Ma ei usu, et Fleur sellest väga palju hoolib; ta on väga moodne.»

«Tema ema!»

«Oled alles väga roheline, Jon.»

Jon läks punaseks. «Emasid,» kogeles ta vihaselt, «on mitmesuguseid.»

«Sul on õigus,» ütles Val äkki. «Kuid nüüd on kõik teisiti, kui minu nooruses oli. Elatakse vaid tänasele. Sellele mõtleski vana George, kui ta rääkis onu Soamesist. T e m a ei mõtle mitte ainult tänasele päevale.»

Jon ütles ruttu: «Mis lugu see on tema ja minu isa vahel?»

«Tallisaladus, Jon, kuula mu nõu ja ära päri selle järele. Kasu poleks sul sellest midagi, kui sa teada saaksid. Kas tahad likööri?»

Jon raputas pead.

«Ma vihkan seda, kuidas inimese eest kõike salajas hoitakse,» ütles ta, «ja nende üle siis irvitatakse, et nad rohelised on.»

«Noh, sa võid Hollylt küsida: kui t e m a sulle ei räägi, siis sa vist ometi usud, et vaikitakse su enda kasu pärast.»

Jon tõusis püsti: «Ma pean nüüd minema; suurim tänu sine eest.»

Val naeratas poolkaastundlikult, kuid siiski lõbustatult. Poiss näis nii mures olevat.

«Hea küll! Tule siis reedel!»

«Ei tea,» ümises Jon.

Ta ei teadnud tõesti mitte. See üksmeelne vaikimine viis ta meeleheitele. Oli alandav, kui sind koheldi nagu last! Tusaselt läks ta Stratton Streeti poole tagasi. Nüüd tahtis ta Fleuri klubisse minna ja kõige halvemat teada saada! Tema küsimisele vastati, miss Forsyte ei olevat klubis. Võib-olla tulevat ta hiljem. Esmaspäeviti käivat ta sageli seal, kuid midagi kindlat nad ei teadvat. Jon ütles, et tuleb uuesti tagasi, läks Green Parki ja heitis puu alla pikali. Päike paistis heledasti ja kerge tuul sahistas noore pärnapuu lehti, mille all ta lamas; kuid Joni südda valutas. Säärane pimedus näis kogunevat tema

õnne ümber. Tänavakärast hoolimata kuulis ta, kuidas «Big Ben» lõi kolm. Kumisev kellahääl pani temas midagi liikuma; ta võttis paberitüki ja hakkas sellele pliiatsiga midagi kritseldama. Ta oli esimese salmi valmis saanud ja otsis sõnu teisele salmile, kui ta õlga puudutati mingi kõva asjaga, — see oli roheline päevavari. Ja tema ees seisis Fleur!

«Mulle öeldi, et sa olid klubis käinud ja lubanud tagasi tulla. Arvasin, et sa ehk siin väljas oled; ja sa oledki, — kui tore!»

«Oo, Fleur! Arvasin, et sa oled mind unustanud!»

«Ma ju ütlesin sulle, et ei unusta.»

Jon haaras tema käsivarrest kinni.

«See on liiga suur õnn! Lähme siit ära.» Ta peaaegu vedas Fleuri läbi liiga kaalutult korrapärase puiestiku, et leida mõnd peidupaika, kus nad võiksid istuda ja teineteise käest kinni hoida.

«Kas keegi pole meie vahele tulnud?» küsis Jon, vaadeldes Fleuri ripsmeid, mis olid põskedele langenud.

«On üks noor lollpea, kuid see ei tule arvesse.»

Jonil oli kahju tollest — noorest lollpeast.

«Mul oli päikesepiste; ma ei kirjutanud sulle sellest.»

«Tõesti? Kas oli huvitav?»

«Ei. Ema oli ingel. Kas s i n u g a on midagi juhtunud?»

«Mitte midagi. Ainult see, et ma vist sain jälile, miks meie perekond tülis on, Jon.»

Joni süda hakkas väga kiiresti tuksuma.

«Usun, et minu isa tahtis naituda sinu emaga ja sinu isa võttis ta ära.»

«Oo!»

«Leidsin juhuslikult tema pildi; see oli raamis minu pildi taga. Kui isa teda väga armastas, siis pidi see asi teda muidugi hirmsasti vihastama, eks ole?»

Jon jäi natukeseks ajaks mõttesse. «Siis mitte, kui ema minu isa rohkem armastas.»

«Aga kui oletada, et nad olid kihlatud.»

«Kui meie oleksime kihlatud ja sina leiaksid, et sa kedagi teist rohkem armastad, siis oleksin meeletu, kuid ma ei oleks sinu peale vihane.»

«Mina küll. Sa ei tohi seda minuga iialgi teha, Jon.»

«Oh jumal! Muidugi mitte!»

«Ma ei usu, et ta iial on minu emast palju hoolinud.»

Jon vaikis. Talle meenusid Vali sõnad ja mõlemad sõõjad klubis.

«Ma ei tea ju midagi,» jätkas Fleur. «Asi võis teda tugevasti vapustada. Võib-olla kohtles su ema teda halvasti. Seda juhtub ju.»

«Minu ema seda ei tee.»

Fleur kehitas õlgu.

«Arvan, et me oma isade ja emade kohta kuigi palju ei tea. Me otsustame nende üle selle järgi, kuidas nad m e i d kohtlevad; kuid neil on arvatavasti paljude teiste inimestega tegemist olnud, enne kui meie sündisime. Nad on mõlemad vanad, näed sa. Mõtle oma isale, tal on kolm eri perekonda!»

«Kas kogu selles hirmsas Londonis pole ühtki kohta, kus me võiksime kahekesi olla!» hüüdis Jon.

«Ainult autos.»

«Siis võtame auto.»

Kui nad olid autosse istunud, küsis Fleur äkki:

«Kas sõidad Robin Hilli tagasi? Tahaksin näha, kus sa elad, Jon. Ma jään ööseks tädi juurde; jõuaksin küll sõõglajaks sinna tagasi. Maja ligi ma muidugi ei tule.»

Jon silmitses teda pöörase vaimustusega.

«Suurepärane! Ma näitan sulle maja metsatukast: seal ei näe meid keegi. Kell neli läheb rong.»

Omandusjumalus ja tema suured ja väikesed Forsyte'id — vabakutselised, ametnikud, ärimehed, eriteadlased —, aga ka töölised jätkasid alles oma seitsmetunnilist tööpäeva, nii et need kaks neljandasse põlvkonda kuuluvat noort olendit võisid Robin Hilli sõita varajase rongi täiesti tühjas, tolmuses ja päikesepaistest soojas esimese klassi vagunis. Nad sõitsid õndsas vaikimises ja hoidsid teineteise käest kinni.

Jaamas ei näinud nad kedagi peale pakikandjate ja peari Jonile tundmatu külaelaniku; tolmust ja kitseenelaast lõhnavat teed mööda hakkasid nad edasi minema.

Jonile, kes tundis, et Fleur oli nüüd tema päralt ja et tal mingit lahkumist karta ei tarvitsenud, oli see jalutuskäik imetaoline — palju kaunim kui jalutuskäigud küngastele või teekond piki Thamesi kallast. See oli seli-

tatud armastus, — üks noid säravaid Elu lehekülgi, kus iga sõna ja naeratus ja iga kerge puudutus sarnaneb sõnade vahele joonistatud väikeste kuldsete, punaste ja siniste liblikatega ja lilledega ja lindudega, — õnnelik koosviibimine ühegi kõrvalmõtteta, mis kestis kolmkümmend seitse minutit. Metsatukka jõudsid nad lüpsmise ajal. Jon ei tahtnud Fleuri viia tallidevahelise õueni, vaid ainult nii kaugele, et ta näeks aedadeni ulatuvat nurme ja selle taga olevat maja. Nad pöördusid puude vahele; teekäänaku taha jõudes nägid nad endi ees äkki Irenet, kes istus vanal puutüvel.

On mitut laadi vapustusi: selgroo, närvide, kõlblustunde ja — mis kõige võimsam ning kestvam — isikliku väärikuse vapustus. Selline vapustus tabas Joni, kui ta nii ootamatult sattus oma ema ette. Äkki oli ta teadlik, et ta oli teinud midagi ebasündsat. Oleks ta Fleuri avalikult siia toonud, — jah; kuid temaga sel viisil siin hiilida! Ehkki täis sügavat häbi, tegi ta nii rahuliku näo, kui ta vähegi suutis.

Fleur naeratas natuke väljakutsuvalt; Irene hämmastust väljendav nägu muutus kohe jahedalt viisakaks. Tema lausus esimesed sõnad.

«Olen rõõmus, et näen teid. Oli kena Jonist, et ta tuli mõttele teid meile tuua.»

«Me ei pidanudki majja tulema,» ütles Jon mõtlematult. «Tahtsin ainult Fleurile näidata, kus ma elan.»

Ta ema ütles rahulikult:

«Kas tuleksite ja jooksite meiega teed?»

Tundes, et ta oma kasvatamatut tegu oli veelgi süvendanud, kuulis Jon Fleuri vastavat:

«Tänan väga; pean söögiajaks kodus olema. Ma kohtasin Joni juhuslikult ja me arvasime, et oleks kena vaadata tema kodu.»

Kui suur enesevalitsus tal oli!

«Muidugi; aga te p e a t e teed jooma. Hiljem saadame teid sõidukiga jaama. Mu mees oleks rõõmus, kui näeks teid.»

Ema hetkeks Jonil peatuvate silmade ilme oli säärane, et Jon tundis end põrmu paisatuna, — tundis end tõelise ussikesena. Siis hakkas ema ees minema ja Fleur järgnes temale. Jon tundis ennast lapsena, sammudes nende

kahe kannul, kes nii rahulikult vestlesid Hispaaniast ja Wansdonist, majast seal puude taga ja rohtukasvanud nõlvakust. Ta jälgis nende pilkude ristumist, nähes, kuidas teineteist uurisid need kaks olendit, keda ta maailmas üle kõige armastas.

Ta nägi oma isa tammepuu all istuvat ja kannatas juba ette mõtte juures, kui palju ta langeb selle mehe lugupidamises, kes seal istus nii rahulikult, jalg põlvel, kõhn, vana ja suursugune; juba kuulis ta nõrka pilget, mis pidi väljenduma isa hääles ja naeratuses.

«See on Fleur Forsyte, Jolyon; Jon tõi ta siia meie maja vaatama. Me joome kohe teed, — ta peab rongile jõudma. Jon, ütle seda teenijaile, kallis, ja helista võõrastemajja, et nad auto saadaksid.»

Oli kummaline Fleuri nendega üksi jätta, ja ometi oli see praegusel hetkel olemas olevast kõige parem; kahtlemata oli ta ema seda ette näinud. Jon jooksis majja. Nüüd ei saaks ta Fleuriga enam kahekesi jääda, — mitte minutikski, ja nad polnud veel uut kohtumist määranud! Kui ta teenijate ja teetasside kaitse all tagasi jõudis, polnud puu all jälgegi piinlikkusest; piinlik oli ainult temal, — osalt just sellepärast, et teistel piinlik ei olnud. Vesteldi Cork Streeti näitusest.

«Meie, ajast mahajäänud,» kuulis ta oma isa ütlevat, «tahaksime kangesti teada, miks me seda laadi uut ei suuda hinnata; teie ja Jon peaksite meile seda ütlema.»

«See tahab vist satiiriline olla, eks?» ütles Fleur.

Jon nägi oma isa naeratavat.

«Satiiriline? Oo! Arvan, et see on rohkem kui satiiriline. Mis sina selle kohta ütled, Jon?»

«Ma tõesti ei tea,» kogeles Jon. Ta isa nägu muutus äkki süngeks.

«Noored on tüdinud meist, meie jumalaist ja meie paleustest. Maha see kõik — ütlevad nad —, purustagem nende puuslikud! Ja mingem tagasi — eimillegi juurde! Ja seda nad ongi teinud! Jon on luuletaja. Ka tema läheb ja purustab, mis meist veel järele on jäänud. Omand, ilu, tunded, — kõik on suits. Nüüdsel ajal ei tohi me midagi omada, isegi mitte oma tundeid. Need on teel ees — eimillelegi.»

Jon kuulas jahmunult, peaaegu kohkunult isa sõnu;

nende taga aimas ta tähendust, mida tema ei mõistnud. Temal polnud tahtmist ühtki asja purustada!

«Eimiski on tänapäeva jumalus,» jätkas Jolyon. «Oleme tagasi jõudnud sinnamaale, kus venelased olid kuuekümne aasta eest, kui nad leiutasid nihilismi.»

«Ei, isa,» hüüdis Jon äkki. «Me tahame ainult e l a d a, ja mineviku tõttu ei tea me, kuidas seda teha, — see on kõik!»

«Tohoo!» ütles Jolyon. «See on sügavamõtteline, Jon. On see sinu enda mõte? Minevik! Vanad omandused, vanad kired ja nende tagajärjed. Parem suitsetagem.»

Jon oli näinud, kuidas ta ema kiiresti käe huultele tõstis, otsekui vaikimisele manitsedes, ja sigarette pakkus. Ta süütas isa ja Fleuri sigareti ja võttis siis ka endale ühe. Kas ta juba oligi saanud hoobi, millest Val rääkis? Suits oli sinine, kui ta seda alla ei tõmmanud, hall, kui tõmbas; talle meeldis kõditus ninas ja üheväärsustunne, mille sigaret talle andis. Ta oli rõõmus, et keegi ei öelnud: «Sa oled siis suitsetama hakanud!» Ta tundis ennast vähem noorena.

Fleur vaatas oma kella ja tõusis. Joni ema läks ühes temaga majja. Jon jäi sigaretti popsutades isa juurde.

«Aita ta autosse, vanamees,» ütles Jolyon. «Ja kui ta on ära sõitnud, siis palu, et su ema tuleks minu juurde tagasi.»

Jon läks. Ta ootas eesruumis. Ta aitas Fleuri autosse. Polnud võimalust ühtki sõna vahetada; vaevalt said nad teineteise kätt pigistada. Kogu õhtu ootas ta, et telsed talle midagi ütleksid. Ei öeldud midagi. Näis, nagu poleks midagi juhtunud. Ta läks üles, et magama heita, ja nägi end tualettlaua peeglist. Ta ei rääkinud, ka tema peegelpilt ei rääkinud; kuid mõlemal oli ilme, nagu mõtleksid nad seda rohkem.

4. peatükk

GREEN STREETIL

Võimatu on öelda, kas muljet, et Prosper Profond oli hädaohtlik, põhjustas tema katse Valile meiflai mära kinkida, Fleuri märkus: «Ta on nagu Miidia väesal-

gad, — alatasa on ta rändamas», ta enda mõttetu küsimine Jack Cardiganilt: «Kuid mis kasu on olla hästi vormis?» või lihtsalt see tõik, et ta oli välismaalane. Kindel oli igatahes see, et Annette oli viimasel ajal eriti ilus ja et Soames müüs Profondile oma Gauguini ja hiljem tšeki puruks käristas, nii et *monsieur* Profond ise oli öelnud: «Ma ei saanud seda väikest pilti, mille ma ostsin mr. Forsyte'ilt.»

Nii kahtlustavalt kui teda vaadeldigi, külastas ta Winifredi igihaljast majakest Green Streetil heasüdamliku tulmusega, mida keegi ei saanud pidada naiivsuseks, — seda sõna oli vaevalt võimalik tarvitada *monsieur* Prosper Profondi kohta. Winifred leidis ta ikka veel amüsantse olevat ja saatis talle vahel kirjakesi, paludes teda enda poole tulla lõbusat õhtut veetma.

Saaduslikkus, mis teda kõigi silmis ümbritses, peitus selles, et ta oli kõike teinud, näinud, kuulnud ja tundis kõike, kuid polnud millestki huvitatud, — see oli ebaloomulik. Inglispärane pettunutüüp oli küllaltki tuttav Winifredile, kes alati oli liikunud moodsais ringkondades. See andis inimestele teatava õilsuse hõngu või eriline peenuse, mis kedagi ei hämmastanud. Kuid mitte teeselda ükskõiksust kõige vastu, vaid tõesti kõige vastu ükskõikne o l l a, — see polnud inglispärane; ja mis polnud inglispärane, seda pidi salaja paratamatult pidama hädaohtlikuks, kui mitte lausa kombevastaseks. Oli tunne, nagu istuks sinu ampiirtoolil sõjajärgne meeleolu ise, — sünge, raske, naeratav, ükskõikne; oli tunne, nagu kõneleks see meeleolu väikese kuratliku habeme kohal asetsevate paksude punaste huulte vahelt. Asi oli — nagu Jack Cardigan väljendas — inglase loomuse jaoks «nàtuke liiga paks», — sest kui tõesti ükski asi polnud väärt, et selle puhul erutuda, siis olid ju ometi olemas mängud, mis pakkusid erutust! Isegi Winifred, kes südames alati oli Forsyte'iks jäänud, tundis, et sellisest pettumusmeeleolust mingit kasu polnud ja et seda seepärast polnud üldse vaja. *Monsieur* Profond väljendas tõepoolest oma meeleolu liiga selgesti maal, mis sääraseid tõdesid tavatseb viisipäraselt varjata.

Kui Fleur pärast kiirustavat Robin Hillist tagasitulekut sel õhtul alla sööma tuli, seisis «pettunu» Winifredi

väikese salongi akna juures ja vaatas välja tänavale ilmega, nagu ei näeks ta seal mitte midagi. Fleur hakkas kohe kaminasse vaatama ilmega, nagu näeks ta seal tuld, mida seal polnud.

Monsieur Profond tuli akna juurest ära. Ta oli täies sõjaehtes — valge vestiga, valge lill nööpaugus.

«Noh, miss Forsyte,» ütles ta, «ma olen kangesti rõõmus, et näen teid. Kas mr. Forsyte'i käsi käib hästi? Ma täna ütlesin, et tahaksin näha, kui ta oleks heas tujus. Ta muretseb.»

«Kas arvate?» ütles Fleur lühidalt.

«Muretseb,» kordas *monsieur* Profond r-i võristades.

Fleur pöördus kähku ringi. «Kas pean teile ütlema,» sõnas ta, «mis temale rõõmu teeks?» Kuid sõnad: «Teadmine, et teie siit ära auraksite» jäid ütlemata, kui ta nägi Profondi näoilmet. Kõik belglase ilusad valged hambad olid nähtaval.

«Ma kuulsin täna klubis tema vanast õnnetusest.»

Fleur kiskus silmad pärani: «Mis te öelda tahate?»

Monsieur Profond liigutas oma libedat pead, nagu soovides piirata äsja lausutud sõnu.

«See väike lugu, kui teie veel sündinud ei olnud,» ütles ta.

Fleur ei suutnud närvilisele uudishimule vastu panna, kuigi ta teadlik oli, et belglane teda osavasti kõrvale juhtis sellest, millega ta ise suurendas Fleuri isa tuska.

«Öelge mulle, mis te kuulsite.»

«Noh,» pomises *monsieur* Profond, «te teate ju seda ise.»

«Seda ma arvan. Kuid ma tahaksin teada, kas te tõtt kuulsite.»

«Tema esimene naine,» pomises *monsieur* Profond.

«Ta pole ju enne abielus olnud,» pidi Fleur ütlema, küsis aga selle asemel: «Mis te tema kohta kuulsite?»

«Mr. George Forsyte jutustas mulle, et teie isa esimene naine pärast abiellus tema onupoja Jolyoniga. See oli natuke ebameeldiv, arvan mina. Ma nägin nende poega. Kena poiss.»

Fleur vaatas üles. *Monsieur* Profondi kuratlik nägu valgus ta silmade ees laiali. Siis see oli põhjus! Kõige kangelaslikuma jõupingutusega oma elus püüdis ta sil-

mas pidada seda laialivalguvat nägu. Ta ei teadnud, kas belglane tema vapustust oli märganud. Ning just siis tuli Winifred sisse.

«Oo! Seal te mõlemad oletegi! Imogenil ja minul oli väga lõbus pärastlõuna imikute näitemüügil.»

«Missuguste imikute?» küsis Fleur masinlikult.

«Imikute eest hoolitseva ühingu näitemüük. Tegin haruldaselt hea ostu, kallis. Veeuputuse-eelne vana armeenia käsitöö. Tahaksin teie arvamust kuulda, Prosper.»

«Tädike,» sosistas Fleur äkki.

Fleuri häälekõla kuuldes astus Winifred üsna tema lähedale.

«Mis on? Kas oled haige?»

Monsieur Profond eemaldus akna juurde, kust ta neid kuulda ei võinud.

«Tädike, tema — ta jutustas mulle, et isa oli juba enne abielus. Kas on tõsi, et ta laskis ennast lahutada ja et see naine on abielus Jon Forsyte'i isaga?»

Nelja väikese Dartie emana ei olnud Winifred elu-ilmaski nii raskesse olukorda sattunud. Ta vennatütre nägu oli nii kahvatu, silmad nii tumedad, ta hääl sosistas nii suure pinevusega.

«Su isa ei tahtnud, et sa sellest teaksid,» ütles Winifred nii suure meelekindlusega, kui ta sai. «Selliseid asju juhtub. Olen talle sageli nõu andnud, et ta sellest sinule räägiks.»

«Oo!» ütles Fleur, ja see oli kõik, kuid see sundis Winifredi tema õlga patsutama, — ilus ja valge, tugev, väike õlg! Winifred oli alati valmis igas asjas kiitma oma vennatütart, keda muidugi tuli mehele panna, — kuigi mitte sellele Jonist poisikesele.

«See kõik oli nii ammu,» ütles ta lohutades. «Oleme selle juba unustanud. Tule nüüd sööma.»

«Ei, tädike. Ma pole päris terve. Kas võin oma tuppa minna?»

«Kullake!» pomises Winifred kaastundlikult. «Ega sa seda ometi südamesse võta? Sa pole ju veel õieti seltskonda astunudki! See poiss on alles laps!»

«Missugune poiss? Mul on vaid peavalu. Ja ma ei talu täna õhtul seda belglast.»

«Hea küll,» ütles Winifred. «Mine üles ja heida vo
disse. Saadan sulle broomi ja räägin Prosper Profondiga.
Milleks oli tal tarvis lobiseda? Kuigi ma pean ütlema,
et minu arvates on palju parem, kui sa asjast tead.»

Fleur naeratas. «Jah,» ütles ta ja lipsas toast välja.

Trepist üles minnes käis tal pea ringi, kurk oli kuiv,
süda hüples rahutult. Kogu oma senises elus ei olnud
tal silmapilkugi karta tarvitsenud, et ta ei saa seda,
mida ta kõigest väest tahab. Pärastlõunased elamused
olid küllalt tugevad ja haaravad olnud; neile järgnenud
julm avastus pani ta pea tõesti valutama. Polnud ime,
et ta isa tolle päevapildi oli nii salaja peitnud tema end
pildi taha, — ta häbenes, et oli selle säilitanud! Ent kas
võis ta vihata Joni ema ja siiski säilitada tema pilti?
Fleur surus käed vastu laupa, püüdes asja kohta selgu-
sele jõuda. Kas Jonile oli räägitud, — kas tema külas-
käik Robin Hilli oli neid sundinud seda Jonile rääkima?
Sellest olenes nüüd kõik! Tema teadis — kõik teised
teadsid — ainult Jon — võib-olla — ei teadnud!

Ta kõndis edasi-tagasi, näris huult ja mõtles meele-
heitlikult järele. Jon armastas oma ema. Mis ta teeb, kui
nad talle olid öelnud? Fleur ei teadnud seda. Kui nad
talle aga ei öelnud — kas ei võiks siis — kas ei võiks
siis Joni endale saada — ennast temaga laulatada lasta,
enne kui ta teada saaks? Fleur meenutas Robin Hillis
saadud muljeid. Segaseks tegi teda Joni ema nägu —
nii passiivne — oma tumedate silmadega ja otsekui puu-
derdatud juustega, oma tagasihoidlikkusega ja naeratu-
sega; segaseks tegi teda ka Joni isa näoilme, — lahke,
pilkav nägu lohkuvajunud põskedega.

Vaistlikult tundis ta, et nad hoiduksid Jonile ütlemast
isegi nüüd; hoiduksid temale haiget tegemast, — Jonile
teeks muidugi hirmsasti haiget, kui ta teada saaks!

Ta pidi oma tädi mõjutama, et ta isale ei räägiks, et
Fleur saladust nüüd teadis. Kuni ei teatud, et tema või
Jon saladuse oli avastanud, oli tal veel väljavaateid, —
ta võis vabalt oma teed käia ja kätte saada, mida ta kõi-
gest südamest ihkas. Kuid eraldatusetunne oli peaaegu
masendav. Kõik olid tema vastu, — kõik! Oli nii, nagu
Jon ennest ütles, — tema ja Jon tahtsid elada, ja mine-
vik oli neil teel ees. Minevik, millest nemad polnud osa

võtnud, mida nemad ei mõistnud! Oo, mäherdune häbi!
Ja äkki mõtles ta June'ile. Kas tema neid aitaks? June
oli kuidagi mulje jätnud, et ta kaasa tundis nende ar-
mastusele ja hukka mõistis takistusi. Ent siis mõtles
Fleur vaistlikult: «Ma ei tahaks siiski kellelegi sellest
rääkida, isegi temale mitte. Ma ei julgeks! Tahan Joni
omandada nende kõikide kiuste.»

Talle toodi suppi ja Winifredi lemmikpulbreid peavalu
vastu. Ta neelas alla mõlemad. Siis ilmus Winifred ise.
Fleur alustas oma sõjakäiku järgmiste sõnadega:

«Tead, tädike, ma ei taha, et inimesed arvaksid, nagu
oleksin armunud sellesse poisisse. Ma olen teda ju vae-
valt nälnud!»

Winifred oli küll kogenud, kuid mitte *fine*. Ta kuulas
Fleuri sõnu suure kergendusega. Muidugi polnud tüdru-
sule meeldiv perekonnaskandaalist kuulda; ja Winifred
hakkas asja tähtsust vähendada, — ülesanne, milleks ta
ülihästi sobis, olles «moodsalt kasvatatud» mugavust
armastava ema ja igasuguste närvivapustuste eest hoi-
tava isa vahel; kõigele lisaks oli ta hulk aastaid Montague
Dartie naine olnud. Ta andis asja kohta kirjelduse, mis
oli alahindamise meistriteos. Fleuri isa esimene naine
olnud väga kergemeelne. Olevat olnud mingi noormees,
kes bussi alla olevat jäänud, ja naine olevat Fleuri isa
juurest ära läinud. Hulk aastaid hiljem, kui võimalik
oleks olnud kõike jälle joonde ajada, olevat ta tutvunud
nende onupoja Jolyoniga, muidugi olevat Fleuri isa sun-
nitud olnud ennast lahutada laskma. Keegi ei mäletavat
seda lugu nüüd enam peale kitsama perekonnaringi. Ja
võib-olla olevat see asi neile kõigile õnneks olnud; Fleuri
isal olevat nüüd Fleur; ja Jolyon ja Irene olevat kuulda-
vasti väga õnnelikud; ja nende poeg olevat kena poiss.
«Hea on seegi, et Valil on Holly, eks ole?» Nende lohu-
tavate sõnadega silitas Winifred oma vennatütre õlga,
seejuures mõeldes: «Ta on ilus täidlane väike olend!»
Siis läks ta tagasi Prosper Profondi juurde, kes oma
ebadiskreetsusest hoolimata oli sel õhtul väga «amü-
santne».

Pärast tädi äraminekut jäi Fleur mõneks minutiks
kahalise ja vaimse broomi mõju alla. Siis tuli ta tõeli-
susse tagasi. Tädi oli ära jätnud kõik tähtsama, — kõik

tunded: vihkamise, armastuse, kirglikkude südamete lepimatuse. Fleur, kes elust nii vähe teadis ja keda armastus vaid oma kuuepalistusega oli riivanud, aimas siiski vaistlikult, et sõnadel on sama vähe ühist tõikade ja tunnetega kui müntidel raha eest ostetava leivaga. «Vaene isa,» mõtles ta. «Vaene mina! Vaene Jon! Aga ükskõik, ma pean ta saama!» Oma pimeda toa aknast nägi ta, kuidas «too mees» majast väljus ja eemaldus. Kui see belglane ja Fleuri ema, — kuidas mõjuks see Fleuri väljavaateisse? Kindlasti kiinduks isa temasse siis veel tugevamini ja nõustuks viimaks kõigega, mida ta tahtis, või lepiks seda hõlpsamini kõigega, mida ta teeks ilma isa teadmata.

Ta võttis mulda akna taga rippuvast lillekastist ja viskas kõigest jõust tollele eemalduvale kogule järele. See ei tabanud, kuid viskamine ise mõjus Fleurisse hästi.

Väljast tänavalt tuli kerge tuulepuhang, mis ei lõhnanud sugugi magusasti, — selles oli bensiinihaisu.

5. peatükk

PUHT-FORSAITLIKKE ASJU

Mõtiskledes läks Soames Citysse, kust ta pärast töö lõppu kavatses Green Streetile minna ja Fleuri koju kaasa võtta. Vaikiva osanikuna käis ta nüüd harva Citys, tal oli aga siiski omaette tuba «Cuthcott, Kingson ja Forsyte'i» ettevõttes, oli omaette ametnik ja kirjutaja puht-forsaitlikkude asjade ajamiseks. Need asjad olid just nüüd eriti hoogu võtmas: oli soodus hetk majade müümiseks. Ja Soames korraldas oma isa ja onu Rogeri, teataval määral ka onu Nicholase varandusi. Tema tark ja enesestmõistetav ausus kõigis rahaasjus oli ta täielikuks isevalitsejaks teinud kõiges, mis puutus tema hoole alla usaldatud varadesse. Kui Soamesil oli oma arvamus neis asjus, siis ei tarvitsenud teistel endid vaevata asja üle mõtlemisega. Ta kindlustas vastutamatuse arvukalle kolmandasse ja neljandasse põlvkonda kuuluvaile Forsyte'idele. Kaashooldajad — nagu ta onupojad Roger ja Nicholas, onutütarde mehed Tweetyman ja Spender

või ta õe Cicely mees — usaldasid teda kõik; tema kirjutas esimesena alla, ja kuhu tema oli alla kirjutanud, sinna andsid ka nemad oma allkirjad; keegi ei saanud sellest juures pennigi kahju; otse vastupidi: just nüüd olid kõik kasu saanud, ja Soames võis hakata mõtlema mõnede asjade lõpetamisele; jäi vaid hüpoteekide (need olid kindlustatud nii tugevasti, nagu see olukorda arvestades üldse võimalik oli) pealt saadavate tulude jagamine.

City ärevamast õhkkonnast Londoni vaiksemaisse vetesse jõudes vajus Soames veel sügavamasse mõttesse. Rahast oli haruldane puudus ja kõlblus oli haruldaselt ladev. See oli sõja tagajärg. Pangad ei andnud laene; inimesed murdsid alatasa oma lepinguid. Õhus tunduv peeleolu ja nägudes väljenduv ilme ei meeldinud talle. Kodumaa näis õnnemängu ja laostumise ajajärku sattunud olevat. Rahustav oli mõelda, et tema enda ega tema hoole alla usaldatud varandusel ei lasunud kohustusi, mida võis ähvardada ükski vähem idiootlik korraldus kui riiklik võõrandamine või kapitalimaks. Kui Soames üldse millessegi uskus, siis uskus ta «inglaste täiesse arusse», nagu ta seda nimetas — ehk võimesse oma tahtmist saada kui mitte nii, siis teisiti. Nagu ta isa James enne teda, nii oleks ka tema öelda võinud, et ta ei tea, kuidas kõik kujuneb, kuid südames ei uskunud ta iialgi, et midagi tõsisemat juhtub. Kui see tema teha oleks, siis ei juhtuks midagi, — ja lõpuks oli ta ju ainult inglane nagu iga teinegi: hoidis nii vaikse visadusega sellest kinni, mis tal oli, et ta teadis — ta ei lahkuks sellest ialgi, kui ta ei saaks midagi enam või vähem samaväärset asemele. Ta vaim oli aineliste asjade suhtes äärmiselt tasakaalukas; raske oli vaielda selle viisi vastu, millega ta vaatles rahvuslikku olukorda inimlikest olendeist koosnevas maailmas. Võetagu näiteks või tema enda asi! Ta oli rikas. Tegi see kellelegi kahju? Ta ei söönud kümmet korda päevas; ta ei söönud rohkem — ei söönud võib-olla niigi palju — kui vaene mees. Ta ei raisanud raha pahede peale; ta ei hinganud rohkem õhku, ei tarvitanud rohkem vett kui mehaanik või uksehoidja. Ta ümbritses ennast küll ilusate asjadega, kuid nende valmistamine andis inimestele tööd, ja keegi pidi neid ju tarvitama. Ta ostis pilte, kuid kunsti tuli ju toetada. Ta

oli õieti vaid juhuslik kanal, millest raha läbi voolas, inimestele tööd andes. Mis oli selles hukkamõistetavat? Tema käsul voolas raha kiiremini ja kasulikumalt, kui see oleks voolanud riigi ja pikaldaselt liikuvate rahaahnete ametnikkude karja käsul. Ja mis puutus tema iga-aastastesse ülejääkidesse, siis olid need niisama palju liikvel kui muu osa ta varandusest, sest ta mahutas oma ülejäägid tulutoovate ja kasulikkude ettevõtete aktsiaisse. Riik ei maksnud talle palka ta enda või teiste inimeste raha hooldamise eest, — t e m a t e g i s e d a k õ i k e t a s u t a. See kõik rääkis riigistamise vastu; eraomandi omanikud ei saanud palka, ja tegid ometi kõik, et raharingvoolu kiirendada. Riigistamise puhul oleks tekkinud just vastupidine olukord! Ametnikkude ülikülluse all kannataval maal tundis ta endal täieliku õiguse olevat.

Londoni vaiksemate vete täielikku rahusse jõudes pahandas teda eriti mõte, et hulk hoolimatuid truste ja ühinguid koormas turgu igasuguste kaupadega ja hoidis hindu kunstlikult kõrgel. Sellised individualistliku süsteemi kuritarvitajad olid nendeks lurjusteks, kes põhjustasid kogu segadust; rahustav oli mõelda, et nad pidid viimaks ometi hätta jääma ja et kogu nende asjaajamine pidi kokku varisema ja nad enda alla matma.

«Cuthcott, Kingson ja Forsyte'i» bürooruumid olid tänava paremal pool paikneva maja esimesel ja teisel korral; oma tuppa üles minnes mõtles Soames: «Oleks aeg seinu uuesti värvida.»

Tema vana ametnik Gradman istus oma tavalisel kohal tohutu suure, arvutute laegastega puldi ees. Kirjutaja seisis tema taga ja ulatas talle kaubavahendaja arve, mis käis ühe Roger Forsyte'i pärandustompu kuulunud maja müügi kohta. Soames võttis arve ja ütles:

«Vancouver City aktsiad. Hm! Need langesid täna.»

Omapärase kärisevalt meelitava häälega vastas vana Gradman:

«Ja-jah; kuid kõik langeb, mr. Soames.» Kirjutaja väljus.

Soames asetas dokumendi teiste paberite peale ja riputas oma kübara varna.

«Ma tahaksin oma testamenti ja abielulepingut näha, Gradman.»

Vana Gradman nihkus oma pööratava tooli äärmisele servale ja tõmbas vasemapoolse alumise laeka kaks laadikut välja. Siis ajas ta enda jälle sirgu ja tõstis kummardumisest väga punase hallijuukselise pea.

«Arakirjad, sir.»

Soames võttis need. Tal käis mõte läbi pea, et Gradman väga sarnanes tüseda lapilise õuekoeraga, keda nad «Pelgupaigas» olid ketis hoidnud, kuni Fleur kord nõudis, et ta vabastataks, mille järel koer kohe kokka hammustas ja tuli surmata. Kui lasta Gradman keti otsast lahti, — kas ka tema hammustaks kokka?

Kergemeelset mõtet eemale peletades avas Soames oma abielulepingu. Ta polnud seda enam kui kaheksateistkümnel aastal vaadanud, — sestsaadik mitte, kui ta pärast isa surma ja Fleuri sündi oma testamenti muutis. Ta tahtis teada, kas sõnad «kuni abielu kestmiseni» on sees. Jah, seal see oli: protsendid viieteistkümne tuhande naela pealt, kuni Annette on tema naine (ta maksis neid, ilma tulumaksu maha arvamata), ja lesepõlves *dum casta** — vanamoelised ja teravad sõnad, mis olid alase võetud, et tagada Fleuri ema korralik käitumine. Testament määras talle tuhat naela aastas samadel tingimustel. Kõik oli korras! Soames andis ärakirjad jälle Gradmani kätte, kes neile pilku heitmata oma tooli pööras, paberid laekasse tagasi pani ja arvutamist jätkas.

«Gradman! Mulle ei meeldi meie maa olukord; siin mässab hulk inimesi ilma igasuguse aruka eesmärgita. Tahaksin leida mingi võimaluse, mis aitaks mul kindlustada tütart kõige vastu, mis võiks juhtuda.»

Gradman kirjutas oma kuivatuspaberile numbri «2».

«Ja-jah,» ütles ta. «Valitseb vastik meeleolu.»

«Tavalisist vahendeist ettenähtamatute juhtumite vastu ei jätku.»

«E-ei,» ütles Gradman.

«Kujutlege, et tööerakonna mehed pääsevad võimule või et juhtub midagi veel halvemat! Hädaohtlikud on just need inimesed mõne kinnismõttega. Vaadake Iirimaad!»

«Ah!» ütles Gradman.

«Kui ma määraksin talle teatava summa, iseendale aga selle eluaegse kasutamisõiguse, siis ei saaks nad

võtta midagi peale protsentide, — muidugi siis, kui nad seadusi ei muuda.»

Gradman liigutas pead ja naeratas.

«Aah!» ütles ta. «Se-da nad ei tee!»

«Ma ei tea,» ümises Soames. «Ma ei usalda neid».

«Kui te kahe aasta jooksul sureksite, siis tuleks aga ikkagi pärandusmaksu maksta.»

Soames turtsatas. Kaks aastat! Ta oli alles kuuekümne viie aastane!

«Mitte see pole tähtis. Koostage kavand, millega ma kogu oma varanduse üle annan miss Fleuri lastele ühesuurustes osades, kindla iga-aastase eluaegse sissetulekuga esiteks mulle, siis temale; ja lisage piirav tingimus, et juhul, kui midagi peaks tehtama temalt protsentide äravõtmiseks, need protsendid läheksid hooldajate käsutusse, kes oleksid kohustatud neid kasutama tema huvides oma heaksarvamise järgi.»

«Lähete natuke kaugele,» ütles Gradman oma käriseva häälega, «kui arvestada teie vanust, sir; kaotate kontrollimisvõimaluse.»

«See on minu asi,» ütles Soames teravalt.

Gradman kirjutas paberitükile: «Eluaegsed protsendid — piirav tingimus — oma heaksarvamise järgi», «absoluutne diskreetsus», ja ütles:

«Kes oleksid hooldajad? On ju noor mr. Kingson; kena arukas noormees.»

«Jah, tema võiks olla üheks. Kokku peab neid kolm olema. Pole enam ühtki Forsyte'i, kelle poole ma võiksin pöörduda.»

«Võib-olla noor mr. Nicholas? Ta on õigusteadlane. Oleme usaldanud temale protsesse.»

«Suurt asja temast vist ei ole,» ütles Soames.

Naeratus kerkis Gradmani näkku, mis oli rasvane loendamatute lambakotlettide söömisest. See oli inimese naeratus, kes päev otsa istub.

«Seda ei või talt tema vanuses nõudagi, mr. Soames.»

«Kuidas? Kui vana ta on? Nelikümmend?»

«Ja-ah; alles päris noor mees.»

«Noh, pange ta kirja; kuid ma tahaksin kedagi, kes asjast isiklikult huvitatud oleks. Ma ei tea mitte kedagi.»

«Kuidas oleks mr. Valeriusega, kes ju nüüd koju tuli?»

«Val Dartie? Säärase isa poeg?»

«No-oh,» pomises Gradman. «Isa on seitse aastat surnud — statuut käis tema vastu.»

«Ei,» ütles Soames. «Ma ei taha sääraseid sidemeid.» Ta tõusis püsti. Äkki ütles Gradman:

«Kui hakatakse kapitalimaksu võtma, siis võivad nad hooldajate kaela peale minna, sir. Siis oleks ikkagi sama lugu. Mina teie asemel mõtleksin veel järele.»

«See on tõsi,» ütles Soames. «Ma mõtlen järele. Mis te ette võtsite kokkuvarisemisohu vastu Vere Streetil?»

«Ma pole sellest veel teatanud. Üürnik on väga vana. Ei usu, et ta tahaks selles eas välja kolida.»

«Ma ei tea. Rahutusevaim nakatab igaüht.»

«Ma vaatan laiemalt, sir. Ta on kaheksakümne ühe aastane, sir.»

«Katsuge,» ütles Soames. «Eks kuule, mis ta ütleb. Oo! Ja mr. Timothy? Kas kõik on korras, kui ta peaks . . .»

«Mul on ta maja inventarinimestik juba valmis; mööbli ja pildid on hinnatud, nii et me teame, mis tuleb maha arvata. Mul oleks kahju, kui ta lahkuks. Heldeke! Sellest on palju aega, kui ma mr. Timothyt esimest korda nägin!»

«Igavesti ei ela keegi,» ütles Soames kübarat võttes.

«E-ei,» ütles Gradman. «Kuid kahju oleks siiski, — viimane vanast perekonnast! Kas pean uuesti alustama rahurikkumise asja Old Compton Streetil? Need väntorelid — need on vastikud asjad.»

«Tehke seda. Ma pean miss Fleuri järele minema ja kella neljasele rongile jõudma. Head aega, Gradman!»

«Head aega, mr. Soames. Loodan, et miss Fleur . . .»

«Ta käsi käib hästi, kuid ta luusib liiga palju ümber.»

«Ja-ah,» ütles Gradmani kärisev hääl. «Ta on noor.»

Soames väljus, mõeldes: «See vana Gradman! Kui ta oleks noorem, paneksin ta hooldajaks. Pole kedagi teist, kellest ma võiksin eeldada võltsimatut huvi asja vastu.»

Lahkudes vaikse vee sapiselt matemaatilisest täpsusest ja mõttetust rahust, mõtles Soames äkki: «Töökaitse! . . . Miks ei saadeta välja selle Profondi taolisi mehi rängasti töötavate sakslaste asemel?» Teda ennastki üllatas sügav rahutus, mis võis välja kutsuda nii ebapatrioo-

lisi mõtteid. Kuid nii ta mõtles! Iial ei saanud ta hetkekski tõelist rahu. Ikka oli iga asja taga midagi varitsemas! Ja ta hakkas Green Streeti suunas sammuma.

Kaks tundi hiljem oma kella järgi tõusis Thomas Gradman oma pöördtoolilt, sulges viimase puldilaeka, pistis oma vestitaskusse nii suure võtmekimbu, et ta vasakule küljele tubli mõhk tekkis, harjas käisega oma vana torukübarat, võttis vihmavarju ja läks trepist alla. Paks, lühike, kõvasti kinni nööbitud oma vanas pikas kuues, hakkas ta Covent Gardeni turu poole minema. Ta ei jätnud iialgi tegemata seda igapäevast jalutuskäiku Highgate'i maa-aluse jaama juurde; ja teel jättis ta harva tegemata mõne asjatundliku ostu keedu- või puuvilja alal. Uusi põlvkondi võis sündida, kübarate mood võis muutuda, sõdu võidi pidada ja Forsyte'e võis surra, kuid Thomas Gradman, ustav ja hall, tegi oma igapäevase jalutuskäigu ja ostis oma igapäevast keeduvilja. Ajad polnud enam endised, ta poeg oli jala kaotanud, aedvilja ei pakitud enam ilusaisse punutud korvikestesse, aga maa-alused raudteed olid üsna mõnusad asjad, ei võinud kaevata; tervis oli tal ta vanuse kohta päris hea, pärast neljakümne viie aastast teenistust õiguse alal sai ta ümmarguselt kaheksasada aastas, muutus aga viimasel ajal natuke murelikuks, sest see moodustus enamasti protsentidest sissenõutud üüride pealt ja kuna Forsyte'ide maju viimasel ajal oli hakatud müüma, oli tal tunne, nagu kipuks ta kuivale jääma, sest elukallidus järjest tõusis; muretseda siiski ei maksnud — «jumal on meid kõiki loonud», nagu tal kombeks oli öelda. Majadesse aga ei olnud Londonis enam kellelgi usku — ei tea, mis mr. Roger või mr. James selle kohta ütleksid, kui nad näeksid, missuguse hinnaga nüüd maju müüdi; näis, et usk paindus. Mr. Soames — tema valutas südant; aga tervis oli tal suurepärane — ja miss Fleur oli ilus tütarlaps; muidugi läheb ta mehele; kuid paljudel inimestel polnud nüüdsel ajal üldse lapsi, — tal endal oli esimene laps sündinud, kui ta oli kahekümne kahe aastane; ja mr. Jolyon võttis üliõpilasena naise ja sai samal aastal lapse kui temagi, sa helde aeg! See oli aastal 1869, ammu enne seda, kui vana mr. Jolyon — suur asjatundja omandi alal — oma testamendi mr. Jamesi

juurest ära viis — oh sa kallis arm, jah! Siis osteti igal pool maju ja polnud juttugi kaitsevärvi sõduririietest ega üksteisel naha üle kõrvade tõmbamisest; kurke sai kahe penniga; ja meloneid — vanaaegseid meloneid oli siis; need panid suu vett jooksma. Viiskümmend aastat oli sellest nüüd, kui ta mr. Jamesi kontorisse astus ja mr. James talle ütles: «Noh, Gradman, te olete alles kollanokk. Pange hästi tähele, ja te teenite oma viissada naela aastas, enne kui te asjast arugi saate.» Ja ta saigi viissada naela aastas ja kartis jumalat ja teenis Forsyte'e ja sõi õhtuti taimetoitu. Ta ostis «John Bulli» — ega ta seda veidrat lugemist ise küll heaks ei kiitnud —, istus vaid pruuni paberisse mässitud pakiga maa-aluse raudtee tõstukisse ja laskis end maa sisemusse sõidutada.

6. peatükk

SOAMESI ERAELU

Teel Green Streeti meenus Soamesile, et ta pidi minema Dumetriuse juurde Suffolk Streetil, et rääkida Bolderby vana Crome'i* müügi võimalustest. Maksis sõjast jagu saada, et Bolderby vana Crome'i hinnas hoidal Vana Bolderby oli surnud, ta poeg ja pojapoeg langesid sõjas; pildi päris nende sugulane, kes seda müüa tahtis; mõned ütlesid, et Inglismaa seisundi pärast, teised ütlesid, sellepärast, et tal oli astma.

Kui Dumetrius selle kord kätte saab, siis muutub hind mulnasjutuliseks; Soames pidi teada saama, kas Dumetrius oli selle ostnud, — alles siis võis ta katsuda seda ise osta. Ta piirdus seepärast vaid sellega, et vestles Dumetriusega küsimuse üle, kas Monticellid* nüüd jälle esile kerkivad, sest oli moes, et pilt pidi olema kõike muud, ainult mitte pilt; ning Johnide tulevikust, kõrvalekaldumisega Buxton Knightide* suunas. Alles tulema hakates tähendas Soames: «Bolderby vana Crome'i ei müüda siis ikkagi ära?» Oma tõulise üleoleku peale uhke olles vastas Dumetrius, nagu Soames oli oodanudki:

«Oo! Küllap ma selle siiski saan, mr. Forsyte, sir!»

Ta silmalaugude tuksatus kõvendas Soamesi otsust —

kirjutada otse uuele Bolderbyle ning õelda talle, et ainsaks väärikaks vana Crome'i müümise viisiks oli vahelt-kauplejate eest hoidumine. Ta ütles seepärast: «Noh, head päeva!» ja väljus, jättes Dumetriuse täielikku teadmatusse oma kavatsuste suhtes.

Green Streetil kuulis ta, et Fleur oli välja läinud ja lubanud kogu õhtuks ära jääda; ta tahtis veel ühe öö Londonis veeta. Tusaselt võttis Soames auto ja sõitis jaama.

Koju jõudis ta kella kuue ajal. Õhk oli raske, sääsed hammustasid, kõu ähvardas tulla. Soames võttis oma kirjad ja läks üles riietumistuppa, et ennast Londoni tolmust puhastada.

Post polnud huvitav. Mingi kviitung, mingi arve Fleuri ostude eest. Ringkiri etsingute-näituse puhul. Kiri, mis algas sõnadega:

«Sir,
Pean oma kohuseks . . .»

See pidi olema toetuspalve või midagi muud ebameeldivat. Soames vaatas kõigepealt allkirja. Allkirja ei olnudki! Uskumatult pööras Soames lehel teise külje ja silmitses iga nurka. Kuna ta polnud avalik tegelane, siis ei olnud Soames seni veel iialgi nimeta kirja saanud; tema esimeseks mõtteks oli — kiri kui hädaohtlik asi katki käristada; tema teiseks mõtteks — seda lugeda kui midagi veelgi hädaohtlikumat.

«Sir,
Pean oma kohuseks Teile teatada, kuigi ma sellest kuidagi huvitatud pole, et Teie abikaasal on suhted välismaalasega . . .»

Jõudnud selle sõnani, peatus Soames masinlikult ja uuris postmarki. Niipalju kui ta postkontoris äramääritud margist järeldada võis, oli lähtekohaks mingi koht «sea»-lõpuga ja sõna sees oli täht «T». Chelsea? Ei! Battersea? Võib-olla! Ta luges edasi.

«Need välismaalased on kõik ühesugused. Kadugu need kaabakad! See siin kohtab Teie abikaasat kaks

korda nädalas. Tean seda, sest olen oma silmaga näinud; ja näha, kuidas inglast petetakse, see ei mahu mu hinge sisse. Pidage neid ise silmas, siis näete, kas ma valetan. Ma ei segaks end asjasse, kui see poleks räpane välismaalane.

Teie alandlik . . .»

Soames pillas kirja maha; tal oli umbes samasugune tunne, nagu oleks ta oma magamistuppa minnes leidnud selle prussakaid täis olevat. Anonüümsuse alatus andis asjale nilbuse värvingu. Ja kõige halvem oli see, et Soamesi see vari häiris juba sestsaadik, kui Fleur tol pühapäeva õhtul näitas all murul luusivat Prosper Profondi ja ütles: «Hiiliv kass!» Kas ta just sel põhjusel ei lugenud täna oma testamenti ja abielulepingut? Ja nüüd kiskus see nimetu lurjus — kes nähtavasti mingit kasu ei taotlenud, vaid ainult oma vaenu välismaalaste vastu tahtis väljendada — pimeduse peidust välja asja, mille kohta Soames oli lootnud ja soovinud, et see pimedusse jääbki. Et talle tema eas peale sunniti sellist teadmist Fleuri ema kohta! Ta võttis kirja põrandalt, käristas selle keskelt läbi, peatus aga siis, kui tükid veel vaevalt koos seisid, ja luges seda veel kord. Sel hetkel tegi ta oma elu ühe tähtsamaid otsuseid. Ta ei lase endale peale sundida veel üht skandaali. Ei! Kuidas ta ka selle asja lahendab — ja see nõudis suurimat ettenägelikkust ja hoolikat kaalutlust —, ta ei tee midagi, mis haavab Fleuri. See otsus tehtud, sundis ta ennast taas rahule ja läks kümblema. Ta käed värisesid, kui ta neid kuivatas. Skandaali ta ei tahtnud, kuid midagi tuli teha, et säärased asjad lõpetada! Ta läks oma naise tuppa ja vaatas ringi. Tal ei tulnud mõttessegi midagi otsida, mis Annette'i süüd tõendaks ja talle õiguse annaks teda ähvardada. Muidugi ei olnud midagi säärast olemas, — Annette oli liiga praktiline. Mõtte teda jälgida lasta heitis Soames kõrvale, enne kui see talle pähe tuligi, — liiga hästi mäletas ta oma endisi vastavaid kogemusi. Ei! Tal polnud midagi peale katkikäristatud kirja mingilt nimetult lurjuselt, kelle häbitu vahelesegamine ta eraellu teda nii ägedasti pahandas. Vastik oli seda kirja kasutada, kuid ta oli ehk sunnitud seda tegema. Missugune õnn, et

Fleuri täna õhtul kodus polnud! Koputus uksele katkestas ta valusad mõtted.

«Mr. Michael Mont, sir, on salongis. Kas soovite teda näha?»

«Ei,» ütles Soames. «Jah. Ma tulen alla.»

See juhiks ta mõtted mõneks hetkeks kõrvale!

Michael Mont oma flanellpükstes seisis verandal ja suitsetas sigaretti. Ta viskas selle ära, kui Soames alla tuli, ja libistas käega läbi juuste.

Soamesi tunded selle noormehe vastu olid imelikud. Endiste vaadetega võrreldes oli see kahtlemata käratsev, kergemeelne poiss, kuid siiski meeldiv oma ebatavaliselt rõõmsa väljendusviisiga.

«Tulge sisse,» ütles Soames. «Kas teed olete joonud?»

Mont tuli sisse.

«Arvasin, et Fleur on tagasi tulnud, sir; kuid olen rõõmus, et ei ole. Asi on nimelt see, et ma — ma koledasti temasse olen armunud; nii koledasti armunud, et minu arvates on parem, kui te seda teate. See on muidugi vanamoeline enne isa juurde minna, kuid ma mõtlesin, et te selle andestate. Rääkisin oma taadiga, ja ta ütles, et aitab mind, kui tahan endale kodu rajada. Talle see mõte päris meeldis. Jutustasin talle teie Goyast.»

«Oo!» ütles Soames ütlemata kuivalt. «Talle see mõte meeldib?»

«Jah, sir; ja teile?»

Soames naeratas pisut.

«Näete,» jätkas Mont oma õlgkübarat keerutades, kuna ta juuksed, kõrvad ja kulmud näisid erutusest püsti kerkivat. «Kui inimene on sõjas olnud, siis hakkab ta paratamatult ruttama.»

«Naisevõtmisega; ja siis lahutamisega,» ütles Soames pikkamisi.

«Fleurist ei laseks ennast keegi lahutada, sir. Kujutlege ennast minu asemel!»

Soames köhatas. Asja sel viisil esitada — see oli tõepoolest väga veenev.

«Fleur on liiga noor,» ütles ta.

«Oo ei, sir. Oleme kohutavalt vanad nüüdsel ajal. Mu taat tundub mulle päris lapsena; tema mõtlemisseadel-

dis pole karvavõrdki muutunud. Aga ta on muidugi baronet; see hoiab teda kammitsais.»

«Baronet?» kordas Soames.

«Jah, sir. Minust saab ka kord baronet. Kuid ma teen kõik, et see kellelegi silma ei hakkaks.»

«Sõitke ära ja laske see asi parem silmist,» ütles Soames.

Noor Mont rääkis anuvalt:

«Oh ei, sir. Ma lihtsalt pean siin käima — muidu pole mul väljavaateid ollagi. Arvatavasti lubate Fleuril teha, mis ta tahab. *Madame* on minu poolt.»

«Tõesti?» ütles Soames külmalt.

«Te pole ometi tõsiselt minu vastu, ega?» ja noormees tegi nii õnnetu näo, et Soames naeratas.

«Võite ju ennast väga vanaks pidada,» ütles ta, «kuid minule tundute äärmiselt noorena. Ülepeakaela edasitormamine ei ole just küpsuse tunnuseks.»

«Tõsi küll, sir; selles on teil õigus. Kuid et teile näidata, kui väga mul tõsi taga on — alustasin äritegevust.»

«Rõõmustav kuulda.»

«Lõin ühe kirjastajaga kampa; mu vana katab kulud.»

Soames pani käe suu ette, — ta oleks peaaegu öelnud: «Taevas aidaku kirjastajat!» Ta hallid silmad uurisid erutatud noormeest.

«Te pole mulle ebameeldiv, mr. Mont, kuid Fleur on mulle kõik. Kõik — kas mõistate?»

«Jah, sir, ma tean; aga ta on ka mulle kõik.»

«See võib olla. Igatahes olen rõõmus, et te mulle rääkisite. Ja ma arvan, et nüüd pole enam midagi lisada.»

«Tean, et see oleneb temast, sir!»

«Loodetavasti oleneb see veel kaua temast.»

«Te ei ole just ergutav,» ütles Mont äkki.

«Ei,» vastas Soames, «minu elukogemused on õpetanud mind kartma ülepeakaela sõlmitud abielusid. Head ööd, mr. Mont. Ma ei räägi Fleurile sellest, mis te mulle kõnelesite!»

«Oo!» pomises Mont nukralt. «Ma võiksin endale igatsusest tema järele tõesti kuuli pähe kihutada. Ta teab seda väga hästi.»

«Võib ju olla.» Ja Soames sirutas käe. Hajameelne pigistus, ränk ohe ja varsti pärast seda noormehe mootorratta mürin, mis tekitas kujutlusi lendavast tolmust ja murtud kontidest.

«Noorem põlvkond!» mõtles Soames raskelt ja läks välja murule. Aednikud olid niitnud, tundus ikka veel äsja niidetud rohu lõhna; äikest ennustav õhk hoidis kõik lõhnad maa lähedal. Taevas oli lillakas; paplid mustasid. Paar paati möödus jõel, — nähtavasti tormi eest varjule rutates. «Kolm päeva ilusat ilma,» mõtles Soames, «ja siis torm!» Kus oli Annette? Tolle belglasega arvatavasti, — Annette oli noor naine! Selles mõtles sisalduva veidra kaastunde üle imestades astus Soames lehtlasse ja istus. Asi oli nii — Soames mõõnis seda —, et Fleur tähendas temale rohkem kui ta naine, ja naine vähe, väga vähe; Annette oli prantslanna — ta polnud talle iialgi palju rohkem olnud kui armuke — ja Soames hakkas nende asjade vastu ükskõikseks muutuma! Oli imelik, kuidas Soames oma sünnipärasest parajuse ja kindlate investeeringute pooldamisest hoolimata tunnete asjus pani alati kõik ühele kaardile. Enne Irene, nüüd Fleur. Ta oli sellest tumedalt teadlik lehtlas istudes; oli teadlik selle suurest ohtlikkusest. Kord oli see ta laevahuku ja skandaalini viinud, kuid nüüd — nüüd pidi see ta päästma! Ta armastas Fleuri nii väga, et ta teist skandaali ei tahtnud. Kui ta vaid kätte saaks nimetu kirja kirjutaja, — ta õpetaks teda, kuidas teiste asjadesse segada ja kõntsa üles tuhnida vee põhjast, mis pidi jääma liikumatuks! ... Kauge välgu sähvatus, tume kõmin, ja suuri vihmapiisku langes pilpakatusele Soamesi pea kohal. Ta jäi ükskõikseks, joonistades näpuga väikese lihtsa laua tolmusele pealsele. Fleuri tulevik! «Tahan, et tal muretu elu oleks!» mõtles ta. «Kõik muu on mulle minu vanuses ükspuha!» Kui üksildane on inimese elu! Mis sul on, seda sa ei saa endale hoida! Niipea kui sa ühe häda oled eemale tõrjunud, tuleb teine. Kindel ei saa olla millelegi! Ta sirutas käe ja tõmbas pihku punase roniroosi akent varjavast kobarast. Lilled kasvavad ja varisevad, — Loodus on imelik asi! ... Kõu müristas ja raksus ida poolt piki jõge tulles; välgusähvatused pimestasid silmi; paplite ladvad joonistusid teravalt ja tihedalt taeva taustale; raske vihmahoog kohises ja pragises ja tegi kõik pimedaks väikeses hoones, kus Soames istus ükskõiksena ja mõtiskles.

Kui torm möödus, väljus ta oma varjupaigast ja läks mööda märga teerada alla jõe kaldale.

Kaks luike olid tulnud kõrkjate vahelt varju otsima. Soames tundis neid linde hästi; ta vaatles nende väärikalt kaarduvaid valgeid kaelu ja hirmuäratavaid maokujulisi päid. «Pole väärikust selles, mis mul teha on!» mõtles ta. Ja ometi ei saanud seda tegemata jätta, et ei juhtuks midagi halvemat. Annette pidi nüüd tagasi tulnud olema sealt, kus ta oli käinud, sest söögiaeg oli lähedal; Annette'i ette astumise hetke lähenedes suurenes mure, mis talle öelda ja kuidas seda öelda. Soamesile tuli uus ja kohutav mõte. Kui Annette nõuab vabadust, et naituda selle belglasega! Noh, vabadust ta ei saaks, kui ta ka tahaks. Mitte selleks ei naitunud Soames temaga. Rahustavalt kerkis Prosper Profondi pilt Soamesi ette. See polnud mees, kes oleks naitunud! Ei, ei! Viha asendas hetkelise kartuse. «Parem ärgu tulgu ta mu teele,» mõtles Soames. See värdjas esindas ... Mida oleti esindas Prosper Profond? Mitte midagi, millel tähtsust oleks. Ja ometi midagi, mida tuli maailmas arvestada: ahelaist vallandatu ebakõlblust, röövkäigul olija pettumust! Temalt oli Annette õppinud väljenduse: *«Je m'en fiche!»* Fatalist oli see belglane! Mannermaalane — kosmopoliit — ajastu saadus! Suuremat taunimist Soamesi teada ei olnud olemas.

Luiged olid päid pööranud ja vaatasid Soamesist mööda kaugusse. Üks neist laskis kuuldavale kerget sisinat, liigutas saba, pöördus nagu tüüri survel ning ujus minema. Teine järgnes talle. Nende valged kehad, nende uhked kaelad kadusid Soamesil silmist ja ta hakkas maja poole minema.

Annette oli õhtuks riietunult salongis; Soames mõtles trepist üles minnes: «Ilus on see, kes ilusasti toimib!» Ilus! Söögi ajal vahetati vaevalt sõnu salongi eesriiete ja tormi üle; polnud õieti mingit vestlust söömingu ajal, mis oli tähelepandav kvantiteedi täpsuselt ja kvaliteedi täluslikkuselt. Soames ei joonud midagi. Pärast sööki läks ta Annette'i järel salongi; Annette suitsetas sohval

kahe maani ulatuva akna vahel. Ta toetus sohva korjule, istudes peaaegu sirgelt mustas, õlgu paljastavas kleidis; ta põlved olid ristamisi ja sinised silmad poolkinni; sinkjashalli suitsu väljus ta punaste, õige täidlaste huulte vahelt, pael hoidis ta kastanpruune juukseid kinni, jalas olid tal kõige õhemad siidsukad ja väga kõrgete kontsadega kingad, mis lubasid ta kederluid imetleda. Ilus ehe igale toale! Soames ütles, kaheks käristatud kirja sügaval smokingitaskus oma pihus hoides:

«Ma panen akna kinni; niiskust tuleb sisse.»

Ta sulges akna ning jäi seisma õrnkollakat seina akna lähedal kaunistava David Coxi maali ette.

Millele mõtles Annette? Soames polnud eluilmaski naisi mõistnud — peale Fleuri — ja ka Fleuri ei mõistnud ta alati! Ta süda tuksus kiiresti. Ent kui ta teha tahtis, mida ta otsustanud oli, siis oli nüüd kõige kohasem aeg! Ta pööras David Coxile selja ning võttis taskust kaheks käristatud kirja.

«Sain täna selle.»

Annette'i silmad suurenesid, jäid teda ainiti vahtima ja muutusid kalgiks.

Soames andis kirja tema kätte.

«See on kaheks käristatud, kuid loetav.» Ja ta pöördus tagasi David Coxi juurde, — merepilt heades värvitoonides, kuid liikumist oli selles vähevõitu. «Tahaksin teada, mida too belglane praegu teeb,» mõtles Soames. «Panen ta veel imestama.» Silmanurgast vaatas ta, kuidas Annette kirja kangelt käes hoidis; Annette'i silmad liikusid värvitud ripsmete all siia-sinna, ta värvitud kulmud olid kortsus. Ta pillas kirja maha, raputas ennast kergelt, naeratas ja ütles:

«Räpane!»

«Selle vastu ma ei vaidle,» ütles Soames. «Alandav. On see tõsi?»

Annette vajutas hamba oma punasesse alahuulde.

«Ja kui see oleks tõsi?»

Tal oli meelekindlust!

«On see kõik, mis sul öelda on?»

«Ei.»

«Noh, siis räägi!»

«Mis oleks rääkimisest kasu?»

«Sa siis möönad, et see on tõsi?» sõnas Soames jäiselt.

«Ma ei mööna midagi. Sa oled narr, et küsid. Sinusugune mees ei peaks küsima. See on kardetav.»

Soames käis korraks üle toa, et maha suruda endas tõusvat viha.

«Kas mäletad,» ütles ta Annette'i ette seisma jäädes, «mis sa olid, kui ma su naisin? Arvepidaja restoranis.»

«Kas sina mäletad, et ma polnud pooltki sinu vanune?»

Soames põikas ta kalgi pilgu eest kõrvale ja läks tagasi David Coxi juurde.

«Ma ei taha vaielda. Ma nõuan, et sa lõpetaksid selle — sõpruse. Mõtlen asjale ainult niivõrd, kuivõrd see puutub Fleurisse.»

«Ah! Fleur!»

«Jah,» ütles Soames kangekaelselt. «Fleur. Ta on niisama hästi sinu kui minu laps.»

«Ilus, et sa seda möönad.»

«Kas teed, mida ma nõuan?»

«Keeldun seda sulle ütlemast.»

«Siis pean sind sundima.»

Annette naeratas.

«Ei, Soames,» ütles ta, «sa oled abitu. Ära räägi sõnu, mida sa hiljem kahetseksid.»

Viha paisutas sooni Soamesi laubal. Ta avas suu, et oma ärevust väljendada, kuid — ei suutnud. Annette rääkis edasi:

«Luban sulle, et selliseid kirju enam ei tule. Sellest jätkub.»

Soames väänles seesmiselt. Tal oli tunne, et teda kohtles nagu last see naine, kes oleks väärinud — ta ei teadnud isegi, mida.

«Kui kaks inimest on naitunud ja elanud nagu meie, Soames, siis peaksid nad teineteist parem rahule jätma. On asju, mida ei tohi päevavalgele kiskuda, et inimesed nende üle ei naeraks. Pigemini vaiki; mitte minu pärast, — sinu enda pärast. Sina jääd vanaks, mina ei ole veel vana. Sa oled teinud mu väga praktiliseks.»

Soames oli peaaegu lämbumas; süngelt vastas ta:

«Ma nõuan, et sa lõpetaksid selle sõpruse.»

«Ja kui ma ei lõpeta?»

«Siis — siis jätan su pärandusest ilma.»

Tundus millegipärast, et see ei avaldanud mõju. Annette naeris.

«Elad veel kaua, Soames.»

«Sa — sa oled kõlvatu naine,» ütles Soames äkki.

Annette kehitas õlgu.

«Ma ei arva seda. Sinuga kooselamine on minus mõndagi surmanud, see on tõsi; kuid ma pole kõlvatu naine. Olen arukas, — see on kõik. Ja ka sina oled seda, kui sa järele mõtled.»

«Lähen tolle mehe juurde,» ütles Soames äkki, «ja hoiatan teda.»

«*Mon cher,* sa oled naljakas. Sa ei vaja mind; saad minult nii palju, kui sa vajad; ja sa tahad, et muu osa minust oleks surnud. Ma ei mööna midagi, kuid ma ei taha surnud olla, Soames, nii noorena. Sellepärast parem vaiki, ütlen sulle. Mina ise ei tee mingit skandaali, mitte mingit. Nüüd ei ütle ma enam midagi; tee mis tahad.»

Ta sirutas käe, võttis lauakeselt prantsuskeelse romaani ja avas selle. Soames vaatles teda; tunnetekeeris pani ta vaikima. Mõte tollele mehele sundis teda peaaegu Annette'i ihkama; see teadmine valgustas tema ja ta naise suhteid viisil, mis otse vapustas inimest, kes nii vähe kaldus filosoofilisele enesevaatlusele. Ühtki sõna lausumata väljus ta ja läks üles pildisaali. Seda ta oli saanud abielust prantslannaga! Ja siiski — ilma selle naiseta poleks tal Fleuri! Naine oli oma otstarbe täitnud!

«Tal on õigus,» mõtles Soames. «Ma ei saa midagi teha. Ma isegi ei tea, kas asjas tõtt on.» Enesesäilitamisvaist sundis teda uksi sulgema, tuld õhupuudusega lämmatama. Kui inimene ei usu, et asjas on tõtt, siis ei ole selles tõtt.

Sel ööl läks ta Annette'i tuppa. Annette võttis ta vastu üliväga asjalikult — nagu poleks nende vahel midagi olnud. Ja Soames pöördus kummalise rahutundega oma tuppa tagasi. Kui inimene ei taha näha, siis ei tarvitse tal näha. Ja ta ei tahtnud näha — tulevikus ei tahtnud ta näha. Kasu poleks sellest midagi — mitte kui midagi! Ta avas kapi ja võttis siidtaskust ninarätiku ning Fleuri

raamitud pildi. Ta vaatas seda natuke aega, siis lükkas ta selle allapoole; selle all oli teine pilt — Irene vana pilt. Öökull huikas, punased roniroosid näisid värvilt tumenevat; tundus pärnaõite lõhna. Jumal! See oli hoopis teine asi olnud! Kirg — mälestus! Tolm!

7. peatükk

JUNE ON ABIKS

Ohtuti käis sageli June Forsyte'i ateljees Thamesi kaldal Chiswickis slaavlasest kujur, kes mõnd aega oli New Yorgis elanud, — isekas ja vaene mees. Boris Strumolovski — mõned tema teosed olid June'i ateljees vaatamiseks välja pandud, sest nad olid liiga moodsad selleks, et kuskil mujal esineda — ilmus ka 6. juuli õhtul sinna oma kauge ja kuidagi Kristust meenutava vaikimisega, mis imestletavalt sobis ta laiade põsenukkidega noore, ümmarguse näo juurde, mida raamisid heledad juuksed, allarippuvad, nagu tütarlapsel. June tundis teda juba kolm nädalat ja nägi temas ikka veel geniaalsuse kehastust ja tulevikulootust, — omamoodi tähte Hommikumaalt, mis oli eksinud Õhtumaale, kus seda hinnata ei osatud. Käesoleva õhtuni oli kujur piirdunud oma Ühendriikidest saadud muljete kirjeldamisega; see maa, mille tolmu ta äsja oma jalgadelt oli raputanud, oli tema arvates igas suhtes nii barbaarne, et ta seal lihtsalt mitte midagi polnud müüa saanud ja et koguni politsei teda oli kahtlustama hakanud; see oli maa — nagu ta ütles —, millel polnud oma rahvust, polnud vabadust, võrdsust ega vendlust, polnud põhimõtteid, pärimusi ega maitset, polnud, ühe sõnaga, hinge. Ta oli sealt jäädavalt lahkunud ja oli tulnud ainsale maale, kus ta hästi võis elada. June oli üksindushetkedel tema pärast õnnetu olnud, seistes ta teoste ees, mis kohutasid, kuid mõjusid võimsatena ja paljutähendavatena, kui nad olid ära seletatud. Et see mees, kelle heledate juuste pühapaiste meenutas varaseid itaalia maale ja keda tema geniaalsus nii täiesti imas, et see välja sulges kõik muu (ainus märk, mille järgi tõelist suurvaimu võis tunda), — et see mees

pidi ikka veel olema «lastud vareseks», see erutas June'i sooja südant sel määral, et ta peaaegu unustas Paul Posti. Ta hakkas samme astuma, et oma näitusesaalis ruumi teha ja täita see Strumolovski meistriteostega. Otsekohe sattus ta seejuures raskustele. Paul Post oli vastu hakanud; Vospovitch haavus. Geniaalsuse — June ei eitanud ju veel nende geniaalsust! — kogu rõhuga nõudsid nad, et nende teosed jääksid veel vähemalt poolteiseks kuuks June'i näitusesaali. Aina suurenev ameeriklaste juurdevool pidi varsti kahanema hakkama. Ameeriklaste voolu peale oli neil õigus; see oli nende ainsaks lootuseks, nende pääsemiseks, sest keegi muu sel «julmal» maal ei hoolinud kunstist. June soostus nende tõenduste ees. Lõpuks ei võinud ju Boris selle vastu olla, et nad täiel määral kasutasid ameeriklaste voolu, mida ta ise nii ägedasti põlgas.

June selgitas Borisile asja sel õhtul; ateljees polnud kedagi peale Hannah Hobdey — keskaegse mustvalge kunsti viljeleja — ning Jimmy Portugali, «Neo-Artisti» väljaandja. June selgitas asja tolle äkilise usaldusega, mida alatine kokkupuutumine «neoartistliku» maailmaga ei olnud suutnud hävitada tema soojast ja suuremeelsest loomusest. Kui aga Boris kaheks minutiks katkestas oma Kristust meenutava vaikimise, siis hakkas June oma siniseid silmi siia-sinna liigutama nagu kass oma saba. See — ütles Boris — olevat iseloomustav Inglismaa, kõige isekama maa kohta maailmas; maa kohta, mis imevat teiste maade verd; mis ihuliselt ja hingeliselt hävitavat iirlasi, hindusid, egiptlasi, buure ja birmalasi, kõiki maailma õilsamaid rahvaid; kiitlev, silmakirjalik Inglismaa! Seda ta olevat oodanudki, tulles säärasele maale, kus ilmastikuks oli udu ja elanikeks kunstipimedad kaubitsejad, kes süvenevad kasuahnitsemisse ja tooreimasse materialismi. Kui June märkas, et Hannah Hobdey ümises: «Kuulge! Kuulge!» ja Jimmy Portugal irvitas, läks ta näost punaseks ja hüüdis äkki:

«Miks te siis siia tulitegi? Me pole teid kutsunud.»

See märkus erines nii põhjalikult sellest, mida Boris oli õppinud June'ilt ootama, et kujur käe sirutas ja sigareti võttis.

«Inglismaa ei vaja idealiste,» ütles ta.

Kuid June'is oli ärganud midagi ürginglispärast; vana Jolyoni õiglusemeel tõstis pead.

«Tulete siia meie kulul elama,» ütles ta, «ja siis sõimate meid. Teie meelest võib see õige olla, minu meelest küll mitte!»

Nüüd avastas June selle, mille teised enne teda olid avastanud: paksunahalisuse, mille alla suurvaimude tundelisus ennast mõnikord varjab. Strumolovski noor ja süütu nägu muutus hirve kehastuseks.

«Teie kulul elama! Me ei ela teiste kulul, — me võtame, mis meile kuulub: võtame kümnist iga omandi pealt. Kahetsete veel oma sõnu, miss Forsyte.»

«Oh ei,» ütles June. «Ei kahetse.»

«Ah! Meie, kunstnikud, teame väga hästi — te katsute meist välja pigistada, mis saate. Mina ei vaja teilt midagi,» ja ta puhus õhku terve pilve June'i suitsu.

Solvatud häbitunde erutus tekitas June'is jäise otsuse.

«Hea küll,» ütles ta. «Võtke siis oma asjad ja minge.»

Ja peaaegu samal hetkel mõtles ta: «Vaene poiss. Tal on ainult pööningukamber ega ole vist sõidurahagi. Et see pealegi nende kahe kuuldes pidi juhtuma! Tõesti vastik!»

Noor Strumolovski raputas ägedasti pead. Ta tihedad siledad kuldplaadina pead ümbritsevad juuksed ei läinud sassi.

«Ma võin mittemillestki elada,» ütles ta kriiskava häälega. «Olen seda sageli tegema pidanud oma kunsti pärast. Teie, kodanlased, sunnite meid raha kulutama.»

Need sõnad tabasid June'i nagu kivi roiete vahele. Pärast kõike, mis ta oli kunsti heaks teinud, pärast kogu ta osavõttu kunsti ja «lastud vareste» muredest! Ta otsis sõnu, et vääriliselt vastata, kui uks avati ja tema austerlannast teenija pomises:

«Üks noor daam, *gnädiges Fräulein**.»

«Kus?»

«Väikeses söögitoas.»

June heitis pilgu Strumolovskile, Hannah Hobdey'le ja Jimmy Portugalile, ei lausunud sõnagi ja väljus ärritatult. Väikesse söögituppa astudes leidis ta, et «noor daam» oli Fleur, — väga ilus, kuigi kahvatu. Sel pettu-

mushetkel tervitas June rõõmuga iseenda peresse kuuluvat väikest «lastud varest».

Tüdruk oli muidugi Joni pärast tulnud või kui mitte tema pärast, siis vähemalt selleks, et June'ilt midagi teada saada. Ja just nüüd oli June'il tunne, et ainus asi, mida ta talus, oli kellelegi abiks olla.

«Sa siis ei unustanud,» ütles ta.

«Ei. Missugune kena majake! Kuid palun, ära lase ennast segada, kui sul on külalisi.»

«Sugugi mitte,» ütles June. «Las nad küpsevad natuke aega iseendi rasvas. Kas tulid Joni pärast?»

«Sa ütlesid, et sinu arvates oleks meile pidanud tõtt öeldama. Noh, ma tean nüüd tõtt.»

«Oo!» ütles June kohmetult. «Inetu lugu, eks?»

Nad seisid teine teisel pool väikest tühja lauda, mille ääres June tavatses süüa. Laual oli vaas islandi moonidega: tüdruk sirutas käe ja puudutas neid kinnastatud sõrmega. June'ile hakkas äkki meeldima ta moodne kleit, mis puusade kohalt oli kohev ja altpoolt põlvi kitsas; kleidi linaõisi meenutav sinine värv oli võluv.

«Tüdruk on piltilus,» mõtles June. Ta väike tuba valgeks lubjatud seintega, vanadest punastest telliskividest põrandaga, mustaks värvitud kaminaga, võretatud aknaga, kust viimased päikesekiired sisse paistsid, — see tuba polnud talle iial tundunud nii meeldivana kui nüüd selle noore olendi ja tema kreemika, natuke tusase näo mõjul. Äkilise elavusega meenutas June, kui ilus ta ise o l i o l n u d n o i l v a n a d e l a e g a d e l, m i l t e m a süda rippus Philip Bosinney, tolle surnud peigmehe küljes, kes oli tema hüljanud, et igaveseks hävitada Irene alistuv kuuluvus selle tüdruku isale. Kas Fleur ka sellest teadis?

«Noh,» ütles June. «Mis sa nüüd teed?»

Fleur ei vastanud kohe.

«Ma ei tahaks, et Jon kannatab. Pean teda veel kord nägema, et kõigele lõppu teha.»

«Sa tahad kõigele lõpu teha?»

«Mis muud jääb üle?»

Tüdruk tundus June'ile äkki talumatult arana.

«Arvatavasti on sul õigus,» pomises ta. «Tean, et mu

isa nii mõtleb. Kuid — ma ise poleks seda iialgi teinud. Mina ei saa alistuda.»

Kui tasakaalukana ja valvsana see tüdruk näis! Kui vähe meeleliigutust väljendas ta hääl!

«Inimesed arvavad vägisi, et ma olen armunud.»

«Noh, kas sa ei ole siis armunud?»

Fleur kehitas õlgu.

«Oleksin pidanud seda teadma,» mõtles June. «Ta on Soamesi tütar — kalaveri. Kuid isegi — Soames . . .»

«Mida sa siis soovid, et m i n a teeksin?» ütles ta mingi vastikusega.

«Kas võiksin siin homme kohata Joni, kui ta Holly juurde tagasi läheb? Ta tuleb, kui sa talle täna õhtul kirjutad. Ja hiljem ehk teatad neile Robin Hilli rahulikult, et kõik on möödas ja et neil ei tarvitse Jonile ta ema minevikust rääkida.»

«Hea küll!» ütles June järsult. «Ma kirjutan kohe, sa võid kirja postkasti viia. Homme kell pool kolm. Mind ennast pole siis kodus.»

Ta istus tillukese kirjutuslaua ette, mis täitis ühe toanurga. Kui tal kiri valmis oli ja ta ümber vaatas, puudutas Fleur ikka veel moone oma kinnastatud näpuga.

June niisutas margi.

«Noh, siin see on. Muidugi, kui sa teda ei armasta, siis pole selle kohta muud midagi öelda. Joni õnn!»

Fleur võttis kirja.

«Tänan südamest!»

«Väike külma verega plika,» mõtles June. Jon, tema isa poeg, oli tal käes armastada; ja — Soamesi tütar ei armastanud teda mitte! See oli alandav!

«On see kõik?»

Fleur noogutas pead; ta kleidi volangid värisesid ja vabisesid, kui ta ukse poole hõljus.

«Head aega!»

«Head aega! . . . Väike moelehepilt!» pomises June ust sulgedes. «Mäherdune perekond!» Ja ta läks ateljeesse tagasi. Boris Strumolovski oli taas vajunud Kristust meenutavasse vaikimisse, ja Jimmy Portugal needis kõiki peale rühma, mille ülesandel ta «Neo-Artisti» välja andis. Taunitute seas olid Eric Cobbley ja mitmed teised geniaalsed «lastud varesed», kes June'i abi ja jumaldust

vajanute nimistus olid kunagi esimesel kohal seisnud. June'i haaras tühisus- ja vastikustunne; ta läks akna juurde, et lasta jõetuulel need kiljuvad sõnad ära puhuda.

Kui Jimmy Portugal aga viimaks lõpetas ja ühes Hannah Hobdey'ga ära läks, istus June ja kõneles Boris Strumolovskiga pool tundi õige emalikult, tõotades talle vähemalt kuuajalist ameeriklaste voolu, nii et kujur võis täiesti korras oleva pühapaistega ära minna. «Kõigest hoolimata,» mõtles June, «on Boris imestletav.»

8. peatükk

FLEUR MUUTUB TÕRKSAKS

Teadmine, et toimitakse kõigi teiste tahtmise vastu, annab mõnedele loomustele kõlbla vabanemise tunde. Fleuril polnud sisetundepiinu, kui ta June'i majast lahkus. Ta oli lugenud taunivat pahameelt oma väikese sugulase siniseist silmist ja rõõmustas, et sai teda tüssata, sest ta põlgas June'i selle eest, et vananev idealist ei märganud, mis tal mõttes oli.

Lõpp teha, — oh hoidku! Ta tahtis neile kõigile varsti näidata, et ta alles algas. Ja ta naeratas endamisi, kui ta bussi katusel Mayfairi tagasi sõitis. Kuid naeratus kustus, kui aimuste ja hirmu tuhin selle ära pühkis. Kas ta suudab Jonist jagu saada? Ta oli valmis kõigest üle kihutama: kas ta aga suudab ka Jonile sama hoogu sisendada? Ta teadis tõtt ja teadis, kui kardetav oli viivitus; Jon ei teadnud midagi, — selles oligi suur vahe!

«Kui ma talle räägiksin!» mõtles Fleur. «Kas see oleks kindlam?» Jäledal juhusel polnud õigust nende armastust hävitada, Jon pidi seda mõistma! Nad ei tohtinud seda lubada! Inimesed lepivad alati tõsiasjadega. Selle tarkuse juurest — mis küllalt sügav oli tema vanuse kohta — läks ta teise vähem elutarga kaalutluse juurde. Kui ta veenab Joni kiire ja salajase laulatuse vajaduses, — ja Jon hiljem avastab, et ta tõtt teadis... Mis siis? Jon vihkas kahekeelsust. Kas poleks siiski parem talle rääkida? Kuid mõte Joni ema näole sundis seda

kavatsust kõrvale heitma. Fleur kartis. Joni emal oli võimu Joni üle; rohkem võimu ehk kui Fleuril endal. Kes võis teada? Risk oli liialt suur. Sügavale neisse vaistlikesse kaalutlusisse vajununa sõitis Fleur Green Streetist mööda «Ritzi» hotellini. Seal maabus ta ja läks jala Green Parki poole tagasi. Aike oli iga puu puhtaks pesnud; oksad olid alles tilkvel. Raskeid piisku langes Fleuri volangidele; et piiskade eest hoiduda, läks ta «Iseeumi» klubi akende kohal üle tänava. Juhuslikult üles vaadates nägi ta *monsieur* Profondi pika ja tüseda mehe seltsis kaarakna juures seisvat. Green Streetile pöördudes kuulis ta enda nime hüütavat ja nägi «toda hiilijat» enda poole tulevat. Mees võttis kübara peast, — see oli läikiv «kõva»; sääraseid kübaraid jälestas Fleur eriti.

«Tere õhtust, miss Forsyte. Kas võiksin mõne väikese asja teie heaks teha?»

«Jah. Minge teisele poole.»

«Oo! Miks te ei salli mind?»

«Teen ma seda?»

«Näib nii.»

«Noh, te sunnite mind tundma, et elu pole elamise väärt.»

Monsieur Profond naeratas.

«Kuulge, miss Forsyte, ärge muretsege. Kõik on varsti korras. Pole midagi kestvat.»

«Minu juures igatahes on poolehoiu- ja vastikustunded kestvad,» hüüdis Fleur.

«Noh, see teeb mu natuke õnnetuks.»

«Arvasin, et miski teid õnnelikuks ega õnnetuks ei tee.»

«Ma ei taha teistele inimestele tuska teha. Lähen oma jahiga ära.»

Fleur silmitses teda hämmastusega.

«Kuhu?»

«Teen väikese reisi Lõunamerele või kuhugi mujale,» ütles *monsieur* Profond.

Fleur tundis kergendust ja oli ühtlasi solvunud. Ilmselt tahtis mees mõista anda, et ta lõpetas suhted Fleuri emaga. Kuidas tohtis ta julgeda midagi lõpetada, kuidas tohtis tal olla suhteid, mida ta võis lõpetada?

«Head ööd, miss Forsyte! Tervitage mrs. Dartie't. Ma

polegi tõepoolest nii paha. Head ööd!» Fleur jättis ta sinnapaika seisma, kübar käes. Vargsi vaatas ta ringi ja nägi belglast laitmatult ja raskepäraselt klubi poole tagasi sammuvat.

«Isegi armastada ei suuda ta veendumusega,» mõtles Fleur. «Mis teeb nüüd ema?»

Fleuri unenäod olid sel ööl otsatud ja rahutud. Ta tõusis väsinult ning roidunult ja hakkas kohe Whitakeri aastaraamatut uurima. Iga Forsyte teab vaistlikult, et tõigad on iga olukorra tõeliseks selgrooks. Ta võis ehk Joni eelarvamused vallutada, kuid ilma üksikasjalise kavata ei võinud ta oma meeleheitlikku otsust teostada. Võrratust köitest hangitud informatsiooni järgi pidid mõlemad kahekümne ühe aastased olema, muidu vajasid nad kellegi nõusolekut, mida muidugi võimatu oli saada; siis eksis ta litsentsidesse, tunnistustesse, teadaannetesse, ringkondadesse puutuvate juhatuste rägastikku ja jõudis viimaks sõnakeseni «valevanne». See oli lollus! Kellel oleks tõeliselt midagi selle vastu, kui nad annaksid väärandmeid oma vanuse kohta, et armastusabielu sõlmida! Ta sõi vaevalt hommikust ja pöördus Whitakeri juurde tagasi. Mida rohkem ta raamatut uuris, seda väiksemaks muutus ta meelekindlus, kuni ta juhuslikult lehti keerates jõudis Šotimaani. Seal võisid inimesed naituda ilma kõigi nende lollusteta. Tal tarvitses ainult kolmeks nädalaks sinna minna, siis võis Jon tulla, ja kahe tunnistaja juuresolekul võisid nad oma abielu kinnitada. Ja mis peaasi — see oleks seaduslik abielu! See oli kõige parem tee, ja otsekohe meenutas Fleur kõiki oma kooliõdesid.

Mary Lambe elas Edinburgh's ja oli «tubli tüdruk». Tal oli ka vend. Fleur võis elada Mary Lambe'i juures, ja Mary võis ühes oma vennaga tunnistajaks olla. Fleur teadis väga hästi, et mõned tüdrukud peaksid seda kõike tarbetuks; nende arvates poleks Jonil ja temal muud vaja, kui nädalalõpuks ära sõita ja siis kodustele öelda: «Me oleme tegelikult juba abielus, nüüd tuleb meie abielu teha seaduspäraseks.» Kuid Fleur oli selleks küllalt Forsyte, et mõista, kui kahtlane oleks selline talitusviis, ta oli ka küllalt Forsyte, et karta oma isa nägu, kui isa sellest kuuleks. Pealegi ei uskunud ta, et Jon seda teeb;

Jon oli Fleurist nii suurel arvamusel; Fleur ei suutnud taluda mõtet, et ta langeb Joni lugupidamises. Ei! Mary Lambe oli eelistatavam; ja praegune aastaaeg oli just kohane Šotimaale minekuks. Natuke rahulikumas meeleolus pakkis Fleur oma asjad, hoidus tädi eest kõrvale ja sõitis bussiga Chiswicki. Ta jõudis liiga vara sinna ja läks Kew' botaanikaaeda. Ta ei saanud rahu sealsete liilepeenarde, sildikestega varustatud puude ja avarate murulappide vahel; eineks mõned anšoovisepastaga võileivad söönud ja kohvi joonud, pöördus ta tagasi Chiswicki ja helistas June'i kella. Austerlanna juhatas ta «väiksesse söögituppa». Nüüd, kus Fleur teadis, mis Joni ja teda ähvardas, oli ta igatsus Joni järele kümnekordseks kasvanud — nagu oleks Jon mõni teravate sarvedega või mürgise värviga lelu, milliseid tal lapsepõlves tavatseti käest ära võtta. Fleuril oli tunne, nagu peaks ta nälga surema, kui ta Joni ei saa ja temast alaliseks peab lahkuma. Kas nii või teisiti — ta pidi Joni saama! Ümmargune tuhm väga vanast klaasist peegel rippus punase telliskivikamina kohal. Ta jäi selle ette seisma ja vaatas oma kahvatut peegelpilti, mille silmaalused mustasid; teda läbisid kerged närvilised värinad. Siis kuulis ta kellahelinat, hiilis akna juurde, nägi Joni lävel seisvat ning endal üle juuste ja huulte pühkivat, — ka tema näis närvide värinast jagu saada püüdvat.

Kui Jon sisse astus, istus Fleur ühel kahest kõrkjapõhjaga toolist, selg ukse poole. Ta ütles kohe:

«Istu, Jon; ma tahaksin tõsiselt rääkida.»

Jon istus laua juurde, tema kõrvale. Joni poole vaatamata jätkas Fleur:

«Kui sa ei taha mind kaotada, siis peame endid laulatada laskma.»

Jon ahmis õhku.

«Kuidas? Kas on midagi uut juhtunud?»

«Ei. Aga ma tundsin seda Robin Hillis — ja ka kodus.»

«Kuid — » kogeles Jon, «Robin Hillis — läks kõik siledasti — ja mulle ei öeldud midagi.»

«Aga nad tahavad meid lahutada. Sinu ema nägu ütles seda selgesti. Ja minu isa nägu.»

«Kas oled teda näinud pärast seda?»

Fleur noogutas pead. Mis tähtsust oli sel, kui ta natuke rohkem valetas?

«Ma ei mõista,» ütles Jon kärsitult, «kuidas nad pärast nii pikka aega veel selliselt võivad tunda.»

Fleur vaatas talle näkku.

«Võib-olla ei armasta sa mind küllalt.»

«Ei armasta sind küllalt! Kuidas — mina . . .»

«Siis kindlusta mind endale.»

«Ilma neile rääkimata?»

«Pärast räägime.»

Jon vaikis. Kui palju vanem ta näis kui tol päeval — vaevalt kaks kuud tagasi —, mil Fleur teda esmakordselt nägi: peaaegu kaks aastat vanem!

«See teeks emale hirmsasti haiget,» ütles Jon.

Fleur tõmbas oma käe tema käest.

«Sul tuleb valida.»

Jon libises põlvili maha.

«Aga miks mitte neile rääkida? Nad ei saa meid ju tõeliselt takistada, Fleur.»

«Nad saavad! Ütlen sulle, nad saavad.»

«Kuidas?»

«Me sõltume neist täiesti — nad ei annaks meile raha ja nad avaldaksid muul viisil survet. Ma pole kannatlik, Jon.»

«Kuid see oleks nende petmine.»

Fleur tõusis püsti.

«Sa ei või mind tõsiselt armastada, — muidu sa ei kõhkleks. «Ta kardab saatust liialt . . .»»

Jon tõstis käed ta pihani ja sundis teda jälle istuma. Fleur rääkis ruttu edasi:

«Mul on kõik plaanitsetud. Meil tarvitseb ainult Sotimaale minna. Kui me abielus oleme, siis lepivad nad varsti. Inimesed lepivad alati tõikadega. Kas sina sellest aru ei saa, Jon?»

«Neile nii hirmsasti haiget teha!»

Ta tahtis siis pigemini Fleurile haiget teha kui omastele! «Hea küll siis, lase mul minna!»

Jon tõusis püsti ning jäi seisma, selg vastu ust.

«Arvatavasti on sul õigus,» ütles ta pikkamisi. «Kuid ma pean selle üle järele mõtlema.»

Fleur nägi, et Jon võitles tunnetega, mida ta püüdis

väljendada, kuid ta ei läinud Jonile appi. Ta vihkas sel hetkel iseennast ja vihkas peaaegu Joni. Miks pidi ainult tema nii palju vaeva nägema, et oma armastust kindlustada? See oli ülekohus. Siis nägi ta Joni jumaldavaid ja meeleheitlikke silmi.

«Ära vaata niiviisi! Ma ju ainult ei taha sind kaotada, Jon.»

«Sa ei saa mind kaotada, seni kui sa mind vajad.»

«Võin sind siiski kaotada.»

Jon pani käed ta õlgadele.

«Fleur, kas tead midagi, millest sa mulle pole rääkinud?»

See oli otsustav küsimus, mida Fleur oli kartnud. Ta vaatas otse Jonile näkku ja vastas:

«Ei.»

Ta oli sillad enda järel põletanud; kuid mis tähtsust oli sellel, kui ta aga Joni endale sai! Küllap Jon talle andestab. Ja ta pani käed Joni kaela ümber ning suudles teda huultele. Võit oli tema! Ta tundis seda Joni südame tuksumisest oma südame vastu; tundis seda Joni silmade sulgumisest.

«Tahaksin üsna kindel olla! Tahaksin üsna kindel olla!» sosistas ta. «Tõota mulle!»

Jon ei vastanud. Ta näol oli ülimat piina väljendav tardumus. Viimaks ütles ta:

«See oleks niisama hea, nagu lööksin neid. Pean natuke mõtlema, Fleur. Pean tõesti.»

Fleur lipsas ta käte vahelt ära.

«Oo! Hea küll!» Ja äkki purskas ta nutma pettumusest, häbist ja ülepingutusest. Järgnes viis minutit teravat viletsust. Joni süütundel ja hellusel polnud piire, kuid ta ei andnud mingit tõotust. Fleuril oli himu hüüda: «Hea küll, kui sa mind küllalt ei armasta, siis jumalaga!», kuid ta ei julgenud. Sündimisest saadik oli ta harjunud oma tahtmist saama; teda hämmastas ja üllatas, et nii noor, nii õrn ja nii armastav inimene talle vastu hakkas. Tal oli himu Joni endast eemale tõugata, — katsuda, mida viha ja külmusega teha saaks; kuid ka seda ta ei julgenud. Teadmine, et ta kavatses Joni pimesi kaasa tõmmata sinna, kust enam poleks tagasipöördumist, — see teadmine nõrgestas kõike, nõr-

gestas ta kibeduse ja ta kire siirust; isegi ta suudlustel polnud seda võlu, mida ta tahtis neisse panna. Tormine väike koosviibimine jooksis tühja.

«Kas soovite teed, *gnädiges Fräulein?*»

Fleur tõukas Joni endast eemale ja hüüatas:

«Ei-ei, tänan! Ma hakkan kohe minema.»

Ja ta oli läinud, enne kui Jon teda takistada sai.

Ta kõndis pikkamisi, hõõrudes oma hõõguvaid laigulisi põski. Ta oli kohkunud, vihane, väga õnnetu. Ta oli Joni nii hirmsasti üles piitsutanud, kuid midagi otsustavat ei olnud tõotatud ega korraldatud! Ent mida ebakindlam ja küsitavam oli tulevik, seda sügavamale surus «omandamistahe» oma kombitsad ta südamesse nagu puurivad okkad!

Green Streetil polnud kedagi kodus. Winifred oli ühes Imogeniga läinud vaatama näidendit, mille kohta ühed ütlesid, et see oli allegooriline, teised aga, et see oli «väga erutav, teate». Teiste rääkimise pärast olid Winifred ja Imogen läinudki. Fleur sõitis Paddingtoni jaama. Draytoni telliskivitehaste ja hiljuti niidetud heinamaade poolt tulev tuul jahutas ta ikka veel õhetavaid põski. Lilli noppimiseks oli paistnud küllalt olevat; nüüd olid nad kõik okkalised ja kidalised. Kuid kuldne õls keset okastepärga näis ta visale vaimule seda ilusam ja ihaldatavam.

9. peatükk

NÜÜD ON PÕRGU LAHTI

Kui Fleur koju jõudis, leidis ta ees nii kummalise õhkkonna, et see temasse mõjus isegi tema enda vapustatud eraelu kiuste. Ema oli kättesaadamatult sulgunud pruuni kabinetti; isa viibis endasse süvenenult kasvuhoones. Kumbki neist ei rääkinud kellegagi. «On see minu pärast nii?» mõtles Fleur. «Või Profondi pärast?» Emale ütles ta:

«Mis isaga on juhtunud?»

Ema vastuseks oli õlakehitus.

Isalt küsis Fleur:

«Mis emaga on juhtunud?»

Isa vastas:

«Juhtunud? Mis võib temaga juhtunud olla?» Ja ta heitis Fleurile terava pilgu.

«Muide,» ümises Fleur, «*monsieur* Profond alustab oma jahiga «väikest» teekonda Lõunamerele.»

Soames silmitses viinapuuoksa, mille küljes marju ei kasvanud.

«See viinapuu ei kõlba kuhugi,» ütles ta. «Noor Mont käis siin. Ta küsis mult midagi sinu kohta.»

«Oo! Kuidas ta sulle meeldib, isa?»

«Ta — ta on saadus — nagu kõik need noored.»

«Missugune olid sina tema eas, kallis?»

Soames naeratas süngelt.

«Meie töötasime, me ei mänginud — lendamise, mootorrataste ega armastusega.»

«Kas sina iialgi pole armastanud?»

Fleur ei vaadanud talle näkku seda õeldes, kuid nägi teda selgesti. Ta kahvatu nägu oli punaseks muutunud, ta kulmud — kus tumedad karvad ikka veel segunesid hallidega — tõmbusid kortsu.

«Mul polnud aega ega tahtmist armastuseks.»

«Võib-olla oli sul suur kirg.»

Soames silmitses teda teravalt.

«Jah — kui sa teada tahad — ja mis ma sellest sain!» Ta eemaldus, kuumaveetorudest möödudes. Fleur läks vaikides kikivarbail talle järele.

«Jutusta mulle sellest, isa!»

Soames muutus väga vaikseks.

«Milleks on sul oma eas tarvis sääraseid asju teada?»

«Kas ta elab veel?»

Soames noogutas pead.

«Ja on abielus?»

«Jah.»

«See on Jon Forsyte'i ema, eks? Ja enne oli ta sinu naine.»

Seda ütles Fleur äkilise intuitsiooni mõjul. Kindlasti põhines Soamesi vastuseis kartusel, et Fleur teada saab ta uhkusele löödud vanast haavast. Nüüd aga kohkus ta. Näha nii vana ja rahulikku inimest vankuvat, nagu oleks teda löönud; kuulda nii teravat valu tema hääles!

«Kes sulle seda ütles? Kui su tädi... Ma ei talu, et sellest räägitakse.»

«Kuid, kullake, see oli ju nii ammu,» ütles Fleur leebelt.

«Ammu või mitte, ma...»

Fleur silitas ta käsivart.

«Olen katsunud seda unustada,» ütles Soames äkki. «Ma ei taha, et seda meenutataks.» Ja nagu mingit vana salajast ärritust välja pahvatades lisas ta: «Nüüdsel ajal ei saa inimesed sellest aru. Suur kirg, jah! Keegi ei tea, mis see on.»

«Mina tean,» ütles Fleur peaaegu sosinal.

Soames, kes seljaga tema poole seisis, pöördus äkki ümber:

«Millest sa räägid — sinusugune laps!»

«Võib-olla olen selle pärinud, isa.»

«Mis asja?»

«Kire — tema poja vastu.»

Soames oli kahvatu nagu lubjatud sein, ja Fleur teadis, et tema oli samasugune. Niiskes soojuses seisid ja vaatasid nad teineteisele näkku; neid ümbritses mulla seenelõhn, pottides kasvava kurereha ja küpsevate viinamarjade hõng.

«See on ju hullumeelsus,» ütles Soames äkki kuivade huulte vahelt.

Vaevalt huuli liigutades vastas Fleur:

«Ära ole vihane, isa. Ma ei saa sinna midagi parata.»

Kuid ta nägi, et isa polnud vihane; ainult kohkunud, sügavalt kohkunud.

«Arvasin, et see meeletus on ammugi unustatud,» kogeles ta.

«Oh ei,» ütles Fleur. «See on kümme korda hullemaks läinud.»

Soames lõi jalaga vastu kuumaveetoru. See abitu liigutus tegi Fleuri meele härdaks; ta ei kartnud oma isa, — mitte sugugi.

«Kalleim!» ütles ta. «Mis olema peab, see peab olema.»

«Peab!» kordas Soames. «Sa ei tea, millest sa räägid. Kas too poiss teab tõtt?»

Veri valgus Fleuri põskedesse.

«Veel mitte.»

Soames oli jälle näo kõrvale pööranud ja vaatas teist õlga natuke kõrgemal hoides ainiti torude ühinemiskohta.

«See on mulle ülimal määral vastik,» ütles ta äkki. «Ükski asi ei saaks mulle vastikum olla. Tolle mehe poeg! See — see on — loomuvastane!»

Fleur märkas peaaegu alateadlikult, et ta ei öelnud mitte «tolle naise poeg»: jällegi hakkas tema intuitsioon tegutsema.

Kas suure kire vari ikka veel püsis kuskil isa südamenurgas?

Fleur libistas käe tema käe alla.

«Joni isa on üsna haige ja vana. Ma nägin teda.»

«Sina...?»

«Jah, ma käisin Joniga seal; ma nägin neid mõlemaid.»

«Noh, ja mis nad sulle ütlesid?»

«Mitte midagi. Nad olid väga viisakad.»

«Seda võib arvata.» Ta hakkas jälle torude jätkukohta vahtima ja ütles siis äkki:

«Pean selle üle järele mõtlema; räägin sinuga täna õhtul veel kord.»

Fleur teadis, et see oli käesolevaks hetkeks kõik, ja hiilis minema, jättes Soamesi torude jätkukohta vahtima. Ta rändas puuviljaaeda, kõndis sõstrapõõsaste ja vaarikate vahel, kuid ei tundnud himu marju noppida ja süüa. Kahe kuu eest oli ta süda kergel Isegi kahe päeva eest oli ta süda kergem, — enne seda, kui Prosper Profond talle tõtt teatas. Nüüd tundis ta ennast võrku mässituna — kirgede, kindlate õiguste, surve ja vastuhaku, armastus- ja vihkamissidemete võrku. Sel tumedal julgusetusehetkel tundus isegi tema visale hingele, et polnud enam ühtki pääseteed. Mis teha — kuidas olusid oma tahtmise järgi mõjutada ja painutada? kuidas täita oma südamesoov? Ja äkki sattus ta ümber kõrge pukspuuheki nurga astudes oma ema ette, kes avatud kirja käes hoides kiiresti jalutas. Ta rind voogas, silmad olid pärani, põsed punetasd. Otsekohe mõtles Fleur: «Jahtlaev! Vaene ema!»

Annette heitis temale laia kohkunud pilgu ja ütles:

*«J'ai la migraine.»**

«Mul on hirmus kahju, ema.»

«Oo jah! Sinul ja su isal on — kahju.»

«Aga ema, — mul on tõesti kahju. Ma tean, kuidas see tundub.»

Annette'i kohkunud silmad avardusid veelgi, kuni valge nende kohalt paistma hakkas.

«Vaene süütus!» ütles ta.

Näha sellisena ja kuulda sääraselt rääkivat oma ema, kes tavaliselt enda üle nii hästi valitses ja nii arukas oli! See kõik oli kohutav! Isa — ja ema — ja Fleur ise! Ja kõigest kaks kuud tagasi näis, nagu oleks neil kõik, mida nad iganes soovivad!

Annette kägardas kirja enda käes. Fleur teadis, et tal tuli teeselda, nagu ei näeks ta seda.

«Kas saan midagi teha su peavalu vastu, ema?»

Annette raputas pead ja läks puusi õõtsutades edasi.

«See on julm,» mõtles Fleur. «Ja mina olin rõõmus selle üle! Too mees! Miks luusivad mehed ümber ja ajavad kõik segi? Arvatavasti on ta emast tüdinud! Kuidas tohib ta minu emast tüdinud olla? Mis õigusega?» Ja selle nii loomuliku ja nii kummalise mõtte juures hakkas Fleur tasa naerma.

Ta oleks muidugi rõõmustama pidanud, kuid mille üle? Isa ei hoolinud sellest asjast vähimatki! Ema võib-olla? Ta läks puuviljaaeda ja istus kirsipuu alla. Kerge tuul ohkas ülemistes okstes; läbi roheliste okste vaadatuna oli taevas väga sinine ja väga valgete pilvedega; selliseid raskeid valgeid pilvi näeme jõeäärseis paigus peaaegu alati. Tuule eest varju otsivad mesilased sumisesid tasa; lopsakale rohule langes tumedaid puude varje, — kahekümne viie aasta eest oli Fleuri isa need viljapuud istutanud. Linnud vaikisid peaaegu täiesti; käod olid lakanud kukkumast, kuid metstuvid häälitsesid. Tuulehoost, mesilaste suminast ja südasuvisest tuvide häälitsemisest ei jätkunud kuigi kauaks, et rahustada Fleuri ärritatud närve. Kummargile vajudes hakkas ta plaane tegema. Ta pidi oma isa niikaugele viima, et see teda aitaks! Miks peaks isal midagi selle vastu olema, kui ta õnnelikuks saab? Mitte asjata polnud ta ligi üheksateist aastat elanud; ta teadis, et tema tulevik oli ainus asi, millest isa tõesti hoolis. Tal tarvitses niisiis ainult oma isa veenda, et tema tulevik võis õnnelik olla üksnes Joniga. Isa meelest oli see hull mõte. Kui rumalad on vanad, arvates, et nad teavad, mis noored tunnevad. Kas isa ei tunnistanud, et ta noorena oli armastanud suure kirega? Ta pidi ometi Fleuri mõistma! «Ta kuhjab mu jaoks oma raha,» mõtles Fleur. «Kuid mis sellest kasu on, kui ma õnnelikuks ei saa?» Raha ja kõik, mida raha eest osta sai, ei teinud õnnelikuks. Ainult armastus võis õnnelikuks teha. Härjasilmi meenutavad karikakrad siin aias, mis aiale mõnikord säärase kuupaiste-ilme andsid, kasvasid metsikult ja õnnelikult, kuni nende tund tuli!

«Nad ei oleks pidanud mulle Fleur nimeks panema,» mõtles ta, «kui nad ei taha mind lasta õnnelik olla, kui mu tund on tulnud.» Õieti polnud mingisugust takistust, ei vaesust ega haigust, — oli vaid tundeid: õnnetu mineviku tonte! Jonil oli õigus. Vanad ei taha noori elada lasta. Nad eksivad, sooritavad roimi, — ja tahavad, et nende lapsed selle eest maksaksid! Tuuleke vaikis, säästed hakkasid hammustama. Fleur tõusis püsti, noppis mõned kitse-enela oksad ja läks majja.

Kuum oli see õhtu. Fleur ja ta ema olid riietunud õhukestesse, kahvatuisse, õlgu paljastavaisse kleitidesse. Lilled söögilaual olid kahvatud. Fleurile torkas silma, kui kahvatu kõik oli: ta isa nägu, ta ema õlad, kahvatud salvrapaneelid, kahvatu-hall sametvaip, lambivari; isegi supp oli kahvatu. Ei olnud ühtki värvilaiku toas; polnud isegi veini klaasides, sest keegi ei joonud. Mis kahvatu ei olnud, see oli must: ta isa riided, teenri riided, väsinult akna all lebav jahikoer, kollakasvalge joonisega mustad eesriided. Ööliblikas lendas sisse, ja ka see oli kahvatu. Ja vaikne oli see kurb söömaaeg palaval õhtul.

Kui Fleur tahtis ema järel väljuda, kutsus isa ta tagasi. Fleur istus tema kõrvale laua äärde, võttis kahvatud kitse-enela õied oma vöö vahelt ja surus oma näo nendesse.

«Mõtlesin järele,» ütles Soames.

«Jah, kallis?»

«Mul on äärmiselt raske sellest rääkida, kuid midagi pole parata. Ma ei tea, kas sa mõistad, kui palju sa

mulle tähendad — ma pole sellest iialgi rääkinud — ma ei pidanud seda vajalikuks — kuid — kuid sa oled mulle kõik. Sinu ema . . .» Ta peatus, vaadates ainiti oma veneetsia klaasist sõrmeloputuskausikest.

«Jah?»

«Mul pole kedagi peale sinu. Pole iialgi kedagi olnud — ma pole iial kedagi teist tahtnudki — sest saadik kui sa sündisid.»

«Ma tean,» pomises Fleur.

Soames niisutas huuli.

«Sa ehk arvad, et see on asi, mille ma võin joonde ajada ja sinu kasuks korraldada. Sa eksid, — ma olen võimetu.»

Fleur ei öelnud midagi.

«Rääkimata minu enda tunnetest,» jätkas Soames otsustavamalt, «ei nõustuks need kaks millegagi, mis ma ütleksin. Nemad — nad vihkavad mind — nagu inimesed alati vihkavad neid, kellele nad on ülekohut teinud.»

«Kuid tema — Jon . . .»

«Ta on nende liha ja veri, — t e m a ainus laps. Arvatavasti tähendab ta temale sedasama, mis sina tähendad minule. Siin pole midagi teha!»

«Ei,» hüüdis Fleur, «ei, isa!»

Soames toetus tooli korjule; ta oli nagu kahvatu kannatlikkuse-kehastus, mis oli otsustanud end mitte millestki liigutada lasta.

«Kuula!» ütles ta. «Sa tuled kahe kuu — kahe kuu! — tunnetega kolmekümne viie aasta tunnete vastu. Kui palju võib sul võidulootusi olla? Kaks kuud — sinu kõige esimene armulugu — pool tosinat kohtumisi, mõni jalutuskäik ja vestlus, mõni suudlus — ja teisel pool midagi, mida sina ei suuda kujutleda; mida keegi ei suuda kujutleda, kes seda ise pole üle elanud. Ole mõistlik, Fleur! See on südasuvine meeletus!»

Fleur kiskus kitse-enela õied tillukesteks raasudeks.

«Meeletus on see, kui lubatakse minevikul kõike hävitada. Mis puutub meisse minevik? Me elame oma elu, mitte teie elu.»

Soames tõstis käe laubale; Fleur nägi seal äkki higipiisku säravat.

«Kelle laps sa oled?» ütles ta. «Kelle laps on tema?

Olevik on mineviku külge aheldatud, tulevik mõlema külge. Sellest ei pääse keegi.»

Fleur polnud sellest suust enne iialgi filosoofiat kuulnud. See mõjus temasse ta erutusest hoolimata, ta toetas küünarnuki lauale ja lõua kätele.

«Kuid, isa, vaata seda praktiliselt seisukohalt. Me ihkame teineteist. Raha on nii palju, ja takistuseks pole midagi peale tunnete. Unustagem minevik, isa.»

Soamesi vastuseks oli ohe.

«Pealegi,» ütles Fleur, «ei saa te meid takistada.»

«Ma ei usu,» ütles Soames, «et ma katsuksin teid takistada, kui see oleks minu teha; tean, et ma pean kõigega leppima, et sinu poolehoidu säilitada. Kuid mitte mina pole selles asjas otsustajaks. Tahaksin, et sa sellest aru saaksid, enne kui liiga hilja on. Kui sa ka edaspidi usud, et saad oma tahtmist, ja kui sa seda usku veelgi tugevdad, siis on hoop seda raskem, kui sa kord leiad, et sinu tahe ei tähenda siin midagi.»

«Oo!» hüüdis Fleur. «Aita mind, isa; sa s a a d mind aidata, — tead seda.»

Soames tegi kohkunult eitava liigutuse.

«Mina?» ütles ta kibedalt. «Aidata? Mina olen takistuseks — põhjuseks ja takistuseks — sinu soontes on minu veri.»

Ta tõusis püsti.

«Sinna ei saa enam midagi parata. Kui sa kangekaelselt oma tahtmise juurde jääd, võid hiljem ainult ennast süüdistada. Ära ole rumal, mu laps — mu ainus laps!»

Fleur toetas lauba tema õlale.

Kõik temas oli nii segamini. Kuid milleks seda näidata! Sellest poleks vähimatki kasu! Ta eemaldus isast ja läks vapustatuna, kuid mitte veendununa välja videvikku. Kõik temas oli ebamäärane ja selgusetu nagu kogud ja varjud aias; selge oli vaid tema tahe — omandada. Pappel torkas tumesinisesse taevasse ja puudutas seal valendavat tähte. Kaste niisutas Fleuri kingi ja pani ta paljad õlad külmetama. Ta läks alla jõekaldale ja vaatas kuupaistejoont tumedal veepinnal. Äkki tundis ta tubakasuitsu lõhna; ta ette kerkis otsekui kuuvalgusest tekkinud valge kogu. See oli noor Mont flanellüli-

konnas; ta seisis paadis. Fleur kuulis, kuidas ta sigaret vette visatuna kustus.

«Fleur,» ütles ta hääl. «Ärge olge karm õnnetu hinge vastu. Ma ootasin tundide kaupa.»

«Mida?»

«Tulge mu paati!»

«Ei!»

«Miks mitte?»

«Ma pole vesineitsi.»

«Kas teis pole p õ r m u g i romantikat? Ärge olge moodne, Fleur!»

Ta ilmus teele, mõne sammu kaugusele Fleurist.

«Minge ära!»

«Fleur, ma armastan teid! Fleur!»

Fleur naeris lühidalt.

«Tulge jälle,» ütles ta, «kui ma oma tahtmist pole saanud.»

«Mida te tahate?»

«Ärge küsige.»

«Fleur,» ütles Mont, ja ta häälel oli võõras kõla. «Ärge mind pilgake! Isegi elusalt lahatavad koerad väärivad viisakat kohtlemist, enne kui nad surnuks lõigatakse.»

Fleur raputas pead; kuid ta huuled värisesid.

«Noh, te poleks pidanud mind nii ootamatult üllatama. Andke mulle sigaret.»

Mont andis talle sigareti, läitis selle ja endale teise.

«Ma ei tahaks lollusi rääkida,» ütles ta. «Kuid palun, kujutlege kõiki lollusi, mida kõigi aegade armastajad alati on rääkinud, ja minu erilisi lollusi sellele lisaks.»

«Tänan, ma kujutlen seda. Head ööd!»

Hetke seisid nad vastamisi kuupaistel säravate õitega akaatsiapuu all ja nende vahel õhus ühines nende sigarettide suits.

«Niisiis — kaotus, Michael Mont,» ütles poiss. Fleur pöördus järsult kodu poole. Murul peatus ta ja vaatas tagasi. Michael Mont vehkis kätega; Fleur nägi, kuidas ta nendega peast kinni haaras; siis viipas ta üles akaatsia valendavate õite poole. Ta hääl ulatus parajasti Fleuri kõrvu. «Kõike head!» Fleur raputas ennast. Ta ei saanud aidata, tal oli endalgi liiga palju muresid!

Verandal peatus ta taas õige äkki. Ta ema istus salongis oma kirjutuslaua taga — täitsa üksi. Ta näoilmes peinud midagi silmatorkavat peale ülima liikumatuse. Kuid ta näis meeleheitlikuna. Fleur läks trepist üles. Oma toa ukse ees peatus ta. Ta kuulis, kuidas isa edasi-tagasi käis — aina edasi-tagasi mööda pildisaali.

«Jah!» mõtles ta. «Kõike head! Oh, Jon!»

10. peatükk

OTSUS

Kui Fleur temast lahkus, jäi Jon austerlannast teenijale ainiti näkku vahtima. See oli kõhn naine tõmmu näoga ja mureliku ilmega nagu kunagi inimesel, kes oli pidanud nägema, kuidas elu talt ükshaaval võttis kõik ja väikesed hüved.

«Teed ei soovi?» ütles naine.

Märgates pettumust tema hääles, pomises Jon:

«Ei, tõesti mitte; tänan.»

«Väike tassike; tee on valmis. Väike tassike ja sigaret.»

Fleur oli läinud! Joni ees seisis hulk südametunnistuspiina ja kõhklusetunde! Ja raske abitusega naeratades ütles ta:

«Noh, olgu, palun.»

Austerlanna tõi väikese teekannu kahe väikese tassiga ja hõbesigaretitoosi väikesel kandikul.

«Suhkrut? Miss Forsyte'il on palju suhkrut — ta ostab minu suhkrut ja mu sõbra suhkrut ka. Miss Forsyte on väga lahke daam. Olen õnnelik, et teenin teda. Teie olete tema vend?»

«Jah,» ütles Jon ja hakkas popsutama teist sigaretti oma elus.

«Väga noor vend,» ütles austerlanna väikese kartliku naeratusega, mis meenutas koera sabaliputust.

«Kas tohin ka teile teed valada?» ütles Jon. «Ehk istuksite, palun.»

Austerlanna raputas pead.

«Teie isa on väga armas vanahärra — kõige armsam

vanahärra, keda ma olen näinud. Miss Forsyte jutustab mulle kõik temast. Kas ta on nüüd tervem?»

Need sõnad tabasid Joni nagu etteheide.

«Oo jah; arvan, et ta tervis on korras.»

«Mulle meeldiks teda jälle näha,» ütles austerlanna kätt südamele pannes. «Tal on väga lahke süda.»

«Jah,» ütles Jon. Ja jälle tundusid tema sõnad Jonile etteheitena.

«Ta ei tee kellelegi tüli ja naeratab nii leebelt.»

«Jah, eks ole?»

«Ta vaatab miss Forsyte'i mõnikord nii naljakalt. Ma jutustasin talle kogu oma eluloo; ta on nii *sympatisch**. Teie ema — kas ta on heas meeleolus ja terve?»

«Jah, täiesti.»

«Teie isal oli tema pilt tualettlaual. Väga ilus.»

Jon jõi ruttu oma tee ära. See naine oma mureliku näoga ja manitsevate sõnadega täitis ta süütundega.

«Tänan,» ütles ta. «Ma pean nüüd minema. Kas — kas tohin teile selle jätta?»

Ta pani kümnešillingilise rahapaberi kõhkleval käel kandikule ja väljus uksest. Ta kuulis, kuidas austerlanna õhku ahmis, ja ruttas minema. Tal jätkus parajasti aega rongile jõudmiseks; ja kogu tee Victoria jaamani vaatas ta igasse mööduvasse näkku, nagu armunud tavaliselt teevad, lootes lootusetuse kiuste. Worthingi jõudnud, viis ta oma pakid kohalikku rongi ja hakkas jala üle küngaste Wansdoni minema, püüdes käimisega piinavast kindlusetusest jagu saada. Teel olles võis ta nautida roheliste nõlvakute ilu, aeg-ajalt peatudes ja rohus lebades; võis imetleda metsrooside täiuslikkust või kuulata lõokeste laulu. Kuid tõukejõudude võitlus tema hinges oli ainult edasi lükatud, — võitlus igatsuse vahel Fleuri järele ja vastikuse vahel pettuse vastu. Kui ta jõudis vana kriidikaevanduse juurde Wansdoni kohal, polnud ikka veel mingit otsust tehtud. Iga küsimust vapralt vaadelda mõlemast küljest — see oli Joni tugevuseks ja ühtlasi nõrkuseks. Ta saabus just siis, kui söögikella esimest korda helistati. Tema asjad olid juba ära toodud. Ta käis rutuga vannis ja läks alla. Holly oli üksi; Val oli linna läinud ja pidi alles viimase rongiga tagasi tulema.

Sestsaadik, kui Val Jonile soovitas õelt küsida, mis

tema ja Fleuri perekonna vahel õieti seisis, oli nii palju juhtunud — Fleuri avastus Green Parkis, Fleuri külaskäik Robin Hilli, tänane kohtumine —, et tundus, nagu poleks enam midagi küsida. Jon vestles Hispaaniast, oma päikesepistest, Vali hobustest, isa tervisest. Holly ahmatas teda öeldes, et isa tema arvates pole sugugi terve. Ta oli vahepeal kaks korda nädalalõpuks Robin Hillis käinud. Isa oli kohutavalt nõrk olnud; mõnikord olid tal isegi valud olnud, kuid ta oli alati keeldunud enesest rääkimast.

«Ta on kole armas ja ebaisekas, — eks ole, Jon?»

«Jah,» vastas Jon, tundes, et ta ise polnud kaugeltki armas ega ebaisekas.

«Minu arvates on ta lihtsalt täiuslik isa olnud, niikaua kui ma mäletan.»

«Jah,» vastas Jon väga taltsalt.

«Ta pole ennast iialgi millessegi seganud ja näib oma lapsi alati mõistvat. Ma ei unusta iialgi, kuidas ta lubas mul Lõuna-Aafrikasse buuride sõtta minna, kui ma Valisse armunud olin.»

«See oli enne, kui ta emaga abielus oli, eks?» ütles Jon äkki.

«Jah. Miks sa küsid?»

«Oh, niisama. Aga kas ema polnud enne Fleuri isaga kihlatud?»

Holly pani lusika käest ja vaatas üles. Tema pilk oli uuriv. Mida poiss teadis? Kas küllalt palju, et parem oleks talle kõik öelda? Holly ei suutnud otsustada. Jon näis ülepingutatud ning väsinud ja üldse vanem olevat, kuid võib-olla tuli see päikesepistest.

«Midagi nende vahel oli,» ütles ta. «Meie olime kaugel ega saanud millestki teateid.» Holly ei suutnud riskida. See polnud tema saladus. Pealegi polnud ta nüüd selgusel Joni tunnete kohta. Enne Hispaania-reisi oli ta kindel, et Jon oli armunud; kuid poisid on poisid; sellest oli seitse nädalat möödunud ja kogu Hispaania-teekond oli selle vahel.

Ta märkas, et Jon taipas tema püüet küsimust vältida, ja lisas:

«Kas oled Fleuri kohanud?»

«Jah.»

Joni nägu ütles talle rohkem kui kõige põhjalikumad seletused. Ta ei olnud unustanud!

Holly ütles väga rahulikult:

«Fleur on kangesti veetlev, Jon, aga tead — Valile ja minule ei meeldi ta just väga.»

«Miks?»

«Meie arvates on tal väga «omandav» iseloom.»

««Omandav»? Ma ei tea, mis sa selle all mõtled. Ta — ta . . .» Jon lükkas oma magusroataldriku eemale, tõusis püsti ja läks akna juurde.

Ka Holly tõusis ja pani käe tema piha ümber.

«Ära ole pahane, kallis Jon. Igaüks näeb teisi inimesi ise viisi, eks ole? Tead, ma usun, meil kõigil on vaid paar inimest, kes näevad meis parimat, mis meis on, ja oskavad seda esile tuua. Sinule on minu arvates selliseks inimeseks su ema. Nägin kord, kuidas ta luges sinu kirja; imekaunis oli vaadelda tema nägu. Ma arvan, ta on kõige ilusam naine, keda ma olen näinud. Aastad ei näi teda puudutavat.»

Joni nägu pehmenes, tõmbus aga siis jälle pinevile. Kõik — kõik olid tema ja Fleuri vastu! Seda tugevamini mõjusid Fleuri tungivad sõnad: «Kindlusta mind enesele, — naitu minuga, Jon!»

Siin, kus Jon oli veetnud tolle imeilusa nädala koos Fleuriga, — siin suurenes iga minutiga Fleuri veetluse ligitõmbavus, suurenes südamevalu, mida tekitas teadmine, et Fleuri polnud enam siin, et Fleur ei andnud enam nõiduslikku võlu sellele ruumile, aiale, isegi õuele. Kas ta suudab siin elada ilma Fleuri nägemata? Ja ta sulgus endasse, minnes varakult üles oma magamistuppa. See ei teeks teda tervemaks ega targemaks, kuid oma toas oleks ta üksi ühes mälestusega maskikostüümi riietunud Fleurist. Ta kuulis Vali saabumist; kuulis, kuidas autost asju välja võeti, siis hiilis suveöö vaikus tagasi. Kuuldus ainult väga kauget lammaste määgimist ja öösorri karedat häälitsust. Ta kummardus kaugele aknast välja. Külm kuupaiste — soe õhk — hõbedased künkad! Väikeste tiibade kahin, jõe sulin, roniroosid! Jumal — kui tühi oli see kõik ilma Fleurita! Piiblis oli öeldud: sa pead isa ja ema maha jätma ja hoidma — Fleuri poole!

Ta pidi südame rindu võtma ja seda neile ütlema! Nad ei saanud takistada, et ta Fleuri nais — nad ei võinud seda takistada, kui nad teada said, mida ta tundis! Jah, ta läheb. Läheb julgelt ja avalikult, — Fleuril polnud õigus!

Öösorr vaikis, lambad jäid vait; ainult jõgi sulises pimedas. Ja Jon magas oma voodis, — ta oli vabanenud elu suurimast pahest: kahevahelolekust.

11. peatükk

TIMOTHY ENNUSTAB

Rahvusmuuseumis kindlaksmääratud ja nüüd tühistatud koosoleku päeval võis Inglismaa au ja uhkus — või lühidalt öeldes: toruk übar — oma uuestisünni teist aastapäeva pühitseda. «Lordi» kriketiväljakul (sel väljakul peetavaile pidustusile oli sõda lõpu teinud) tõmmati hele- ja tumesinised lipud teist korda üles kuulsa mineviku auks. Einetamiseks määratud vaheajal võis siin näha igasuguseid naiste- ja ühtainust laadi meestekübaraid, mis katsid arvukate «kõrgemasse klassi» kuuluvate talkute päid. Tähelepanelik Forsyte võis vabadel või odavahinnalistel kohtadel märgata teatavat arvu pehme viltkübara kandjaid, kuid need julgesid vaevalt murule tulla; vana kool — või vanad koolid — võisid rõõmsad olla, et proletariaat veel ei maksnud vajalikku kaht ja poolt šillingit. Siin oli ikka veel suletud piirkond, — ainus, mis veel suuremas ulatuses oli säilinud: ajalehed arvestasid kümmet tuhandet koosviibijat. Ja need kümme tuhat, keda kõiki elustas üksainus lootus, küsisid üksteiselt aina üht ja sedasama: «Kus te einetate?» Oli midagi imeliselt tujutõstvat ja rahustavat selles küsimuses ja teadmises, et nii palju omasuguseid seda küsis! Briti riigis oli küllalt tagavarasid — küllalt tuvisid, vähke, talleliha, lõhemajoneesi, maasikaid ja vahuviina —, et toita kogu seda hulka! Ei oodatud mingit imet — ei seitset leiba ega viit kala — usk tugines kindlamale alusele. Kuus tuhat toruk übarat võidi peast võtta, neli tuhat päevavarju võidi kinni panna ja kokku rullida; kümme tuhat

inglise keelt rääkivat suud võidi täita. Vanas koeras oli siiski veel elu! Traditsioon! Ja veel kord traditsioon! Kui tugev ja painduv see oli! Sõjad võisid möllata, maksunõudjad riisuda, ametiühingud oma lõivu nõuda ja Euroopa nälga surra, kuid need kümme tuhat said söönuks. Nad võisid oma suletud alal mööda rohelist muru jalutada, toruk übaraid kanda ja — omasuguseid kohata! Süda oli terve, pulsilöök alles korrapärane. E-ton! E-ton! Harr-o-o-o-w!

Paljude Forsyte'ide seas jahialal, mis isiklikkude õiguste või volituste kaudu nende oma oli, viibis ka Soames oma naise ja tütrega. Ta polnud kummaski koolis käinud ega olnud ka kriketist huvitatud olnud, tahtis aga, et Fleur oma kleiti näitaks; ta tahtis oma toruk übarat kanda, sellega rahus ja külluses uhkeldada omasuguste seas. Ta kõndis aeglaselt ja väärikalt; Fleur käis Annette'i ja tema vahel. Polnud naisi, kes oleksid olnud võrdsed nendega, niipalju kui ta näha võis. Nad oskasid kõndida ja käituda; midagi kaalukat oli nende ilusas välimuses; moodsail naistel polnud kehaehitust, ei rinda, ei midagi! Soamesile meenus äkki, missuguse uhkusjoobumusega ta oma esimese abielu esimesil aastail siin Irenega oli jalutanud. Ja kuidas nad tavatsesid einetada tõllas, mida ta isa oli ema soovil sunnitud pidama, sest et see oli nii *chic*. Tol ajal olid kõigil kinnised või lahtised tõllad, — kohmakaid suuri tribüüne polnud olemas! Ja kuidas Montague Dartie järjekindlalt liiga palju jõi! Soames uskus, et ka nüüd inimesed liiga palju jõid, kuid selles polnud enam endist suurejoonelisust. Ta meenutas, kuidas George Forsyte — kelle vennad Roger ja Eustace olid käinud Harrow's ja Etonis — ronis tõlla katusele, lehvitas ühes käes helesinist, teises käes tumesinist lippu ja karjus: «Etroow — Harrton!» just siis, kui kõik vaikisid; tembutaja oli ta ju alati olnud. Ja Eustace läks alla keigarite juurde, olles liiga iseteadlik, et värve kanda või millestki hoolida. Hm! Ammu möödunud ajad. Ja Irene kandis kõige kahvatuma rohelisega kaunistatud halli siidi. Soames vaatas kõrvalt Fleuri näkku. See oli peaaegu värvitu, — ei tuld ega huvi millegi vastu! See armulugu pures teda — halb lugu! Siis vaatas ta Fleurist mööda oma naise näkku, mis natuke rohkem oli mingitud kui harilikult; see oli pisut põlglik, — kuigi tal Soamesi teada põhjust polnud midagi põlata. Ta suhtus Profondi truudusetusse kummalise rahuga; või oli belgilase «väike» reis ainult pettus? Kui nii, siis ei tahtnud Soames midagi teada!

Kui nad ümber muru ja paviljonist mööda olid jalutanud, otsisid nad üles Winifredi laua beduiinideklubi telgis. Selle uue segaklubi oli asutanud reiside ergutamise mõttes keegi vana šotipärase nimega härra, kelle isa nimeks oli imelikul kombel olnud Levi. Winifred oli liikmeks astunud — kuigi ta polnud reisinud —, sest ta vaist ütles talle, et sellise nimega ja sellise asutajaga klubi pidi kaugele jõudma; kes sellesse kohe liikmeks ei astunud, see võib-olla ei pääsenud hiljem üldse sisse. Telk apelsinkollasele siidile tikitud koraanisalmiga ja väikese rohelise tikitud kaameliga sissekäigu kohal oli kõige silmatorkavam kogu väljakul. Väljast telgi eest leidsid nad tumesinise kaelasidemega Jack Cardigani (ta oli kord Harrow' eest mänginud), kes pillirookepiga näitas, kuidas «too poiss» oleks pidanud toda palli lööma. Ta juhtis tujad telki. Winifredi nurka olid kogunenud Imogen, Benedict oma noore naisega, Val Dartie ilma Hollyta, Maud oma mehega; kui Soames Fleuri ja Annette'iga oli istet võtnud, jäi üks koht tühjaks.

«Ma ootan Prosperi,» ütles Winifred, «aga tal on nii palju tegemist oma jahiga.»

Soames vaatas vargsi ümber. Ta naise nägu jäi liikumatuks! Kas see mees tuleb või mitte, — Annette igatahes teab kõik selle kohta. Ta märkas, et ka Fleur vaatas ema poole. Kui Annette ei hooli t e m a tundeist, siis mõelgu ometi Fleurile! Väga unist vestlust alustas Jack Cardigan, hakates rääkima kriketist. Ta mainis kõiki «suuri kesktormajaid» — aegade algusest peale, nagu oleksid need mingiks oluliseks osaks briti rahva koosseisus. Soames oli lõpetanud vähi söömise ning asus parajasti tuvipasteedi kallale, kui ta kuulis sõnu: «Ma jäin natuke hiljaks, mrs. Dartie», ja nägi, et ei olnud enam ühtki tühja kohta. «Too mees» istus Annette'i ja Imogeni vahel. Soames sõi rahulikult edasi ja vahetas paar juhuslikku sõna Maudi ja Winifrediga. Tema ümber sumises vestlus. Ta kuulis, kuidas Profond ütles:

«Ma arvan, te eksite, mrs. Forsyte; ma — ma vean kihla, et miss Forsyte minuga nõustub.»

«Milles?» ütles Fleuri selge hääl üle laua.

«Ma ütlesin, noored neiud on ikka samasugused nagu alati, — vahe on väga väike.»

«Kas tunnete neid nii hästi?»

Seda teravat vastust kuulsid kõik, ja Soames liigatas rahutult oma kõhetul rohelisel toolil.

«Noh, ma ei tea, kuid minu arvates nad tahavad oma väikest tahtmist, ja ma arvan, seda on nad alati tahtnud.»

«Täiesti õige!»

«Oo — aga Prosper,» ütles Winifred mõnusasti vahele. «Tüdrukud tänavail — tüdrukud, kes töötasid sõjamoonatehastes, väikesed poeplikad; nende kombed on nüüd ometi tõesti jalustrabavad.»

Selle sõna juures katkestas Jack Cardigan oma arutluse ja keset vaikust sõnas *monsieur* Profond:

«Enne see oli seespool, nüüd on see väljaspool; see on kõik.»

«Aga nende kõlblus!» hüüdis Imogen.

«Neil on just niisama palju kõlblust kui vanastigi, mrs. Cardigan, kuid võimalusi on rohkem.»

Sellele varjatud küünilisele lausele vastas Imogen kerge naeruga, Jack Cardigan tegi suu lahti ja Soamesi tool naksatas.

«See on liiga paha, Prosper,» ütles Winifred.

«Mis teie ütlete, mrs. Forsyte; kas teie ei arva, et inimeste loomus on ikka ühesugune?»

Soames surus maha äkilise himu püsti tõusta ja too mees jalust maha virutada. Ta kuulis oma naist vastavat:

«Inimeste loomus on Inglismaal teistsugune kui igal pool mujal.» See oli tema neetud pilge!

«Noh, ma ei tea palju selle väikese maa kohta («Ei, taevale tänu!» mõtles Soames), kuid ma ütleksin, et igal pool keeb vesi pajakaane all. Me kõik ihkame lõbu ja oleme alati ihanud.»

Neetud poiss! Tema häbitus oli — oli — jälestatav! Kui eine lõppes, mindi söögi peale paariviisi jalutama. Kuigi Soames oli liiga uhke, et seda märgata, teadis ta

ometi selgesti, et Annette ja too mees olid koos luusima läinud. Fleur jalutas Valiga; ta oli muidugi Vali sellepärast valinud, et Val tundis toda poisikest. Soamesi enda kaaslaseks oli Winifred. Pisut õhetades ja küllastatult kõndisid nad natuke aega säravas ringi tiirutavas voolus; siis ohkas Winifred:

«Tahaksin, et me oleksime nelikümmend aastat nooremad, vanapoiss!»

Ta vaimusilma eest möödus otsatu rida tema enda «Lordi»-kleite, millede eest ta isa oli maksnud, et hoiduda aeg-ajalt korduvate kriiside eest.

«Kõigest hoolimata oli see väga amüsantne. Mõnikord soovin isegi, et Monty veel elaks. Mis sina arvad nüüdse aja inimestest, Soames?»

«Väga vähe stiili. Langus algas jalgrataste ja mootorsõidukitega; sõda andis lõpliku hoobi.»

«Tahaksin teada, mis edasi tuleb,» ütles Winifred tuvipasteedi mõjul unistava häälega. «Ma pole sugugi kindel, et me krinoliinide ja laiade pükste juurde tagasi ei lähe. Vaata seda kleiti!»

Soames raputas pead.

«Raha on, kuid pole usku millessegi. Tuleviku jaoks ei panda midagi kõrvale. See noorsugu — nende jaoks on elu lühike ja lõbus.»

«Küll on kübar!» ütles Winifred. «Ma ei tea — kui mõelda neile, kes sõjas surma said, ja kõigele muule, siis on see minu meelest päris ime. Pole ühtki teist niisugust maad; Prosper ütleb, et kõik teised on laostunud peale Ameerika, — aga sealsed mehed riietusid ju alati meie omade järgi.»

«Kas too belglane tõesti läheb Lõunamaale?» küsis Soames.

«Oo! Iial ei või teada, kuhu Prosper läheb.»

«T e m a on ajamärk,» ümises Soames, «kui soovid.»

Winifredi käsi haaras ta käsivarrest kinni.

«Ära pead pööra,» ütles ta tasa, «kuid vaata tribüüni esimesse ritta paremat kätt.»

Soames vaatas nii hästi, kui ta sai neil tingimustel. Seal istus härra hallis toruk übaras, halli habemega, kitsaste kulmudega, kortsunud põskedega ja teatava suursuguse rühiga; tema kõrval oli daam pleekimata linase

värvi kleidis; daami tumedad silmad olid kiindunud Soamesisse endasse. Soames pööras pilgu kähku maha oma jalgadele. Kui naljakalt jalad liiguvad, — ikka üks jalg teise järel! Winifredi hääl ütles talle kõrva sisse:

«Jolyon näib väga haige olevat, kuid stiili on temas ikkagi. T e m a aga ei muutu; ainult ta juuksed on nüüd hallid.»

«Miks sa rääkisid Fleurile sellest asjast?»

«Mina ei rääkinud; ta kuulis mujalt. Teadsin alati, et ta kuskilt kuuleb.»

«Noh, see on paha lugu. Ta on oma südame nende poisi külge riputanud.»

«See väike riivatu,» pomises Winifred. «Ta katsus mind selle sekka kiskuda. Mis sa mõtled teha, Soames?»

«Lasen ennast sündmustel juhtida.»

Vaikides liikusid nad läbi tiheda rahvasumma.

«Tõepoolest,» ütles äkki Winifred. «Näib, nagu oleks siin saatus mängus. Ainult see on nii vanamoeline. Vaata! Seal on George ja Eustace.»

George Forsyte'i kogukas keha peatus nende ees.

«Halloo, Soames!» ütles ta. «Kohtasin praegu Profondi ja su naist. Jõuad neile järele, kui kiirendad käiku. Kas käisid vana Timothyt vaatamas?»

Soames noogutas pead, ja inimestevool sundis neid lahku minema.

«Mulle on vana George alati meeldinud,» ütles Winifred. «Ta on nii naljakas.»

«Minule pole ta iialgi meeldinud,» ütles Soames. «Kus on su iste? Ma lähen oma kohale. Fleur on ehk juba seal.»

Ta viis Winifredi kohale ja läks siis oma istmele, nähes kaugel eemal väikesi valgeid kujusid jooksvat, kuuldes kriketikurika hoope, hõiskeid ja vastaspoole hüüdeid. Ei olnud Fleuri ega Annette'i! Nüüdsel ajal ei võinud naistelt täpsust oodata! Neil oli hääleõigus. Nad olid «iseseisvad», ja mis oli neil sellest kasu! Winifred soovis siis minevikku ja Dartie't tagasi? Kui saaks minevikku veel kord tagasi tuua — kui saaks siin istuda, nagu ta istus 1883. ja 1884. aastal, enne seda kui ta veendus, et ta abielu Irenega oli äpardunud; enne kui Irene vaenulikkus muutus nii ilmseks, et seda parima tahtmisega ei

saanud tähele panemata jätta! Irene nägemine tolle teise kõrval oli kõik jälle meelde tuletanud. Isegi nüüd ei suutnud Soames mõista, miks see naine oli nii paindumatu olnud. Teisi mehi ta võis armastada; see oli talle omane! Soamesile aga — ainsale inimesele, keda ta oleks armastama pidanud — keelas ta oma südant. Tagasi mõeldes tundus Soamesile fantastiliselt, et kogu see moodne abielusidemete lõtvumine — kuigi väline kuju ja seadused olid samasugused nagu siis, kui tema Irenega naitus —, et kogu see moodne lodevus oli tekkinud Irene vastuhakust; talle tundus fantastiliselt, et Irene oli selle kõige algatajaks, kuni iga kombeline omandiõigus oli hävinud või hävimas. Kõik tuli Irenest! Ja nüüd — kena olukord! . . . Kodud! Kuidas võis kodu püsida ilma vastastikuse omamiseta? Temal ei olnud iialgi õiget kodu. Aga kas oli see tema süü? Ta oli teinud, mis suutis. Ja tasuks oli — need kaks tribüünil istujat ja see lugu Fleuriga!

Teda haaras üksindustunne ja ta mõtles: «Kauem ma ei oota! Nad peavad üksi võõrastemajja tulema, — kui nad üldse tulevad!»

Väljaspool mängumuru hüüdis ta auto ja ütles:

«Sõidutage mind Bayswater Roadile.» Ta vanad tädid polnud talle iialgi pettumust valmistanud. Neile oli ta alati rõõmuga tervitatud külaliseks olnud. Kuigi neid enam polnud, oli Timothy siiski veel olemas!

Smither seisis avatud ukse ees.

«Mr. Soames! Ma hingasin just värsket õhku. Kokk on n i i rõõmus, kui ta kuuleb, et te tulite.»

«Kuidas elab mr. Timothy?»

«Ta on viimaseil päevil isemoodi olnud, sir; ta on väga palju rääkinud. Alles täna hommikul ta ütles: «Mu vend James jääb vanaks.» Ta aru on vahel segane, mr. Soames, ja siis ta räägib oma vendadest. Ta muretseb nende rahaasjade üle. Hiljuti ütles ta: «Mu vend Jolyon ei taha riigi võlapaberitest teadagi,» — ta näis päris kurb olevat selle üle. Astuge sisse, mr. Soames, astuge sisse! Nii meeldiv vaheldus!»

«Noh,» ütles Soames. «Ainult mõneks minutiks.»

«Ei,» pomises Smither esikus, mille õhus tundus välise õhu värskust. «Me pole temaga kogu sel nädalal rahul olnud. Muidu jättis ta paremad suutäied ikka lõpuks,

kuid esmaspäevast peale sööb ta need kõige enne ära. Kui koer sööb, mr. Soames, siis sööb ta ikka liha kõige enne. Pidasime seda alati nii heaks märgiks, et mr. Timothy oma vanuses paremad palad jättis viimasteks, aga nüüd näib ta kogu enesevalitsuse kaotanud olevat, ja muidugi jätab ta kõik muu siis järele. Arst ei leia selles midagi erilist, kuid» — Smither raputas pead — «ta näib arvavat, et peab paremad suutäied enne ära sööma, et muidu ehk ei saagi neid. See ja ka tema rääkimine teeb meile muret.»

«On ta midagi tähtsat öelnud?»

«Seda ma ei tahaks öelda, mr. Soames, aga tal näib midagi oma testamendi vastu olevat. Ta muutub päris jonnakaks; see on imelik, kuna ta ometi nii palju aastaid on seda igal hommikul vaadanud. Hiljuti ütles ta: «Nad tahavad mu raha.» See mõjus minusse nii väga, sest keegi ometi ei taha tema raha, nagu ma talle ütlesin. Ja hale on, et ta oma vanuses üldse rahale mõtleb. Ma võtsin südame rindu. «Te ju teate, mr. Timothy,» ütlesin ma, «et mu kallis perenaine» — see tähendab miss Forsyte, mr. Soames: miss Ann, kes mind õpetas — «t e m a ei mõelnud iialgi rahale,» ütlesin ma, «tema küsis ainult heast nimest.» Ta vaatas mulle näkku — ma ei oska öelda, kui imelikult, ja ütles üsna kuivalt: «Keegi ei vaja mu head nime.» Mõelda, et ta ütles midagi niisugust! Kuid mõnikord ütleb ta midagi päris teravat ja arukat.»

Soames, kes üksisilmi vaatas kübaravarna kõrval rippuvat vana trükipilti, mõtles: «See on nüüd väärtuslik.» Siis pomises ta:

«Lähen üles ja vaatan teda, Smither.»

«Kokk on tema juures,» vastas kitsasse pihikusse liitsutud Smither. «Ta on rõõmus, kui näeb teid.»

Soames läks pikkamisi trepist üles, mõeldes: «Nii vanaks ma ei tahaks elada.»

Teisel korral peatus ta ja koputas. Uks avanes ja Soames nägi umbes kuuekümneaastase naise ümmargust sõbralikku nägu.

«Mr. Soames!» ütles ta. «Oi! Mr. Soames!»

Soames noogutas pead. «Hea küll,» ütles ta ja astus sisse.

Timothy nõjatus voodis patjadele; ta käed olid rinnal koos ja silmad vahtisid lakke, kus kärbes seisis, selg alaspidi. Soames jäi voodijalutsisse seisma ja silmitses rauka.

«Onu Timothy,» ütles ta valjusti. «Onu Timothy!»

Timothy silmad lahkusid kärbse juurest ja suundusid külalisele. Soames nägi, kuidas ta kahvatu keel käis üle tumedate huulte.

«Onu Timothy,» ütles ta jälle. «Kas võin midagi su heaks teha? Kas tahaksid midagi öelda?»

«Haa!» sõnas Timothy.

«Tulin sind vaatama ja küsima, kas kõik on korras.»

Timothy noogutas pead. Näis, nagu katsuks ta harjuda enda ees oleva ilmutisega.

«On sul kõik, mis sa tahad?»

«Ei,» ütles Timothy.

«Kas võin sulle midagi muretseda?»

«Ei,» ütles Timothy.

«Olen Soames, tead, su vennapoeg Soames Forsyte. Su venna Jamesi poeg.»

Timothy noogutas pead.

«Teeksin rõõmuga midagi su heaks.»

Timothy viipas käega. Soames läks üsna lähedale.

«Sina —» ütles Timothy üsna kõlatu häälega, «ütle neile kõigile minu nimel —» ja ta sõrmed koputasid Soamesi käsivarrele, «et nad oodaku — oodaku — riigi võlapaberid tõusevad —» ja ta noogutas kolm korda pead.

«Hea küll,» sõnas Soames. «Ma ütlen.»

«Jah,» ütles Timothy ja lisas silmadega jälle lakke kiindudes: «See kärbes!»

Kummaliselt liigutatuna vaatas Soames keetja meeldivasse, lihavasse näkku, mis alalisest tule ees seismisest oli täis kortsukesi.

«See mõjub temasse ilmatu hästi, sir,» ütles keetja.

Timothy ümises midagi, kuid ta rääkis ilmselt iseendaga, ja Soames väljus ühes keetjaga.

«Tahaksin, et võiksin teile teha mannakreemi, mr. Soames, nagu vanasti; see maitses teile ikka nii hästi. Head aega, sir; see oli t õ e s t i rõõmustav!»

«Hoolitsege ta eest, kokk; ta on v ä g a vana.»

Ja keetja kortsulist kätt raputanud, hakkas Soames alla tulema. Smither hingas ikka veel värsket õhku ukse ees.

«Mis te temast arvate, mr. Soames?»

«Hm!» pomises Soames. «Tal pole enam sidet eluga.»

«Jah,» ütles Smither. «Kartsin, et te seda mõtlete, kui otse elust tulles teda säärasena näete.»

«Smither,» ütles Soames. «Me oleme kõik teie võlglased.»

«Oh ei, mr. Soames, ärge seda öelge. See on lõbuasi — ta on nii imetaoline mees.»

«Noh, head aega,» ütles Soames ja istus oma taksosse.

«Tõusevad,» mõtles ta. «Tõusevad!»

Kui ta jõudis võõrastemajja Knightsbridge'is, läks ta salongi, helistas ja laskis teed tuua. Ei Annette ega Fleur olnud veel tulnud. Ja jälle haaras teda üksindustunne. Neid võõrastemaju! Missugused koletislikult suured asutused need nüüd olid! Ta mäletas aega, mil Longi või Browni, Morley või Tavistocki võõrastemajad olid kõige suuremad ja mil päid raputati Langhami ja Grandi üle. Võõrastemaju ja klubisid — klubisid ja võõrastemaju; neil polnud enam otsa nüüdsel ajal! Ja Soames, kes äsja oli kriketiväljakul näinud traditsiooni ja püsivuse imet, süvenes mõtisklusse muutuste üle tolles Londonis, kus ta kuuekümne viie aasta eest oli sündinud. Ükskõik, kas riigi võlapaberid tõusid või mitte, — London oli muutunud kohutavalt rikkaks. Sellist rikkust polnud kuskil maailmas, — ehk olgu siis New Yorgis! Ajalehtedes oli palju ärevust nüüdsel ajal; kes aga — nagu tema — mäletas, missugune oli London kuuekümne aasta eest, ja nägi, missugune see nüüd oli, see mõistis, kui viljakas ja painduv oli rikkus. Tarvitses ainult pea püsti hoida ja kindlaks jääda! Ta mäletas veel munakivisillutist ja haisvaid õlgi üüritõldade põrandal. Ja vana Timothy — mida võiks t e m a jutustada, kui ta mälu oleks säilinud! Kõik kõikus, inimesed kartsid või ruttasid, — siin aga oli London ja Thames, ja väljas oli Briti riik, mis ulatus maailma otsteni. «Riigi võlapaberid tõusevad!» Soamesi ei üllataks see sugugi. Tähtis oli vaid tõug! Ja kogu Soamesi visadus vaatas

hetkeks ta hallidest silmadest, kuni mingi Victoria-aegne kivitrükipilt seinal ta tähelepanu äratas. Võõrastemaja oli ostnud kolm tosinat sääraseid pilte! Vanu jahistseene kujutavaid kivitrükke vanades võõrastemajades maksis vaadata, — kuid selline sentimentaalne kraam — ei, Victoria aeg oli möödas! «Ütle neile, et nad ootaksid!» lausus vana Timothy. Aga mida pidid nad ootama selles mesodsas «demokraatlikkude põhimõtete» segadikus? Isegi eraomand oli hädaohus! Ja mõtte juures, et eraomand võis hävida, tõukas Soames teetassi eemale ning läks akna juurde. Ainult kujutleda, et ta ei omaks Looduses rohkem, kui väljas tunglev hulk omas Hyde Parki lilledest, puudest ja vetest! Ei, ei! Eraomand oli aluseks kõigele, mida üldse maksis omada. Maailm oli ajutiseks mõistuse kaotanud, — nagu koerad mõnikord täiskuu ajal mõistuse kaotavad ja kogu ööks röövkäikudele lähevad; kuid maailm teadis nagu koeradki, kust leida võid leiva peale ja sooja aset; küllap maailm tagasi pöördub ainsa kodu juurde, mida maksis omada: eraomandi juurde. Maailm elas praegu oma teist lapsepõlve nagu vana Timothy ja sõi parimad suutäied kõige enne ära!

Soames kuulis kahinat enda selja taga ja nägi ümber vaadates, et ta naine ja tütar olid koju tulnud.

«Tulite ikka tagasi!» ütles ta.

Fleur ei vastanud; ta silmitses hetkeks oma isa ning ema ja läks siis oma magamistuppa. Annette kallas endale tassi teed.

«Ma sõidan Pariisi oma ema juurde, Soames.»

«Oo! Oma ema juurde?»

«Jah.»

«Kui kauaks?»

«Ma ei tea.»

«Ja millal sa sõidad?»

«Esmaspäeval.»

Kas ta sõitis tõesti ema juurde? Imelik, kui ükskõikseks jäi Soames! Imelik, kui selgesti Annette oli ette näinud, et ta ükskõikseks jääb, seni kui ei teki mingit skandaali. Äkki nägi Soames tema ja enda vahel selgesti nägu, mida ta sel pärastlõunal oli näinud — Irene nägu!

«Kas vajad raha?»

«Tänan; mul on küllalt.»

«Hea küll. Teata mulle, millal sa tagasi tuled.»

Annette pani ära koogi, mida ta oli näppinud, vaatas tumedate ripsmete alt üles ja ütles:

«On sul *maman*'le midagi teatada?»

«Tervita teda.»

Annette sirutas ennast, käsi puusadel hoides, ja ütles prantsuse keeles:

«Mäherdune õnn, et sa mind iialgi pole armastanud, Soames!» Siis tõusis ta ja väljus toast. Soames oli rõõmus, et ta ütles seda prantsuse keeles, — seega polnud sel nagu mingit tähtsust. Jälle nägi ta teist nägu — kahvatut, tumedasilmalist, ikka veel kaunist nägu. Ja kaugel südamepõhjas liigatas soojussäde otsekui kerge tuha kuhja all. Ja Fleur oli pimestatud t e m a pojast! Velder juhus! Aga kas oli j u h u s t üldse olemas? Kui inimene kõnnib tänaval ja telliskivi kukub talle pähe, siis see on muidugi juhus. Kuid siin... «Pärinud,» ütles Fleur. Ta ei lase lahti, — tema «ootab»!

KOLMAS OSA

1. peatükk

VANA JOLYON KUMMITAB

Kahel põhjusel oli Jolyon hommikusöögi ajal oma naisele öelnud: «Sõidame «Lordi» võistlustele!»

Ta vajas midagi, et summutada hirmu, milles nad mõlemad elasid sestsaadik, kui Jon kaks päeva tagasi Fleuri sinna tõi. Ta vajas ka midagi, mis summutaks piinavaid mälestusi, mida temas tekitas teadmine, et tal iga päev võis lahkumine neist ees seista.

Viiekümne kaheksa aasta eest sai Jolyonist Etoni õpilane, sest vana Jolyon tahtis talle anda kõige kulukama hariduse, et teha temast parimasse seltskonda kuuluv mees. Aastast aastasse oli ta Stanhope Gate'ilt käinud «Lordi» võistlustel oma isaga, kelle noorus eelmise sajandi kahekümnendatel aastatel oli möödunud, ilma et tal oleks mahti olnud täiuslikult kriketit mängima õppida. Vana Jolyon rääkis avameelselt löökidest, visetest, pooltest ja kolmveerandpallidest; ja noor Jolyon värises nooruslikult siiras tõusiklikkuses, et keegi ta taadi sõnu kuuleb. Ainult siis, kui asi puutus ülimat tähtsust omavasse kriketisse, kartis ta seda, sest kõiges muus oli ta isa (tol ajal kandis ta põskhabet) talle alati olnud paleuseks. Kuigi ta ise peenimat kasvatust ei saanud, oskas vana Jolyon loomupärase maitse ja tasakaalu varal hoiduda labaste väärsammude eest. Kui sulnis oli pärast torukübaraga lämmatavas kuumuses uhkeldamist oma isaga üüritõllas koju sõita, kümmelda, ümber riietuda, siis «Disunioni» klubisse sõita, seal rünte, kotlette ja torti süüa ja seepeale kahe «keigarina» — üks noor, teine vana, mõlemal lavendlivärvi kitsenahksed kindad käes — minna

ooperisse või teatrisse. Ja pühapäeval, kui mängud olid mängitud ja tema torukübar küllaldaselt mõlkis, sõitis isaga erisõidukil «Krooni ja Valitsuskepi» võõrastemajja, et istuda jõeäärsel astangul, — kuldseil kuuekümnendail aastail, kui maailm oli lihtne, keigarid säravad, demokraatia alles sündimata ja Whyte Melville'i raamatud ilmusid paksudena kiiresti üksteise järel.

Põlvkond hiljem oli Jolyon iseenda poja Jollyga, kel Harrow' tunnusena rukkilill nööpaugus oli — vana Jolyon andis oma pojapojale pisut vähem kuluka kasvatuse —, veel kord nautinud palavust ja võistlusteaegset ärevust, et siis tagasi pöörduda Robin Hilli jaheduse ning maasikapeenarde juurde ja pärast sööki piljardit mängida, kusjuures poeg kõige haletsusväärsemaid lööke tegi, püüdes näida ükskõiksena ja täiskasvanuna. Neil kahel päeval olid tema ja ta poeg igal aastal olnud kumbki üksi, kuid siiski kahekesi maailmas — teine teisel pool — ja demokraatia oli äsja sündinud!

Niisiis tõi ta halli torukübara esile, laenas Irenelt tillukese riba helesinist paela ja sõitis ettevaatlikult auto, rongi ja takso abil «Lordi» väljakule. Seal istus ta kitsaste mustade kantidega pleekimata linase värvi kleiti kandva Irene kõrval, jälgis mängu ja tundis vana vaimustust endas uuesti ellu ärkavat.

Kui Soames möödus, oli päev rikutud. Irene nägu moondus, kui ta huuled kõvasti kokku surus. Polnud mõtet siin istuda, kui Soames või ehk tema tütar võisid neist järjekindlalt mööduda nagu kümnendikmurrud. Ja Jolyon ütles:

«Noh, kallis, kui sulle sellest jätkub, siis hakkame minema!»

Sel õhtul tundis Jolyon end väga väsinuna. Ta ei tahtnud, et Irene teda sellisena näeks, ning ootas seepärast, kuni ta klaverit mängima hakkas, ja hiilis siis vargsi väikesse kabinetti. Ta avas maani ulatuva akna, et õhku sisse lasta, ja ukse, et kuulda Irene mängu; siis istus ta oma isa vanasse tugitooli, sulges silmad ja toetas pea vastu kulunud pruuni nahka. Nagu see passaaž Cesar Francki sonaadis — niisugune oli olnud ta elu Irenega: jumalik muusikaline lause. Ja nüüd see Joni lugu! Teadvusetuse lävel viibides mõistis ta vaevalt, kas ta unes

või ilmsi tundis sigarisuitsu lõhna ja nägi pimedas läbi sidetud silmade oma isa. Ilmutus tekkis, kadus, tekkis jälle; Jolyonile tundus, nagu näeks ta samal toolil, kus ta ise istus, oma isa mustas kuues, jalg põlvel, prillid põidla ja nimetissõrme vahel; ta nägi suuri valgeid vuriusid ja sügavaid silmi kumera lauba all; silmad näisid tema enda silmi otsivat ja ütlevat: «Kas sina astud sellele vastu, Jo? Sinu kohus on otsustada. Tema on vaid naine!» Ah, kui hästi ta oma isa ära tundis sellest lausest; kuidas selle lausega esile kerkis kogu Victoria aeg! Ja ta vastas: «Ei, ma kartsin — kartsin haiget teha temale ja Jonile ja iseendale. Mul on hell süda; ma kartsin.» Kuid vanad silmad — nii palju vanemad ja nii palju nooremad kui Jolyoni enda silmad — rääkisid edasi: «See on sinu naine, sinu poeg, sinu minevik. Korralda see asi, mu poiss!» Oli see läkitus mingilt rändavalt vaimult — või rääkis ainult Jolyonis endas elav osa isa hingest? Jälle tundis ta sigarisuitsu lõhna — vanast suitsuga immutatud nahktugitoolist. Noh, ta korraldab selle asja; ta kirjutab Jonile, selgitab kogu loo must-valgel! Äkki oli tal raske hingata, tal oli tunne, nagu lämbuks ta, nagu paisuks ta süda! Ta tõusis ja läks välja õhu kätte. Tähed olid väga heledad. Ta kõndis mööda terrassi maja nurga taha, kuni ta muusikatoa aknast nägi Irenet klaveri taga: lambivalgus langes tema otsekui puuderdatud juustele, ta näis endasse süvenenud olevat, ta tumedad silmad vaatasid otse enda ette, ta käed puhkasid rüpes. Jolyon nägi, kuidas ta käsi tõstis ja need vastu rinda surus. «Ta mõttes on Jon,» sõnas Jolyon, «ainult Jon! Mina ei tule arvesse — see on loomulik!»

Ja hoidudes, et teda ei nähtaks, läks ta vargsi tagasi.

Ta magas halvasti. Järgmisel päeval istus ta oma ülesannet täitma. Ta kirjutas vaevaga, sageli maha tõmmates, mis ta oli kirjutanud.

«Mu kalleim poiss,

Sa oled vana küllalt mõistma, kui raske on vanemail end oma laste ees paljastada. Eriti siis, kui vanemad — nagu mina ja sinu ema, keda ma küll alati

nooreks olen pidanud — on kõigest hingest kiindunud sellesse, kellele nad peavad pihtima. Ma ei või öelda, et meil oleks tunne, nagu oleksime tõesti patustanud — tõelises elus on minu arvates harva sellist tunnet —, kuid ranged inimesed ütleksid, et me oleme igatahes tasutakse meie käitumine meile nüüd kätte, ükskõik kas see oli õigustatud või mitte. Tõsi on, et meil mõlemal on minevik, millest ma nüüd olen kohustatud sulle teatama, sest et see nii valusasti ja sügavalt mõjutab Sinu tulevikku. Paljude, paljude aastate eest — 1883. aastal, olles kõigest kahekümne aastane — oli Sinu emal suur ja kaugeleulatuvate tagajärgedega õnnetus: ta sõlmis äpardunud abielu. Ei, mitte minuga, Jon. Ta oli ilma rahata ja tal polnud kedagi peale võõrasema — väga kurjaloomulise naise; tema kodune elu oli väga õnnetu. Ta algas abielu Fleuri isaga, minu onupoja Soames Forsyte'iga. See mees oli teda väga visalt jälitanud ja — ma ei taha ülekohtune olla — armastas teda kõigest väest. Nädala pärast teadis Sinu ema, et ta oli teinud hirmsa vea. See polnud mehe süü; süüdi oli naise nõrk otsustusvõime — tema õnnetu saatus.»

Nii kaugele suutis Jolyon säilitada näilist irooniat, nüüd aga kiskus käsitletav aine ta kaasa.

«Jon, ma tahaksin Sulle seletada — kui suudan, sest see on väga raske —, millest see tuleb, et selline õnnetu abielu nii hõlpsasti võib tekkida. Sa ütled muidugi: «Kui ta meest tõsiselt ei armastanud, kuidas võis ta siis tema naiseks saada?» Sul oleks õigus, kui poleks olemas paari kohutavat seika. See esialgne eksisamm on põhjustanud kõik järgnevad mured, valud ja kurbmängud, sellepärast pean seda Sulle selgitama, kui saan. Vaata, Jon, tol ajal ja isegi praegugi — ma ei tea, kuidas võikski see teisiti olla kõige kiuste, mis nüüd räägitakse selgitamisest — astub enamik tütarlapsi abiellu, elu seksuaalsest küljest midagi teadmata. Kui nad ka teavad, mida see tähendab, siis pole neil ometi vastavaid k o g e m u s i. See ongi kõigi õnnetuste põhjuseks. See tegelik kogemuste

puudus — olgu neil ükskõik missuguseid kuuldud või loetud teadmisi — põhjustab kõiki arusaamatusi ja kõike südamevalu. Väga paljude abielu — ka Sinu ema abielu — puhul tütarlapsed ei v õ i g i teada, kas nad armastavad või ei armasta meest, kelle naiseks nad saavad; teada saavad nad alles pärast kehalist ühinemist, mis teeb abielust tõelise abielu. Paljudel juhtudel, võib-olla enamikul juhtudel, kõvendab ja suurendab see ühinemine kiindumust, kuid teistel juhtudel — nende liiki kuulus Sinu ema abielu — paljastab see väärsammu ja hävitab sellegi poolehoiu, mis ehk olemas oli. Naise elus pole midagi traagilisemat kui selline selguselejõudmine, mis iga päevaga ja ööga muutub ilmsemaks. Toored ja pealiskaudsed inimesed võivad sellise eksimise üle naerda ja öelda: «Kui palju kära tühise asja pärast!» Kitsarinnalised ja isekad inimesed, kes teiste üle otsustavad ainult endi järgi, võivad hukka mõista neid, kes nii traagiliselt eksivad, ja taunida neid eluaegsele piinlemisele vanglas, mille nad endile ise on ehitanud. Sa tunned väljendust: «Ise tegi ta endale aseme, nüüd magagu sel asemel!» On julm nii öelda, — ükski tõesti aumehe nime vääriv mees ei ütleks seda. Ma pole elanud just niinimetatud kõlbla inimesena, kuid ma ei tahaks Sinu vastu, mu kallis, tarvitada sõnu, mis võiksid Sind panna kergemeelselt mõtlema sidemeile, mida Sa sõlmid, või lepinguile, mida Sa teed. Taevas hoidku selle eest! Kuid eluaegsete kogemuste põhjal ütlen, et need, kes nii traagiliste eksisammude ohvreid hukka mõistavad — neid hukka mõistavad ega tee midagi nende aitamiseks —, on ebainimlikud või oleksid ebainimlikud, kui nad mõistaksid, mis nad teevad. Nad ei mõista seda mitte! Ei maksa neist rääkida! Nad on minule niisama vastuvõetamatud kui kahtlemata mina neile.

Pidin seda kõike ütlema, sest tahtsin, et Sa oleksid suuteline oma ema üle otsustama, — Sina aga oled väga noor, Sul pole elus veel kogemusi. Ma jätkan nüüd oma jutustust. Pärast kolmeaastast püüdmist oma vastumeelsust (peaksin õieti ütlema: oma jälestust, mis sugugi liiga tugev sõna pole, sest vastumeelsus muutub sellistel tingimustel peagi jälestuseks)

maha suruda (need kolm aastat olid piinaks nii tundelisele, ilujanulisele inimesele, nagu Sinu ema on, Jon) kohtas ta noormeest, kes temasse armus. See oli arhitekt, kes ehitas maja, kus me nüüd elame; ta ehitas selle Sinu emale ja Fleuri isale, — sellest pidi saama uus vangla endise asemele, milles ta elas Londonis. Võib-olla mängis see kõik teatavat osa selles, mis edasi juhtus. Igatahes armus ka tema noormehesse. Tean, Sulle pole vaja seletada, et inimene ei saa ise valida, kellesse armuda. See tuleb iseenesest. Noh, see tuligi! Ma võin kujutleda — kuigi ta sellest iialgi palju pole rääkinud —, kuidas ta enesega võitles, sest, Jon, ta oli karmi kasvatuse saanud ega olnud kergemeelne — sugugi mitte. See oli siiski kõikevallutav tunne ja nii juhtus, et nad teineteist armastasid tegudes, mitte ainult mõtetega. Siis tuli kohutav kurbmäng. Pean Sulle sellest jutustama, sest kui ma seda ei tee, ei saa Sa iial aru tõelisest olukorrast, millele Sa nüüd pead näkku vaatama. Mees, kellega ta oli abielus — Soames Forsyte, Fleuri isa — tarvitas ühel ööl (siis, kui Su ema seda noormeest kõige rohkem armastas) vägivaldselt oma õigusi tema kallal. Järgmisel päeval kohtas Su ema oma armastatut ja rääkis sellest temale. Ma ei tea, kas noormees enda tappis või juhuslikult sõiduki alla jäi, kuid igatahes sai ta surma. Mõtle, missugune oli Sinu ema meeleolu, kui ta õhtul kuulis tema surmast. Ma nägin teda juhtumisi. Sinu vanaisa saatis mind, et ma teda aitaksin, kui saan. Ma nägin teda ainult hetkeks, siis sulges ta mees ukse mu eest. Kuid ma pole iialgi unustanud tema nägu; näen seda praegugi. Ma ei olnud siis temasse armunud, armusin alles kaksteist aastat hiljem, kuid ma ei unustanud seda iialgi. Mu kallis poiss, — mul pole kerge seda kirjutada. Kuid Sa tead, et ma pean. Sinu ema on Sinusse kiindunud ülimal määral, suurima andumusega. Ma ei tahaks karmilt kirjutada Soames Forsyte'ist. Ma ei mõtle temale vihaga. Mul on temast kaua kahju olnud; võib-olla oli mul temast isegi siis kahju. Maailma silmis oli temal õigus, Sinu ema oli süüdi. Ta armastas Sinu ema — omal viisil. S i n u e m a o l i t e m a o m a n d. See on tema seisukoht

siin elus tunnete ja südamete suhtes: ta vaatab neile kui omandile. See pole tema süü, — säärasena on ta sündinud. Minule on säärane vaade alati olnud jälestatav, — niisugusena olen mina sündinud! Nii nagu ma Sind tunnen, võib see ka Sinule üksnes jälestatav olla. Las ma jätkan oma lugu. Sinu ema põgenes sel ööl tema majast; kaksteist aastat elas ta rahulikult üksi ilma ühegi kaaslaseta, kuni 1899. aastal tema mees — Soames oli ikka veel tema mees, sest ta ei olnud ennast lahutada lasknud ja naisel muidugi polnud õigust lahutust nõuda — hakkas vist lapsi soovima ja alustas pikaajalist rünnakut, nõudes, et ta tema juurde tagasi tuleks ja talle lapse kingiks. Mina olin sel ajal Sinu ema hooldajaks Sinu vanaisa testamendi põhjal ja ma jälgisin oma onupoja tegevust. Seda jälgides kiindusin Sinu emasse, kiindusin kõigest südamest. Soames Forsyte'i pealekäimine muutus tungivamaks, kuni ta naine tuli minu juurde ja andis ennast minu kaitse alla. Tema mees, kes teda valvata laskis, katsus meid sundida lahkuminekule, esitades kaebuse meie vastu abielulahutuse-kohtus; igatahes kandis ta meie nimed avalikkuse ette. See mõjus meisse otsustavalt ja me ühinesime tegelikult. Tema abielu lahutati, temast sai minu naine, ja Sina sündisid. Me oleme elanud täiuslikus õnnes, — igatahes mina, ja ma usun, et ka Sinu ema. Soames nais varsti pärast oma abielu lahutust Fleuri ema, ja sündis Fleur. Selline on see lugu, Jon. Jutustasin seda Sulle, sest armastuse läbi, mis — nagu me näeme — Sinus on tekkinud selle mehe tütre vastu, liigud Sa pimesi oma ema õnne täieliku hävitamise suunas ja võib-olla hävitad ka enda õnne. Ma ei taha enesest rääkida, sest minu vanuses ei maksa eeldada, et ma veel kaua elan; pealegi kannataksin mina peamiselt Su ema ja Sinu pärast. Tahan ainult Sulle selgeks teha, et selliseid õuduse ja jälestuse tundeid ei saa iialgi maha matta või unustada. Nad elavad Su emas tänapäevani. Alles eile nägime võistlustel juhuslikult Soames Forsyte'i. Sinu ema nägu oleks Sind veennud, kui sa oleksid seda näinud. Mõte, et Sina võiksid naituda selle mehe tütrega, on temale painajaks, Jon. Mul

pole Fleuri vastu midagi öelda peale selle, et ta on Soamesi tütar! Kui Sa tema naiksid, siis oleksid Sinu lapsed Soamesi lapselapsed niisama nagu Sinu ema lapselapsed. Sinu laste vanaisaks oleks mees, kes kord omandas sinu ema, nagu omandatakse orja. Mõtle, mida see tähendaks. Sellise abieluga läheksid Sa nende leeri, kes pidasid Su ema vangis, — nende leeri, kes sõid tal hinge seest. Sa oled alles elu lävel, Sa tunned seda tütarlast kõigest kaks kuud; kui sügavalt Sa ka enda arvates teda armastaksid, — ma palun Sind: lõpeta temaga otsekohe. Ära tee oma emale seda põletavat valu, ära alanda teda kogu eelolevaks eluks. Kuigi ta minule tundub ikka noorena, on ta viiskümmend seitse aastat vana. Tal pole kedagi maailmas peale meie kahe. Varsti pole tal kedagi peale Sinu. Võta süda rindu, Jon, ja lõpeta see asi. Ära aseta seda pilve ja tõket meie vahele. Ära murra tema südant! Ole õnnistatud, mu kallis poiss, ja andesta mulle kõik valu, mida see kiri Sulle peab tegema, — me katsusime Sind säästa, kuid Hispaania ei aidanud, nagu näib.

Sinu Sind ikka armastav isa
Jolyon Forsyte.»

Selle pihtimuse lõpetanud, jäi Jolyon kõhna põske käele toetades istuma ja luges kirja veel kord läbi. Selles oli asju, mis talle nii väga haiget tegid, kui ta kujutles Joni neid lugemas, et ta peaaegu pidi kirja puruks käristama. Selliseist asjust üldse rääkida poisikesele — iseenda pojale —, rääkida neist seoses iseenda naisega ja poisikese enda emaga, — see tundus Forsyte'i kinnisele loomusele kohutav. Aga kui ta neist asjust ei räägi, kuidas selgitada siis Jonile tõde, sügavat lõhet, parandamatu haava olemasolu! Kuidas muidu õigustada tema armastuse mahasurumise püüet? Siis ei maksaks üldse kirjutadagi!

Ta pani pihtimuse kokku ja pistis taskusse. Oli — tänu taevale! — laupäev; tal oli pühapäeva õhtuni aega järele mõelda, sest enne esmaspäeva ei saaks Jon kirja kätte, ka siis mitte, kui ta selle kohe postile saadaks. Selle viivituse juures tundis Jolyon kummalist kergendust; ühtlasi tundis ta kergendust ka teadmisest, et kiri oli kirjutatud, kuigi see veel polnud ära saadetud.

Roosiaias, mis asendas nüüd endist sõnajalaistandikku, nägi ta Irenet kärpivat ja lõikavat, korvike käsivarrel. Jolyonile näis, nagu ei oleks Irene iialgi tegevuseta, ja ta kadestas teda nüüd, kus ta ise oli sunnitud peaaegu alati tegevuseta olema. Ta läks alla Irene juurde. Irene näitas talle oma määrdunud kinnast ja naeratas. Lõua alt kinni seotud pitsrätik varjas ta juukseid, ja ta piklik nägu ikka alles tumedate kulmudega näis väga noor.

«Rohelised põrnikad on hirmsad sel aastal, ja ometi on külm. Sul on väsinud nägu, Jolyon.»

Jolyon võttis pihtimuse taskust.

«Kirjutasin selle. Arvan, et sa peaksid seda lugema.»

«Jonile?» Irene nägu oli täiesti muutunud; sel hetkel oli see peaaegu karm.

«Jah; nüüd tuleb kõik päevavalgele.»

Ta andis kirja Irene kätte ja läks eemale rooside vahele. Kui ta nägi, et Irene oli lugemise lõpetanud ja üsna tasa paigal seisis, kirja lehti oma kleidi vastu surudes, läks ta tema juurde tagasi.

«Noh?»

«Imeilusasti kirjutatud. Ma ei tea, kuidas seda paremini öelda saaks. Tänan sind, armas.»

«Kas tahaksid, et ma midagi vahele jätaksin?»

Irene raputas pead.

«Ei. Ta peab kõik teadma, kui tahame, et ta aru saaks.»

«Seda minagi arvasin, kuid — hirmus on see mulle!»

Tal oli tunne, nagu oleks see temale hirmsam kui Irenele, — talle tundus, et palju kergem oli suguellu puutuvaid asju mainida mehe ja naise kui mehe ja mehe vahel, ja Irene oli alati olnud loomulikum ja otsekohesem, mitte nii sügavalt salatsev kui tema oma forsaitliku loomusega.

«Ei tea, kas ta saab aru nüüdki, Jolyon? Ta on nii noor; ja teda heidutab asja kehaline külg.»

«Selle on ta pärinud minu isalt. Isa oli kõigis selliseis asjus tagasihoidlik nagu tütarlaps. Kas poleks parem kõike ümber teha ja kirjutada lihtsalt, et sa vihkad Soamesi?»

Irene raputas pead.

«Vihkamine on ainult sõna. See ei ütle mitte midagi. Ei, jäägu parem nii.»

«Hea küll. Saadan selle homme ära.»

Irene tõstis näo tema poole ja Jolyon suudles teda suure maja paljude, ronitaimedega piiratud akende nähes.

2. peatükk

PIHTIMUS

Sama päeva hilisel pärastlõunal pidas Jolyon vanas tugitoolis uinakut. Kummuli tema põlvedel oli *«La Rôtisserie de la Reine Pédauque»;* just enne uinumist oli ta mõelnud:

«Kas meie kui rahvas võime kunagi prantslasi tõesti armastada? Ja kas nemad kunagi hakkavad meid armastama?»

Temale endale olid prantslased alati meeldinud; omasena tundusid talle nende vaimukus, nende maitselaad, nende keedukunst. Ta oli koos Irenega enne sõda sageli Prantsusmaal käinud, kui Jon oma erakoolis oli. Tema romaan Irenega algas Pariisis, — tema viimane ja kõige kestvam romaan. Kuid armastada ei võinud prantslasi ükski inglane, kes neid ei vaadelnud erapooletute esteedisilmadega! Selle nukra lõppotsusega jäigi ta magama.

Ärgates nägi ta Joni seisvat enda ja akna vahel. Poiss oli ilmselt aia kaudu sisse tulnud ja ootas tema ärkamist. Jolyon naeratas, alles poolunes. Kui kena oli see noormees — tundeline, sõbralik, otsekohene! Siis tegi Jolyoni süda vastiku hüppe, ta hakkas üleni värisema. Jon! See pihtimus! Ta sundis ennast vägisi rahule.

«Noh, Jon, kust sina siis tuled?»

Jon kummardus ja suudles ta laupa.

Alles siis märkas Jolyon poisi näoilmet.

«Tulin koju, et sulle midagi öelda, isa.»

Kõigest jõust püüdis Jolyon jagu saada tõuklevast, lämmatavast tundest oma rinnas.

«Noh, istu, vanamees. Kas sa ema juures käisid?»

«Ei.» Poisi hõõguv nägu muutus kahvatuks; ta istus vana tugitooli käsipuule — nagu vanasti Jolyon ise tavatses istuda oma isa kõrval. Kuni nende vahele tekkinud lõheni tavatses ta seal õrrel istuda, — kas oli nüüd saabunud hetk, mil samasugune lõhe pidi tekkima tema ja ta enda poja vahel? Eluaeg vihkas ta stseene nagu mürki, hoidus tülitsemise eest, käis rahulikult oma teed ja laskis teisi oma teed käia. Nüüd aga näis, nagu ootaks teda elu lõpul valusam stseen kui kõik need, miltede eest ta seni oli hoidunud. Ta varjas oma erutust ja ootas, et poeg hakkaks rääkima.

«Isa,» ütles Jon pikkamisi. «Fleur ja mina oleme kihlatud.»

«Muidugi!» mõtles Jolyon vaevaga hingates.

«Ma tean, et sinule ja emale see mõte ei meeldi. Fleur ütleb, et ema oli tema isaga kihlatud, enne kui sina temaga naitusid. Ma muidugi ei tea, mis õieti on juhtunud, kuid see peab ju hirmus ammu olnud olema. Ma armastan teda kõigest hingest, isa, ja tema ütleb, et armastab mind niisama.»

Jolyoni suust tuli imelik heli, pooleldi naer, pooleldi oie.

«Sa oled üheksateistkümne aastane, Jon, ja mina seitsmekümne kahe aastane. Kuidas peame teineteisest aru saama sellises asjas?»

«Sa armastad ema; sa pead teadma, mida me tunneme, isa. Oleks ülekohtune lasta vanadel lugudel meie õnne hävitada; eks?»

Jolyon otsustas ilma oma pihtimuseta läbi ajada, kui vähegi võimalik. Ta pani käe poisi käsivarrele.

«Vaata, Jon! Ma võiksin sind keelata, öeldes, et te olete mõlemad liiga noored ega tea isegi veel, mida te tahate, ja nii edasi, kuid te ei kuulaks mind; pealegi poleks sel mõtet: kahjuks õpib noorus omal nahal kõike tundma. Sa räägid kergelt «vanadest lugudest», kuigi sa, nagu sa isegi ütled, mitte midagi ei tea sellest, mis on juhtunud. Kas ma olen iialgi põhjust andnud kahelda minu armastuse juures sinu vastu või minu sõnade juures?»

Kui ta nii suures mures poleks olnud, siis oleksid teda lõbustanud segadus, mida need sõnad tekitasid, poisi

innukas kaelustus, mis teda pidi veenma, ja poisi näost paistev kartus, kas sellest rahustavast tõendusest jätkub. Praeguses meeleolus aga võis ta ainult tänulik olla embamise eest.

«Noh, sa võid uskuda, mis ma sulle ütlen. Kui sa ei lõpeta seda armulugu, siis teed oma ema õnnetuks ta elu otsani. Usu mind, kallis, minevikku — ükskõik, missugune see on olnud — ei saa maha matta. Ei saa tõesti mitte.»

Jon tõusis tooli käsipuult.

«See tüdruk,» mõtles Jolyon. «Sealt ta läheb — hõljub ta ees — nagu elu ise — tuline, ilus, armastav!»

«Ma ei või, isa; kuidas ma võin — ainult sinu sõna peale? Muidugi ma ei või!»

«Jon, kui sa seda lugu tunneksid, siis lõpetaksid ilma kõhklemata. Peaksid lõpetama! Kas sa ei saa mind uskuda?»

«Kust sa tead, mis ma teeksin? Isa, ma armastan teda rohkem kui midagi muud maailmas.»

Jolyoni nägu tuksatas ja ta ütles valusa pikalisusega: «Rohkem kui oma ema, Jon?»

Poisi näost ja rusikasse tõmbunud kätest nägi Jolyon, kui tugev oli tema võitlus iseendaga.

«Ma ei tea,» hüüdis ta. «Ma ei tea! Kuid Fleurist loobuda mitte millegi pärast — millegi pärast, mida ma ei mõista, mida ma ei usu, mis minu arvates pooltki nii tähtis pole, — see — see . . .»

«Tekitaks sinus tunde, et me teeme sulle ülekohut; et me oleme sulle takistuseks, — jah. Kuid seegi on parem kui selle asja jätkamine.»

«Ma ei või. Fleur armastab mind, ja mina armastan teda! Sa tahad, et ma sind usaldaksin; miks ei usalda sina m i n d, isa? Me ei taha midagi teada — me ei hooli sellest midagi. Seda rohkem armastame sind ja ema.»

Jolyon pistis käe põuetaskusse, kuid võttis selle tühjalt jälle välja; ta naksutas keelt vastu hambaid.

«Mõtle sellele, mis su ema sulle on olnud, Jon! Tal pole kedagi peale sinu; mind pole enam kauaks.»

«Miks mitte? Ülekohus on . . . Miks mitte?»

«Noh,» ütles Jolyon pigemini külmalt. «Sellepärast, et arst seda ütleb; see on kõik.»

«Ooh Isa!» karjatas Jon ja purskas nutma.

Jolyon tundis hirmsat erutust, nähes selliselt kokku varisevat oma poega, kes viimati oli nutnud kümneaastasena. Ta mõistis nüüd täiesti, kui hirmus pehme oli poisi süda, kui palju ta pidi kannatama selles asjas ja elus üldse. Abitult sirutas ta käe, — ta ei tahtnud ega julgenudki tõusta.

«Kallis poiss,» ütles ta. «Ära nuta, muidu ajad minugi nutma!»

Jon surus erutuse maha ja jäi kõrvalepööratud näoga ühes liikumatult seisma.

«Mis nüüd?» mõtles Jolyon. «Mis ma võin öelda, et tema meelt muuta?»

«Muide, ära sellest emale räägi,» sõnas ta. «Teie asi hirmutab teda juba niigi küllalt. Ma tean, mida sa tunned. Kuid, Jon, sa tunned teda ja mind küllalt hästi ja peaksid teadma, et me sinu õnne kergemeelselt purustada ei taha. Mu kallis poiss, me ei soovi ju üldse muud kui sinu õnne, — mina vähemalt ei mõtle muule kui sinu ja su ema õnnele, ja su ema mõtleb ainult sinu õnnele. Kaalul on sinu ja tema kogu tulevik.»

Jon pöördus ümber. Ta nägu oli surnukahvatu; silmad sügaval peas näisid leegitsevat.

«Mis see on? M i s s e e o n? Ära piina mind niiviisi!»

Jolyon teadis, et ta oli löödud; ta pistis käe jälle põuetaskusse ja istus terve minuti, vaevaga hingates, silmad kinni. Tal käis mõte läbi pea: «Mul oli ilus ja pikk elu — oli ka kibedaid hetki — see on kibedaim!» Siis võttis ta käe taskust ühes kirjaga ja ütles väsinult:

«Noh, Jon, kui sa täna poleks tulnud, siis oleksin sulle selle kirja saatnud. Tahtsin sind säästa — tahtsin säästa ennast ja su ema, kuid ma näen, et see on võimatu. Loe seda, ma lähen aeda.» Ta sirutas käe, et püsti tõusta.

Jon võttis kirja, ütles ruttu: «Ei, mina lähen,» ja kadus.

Jolyon vajus toolile tagasi. Porikärbes tuli nagu vihaselt sisse ja lendas suminal ta ümber; selles suminas oli midagi lohutavat; see oli parem kui mitte midagi . . . Kuhu läks poiss kirja lugema? Neetud kiri — neetud

lugu! Julm asi — julm Irenele — Soamesile — mõlemale lapsele — temale endale! ... Ta süda tagus tugevasti ja valusasti. Elu — oma armastusega — tööga — iluga — valudega — ja lõpuga! Ilus oli see olnud ja hea; ilus kõigest hoolimata, — kui ... mitte kahetseda, et üldse oled sündinud! Elu — see väsitab su ära, kuid ei pane surma igatsema, — see on salakaval ja paha. Milleks on inimesel süda! Jälle tuli kärbes suminal; ta tõi tuppa kogu suvekuumuse ja -sumina ja -lõhna — jah, isegi lõhna — küpse puuvilja, kuivanud rohu, mahlaste põõsaste ja lehmade vanillilõhna. Ja väljas kuskil keset seda lõhna oli Jon ja luges kirja, meeltesegaduses lehti keerates ja kortsutades — ahastades ja valu tundes — südantlõhestavat valu tundes! See mõte tegi Jolyoni teravalt õnnetuks. Jon oli nii õrna südamega poiss, läbi ja läbi hell ja kohusetruu; see oli ülekohus, — nii hirmus ülekohus! Jolyonile meenus, kuidas Irene talle kord ütles: «Ialgi pole olnud teist nii armastavat ja armastust väärivat last kui Jon.» Vaene väike Jon! Kogu ta elu variseb kokku suvisel õhtupoolikul! Noortesse mõjub kõik nii rängasti. Erutatuna ja piinatuna mõttest, et noortesse mõjub kõik nii rängasti, tõusis Jolyon oma toolilt ja läks akna juurde. Poissi polnud kuskil näha. Ja Jolyon väljus. Kui ta oma poega nüüd aidata sai — siis pidi ta aitama!

Ta läks läbi põõsastiku, vaatas müüriga piiratud aeda, — Joni polnud! Teda polnud ka seal, kus virsikud ja aprikoosid hakkasid paisuma ja värvuma. Jolyon möödus tumedatest ja keeritsakujulistest küpressidest aasal. Kuhu oli poiss läinud? Kas ta oli jooksnud alla metsatukka — oma endisele jahialale? Jolyon möödus heinakaartest. Esmaspäeval tahtsid nad heina kokku panna ja teisipäeval ära vedada, kui vihma ei tule. Sageli olid nad koos üle selle niidu läinud, — käsikäes, kui Jon alles väike poisike oli. Ah, kuldne ajastu lõpeb, kui saad kümne aastaseks! Jolyon jõudis tiigi äärde, kus kärbseid ja sääski tantsiskles helkiva, kõrkjatega palistatud veepinna kohal; siis läks ta metsatukka. Siin oli jahe, lõhnas lärjepuude järele. Joni polnud siingi! Jolyon hüüdis. Keegi ei vastanud! Ta istus puutüvele — närvilisena, murelikuna, oma kehalisi valusid unustades. Polnud temast õige, et ta laskis poisi selle kirjaga ära minna; ta oleks pidanud teda oma silma all lugeda laskma! Suures rahutuses tõusis ta üles, et tagasi minna. Majapidamishoonete juures hüüdis ta jälle ja vaatas pimedasse lehmalauta. Jahedas, vanillist ja ammooniumist lõhnavas ruumis, varjul kärbeste eest, mäletses rahulikult kolm oolderni lehma; neid oli äsja lüpstud, nad ootasid õhtut, mil neid jälle pidi viidama alumisele aasale. Üks neist keeras laisalt pead, ta silm välgatas; Jolyon nägi niiskust ta hallil alahuulel. Ta nägi kõike kirgliku selgusega oma närvilises ärevuses — kõike, mida ta omal ajal jumaldas ja katsus maalida — valguse- ja varju- ja värviimesid. Polnud ime, et vagajutt sängitas Kristuse sõimesse, — ei võinud olla midagi vagamat kui soojas hämaruses mäletsevate lehmade silmad ja kuuvalged sarved! Jolyon hüüdis jälle. Ei mingit vastust! Ja ta ruttas edasi, metsatukast läbi, tiigist mööda, künkast üle. Kummaliselt irooniline — tuli talle nüüd mõttesse —, kui Jon oma avastusega oleks läinud alla metsatukka, kus ta ema ja Bosinney vanasti oma armastuse kohta selgusele jõudsid. Ja kus Jolyon ise tol pühapäevahommikul Pariisist tulles puutüvel istudes täie selgusega mõistis, et Irene tähendas temale tervet maailma. See oleks pilkavale saatusele parajaks paigaks olnud, et Irene poja silmade eest linikut ära kiskuda! Kuid teda polnud seal! Kuhu oli ta läinud? Tuli leida see vaene poiss!

Päikesehelk hakkas paistma ja tõstis ta ruttavate mõtte ees teravamini esile kogu õhtupooliku ilu, kõrgete puude ja pikenevate varjude, siniste ja valgete pilvede, heinte lõhna ja tuvide kudrutamise ilu; kõrgete ja siredate lillede ilu. Ta jõudis roosiaiani, ja rooside ilu tundus talle ebamaisena selles äkilises päikesepaistes. «Roos, sa hispaaniatar!» Imetaolised kolm sõna! Seal tumepunaste õitega roosipõõsa juures oli Irene seisnud; oli seisnud ja lugenud ja otsustanud, et Jon pidi kõik teada saama. Nüüd teadis ta kõik! Kas Irene otsus oli ekslik? Jolyon kummardus ja nuusutas üht roosi; selle õielehed puudutasid tema nina ja värisevaid huuli; pole midagi nii pehmet kui roosi sametised õielehed — ja Irene kael! Irene! Ta läks üle muru edasi, nõlvakust üles

tamme juurde. Ainult tamme latv helendas nüüd, sest päike oli vajunud maja taha. Vari puu all oli tihe, õnnestavalt jahe, — tal oli väga kuum hakanud. Ta peatus mõneks hetkeks, hoides kätt kiigenööril — Jolly, Holly — Jon! Vana kiik! Ja äkki tundis ta end kohutavalt — surmavalt haige olevat. «See käis mul üle jõu!» mõtles ta. «Tõesti, see käis mul üle jõu!» Ta tuikus terrassi poole, lohistas end trepist üles, kukkus maja seina vastu. Sinna toetus ta õhku ahmides; ta nägu vajus kitse-enela põõsasse, mille eest tema ja Irene nii palju olid hoolitsenud, et see teeks magusaks majja voolava õhu. Lõhn segunes kohutava valuga. «Minu armastatu!» mõtles ta. «Minu poiss!» Ja suure jõupingutusega komberdas ta klaasuksest sisse ning vajus vana Jolyoni tugitooli. Raamat oli alles seal, pliiats selle vahel; ta võttis pliiatsi, kritseldas avatud leheküljele ühe sõna ... Ta käsi kukkus sülle ... Siis nii oli see — siis nii? ...

Ta tundis tugevat tõmmet; siis tuli pimedus ...

3. peatükk

IRENE!

Kui Jon kirja käes hoides minema ruttas, jooksis ta hirmu ja segaduse mõjul piki terrassi ümber maja nurga. Vastu ronitaimedega kaetud seina toetudes kiskus ta kirja lahti. Kiri oli pikk — väga pikk. See suurendas veelgi ta hirmu, ja ta hakkas lugema. Kui ta jõudis sõnadeni: «Ta algas abielu Fleuri isaga», siis hakkas kõik ta ümber tiirlema. Ta seisis klaasukse lähedal ja läks sellest sisse, läbis muusikatoa ja eesruumi, läks üles oma magamistuppa. Ta kastis näo külma vette, istus siis voodi äärele ja jätkas lugemist, pillates läbiloetud lehed enda kõrvale voodisse. Isa käekirja oli kerge lugeda, — Jon tundis seda nii hästi, kuigi ta temalt iial veeranditki nii pikka kirja polnud saanud. Ta luges mingi tumeda teadvusetusega; kujutlusvõime töötas vaid poolikult. Kõige paremini mõistis ta esimese lugemise juures seda, missugust piina pidi ta isale valmistama sellise kirja kirjutamine. Ta pillas viimase lehe käest ja hakkas mingi

valmse ja kõlbla abitusega uuesti esimest lehte lugema. Kõik see tundus talle vastikuna — surnuna ja vastikuna. Siis läbis teda äkki äreva õuduse kuum laine. Ta mattis oma näo kätesse. Tema ema! Fleuri isa! Ta võttis kirja uuesti kätte ja luges masinlikult. Ja jälle tuli tunne, nagu oleks see kõik surnud ja vastik; tema enda armastus oli hoopis teistsugune. See kiri ütles, et tema ema — ja Fleuri isa — kohutav kiri!

Omand! Kas võis olla mehi, kes vaatasid naisele nagu omandile? Ta ette kerkis nägusid, mida ta oli näinud tänavail või maal, — punaseid tursanägusid, kalke ja süngeid nägusid, pirtsakaid, kuivi nägusid, vägivaldseid nägusid; sadu ja tuhandeid nägusid! Kuidas võis ta teada, mida mõtlesid ja tegid selliste nägudega inimesed? Ta hoidis pead käte vahel ja oigas. Tema ema! Ta võttis kirja kätte ja luges jälle edasi:

«Õudus ja jälestus ... elavad Su emas tänapäevani ... Sinu lapsed ... tema lapselapsed ... mees, kes kord omandas Sinu ema nagu omandatakse orja ...» Jon tõusis voodi äärelt. See julm, tontlik minevik, mis varitses, et tappa tema ja Fleuri armastust, — see oli tõsi — muidu poleks ta isa iialgi võinud seda kirjutada. «Miks ei öelnud nad mulle kohe?» mõtles ta. «Samal päeval, kui ma Fleuri esmakordselt nägin? Nad teadsid, et ma teda nägin. Nad kartsid — ja — nüüd — see hoop!»

Valu oli liiga terav; ta ei suutnud mõelda ega kaalutleda. Ta roomas toa pimedasse nurka ja istus põrandale maha. Seal ta istus nagu mõni õnnetu väike loom. Pimedus lohutas, põrand lohutas — nagu oleks ta tagasi läinud neisse aegadesse, mil ta põrandal roomates oma mängulahinguid lõi. Kokkukägardunult istus ta seal; ta jalad olid sassis, käed hoidsid põlvede ümbert kinni; ta ei teadnud isegi seda, kui kaua ta istus. Sügavast meeleheitest äratas teda ema toa ukse avamine. Ta enda toas olid aknal eesriided ees — need olid tema äraoleku ajal ette lastud — ja ta võis oma nurgas kuulda vaid mingit kahinat, ema samme, — siis nägi ta teda teisel pool voodit tualettlaua ees seisvat. Tal oli midagi käes. Jon hingas vaevalt, lootes, et ema teda ei näe ja ära läheb. Ta nägi teda üht-teist lauал puudutavat, nagu oleks neis tervendavat jõudu; siis nägi ta teda akna poole vaa-

tavat, — hall oli ta peast jalgadeni nagu mingi valm. Väiksemgi peapööre — ja ema näeb teda! Ta huuled sosistasid: «Oo, Jon!» Ta rääkis iseendaga; tema hääleköla liigutas Joni südant. Ta nägi ema pihus väikest pilti. Ema hoidis seda vastu valget, silmitses seda, — pilt oli väga väike. Jon tundis seda pilti: see kujutas teda ennast pisikese poisina; ema kandis seda alati kaasas. Joni süda tuksus kiiresti. Ja äkki keeras ema pead ja nägi teda, — nagu oleks ta tema südametuksumist kuulnud. Nähes, kuidas ta võpatas ja käed ühes pildiga vastu rinda surus, ütles Jon:

«Jah, mina olen.»

Ema tuli voodi juurde ja istus selle äärele, üsna Joni lähedale; ta käed olid ikka veel vastu rinda surutud, ta jalad kirjalehtede vahel, mis põrandale olid libisenud. Ema nägi neid, ja ta käsi haaras voodi äärest kinni. Ta istus väga sirgelt, ta tumedad silmad kiindusid pojasse. Viimaks hakkas ta rääkima.

«Noh, Jon, sa tead, nagu ma näen.»

«Jah.»

«Sa käisid isa juures?»

«Jah.»

Järgnes pikk vaikus, siis ütles Irene:

«Oo! Mu lemmik!»

«Pole viga.» Joni erutus oli nii tugev ja koosnes nii mitut laadi tundeist, et ta ei julgenud liigatada; ta tundis viha, meeleheidet ja ühtlasi kummalist igatsust ema lohutava käe järele oma laubal.

«Mis sa mõtled teha?»

«Ma ei tea.»

Tekkis teine pikk vaikimine, siis tõusis Irene püsti. Ta seisis hetke väga vaikselt, tegi siis kerge käeliigutuse ja ütles: «Mu kallis lemmik, mu ülikallis poiss, ära mõtle minule — mõtle iseendale.» Siis möödus ta voodi jalutsist ja läks oma tuppa.

Jon pöördus nurka tagasi ja tõmbus kerra nagu siil.

Ta võis seal paarkümmend minutit istunud olla, kui kellegi karjatus ta äratas. Karjatus tuli alt astangult. Kohkunult tõusis Jon püsti. Jälle kuuldus karjatus: «Jon!» Tema ema hüüdis! Ta jooksis toast välja, trepist alla, läbi tühja söögitoa kabinetti. Irene põlvitas vana

tugitooli ees, isa lebas selles üsna valgena, pea rinnal, teine käsi avatud raamatul, pliiats kõvasti käes, — kummaliselt vaiksem kui kõik, mida Jon seni oli näinud. Irene vaatas meeleheitlikult ümber ja ütles:

«Oo, Jon — ta on surnud — ta on surnud!»

Jon viskus põlvili maha, sirutus üle käetoe, millel ta alles hiljuti oli istunud, ja surus huuled isa laubale! Jääkülm! Kuidas võis — kuidas võis isa surnud olla — kui alles tunni aja eest —! Ema käsivarred olid ta põlvede ümber; ta surus oma rinda nende vastu.

«Miks — miks ei olnud ma tema juures?» kuulis Jon teda sosistavat.

Siis nägi ta raamatu leheküljele värisevate tähtedega kirjutatud nime «Irene» ja vajus kokku. Esmakordselt nägi Jon inimese surma, ja selle võrratu rahu peletas esmale kõik muud tunded; kõik muu oli siis vaid ettevalmistus sellele siin! Armastus ja elu, rõõm, valu ja mure, kõik liigutused, valgus ja ilu. Kõik oli vaid alguseks sellele hirmsale valgele rahule. See mõjus temasse kohutavalt; kõik näis äkki väike, tühine, lühike. Viimaks sai ta endast jagu, tõusis püsti ja tõstis ema jalule.

«Ema! Ära nuta! Ema!»

Mõni tund hiljem, kui oli tehtud kõik mis vaja, ja kui ema oli puhkama heitnud, läks Jon üksinda isa vaatama. Too lebas asemel valge linaga kaetuna. Jon seisis hulk aega ja silmitses seda nägu, mis iialgi polnud vihane olnud, mis ikka oli heatujuline ja lahke olnud. «Ole sõbralik ja hoia lõpuni pea püsti — see on kõik!» kuulis Jon kord oma isa ütlevat. Kui imestletavalt isa oli elanud selle tarkuse järgi! Jon mõistis nüüd, et isa pidi ammugi teadnud olema, et lõpp tuleb äkki. Ta teadis, — kuid ei lausunud sõnagi. Jon silmitses teda aukartliku ja kirgliku lugupidamisega. Kui üksildane ta oli olnud, — ainult et Joni ema ja Joni ennast säästa! Joni enda valu tundus väikesena, kui ta vaatas sellesse näkku. Raamatu leheküljele kritseldatud sõna! See jumalagajätu-sõna! Nüüd ei olnud emal enam kedagi peale tema! Ta läks üsna surnu näo juurde, — see polnud sugugi muutunud ja oli ometi hoopis teistsugune. Ta oli kord kuulnud isa ütlevat, et ta ei usu teadlikku elu pärast surma, — ta võivat eeldada ainult surmatagust elu, mis kestaks seni,

kui ühu loomulik iga ja loomulik vanusepiir oleks saavutatud: nii võivat juhuse, liialduste või äkilise haiguse puhul hingeheitnu teadvus edasi kesta olendi loomulikku eluaja lõpuni. See mõtteavaldus oli Joni hämmastanud, sest ta polnud varem kellegi suust midagi säärast kuulnud. Kui süda lakkas töötamast, nagu siin, siis — pole nud see kindlasti mitte loomulik surm! Võib-olla viibis isa teadvus siin toas ühes Joniga. Voodi kohal rippus isaisa pilt. Võib-olla elas ka t e m a teadvus veel; ja ka Joni venna — ta Aafrikas surnud poolvenna teadvus. Kas viibisid nad kõik selle voodi ümber? Jon suudles surnu laupa ja läks tasa tagasi oma tuppa. Uks tema ja ta ema toa vahel oli lahti; ema oli ilmselt tema toas käinud, — kõik oli valmis pandud, isegi mõned kuivikud ja klaas kuuma piima. Kirja polnud enam põrandal. Jon sõi ja jõi, jälgides päevavalguse kustumist. Ta ei püüdnud tulevikku vaadata; ta vaatas vaid akna kõrgusel olevaisse mustavaisse tammeokstesse; tal oli tunne, nagu oleks elu seisma jäänud. Öösi sügavas unes teist külge keerates nägi ta midagi valget ja liikumatut oma voodi ees ja tõusis kohkudes istukile.

Ta ema hääl ütles:

«Ainult mina olen, Jon, kallis!» Ema käsi vajutas ta hellalt pikali; ta valge kogu kadus.

Üksi! Jon vajus jälle sügavasse unne ja nägi unes, et igale poole ta voodisse oli ema nimi kirjutatud.

4. peatükk

SOAMES PEAB ARU

Onupoja Jolyoni surmakuulutus «Timesis» ei mõjunud Soamesisse kuigi tugevasti. Too Jolyon oli siis läinud! Armastanud ei olnud need kaks teineteist eluilmaski. Äge vihkamistunne oli Soamesi südamest ammugi kustunud ega lubanud ta sel uuesti ellu ärgata; seda varajast surma võttis ta siiski saatusliku õiglusena. Kakskümmend aastat oli see mees nautinud Soamesi naise ja maja omamist, — ja nüüd oli ta surnud! Natuke hiljem ilmunud järelhüüe pühendas Jolyonile tema arvates liiga palju

tähelepanu. See rääkis «virgast ja meeldivast maalijast, kelle loomingule me oleme harjunud vaatama kui kõige rõõpillisemale parimast Victoria-järgsest vesivärvikunstist». Soames — kes peaaegu masinlikult oli selistanud Mole'i, Morpini ja Caswell Baye teoseid ja alati kuuldavalt oli turtsatanud, kui juttu oli ta onupoja piltidest — pööras ajalehel valju krabinaga teise leheküljе.

Tal tuli sel hommikul Forsyte'ide asjus linna minna ja ta märkas väga hästi Gradmani viltu üle prillide heidetud pilke. Vana ametniku ümber hõljus kahetseva kaastunde õhkkond. Ta otse lõhnas vanadest aegadest. Oli peaaegu kuulda, kuidas ta mõtles: «Mr. Jolyon, jaah — just minu vanune — ja surnud — oh heldeke! Mrs. Jolyonile peab see väga raske olema. Ta oli ilus naine. Liha on kui lilleke! Ajalehtedes oli talle järelhüüe. Mõelda!» Gradmani ümber hõljuv õhkkond sundis Soamesi mõningaid rendilepinguid ja võlatingimuste muutmisi erakorralise kiirusega joonde ajama.

«Ja testament miss Fleuri kasuks, mr. Soames?»

«Otsustasin selle tegemata jätta,» vastas Soames lühidalt.

«A-oo! See rõõmustab mind. Arvasin kohe, et see oli enneaegne. Ajad muutuvad.»

Soames mõtles murega, kuidas Jolyoni surm mõjub Fleurisse. Ta polnud kindel, et Fleur sellest teab, — Fleur luges harva lehti ja perekonnateateid ei vaadanud ta ilalgi.

Ta ruttas asjade korraldamisega ja läks Green Streeti sinele. Winifred oli peaaegu kurb. Jack Cardigan oli endal rangluu murdnud, nii et ta tükil ajal «vormis» olla ei saanud. Winifred ei suutnud selle mõttega harjuda.

«Kas Profond sõitis ära?» küsis Soames äkki.

«Ta sõitis ära,» vastas Winifred. «Kuid ma ei tea, kuhu.»

Jah, nii oli see alati, — mitte midagi kindlat! Soames muidugi ei tahtnudki midagi teada. Annette'ilt saabus kirju Dieppe'ist, kus ta peatus oma emaga.

«Sa muidugi lugesid, et too Jolyon on surnud?»

«Jah,» ütles Winifred. «Mul on kahju tema — tema lastest. Ta oli väga armastusväärne.» Soamesi suust tuli

mingi veider häälitsus. Temas tärkas aimus vanast sõgavast tõest, et inimesi hinnatakse siin maailmas nende olemuse, mitte nende tegude järgi; see aimus koputas õige valusasti ta sisetunde tagauksele.

«Tean, et inimesed olid sel arvamusel,» ümises ta.

«Tuleb tema vastu õiglane olla nüüd, kus ta on surnud.»

«Ma oleksin tema vastu varemgi õiglane olnud,» ütles Soames, «kuid mul polnud selleks iialgi võimalust. On sul aadliseisusse kuuluvate nimestik käepärast?»

«Jah; alumises reas.»

Soames võttis riiulilt paksu punase raamatu ja hakkas seda lehitsema.

«Mont — sir Lawrence, üheksas baronet, aadliseisus põlvneb 1620. aastast; isa: Geoffrey, kaheksas baronet; ema: Lavinia, sir Charles Muskhami, baroneti tütar, Muskham Hallist Shropshire'is; abielus 1890. aastast Emilyga, Conway Charwelli tütrega Condaford Crange'ist Oxonis: 1 poeg ja pärija Michael Conway, sünd. 1895; 2 tütart. Asukoht: Lippinghall Manor, Folwell, Bucks. Klubid: «Snooks». Kohvik «Aeroplaan». Vaata: Bidlicott.»

«Hm!» ütles Soames. «Kas oled kunagi tundnud mõnd kirjastajat?»

«Onu Timothy.»

«Mõnd tõelist kirjastajat?»

«Monty tundis üht oma klubis. Ta tõi ta kord siia lõunale. Monty kavatses ikka raamatu kirjutada sellest, kuidas võiduajamistel raha teenida. Ta katsus selles mehes huvi äratada.»

«Noh?»

«Ta laskis meest ühe hobuse peale kihla vedada — Kahe Tuhande võiduajamistel. Enam me seda meest ei näinud. Oli päris peen mees, niipalju kui mäletan.»

«Kas ta võitis?»

«Ei; hobune jäi vist viimaseks. Sa tead, Monty oli tõepoolest üsna tark omal kombel.»

«Tõesti?» ütles Soames. «Kas näed midagi ühist tulevase baroneti ja kirjastamise vahel?»

«Nüüdsel ajal tehakse kõike,» vastas Winifred. «Keegi ei ela enam niisama, — kõik on hoopis teisiti kui meie

päevil. Siis oli peen mitte midagi teha. Kuid ma arvan, et ajad muutuvad uuesti!»

«See noor Mont, kellest ma sulle rääkisin, on Fleurisse väga armunud. Julgustaksin teda, kui ma seega saaksin tolle teise asja lõpetada.»

«On temas stiili?» küsis Winifred.

«Ilus ta ei ole, meeldiv küll; arukas oma kergemeelsel viisil. Neil on vist suur hulk maad. Ta näib tõesti kiindunud olevat. Aga mine tea.»

«Ei,» ütles Winifred. «Seda on väga raske teada. Mina leidsin alati, et kõige parem on mitte midagi teha. Nii tüütav lugu Jackiga; nüüd võime vist alles kuu aja pärast puhkusele sõita. Noh, ma lähen parki ja vaatan inimesi, — inimesed on alati amüsantsed.»

«Mina sinu asemel,» ütles Soames, «ostaksin endale maale maja; siis võiksid minna ja tulla, millal tahaksid, ega oleks sul ka streikidega midagi tegemist.»

«Maal on mul igav,» vastas Winifred. «Ja raudteelaste streik oli minu meelest õige erutav.»

Winifred oli alati kuulus olnud oma külmaverelisuse poolest.

Soames jättis jumalaga. Kogu tee alla Readingisse pidas ta aru, kas rääkida Fleurile tolle poisi isa surmast. Suurt muutust see olukorda ei toonud, kuigi poiss oli nüüd iseseisev ja tarvitses arvestada ainult ema vastuseisu. Muidugi sai poiss nüüd hulga raha ja võib-olla ka maja omanikuks — Irene ja Soamesi enda jaoks ehitatud maja omanikuks — selle maja omanikuks, mille ehitaja põhjustas Soamesi kodurahu hävingu. Soamesi tütar — selle maja perenaiseks! See oleks saatuslik õiglus! Soames naeris rõõmutult. Ta oli selle maja varal kavatsenud oma äpardunud abielu õigele teele juhtida; ta oli kavatsenud seal oma lapsi kasvatada, kui Irene oleks nõustunud talle neid kinkima. Irene poeg ja Fleur! Nende lapsed oleksid teataval määral tema ja Irene abielu võsudeks.

Selles mõttes peituv teatraalsus oli Soamesi kainele mõistusele vastik. Ja siiski — see oleks lihtsaim ja kasulikem ummikust pääsemise tee nüüd, kus Jolyoni enam ei olnud. Kahe Forsyte'i varanduse ühendamise mõttes oli mingit alalhoidlikku veetlust. Ja Irene — oleks te-

maga jällegi seotud. Lollus! Mõttetus! Ta peletas selle kujutluse eemale.

Koju jõudes kuulis ta piljardipallide kõlksumist ja nägi läbi akna, kuidas noor Mont sirutus laua kohale. Fleur seisis kiid puusale toetades ja silmitses teda naerunäol. Kui ilus ta oli! Polnud ime, et see noor poiss oli tema pärast meeletu. Tiitel — ja maaomand! Maaomandil polnud küll tänapäev enam kuigi suurt väärtust, tiitlitel võib-olla veelgi vähem. Vanad Forsyte'id olid tiitleid alati teataval viisil halvustanud, olid neile kui vanaaegsele ja kunstlikule ülearususele vaadanud; nende arvates ei väärinud tiitlid seda raha, mis nende peale tuli kulutada, — pealegi olid need õukonnaga seoses. Suuremal või vähemal määral olid kõik Forsyte'id niiviisi tiitleisse suhtunud, niipalju kui Soames mäletas. Swithin oli küll oma hiilgeajal kord ühel õukonna vastuvõtul käinud. Ära tulles aga ütles ta, et ta sinna teist korda enam ei lähe, — see kõik olevat lapsik. Oldi arvamusel, et ta oli põlvpükstes liiga tüse olnud. Soames mäletas, kuidas ta omaenda ema soovis õukonnas esitletud saada, sest see oli nii peen, ja kuidas ta isa ebahariliku kindlusega selle vastu oli. Mida olevat tal sealt uhkeldavate suurhärraste seast otsida, — see olevat aja ja raha raiskamine: kasu ei olevat sellest mingisugust!

Need vaistud, mis tegid briti keskklassist peamise võimu riigis — muuseas veendumus, et nende endi ringkond oli küllalt hea ja parem kui iga teine, sest see oli n e n d e maailm — sundisid vanu Forsyte'e rangelt hoiduma igasuguse välise hiilguse tagaajamise eest, nagu Nicholas oleks ütelnud, kui tal luuvalu oli. Soamesi põlvkonna, mis iseteadlikum ja iroonilisem oli, päästis mõte Swithini põlvpükstele. Kolmas ja neljas põlvkond aga — nii tundus Soamesile — naeris kõige üle.

Ei olnud siiski midagi halba selles, et noormees oli tiitli ja maade pärija, — ta ei saanud ju sinna midagi parata. Soames astus rahulikult tuppa, kui Montil parajasti lõök äpardus. Ta nägi noormehe silmi kiinduvat Fleurisse, kes kummardus omakorda lööma; noormehe silmades väljenduv jumaldus peaaegu liigutas Soamesi.

Fleur viivitas, kiid oma saleda käe seljal hoides, ja raputas oma tumedaid lühikesi kastanpruune juukseid.

«See ei õnnestu mul!»

«Ainult julged võidavad!»

«Hea küll!» Ta andis löögi, pall veeres: «Seal ta on!»

«Teil polnud õnne! Mis sellest!»

Siis nägid nad tulijat; Soames ütles:

«Olen teile markööriks.»

Ta istus väsinult kõrgele istmele tahvli all; vargsi uuris ta kaht noort nägu. Kui mäng lõppes, tuli Mont tema juurde.

«Ma tegin kirjastamisega algust, sir. Lõbus asi — see äritegemine, eks ole? Teie olete advokaadina arvatavasti kole palju inimeste omapära iseloomustavat näinud.»

«Seda küll.»

«Kas ütlen teile, mida mina olen märganud? Inimesed eksivad suuresti, pakkudes vähem, kui nad anda suudavad: nad peaksid rohkem pakkuma ja siis allapoole minema.»

Soames kergitas kulme.

«Oletagem, et enampakkumine vastu võetakse.»

«Sellest pole vähimatki,» ütles Mont. «On palju tasuvam hinda alandada kui tõsta. Ütleme näiteks, et me pakume kirjanikule häid tingimusi, — ta muidugi võtab need vastu. Me alustame tegevust, leiame, et me raamatut viisaka kasuga ei saa kirjastada, ja ütleme talle seda. Tal on usaldust meie vastu, sest et me tema suhtes helded olime, — ja ta käitub nagu talleke ega kanna viha meie peale. Kui me talle aga algul viletsad tingimused esitame, siis ei võta ta neid vastu, me peame rohkem pakkuma ja ta peab meid kõigele lisaks veel neetud kitsipungaks.»

«Katsuge kord pilte osta selle süsteemi järgi,» ütles Soames. «Vastuvõetud pakkumine on leping, — kas te seda ei tea?»

Noor Mont pööras pead akna juures seisva Fleuri suunas.

«Ei,» ütles ta. «Kahju. Siis veel teine asi. Peab alati laskma inimesel lepet tühistada, kui ta tahab.»

«Reklaami mõttes?» ütles Soames kuivalt.

«Muidugi on see reklaam; kuid ma arvasin: põhimõtteliselt.»

«Kas teie ettevõte töötab nende põhimõtete alusel?»

«Veel mitte,» ütles Mont. «Kuid see hakkab nende alusel töötama.»

«Ja läheb uppi.»

«Ei, tõesti mitte, sir. Ma teen palju tähelepanekuid, ja need kõik kinnitavad minu oletusi. Inimeste loomust alahinnatakse äri alal järjekindlalt: sellega kaotatakse hirmus palju lõbu ja kasu. Muidugi tuleb võltsimatult avameelne olla, kuid see on kerge, kui ise asjas veendunud olla. Mida inimlikum ja suuremeelsem te olete, seda rohkem õnne on teil äris.»

Soames tõusis püsti.

«Kas olete osanikuks?»

«Saan selleks alles kuue kuu pärast.»

«Teised osanikud peaksid ruttama väljaastumisega.» Mont naeris.

«Küllap näete,» ütles ta. «Tuleb suur muutus. Omandamispõhimõte on luugid kinni pannud.»

«Mis?» ütles Soames.

«Maja on välja üürida! Head aega, sir; ma lähen nüüd.»

Soames vaatas, kuidas tema tütar noormehele kätt andis; ta nägi teda võpatavat, kui noormees ta kätt kõvasti surus, ja kuulis selgesti, kuidas noormees väljudes ohkas. Siis tuli Fleur akna juurest, näpuga üle piljardilaua mahagoniserva libistades. Teda silmadega jälgides teadis Soames, et ta midagi küsida tahab. Fleuri sõrm libises ümber viimase palliaugu; ta vaatas ümber.

«Kas oled midagi teinud, et takistada Joni mulle kirjutamast, isa?»

Soames raputas pead.

«Kas sa siis lehest ei näinud?» ütles ta. «Tema isa suri täpselt nädal aega tagasi.»

«Oo!»

Soames nägi ta kohkunud näost ja kulmude kortsutamisest, kuidas ta võitles kartusega selle sündmuse tagajärgede ees.

«Vaene Jon! Miks sa mulle ei rääkinud, isa?»

«Ma ei tea —» ütles Soames. «Sul pole usaldust minu vastu.»

«Mul oleks usaldust, kui sa mind aitaksid, kallis.»

«Võib-olla teen seda.»

Fleur surus käed kokku.

«Oo, kallis! Kui inimene mõnd asja hirmsasti tahab, siis ei mõtle ta teistele. Ära ole mulle kuri.»

Soames sirutas käe välja, nagu laitust eemale tõrjudes.

«Ma mõtlen niisama. Kas noor Mont sind jälle tüütas?»

Fleur naeratas.

«Oo, Michael! Ta tüütab alati; kuid ta on nii hea poiss, — ma ei pane talle pahaks.»

«Noh,» ütles Soames. «Ma olen väsinud; lähen teen väikese uinaku enne söömist.»

Ta läks üles oma pildisaali, heitis seal kušetile ja sulges silmad. Kohutav vastutus selle tüdrukuga — kelle oma ... Jah, mis ta oli? Kohutav vastutus! Teda aidata — kuidas sai ta teda aidata? Ta ei saanud muuta tõika, et oli tema isa! Või et Irene ...! Mida see noor Mont ütles — mingi lollus omanduspõhimõtte kohta — luugid kinni ... Välja üürida? Narrus!

Kuum aasalillede, jõe ja rooside lõhnaga küllastatud õhk roiutas ta meeli ja uinutas ta magama.

5. peatükk

KINNISMÕTE

«Kinnismõte», mis politseile rohkem tegemist annab kui ükski teist laadi inimlik eksimus, evib siis kõige rohkem visadust ja elujõudu, kui see omandab armastuse kuju. Armastuse kinnismõte ei pööra mingit tähelepanu taradele, kraavidele, ustele ega inimestele — olgu neil kinnis- või muidu mõtteid või ärgu olgu —, ei lapsevankritele ega selliste vankrite sisule, isegi mitte teistele sama tõve käes kannatajaile. See jookseb sissepoole, iseenda valguse poole pööratud silmadega otse edasi ega näe ühtki teist taevakeha. Kõiki neid, keda valitseb kinnismõte, et inimkonna õnn oleneb nende kunstist, koerte elusalt lahkamisest, välismaalaste vihkamisest, kõrgete maksude maksmisest, ministrikohal püsimisest, rataste käimapanemisest, oma naabritele abielulahutuse keelamisest, sõjaväeteenistusest keeldumisest, kreekakeel-

seist tüvisõnadest, kiriklikest dogmadest, paradoksidest, ülimast üleolekust ja igasugustest teistest egomaania vormidest, — kõiki neid ei saa võrreldagi nende meeste või naistega, kelle kinnismõtteks on teatava naise või mehe omamine. Ja kuigi Fleur noil jahedail suvepäevil elas väikese Forsyte'i kerglast elu, kelle kleidid on makstud ja kelle ülesandeks on lõbutsemine, oli ta siiski ükskõikne selle kõige vastu. Ta ihkas aina kuud, mis külmade pilvede vahel purjetas üle jõe (või Green Parki, kui ta linnas viibis). Ta isegi säilitas Joni kirju roosasse siidi mässituina oma südamel — vaevalt võis ta kinnismõttele suuremat tõendust leida ajastul, kus pihikud olid nii välja lõigatud, tunded nii põlatud ja rinnad nii ebamoodsad.

Joni isa surmast kuulnud, kirjutas ta Jonile ja sai talt kolme päeva pärast vastuse, tagasi jõudes lõbusõidult jõele. See oli Joni esimene kiri pärast nende kokkusaamist June'i juures. Fleur avas selle kartlikult ja luges seda kohmetusega.

«Pärast seda, kui ma Sind nägin, kuulsin kõik mineviku kohta. Ma ei hakka sellest Sinule rääkima, — arvan, et Sa teadsid juba siis, kui me teineteist nägime June'i juures. Tema ütleb, et Sa teadsid. Kui Sa teadsid, Fleur, siis oleksid pidanud mulle ütlema. Arvatavasti kuulsid ainult seda, mis puutub Sinu isasse. Mina kuulsin seda, mis puutub minu emasse. See on kohutav. Nüüd, mil ta nii kurb on, ei või ma teha midagi, mis talle veel rohkem haiget teeks. Muidugi igatsen ma päevad otsa Sinu järele, kuid ma ei usu, et me kunagi veel kokku saame; liiga tõsine on see, mis meid lahutab.»

Nii! Tema kavalus oli siis avastatud. Kuid ta tundis, et Jon oli talle andestanud. See, mis Jon oma emast kirjutas, pani Fleuri südame valjusti tuksuma ja tegi ta jalad nõrgaks.

Ta esimeseks mõtteks oli vastata; teiseks mõtteks mitte vastata. Need mõtted vaheldusid alatasa järgnevate päevade jooksul, mil meeleheide temas aina suurenes. Mitte asjata polnud ta oma isa tütar. Visadus, mis Soamesi õnne ja õnnetust põhjustas, oli ka tema selgrooks, kuigi

seda ehtisid ja ääristasid prantsuspärane veetlevus ja nobedus. Loomusunniliselt pööras ta tegusõna «omama» alati asesõnaga «mina». Siiski varjas ta kõiki oma järjest suureneva meeleheite märke ja võttis osa kõigist peäärseist lõbustusist, mida ebameeldiva juulikuu tuuled ja vihmad võimaldasid; näis, nagu poleks tal mingit muret siin maa peal. Ükski tulevane baronet ei võinud kirjastajaametit järjekindlamalt hooletusse jätta kui tema alatine kaaslane Michael Mont.

Soamesile oli ta mõistatuseks. Teda peaaegu pettis Fleuri muretu lõbusus. Peaaegu, — sest talle ei jäänud märkamatuks, et Fleuri silmad sageli vaatasid tühjusse ja et tema magamistoa aknast paistis valguskuma hilise ööni. Mida ta mõtles ja mille kallal ta juurdles neil hilistel tundidel, mil ta oleks pidanud magama? Soames ei julgenud küsida, mis tal mõttes oli; ja pärast lühikest kõnelust piljarditoas ei olnud Fleur talle midagi rääkinud.

Sel vaikimise ajal juhtus Winifredilt tulema kutse ainele ühes palvega hiljem vaatama minna «väga amüsantset väikest näidendit» nimega «Kolme krossi ooper»*; kas nad ei tooks mõnd härrat kaasa, et võiks minna neljakesi? Soames, kes põhimõtteliselt poleks läinud ühtegi teatrisse, võttis kutse vastu, sest Fleuri põhimõtteks oli kõikides teatrites käimine. Nad sõitsid autos sinna; kaasa võtsid nad Michael Monti, kes tundis end seitsmendas taevas olevat ja kelle Winifred leidis «väga amüsantse» olevat. «Kolme krossi ooper» hämmastas Soamesi. Tegelased olid väga ebameeldivad ja kogu asi väga toores. Winifredi «intrigeerisid» näitlejate riided. Ka muusika ei olnud talle ebameeldiv. Eelmisel õhtul Ooperisse vene baleti jaoks liiga vara tulles oli ta leidnud olevat lava täis lauljaid, kes terve tunni surmahirmus vaevlesid, kartes, et kogemata mõni meloodia sisse lipsab. Michael Mont oli kõigest vaimustatud. Kõik kolm oleksid meelsasti teada tahtnud, mida Fleur sellest asjast arvas. Kuid Fleur ei mõelnud sellele. Tema kinnismõte seisis laval ja laulis ühes Polly Peachumiga, näitles ühes Filchiga, tantsis ühes Jenny Diveriga, mängis ühes Lucy Lockitiga, suudles, vallatles ja kallistas ühes Macheathiga. Tema huuled naeratasid, ta käed plaksutasid, kuid vana

koomiline meistriteos mõjus temasse niisama vähe nagu mõni haletsusväärne moodne revüü. Kui nad autosse istusid, et koju sõita, tegi talle valu, et mitte Jon ei istunud tema kõrvale Michael Monti asemel. Kui mõne tõuke puhul noormehe käsivars otsekui juhuslikult puudutas tema käsivart, siis mõtles ta ainult: «Oleks see Joni käsivars!» Kui noormehe reibas hääl tema lähedause tõttu summutatuna midagi pomises läbi automürina, siis naeratas ta ja vastas, kuid mõtles: «Oleks see Joni hääl!» Ja kui noormees kord ütles: «Fleur, te olete selles kleidis tõeline ingel», siis vastas ta: «Oo, kas see meeldib teile?» mõtles aga: «Kui ometi Jon seda näeks!»

Selle sõidu kestel tegi ta ühe otsuse. Ta tahtis sõita Robin Hilli ja näha Joni, — üksinda; ta tahtis auto võtta, temale või oma isale enne midagi ütlemata. Joni kirja saamisest oli möödunud üheksa päeva; ta ei suutnud kauem oodata. Esmaspäeval tahtis ta sõita! See otsus tegi ta noore Monti vastu heatahtlikumaks. Et tal midagi oodata oli, siis võis ta salliv ja kaastundlik olla. Jäägu ta lõunale, tehku talle abieluettepanek, nagu tavaliselt, tantsigu temaga, surugu tema kätt, õhaku, — tehku, mis ta tahab. Tülikas oli ta Fleurile vaid siis, kui ta segas tema kinnismõtet. Fleuril oli temast isegi kahju, — niipalju kui tal praegu üldse sai kahju olla kellestki peale iseenda. Söögi ajal näis Mont ägedamini kui tavaliselt rääkivat sellest, mida ta nimetas «suletud ringi surmaks»; Fleur kuulas teda vaevalt, kuid tema isa näis õige tähelepanelikult kuulavat, naeratus tema näol väljendas vastuseisu, kui mitte viha.

«Noorem põlvkond ei mõtle nii nagu teie, sir; eks ole õigus, Fleur?»

Fleur kehitas õlgu, — nooremaks põlvkonnaks oli Jon, ja ta ei teadnud, mida Jon mõtles.

«Kui noored minuvanuseks saavad, siis mõtlevad nad nagu mina, mr. Mont. Inimeste loomus ei muutu.»

«Seda ma möönan, sir; kuid mõtte vormid muutuvad aja jooksul. Omakasu tagaajamine on mõttevorm, mis lakkab olemast.»

«Nii! Oma asjade eest hoolitsemine ei ole mõttevorm, mr. Mont, see on vaist.»

Jah, kui asi puutus Jonisse.

«Kuid mis on omad asjad, sir? Selles on küsimus. Nüüd muutuvad ü l d s u s e asjad isiklikeks asjuks. Eks ole, Fleur?»

Fleur ainult naeratas.

«Kui mitte,» lisas noor Mont, «siis voolab verd.»

«Seda on räägitud juba igivanadest aegadest saadik.»

«Aga te ometi möönate, sir, et omandimeel on välja suremas?»

«Pigemini usun, et see on suurenemas nende seas, kel omandit ei ole.»

«Noh, vaadake mind! Ma olen majoraadi pärija. Ma ei taha seda mõisat; loobuksin sellest kas või homme.»

«Te pole abielus ja te ei tea, millest te räägite.»

Fleur nägi noormehe silmi haledasti enda poole pöörduvat.

«Kas arvate tõesti, et abielu —?» algas ta.

«Ühiskond on abielule rajatud,» ütles Soames suletud huulte vahelt. «Abielule ja selle tagajärgedele. Kas tahate selle ümber lükata?»

Noor Mont tegi meeletu liigutuse. Vaikus lasus laua kohal, mida ehtisid Forsyte'ide vapiga — «kauni faasaniga» — kaunistatud hõberiistad ja mida valgustas elektrilamp alabasterkuulis. Väljas pimenes õhtu jõe kohal, millelt kerkis rasket niiskust ja magusaid lõhnu.

«Esmaspäeval,» mõtles Fleur. «Esmaspäeval!»

6. peatükk

MEELEHEITEL

Isa surmale järgnenud nädalad olid kurvad ja tühjad ainsale järelejäänud Jolyon Forsyte'ile. Vajalikud korraldused ja vormitäitmised — testamendi lugemine, varanduse hindamine, annakute jaotus — toimusid niiöelda üle alaealise pärija pea. Jolyoni põrm põletati. Tema erilisel soovil ei viibinud kedagi selle talituse juures ega kantud tema pärast musti riideid. Oma varanduseast, mis teatavas ulatuses jäi ikkagi vana Jolyoni viimse tahtmise kontrolli alla, jättis ta oma lesele Robin Hilli

ühes kahe tuhande viiesaja naelase sissetulekuga elueg-
seks tarvituseks. Peale selle hoolitsesid mõlemad testa-
mendid võrdlemisi keeruliselt selle eest, et igaühele
Jolyoni kolmest lapsest nüüd ja tulevikus oleksid kind-
lustatud võrdsed osad nende isa ja vanaisa varandusest.
Jon kui meespärija võis oma osa üle täisealiseks saades
vabalt valitseda, kuna June ja Holly said kasutada ainult
protsente, et kapital jääks pärast nende surma nende
oletatavaile lastele. Kui neil lapsi ei oleks, pidi Jon
pärast nende surma pärima kogu varanduse; kuna June
oli viiekümne ja Holly peaaegu neljakümne aastane, siis
võis arvata, et noor Jon julmade tulu- ja kapitalimak-
sude kiuste kord sureb niisama rikka mehena kui tema
vanaisa. Kõik see ei huvitanud Joni ja huvitas ka tema
ema õige vähe. June korraldas kõik vajaliku oma isa
asjus, mis olid täiuslikus korras. Kui June ära läks ja
nad mõlemad jälle üksi olid suures majas — üksi sur-
maga, mis neid teineteisele lähendas, ja armastusega,
mis neid teineteisest lahutas —, siis veetis Jon piinarik-
kaid päevi, salaja vastikust ja pettumust tundes iseenda
vastu. Ema silmitses teda nii kannatliku nukrusega, mil-
les oli siiski vaistlikku uhkust, — nagu hoiaks ta varuks
oma kaitset. Kui ema naeratas, tundis Jon tuska selle
üle, et tema vastunaeratus oli nii külm ja ebaloomulik.
Ta ei arvustanud ega tauninud oma ema; see kõik oli
liiga kauge, — tal ei tulnud seda mõttessegi. Ei; ta oli
tusane ja ebaloomulik, sest et ta ema pärast ei võinud
saada, mida tahtis. Lohutuseks oli talle üks isa kutsega
seoses olev ülesanne, mida ei võidud June'i hooleks
usaldada, kuigi June oma abi pakkus. Niihästi Jon kui
ta ema tundsid, et Jolyoni jooniste ja seni veel mitte
näitustel esinenud kui ka lõpetamata jäänud piltide
viimine June'i ateljeesse leiaks Paul Posti ja teiste
ateljeekülastajate seas nii jääkülma vastuvõtu, et isegi
June'i soe süda nende vastu varsti jäiseks muutuks.
Kuigi kompositsioonilt ja laadilt vanamoelised, olid need
teosed ometi head; kumbki ei talunud mõtet, et neid
oleks võidud naeruvääristada. Jolyoni teoste erinäitus oli
väikseimaks lugupidamisavalduseks, mille nad võisid
korraldada inimesele, keda nad olid armastanud; ja selle
näituse ettevalmistustega veetsid nad koos mõnegi tunni.

Joni aukartus oma isa vastu oli kummalisel kombel tuge-
vasti suurenenud. Tema teoste korraldamine selgitas,
mäherduse rahuliku visadusega oli keskpärasest andest
tehtud midagi tõeliselt isikupärast. Oli olemas hulk töid,
mis kõnelesid harukordsest pidevast arengust süvenemise
suunas ning rikkalikust kujutlus- ja nägemisvõimest.
Ükski teos ei saavutanud küll väga suurt sügavust või
väga suurt kõrgust, kuid kõik ilmutasid põhjalikku asja-
tundmist, hoolikust ja täiust. Meenutades oma isa täie-
likku kõrvalehoidumist uhkusest või edevusest, meenuta-
des iroonilist malbust, millega ta alati oli rääkinud ise-
enda jõupingutustest, nimetades ennast a s j a a r m a s -
t a j a k s, tajus Jon paratamatult, et ta iialgi oma isa
polnud tõeliselt tundnud. Tema juhtmõtteks näis olevat
olnud — iseennast tõsiselt võtta, kuid mitte iialgi teisi
tüüdata sellest rääkimisega. Selles oli midagi, mis noor-
mehesse tugevasti mõjus; kõigest südamest nõustus ta
oma ema arvamusega: «Temas oli tõelist peenust; pa-
ratamatult mõtles ta teistele, ükskõik mida ta tegi. Ja
kui ta tegi mõne otsuse, mis käis teiste arvamuste vastu,
siis tegi ta seda äärmise tagasihoidlikkusega, — sugugi
mitte väljakutsuvalt: mitte nii, nagu nüüdsel ajal
tehakse. Kaks korda elus pidi ta kogu ümbruskonna arva-
mustega vastuollu astuma, kuid see ei teinud tema meelt
kibedaks.» Jon nägi, kuidas pisarad alla veeresid mööda
ema nägu, mille see kohe kõrvale pööras. Ema rääkis
oma kaotusest nii vähe; Jon oli vahel arvanud, et ta
seda kuigi rängalt ei taju. Nüüd ema näkku vaadates
taipas ta, kui kaugel tema ise oli niihästi isa kui ka ema
enesevalitsusvõimest ja väärikusest. Tasa läks ta ema
juurde ja pani käe tema piha ümber. Ema suudles teda
kärmesti, kuid mingi kirega, ja väljus toast.

Ateljee, kus nad pilte liigitasid ja pealkirjadega varus-
tasid, oli kord olnud Holly koolitoaks, kus ta pühendus
oma siidiussidele, kuivatatud lavendlile, muusikale ja
mujle õppeaineile. Nüüd, juulikuu lõpul, tuli ammu luitu-
nud sirelivärviliste linaste eesriiete vahelt sooja, uinuta-
vat õhku, kuigi aknad olid põhja ja ida poole. Et pisut
rõõmu tuua tuppa, millest peremees oli lahkunud ja mis
nüüd sarnanes paljaks niidetud nurmega, asetas Irene
värvilaikudega kaetud lauale vaasi punaste roosidega.

Need roosid ja Jolyoni lemmikkass, kes kuidagi ei tahtnud lahkuda tühjaks jäänud ruumist, olid ainsaiks rõõmustavaiks laikudeks korratus ja kurvas töötoas.

Põhjapoolse akna juures seistes ja salapäraselt soojadest maasikatest lõhnavat õhku hingates kuulis Jon auto lähenemist. Jälle advokaadid mingisuguste lollustega! Miks tegi see lõhn nii kibedasti haiget? Ja kust see tuli, — siinpool maja ei olnud maasikapeenraid. Masinlikult võttis ta taskust kortsunud paberilehe ja kirjutas sellele mõned katkendlikud sõnad. Soojust hakkas ta rinda levima; ta hõõrus oma peopesi vastamisi. Äkki olid tal järgmised read valmis:

Kui väikse laulu mina teeks,
teeks väikse laulu enda jaoks,
vaid väikseist asjust saaks see siis,
saaks rabinast, kui langeb piisk,
veevulast, linnu tiivahoost
ja plõksust, kui pung paotub koost,
ja linnu siutsust, kassi njaust
ja suminast, mis kõige taust,
ja tuuleõhust rohu sees
ja mummudest, kel tiivad mees.
Nii kerge saaks mu laul ja viis
kui lill või liblikas. Ja siis
ma tahaks, et ta avaks end
ning algaks lend!

Pominal kordas ta neid ridu akna juures seistes; äkki kuulis ta oma nime hüütavat ja nägi ümber pöördudes Fleuri. Selle hämmastava ilmutise ees seistes ei teinud ta algul ühtki liigutust ega lausunud ühtki sõna; Fleuri selge, vilgas pilk röövis ta südame. Siis läks ta laua juurde, öeldes: «Kui kena, et sa tulid!» ja nägi Fleuri taanduvat, nagu oleks ta teda millegagi visanud.

«Küsisin su järele,» ütles Fleur. «Mind juhatati siia. Aga ma võin ju jälle minna.»

Jon haaras värvilaike täis olevast lauast kinni. Fleuri nägu ja keha õhulises kleidis pildistusid nii hämmastava teravusega tema silmadesse, et ta oleks näinud Fleuri veel siiski, kui Fleur oleks vajunud põranda alla.

«Tean, et ma sulle valetasin, Jon. Kuid ma tegin seda armastusest.»

«Jah. Oo-jah! Sellest pole midagi.»

«Ma ei vastanud sinu kirjale. Mis oleks sellest kasu olnud, — polnud ju midagi vastata. Parem tahtsin sind näha.» Ta sirutas mõlemad käed välja, Jon haaras neist kinni üle laua. Ta katsus midagi öelda, kuid kogu tema tähelepanu keskendus sellele, et mitte haiget teha Fleuri kätele. Tema enda käed tundusid nii kõvadena ja Fleuri omad nii pehmetena. Fleur ütles peaaegu väljakutsuvalt:

«See vana lugu, — kas see oli nii väga kohutav?»

«Jah.» Ka Joni hääles oli midagi väljakutsuvat.

Fleur tõmbas käed ära. «Ma ei teadnud, et nüüdse aja poisid ripuvad veel oma ema põllepaelte küljes.»

Joni lõug kerkis, nagu oleks teda löödud.

«Oo! Ma ei tahtnud seda öelda, Jon. Kui hirmus see oli!» Ruttu tuli ta Joni kõrvale. «Jon, kallis, ma ei mõelnud seda nii.»

«Hea küll.»

Fleur pani käed tema õlale ja lauba oma kätele; Fleuri kübara serv puudutas tema kaela, — ta tundis, kuidas see värises. Kuid ta oli nagu halvatud ega vastanud midagi. Fleur võttis käed tema õlalt ja pöördus kõrvale.

«Noh, ma lähen, kui sa mind ei taha. Kuid ma poleks ilalgi uskunud, et sa minust loobud.»

«Seda ma ei teegi!» karjatas Jon, äkki ellu ärgates. «Ma ei saa. Ma katsun veel kord.»

Fleuri silmad hõõgusid, ta tuikus Joni poole.

«Jon — ma armastan sind! Ära jäta mind! Kui sa mu jätad, — ma ei tea, mis ma teen — olen meelt heitmas. Mis tähendust on — kogu sel minevikul — võrreldes s e l l e g a?»

Ta rippus Joni kaelas. Jon suudles tema silmi, põski, huuli. Kuid Fleuri suudeldes nägi ta isa kirja lehti oma magamistoa põrandale langevat — nägi oma isa valget, elutut nägu — nägi selle ees põlvitavat ema. Lapsikuna tundus talle Fleuri sosin: «Sunni teda! Tõota mulle! Oo, Jon, katsu!» Jon tundis end kummaliselt vanana.

«Tõotada?» pomises ta. «Sa ei mõista ju . . .»

«Ta tahab meie elu rikkuda ainult sellepärast, et . . .»

«Jah, millepärast?»

Jälle kuuldus Joni hääles väljakutset, ja Fleur ei vastanud. Veel kõvemini hoidsid tema käsivarred Jonist kinni ja Jon vastas tema suudlustele; aga isegi kui ta soostus, mõjus temas mürk — isa kirja mürk. Fleur ei teadnud, Fleur ei mõistnud; Fleur taunis ta ema, — Fleur tuli vaenlase leerist! Nii ilus oli ta ja nii armas Jonile, — kuid isegi Fleuri embuses olles pidi Jon tahtmatult mõtlema Holly sõnadele: «Ma usun, temal on «omandava» loomus», ja oma ema sõnadele: «Mu kallis poiss, ära mõtle minule, mõtle iseendale!»

Kui Fleur oli kadunud nagu kirglik unenägu, jättes oma pildi Joni silmadesse, oma suudlused tema huultele, kõrvetava valu tema südamesse, siis jäi Jon akna juurde nõjatuma, kuulates Fleuri äraviiva auto kaugenemist. Ikka veel tundus sooja maasikalõhna, ikka veel kuuldus vaikseid suvehääli, mis teda olid sundinud oma luuletust kirjutama; ikka veel hõljus nii palju nooruse ja õnne tõotusi õhkavas, voolavas, lendlevas juulis — ja tema süda oli lõhestatud; igatsus temas oli tugev; lootus oli ärkvel, — kuid mahapööratud silmadega, otsekui häbenedes. See vilets ülesanne tema ees! Fleur oli meelt heitmas, — aga ka tema oli meelt heitmas, vaadates paplite õõtsumist, valgete pilvede möödumist, päikesepaistet rohus.

Ta ootas õhtuni, nende peaaegu vaikiva õhtusöögi lõpuni, ootas, kuni ema oli talle klaverit mänginud, — ootas ikka veel, tundes, et ema teab, mida ta öelda tahaks. Ema suudles teda ja läks trepist üles, kuid ikka veel viivitas Jon, vaadeldes kuuvalgust ja ööliblikaid ja seda ebatõelist värvingut, mis vargsi lähenedes annab suveöödele oma jume. Ta oleks palju andnud, et olla tagasi minevikus — kolm kuud tagasi — või kaugel tulevikus, mitu aastat edasi. Olevik oma süngelt julma otsustamisvajadusega — kas siia- või sinnapoole — tundus võimatuna. Ta mõistis nüüd palju teravamalt kui algul, mida tema ema tundis; näis, nagu oleks kirjas jutustatud lugu olnud mürgiseks iduks, mis tekitas temas palavikulise erapoolikuse, nii et ta tõesti tundis kahe leeri olemasolu: siin ta ema ja tema, — seal Fleuri ja

tema isa leer! See vana traagiline omandi ja vaenu kurbmäng võis surnud olla, kuid surnud sündmused olid mürgised, kuni aeg neid polnud minema pühkinud. Isegi tema armastus oli nakatatud, selles oli vähem illusioone, see oli maisem ja sisaldas reetlikult varitsevat kahtlust, kas ehk Fleur — nagu ta isagi — ei tahtnud ainult o m a n d a d a; avalik see kahtlus polnud, — see oli vaid vargsi lähenev, hirmsasti alatu lummus, mis roomas ta mälestuste lehtlasse ja selle ümber; mis oma hingusega tegi tuhmiks veetleva näo ja vilka ning võluva keha; see kahtlus polnud küllalt reaalne, et enda olemasolus veenda, kuid see oli küllalt reaalne, et kindlat usku vankuma panna. Ja kindel usk oli mitte veel kahekümneaastasele Jonile kõige olulisem ja hädatarvilikum. Tal oli veel nooruslikku innukust, mis annab kahe käega ega võta ühegagi, — mis armastusega kingib sellele, kes omab niisama impulsiivset heldust kui ta ise. Muidugi omas seda Fleur! Jon tõusis aknaaluselt istmelt ja hakkas rändama mööda suurt, tontlikku ruumi, mille seinu katsid hõbedased lõuendikangad. See maja — seda ütles isa oma surmaeelses kirjas — oli ehitatud Joni emale, et ta selles elaks — Fleuri isaga! Noormees sirutas pimedas käe, nagu oleks ta tahtnud kinni haarata surnu varjukäest. Ta surus käe rusikasse, püüdis tunda oma pihus isa kõhnu sõrmi, — püüdis neid suruda ja isale kinnitada, et tema — tema seisis oma isa leeris. Mahasurutud pisaraist olid ta silmad kibekuivad ja kuumad. Ta läks akna juurde tagasi. Väljas oli soojem, mitte nii jube, kuidagi lohutavam; kuu rippus kullakarvalisena taevas, kolm päeva puudus täiskuust. Öö vabadus oli lohutav. Kui ometi Fleur ja tema oleksid teineteist kohanud mõnel tühjal saarel, ilma minevikuta ja Loodus oleks nende koduks olnud! Jon pidas ikka veel suuresti lugu tühjadest saartest, kus kasvas leivapuid ja kus vesi sinas korallide kohal. Öö oli sügav, oli vaba, — selles oli midagi paeluvat, midagi meelitavat; see tõotas midagi, lubas armastust, kaitset raskuste eest. Ema põllepaelte küljes rippuv poisike —! Joni põsed õhetasid. Ta sulges akna, tõmbas eesriided ette, kustutas tule ja läks trepist üles.

Tema magamistoa uks oli lahti, toas põles lamp; ema

seisis — alles õhtukleidis — tema akna juures. Ta pöördus ümber ja ütles:

«Istu, Jon; rääkigem.»

Ta istus akna ette, Jon oma voodi äärele. Ema profiil oli Joni poole pööratud; Joni liigutasid ta näo ilu ja veetlus; ta kulmude, nina ja kaela õrn joon; tema võõrapärane ja otsekui kauge peenus. Ema ei kuulunud ilmgi oma ümbruskonna juurde. Ta ilmus sellesse ikka nagu kuskilt mujalt! Mida mõtles ta öelda Jonile, kel endal nii palju oli öelda!

«Ma tean, et Fleur täna siin käis. See ei üllata mind.» Näis, nagu oleks ta lisanud: «Ta on oma isa tütar!» Ja Joni süda muutus kõvaks. Irene rääkis rahulikult edasi:

«Isa kiri on mul alles. Võtsin selle põrandalt tol ööl ja säilitasin. Kas tahaksid selle tagasi saada, kallis?»

Jon raputas pead.

«Ma lugesin seda muidugi enne, kui isa selle sinule andis. Ta ei kirjeldanud mu süüd päris õiglaselt.»

«Ema!» karjatas Jon.

«Ta kirjeldas seda väga hellalt, kuid ma tean, et ma tegin midagi hirmsat, kui sain Fleuri isa naiseks ilma armastuseta. Õnnetu abieluga, Jon, hävitab inimene ka teiste elu, mitte ainult enda elu. Sa oled kohutavalt noor, mu lemmik, ja kohutavalt armunud. Kas usud, et sul ehk oleks võimalik selle tütarlapsega õnnelikuks saada?»

Jon vaatas üksisilmi tema tumedaisse silmadesse — valu tegi need nüüd veelgi tumedamaks — ja vastas:

«Jah! Oo, jah, — kui s i n a saaksid õnnelik olla.»

Irene naeratas.

«Ilu imetlemine ja omandamisiha pole armastus. Kui sinuga juhtuks sedasama, mis minuga, Jon, — abielu, kus kõige sügavam on lämmatatud; liha ühendatud, kuid vaim sõdimas!»

«Miks peaks see nii minema, ema? Sa arvad, et ta peab olema samasugune kui ta isa, kuid ta ei ole. Ma olen ta isa näinud.»

Jälle ilmus naeratus Irene huultele, ja Jonis hakkas miski värisema; selles naeratuses oli sellist irooniat ja nii palju kogemusi.

«Sina oled andja, Jon; tema on võtja.»

Jälle see alatu kahtlus, see varitsev ebakindlus! Ägedalt ütles Jon:

«Seda ta ei ole — ei ole! Ainult et ma ei saa sind õnnetuks teha, ema, nüüd, kus isa . . .» Jon surus rusikad vastu laupa.

Irene tõusis püsti.

«Ütlesin sulle tol ööl, kallis, ära hooli minust. Mõtlesin seda tõsiselt. Mõtle iseendale ja oma õnnele! Ma suudan taluda kõike, mis veel tuleb. Olen selles ise süüdi.»

Jälle karjatas Jon:

«Ema!»

Irene läks ta juurde ja pani oma käed tema kätele.

«Kas su pea valutab, lemmik?»

Jon raputas pead. Valu oli rinnas; tal oli tunne, nagu käristaksid kaks armastust ta südame kudesid puruks.

«Mina armastan sind ikka ühteviisi, Jon, mis sa ka teeksid. Sa ei kaotaks midagi.» Ta silitas hellalt Joni juukseid ja väljus toast.

Jon kuulis, kuidas uks suleti. Ta viskus voodisse ning jäi hinge tagasi hoides lebama; ta südames oli kohutavalt ängistav tunne.

7. peatükk

SAADIK

Kui Soames tee ajal küsis Fleuri järele, kuulis ta, et Fleur oli kella kahest saadik autoga väljas. Kolm tundi! Kuhu ta oli läinud? Londoni — temale sõnagi lausumata? Soames ei olnud autodega iial täiesti leppida suutnud. Loomupärase empiirikuna (ehk Forsyte'ina) oli ta neid põhimõtteliselt jaatanud, sest ta jaatas iga uut edutunnust, öeldes: «Noh, ilma selleta ei saa enam läbi.» Tõeliselt aga leidis ta, et autod olid väsitavad, suured, haisvad elukad. Annette'i pealekäimisel oli ta sunnitud auto ostma (see oli «Rollhard» pärlhallide patjadega, elektrivalgustusega, väikeste peeglitega, tuhatoosidega,

lillevaasidega, — milles kõik lõhnas bensiini ja stefanotise järele), kuid vaatas sellele umbes niisama, nagu ta tavatses vaadata oma õemehele Montague Dartie'le. See sõiduk oli tüüpiline kõige kohta, mis oli kiire, ebakindel ja räpane välise moodsa pealispinna all. Mida kiiremaks, lodevamaks ja nooremaks muutus moodne elu, seda vanemaks, aeglasemaks ja kinnisemaks muutus Soames ning nii mõtteilt kui ka kõneviisilt ikka sarnasemaks oma isa Jamesiga. Ta märkas seda peaaegu isegi. Ruttamine ja edu meeldisid talle järjest vähem; pealegi oli autodes midagi kelkivat, mida ta tööliste meeleolu arvestades pidas ärritavaks. Kord oli too Sims üle sõitnud koerast, töötava inimese ainsast varandusest. Soamesil ei läinud koera omaniku käitumine meelest, kuigi vähesed oleksid peatunud, et asja joonde ajada. Tal oli koerast kahju olnud, ja ta oleks meelsasti koera poolt ning auto vastu välja astunud, kui too lurjus poleks nii häbematu olnud.

Neljast tunnist sai varsti viis, kuid Fleuri polnud ikka veel; kõik vanad hirmukogemused autode suhtes, mida Soames isiklikult või advokaadina oli omandanud, tihenesid temas ja tekitasid ahistava tunde südame all. Kell seitse helistas ta Winifredile. Ei! Fleur polnud Green Streetil käinud. Kus ta siis oli? Soamesi hakkasid piinama nägemused sellest, kuidas ta armastatud tütar oma ilusais rõivais lebas kuskil üleni verisena ja tolmusena mingi jäleda autoõnnetuse tagajärjel. Ta läks Fleuri tuppa ja uuris tema asju. Ta ei olnud midagi kaasa võtnud, — ei kohvrit ega ehteasju. Kuigi see ühelt poolt oli kergenduseks, suurendas see veelgi hirmu õnnetuse ees. Kohutav oli abitu olla, kui armastatud laps oli kadunud; seda kohutavam, et Soames ei talunud mingisugust avalikku tähelepanu ega sekeldusi. Mis teha, kui Fleur õhtupimedikuks tagasi ei tule?

Kell kolmveerand kaheksa kuulis ta auto lähenemist. Ränk koorem veeres ta südamelt; ta ruttas alla. Fleur väljus autost; ta oli kahvatu ja näis väsinud olevat, muud viga polnud tal midagi. Soames läks talle eesruumi vastu.

«Tundsin sinu pärast hirmu. Kus sa käisid?»

«Robin Hillis. Kahju, kallis, et sa mures olid. Ma pidin

minema; pärast räägin sulle,» ja Soamesi põgusalt suudelnud, jooksis Fleur trepist üles.

Soames ootas salongis. Robin Hillis! Mida see tähendas?

Söögi ajal ei saanud nad sellest asjast teenri uudishimuliku juuresoleku tõttu rääkida. Äsjane närviline pinevus ja rõõm selle üle, et Fleur tervelt tagasi tuli, mõjusid Soamesisse nii, et ta ei suutnud hukka mõista, mis Fleur oli teinud, ega vastu panna sellele, mis Fleur kavatses teha; lõtvunud uimasuses ootas ta, mis Fleuril öelda on. Elu oli imelik. Kuuskümmend viis aastat oli ta nüüd vana, kuid suutis elukäiku nii vähe juhtida, nagu polekski ta nelikümmend aastat loonud kindlustusi kõige vastu, — ikka juhtus midagi, millest ei saanud kuidagi jagu! Ta smokingi taskus oli kiri Annette'ilt. Annette lubas kahe nädala pärast tagasi tulla. Soames ei teadnud, mis ta võõrsil tegi. Ja ta oli rõõmus, et ta seda ei teadnud. Annette'i eemalviibimine oli kergenduseks olnud. Mis silmist, see südamest! Ja nüüd tuli ta tagasi. Uus piin! Ja Bolderby «Vana Crome» oli talle kadunud — Dumetrius oli selle saanud — tolle nimetu kirja pärast oli Soamesil asi meelest läinud. Vargsi märkas ta oma tütre roidunud näoilmet; näis, nagu silmitseks ka Fleur pilti, mida ta ei suuda osta. Soames peaaegu soovis sõda tagasi. Tundus, et mured ei olnud sõja ajal nii piinavad. Fleuri kallistava hääle ja näoilme mõjul teadis Soames, et Fleur temalt midagi tahtis; Soames polnud kindel, kas oleks tark temale anda, mis ta tahtis. Ta lükkas magusroa söömata eemale ja suitsetas tütrega koos isegi ühe sigareti.

Pärast sööki pani Fleur elektriklaveri mängima. Soames kartis kõige halvemat, kui Fleur madalale istmele ta jalge ette istus ja oma käe tema käe peale pani.

«Kullake, ole kena mu vastu. Ma pidin Joni vaatama minema, — ta kirjutas mulle. Ta katsub oma emaga teha, mis ta saab. Aga ma mõtlesin järele. Asi oleneb õieti s i n u s t, isa. Kui sina ta ema veenad, et see minevikku kuidagi ellu ei ärata ... Et mina jään sinu omaks ja Jon jääb tema omaks; et sa ei taha iialgi teda või Joni näha; ja et temal ei tarvitse sind ega mind näha! Ainult sina saad teda veenda, kallis, sest ainult sina võid

seda tõotada. Keegi ei saa ju teiste eest midagi tõotada. Kindlasti poleks sulle liiga piinlik see üks kord teda vaatama minna, — nüüd, kus Joni isa on surnud?»

«Liiga piinlik?» kordas Soames. «Kogu see asi on mõttetu.»

«Tead sa, sulle ju polekski vastumeelt tema nägemine,» ütles Fleur üles vaatamata.

Soames vaikis. Fleuri sõnades väljendus nii sügav tõde, et ta ei võinud seda möönda. Fleur pistis oma sõrmed tema sõrmede vahele; kuumadena, saledatena ja kirglikena surusid need endid Soamesi pihku. See laps — tema laps — puuriks end kas või peaga läbi kiviseina . . .

«Mis ma teen, kui sa mu palvet ei täida, isa?» ütles ta väga leebelt.

«Teen kõik, et sa õnnelikuks saaksid,» ütles Soames. «Kuid see asi ei tee sind õnnelikuks.»

«Oo siiski! Siiski!»

«See ainult äratab kõik jälle ellu,» ütles Soames sünge lt.

«Kõik ongi juba ellu äratatud. Nüüd tuleb kõike jälle rahule sundida. Talle peab selgeks tegema, et see on m e i e elu; et sel pole midagi tegemist sinu või tema elugа. Sina võid seda teha, isa; ma tean, et võid.»

«Sa tead siis õige palju,» vastas Soames tusaselt.

«Kui sa tahad, siis ootame Joniga ühe aasta — kaks aastat, kui tahad.»

«Mulle näib,» ümises Soames, «et sa ei hooli põrmugi sellest, mis m i n a tunnen.»

Fleur surus ta käed vastu oma põske.

«Ma hoolin, kullake. Kuid ega sa ometi taha, et ma hirmsasti õnnetuks saan.» Kuidas ta meelitas, et saada, mis ta tahtis! Kõigest jõust püüdis Soames uskuda, et tütar temast tõesti hoolis — ta polnud selles kindel — mitte sugugi kindel. Ta ei hoolinud muust kui sellest poisist! Miks pidi Soames tal aitama kätte saada seda poissi, kes tappis Fleuri armastuse tema enda vastu? Miks? Forsyte'ide seaduste järgi oli see meeletus! Kasu polnud sellest mingisugust! Anda Fleur sellele poisile! Loovutada Fleur vaenlaste leerile; anda Fleur naise mõju alla, kes teda ennast nii sügavalt oli haavanud! Pikka-

misi — paratamatult — pidi ta kaotama selle oma elu õie! Ja äkki tundis ta, et tema käsi oli märg. Ta süda tegi valusa hüppe. Ta ei suutnud taluda, et Fleur nuttis. Ta pani ruttu teise käe Fleuri käele; ka sellele käele kukkus pisar. Nii ei võinud see edasi minna! «Nonoh,» ütles ta. «Ma mõtlen järele ja teen, mis saan. Jäta nüüd, jäta!» Kui Fleur seda oma õnneks vajas, siis pidi ta selle saama, — Soames ei suutnud keelduda teda aitamast. Et Fleur teda tänama ei hakkaks, tõusis ta toolilt ja läks klaveri juurde, — see tegi nii suurt kära! Klaveri mäng lõppes nõrga surinaga, kui ta selle juurde jõudis. Soamesile meenus ta lapsepõlve mängukast; see tegi ta alati õnnetuks, kui ema selle pühapäeva pärastlõunati mängima pani. Siin oli see jälle, — sama kast, ainult suurem ja kallim; lauluviisid olid uued: «Pöörased naised» ja «Politseiniku pühapäev»; ja tema ise ei kandnud enam musta sametkuube helesinise kaelusega. «Profondil on õigus,» mõtles Soames. «Tähtsust pole ühelgi asjal. Me kõik sammume haua poole.» Ja selle üllatava vaimse järeldusega väljus ta toast.

Sel õhtul ta Fleuri enam ei näinud. Hommikusöögi ajal aga jälgisid Fleuri silmad teda sellise palvega, et ta ei suutnud selle eest põgeneda, — seda ta küll ei kavatsenudki. Ei! Ta oli otsustanud närve vapustava ettevõtte teostada. Ta läheb Robin Hilli, — sellesse mälestustemajja. Meeldiv mälestus — see viimane! Siis käis ta seal, et Irenet ja selle poisi isa teineteisest lahutada protsessi ähvardusega. Hiljem oli ta sageli mõelnud, et ta nende ühendust sellega oli kõvendanud. Ja nüüd läks ta, et kõvendada ühendust selle poisi ja oma tütre vahel. «Ma ei tea, mis ma olen teinud,» mõtles ta, «et mind selliseid asju tegema sunnitaksel» Ta sõitis rongiga Londoni ja sealt rongiga edasi; jaamast hakkas ta jala minema mööda pikka, tõusvat teed, mis oli ikka samasugune, nagu ta mäletas seda kolmekümne aasta eest olnud olevat. Imelik — nii Londoni lähedal! Ilmselt oli ülemas keegi, kes sellest maatükist ei tahtnud lahkuda. See mõte rahustas teda, kuna ta kõrgete põõsastarade vahel pikkamisi edasi läks, — ta kartis, et tal palav hakkab, kuigi ilm oli jahe küllalt. Lõpuks oli maa — öeldagu või tehtagu mis tahes — ikkagi püsiv

väärtus, mis ei muutunud. Maa — ja head pildid! Hinnad võisid natuke kõikuda, kuid üldiselt tõusid nad alati; maksis neid väärtusi säilitada maailmas, kus oli nii palju ebakindlat: odavad ehitused, muutuvad moed, püsimatuse vaim: «täna nii ja homme naa». Prantslastel oli ehk õigus nende põlise väikemaaomandiga, kuigi ta muidu prantslastest kuigi heal arvamusel polnud. Oma maalapp! Selles oli midagi kindlat! Ta oli kuulnud räägitavat väikemaaomanikest kui puupäiste inimeste liigist; ka noor Mont nimetas oma isa ««Morning Posti»* puupeaks», — aukartusetu noor kurat! Oli halvemaid asju kui puupäisus või «Morning Posti» lugemine. Oli Profond ja tema kildkond; olid tööerakonna mehed ja suure suuga poliitikategelased; olid «vallatud, meeletud naised»! Hulk halvemaid asju. Ja äkki tundis Soames väsimust; tal oli palav ja ta pea oli uimane. Puhtnärviline väsimus eeloleva külaskäigu mõjul!... Tädi Juley oleks — «Superior Dosseti» sõnu korrates — öelnud: «puru-vääsinud närvid». Ta nägi nüüd maja puude vahelt, — maja, mille ehitamist ta oli jälginud, kavatsedes selles elada ühes naisega, kes kummalise saatusetuju tõttu seal lõpuks oli elanud ühe teisega! Soames sundis ennast mõtlema Dumetriusele, omavalitsuste laenudele ja teistele rahamahutusviisidele. Ta ei tohtinud selle naise ette astuda vapustatud närvidega. Kehastus ju temas sellele naisele viimne kohtupäev nii maa peal kui ka taevas; kehastus ju temas seaduspärane omandiõigus, selles naises aga seadustest üleastunud ilu. Soamesi väärikus nõudis täielikku rahu selle kokkusaamise kestel, mille eesmärgiks oli ühendada nende järeltulijaid, kes oleksid olnud õde-venda, kui see naine oleks käitunud korralikult. Neetud viisike «Metsik, metsik naine» käis ta peas ringi — loomuvastaselt, sest harilikult seal lauluviisid ei ekselnud.

Maja ees kasvavaist paplitest möödudes mõtles Soames: «Kui suureks nad on kasvanud! Mina lasksin nad istutada.»

Naisteenija ilmus ta helistamise peale.

«Öelge palun: mr. Forsyte — väga tähtsa asja pärast.»

Kui see naine aimab, kes ta on, ei võta ta teda arvatavasti vastu. «Tõesti,» mõtles Soames, eelseisva jõupingutuse vastu valmistudes, «see on segane lugu!»

Tüdruk tuli tagasi. «Kas härra nimetaks, mis asjas ta tuli?»

«Öelge, et see puutub mr. Jonisse,» sõnas Soames.

Ja jälle jäi ta üksi eesruumi halli ja valge kirjust marmorist vesistuga, mille kavandi joonistas selle naise esimene armuke. Ah, see oli paha naine: kaht meest oli ta armastanud, — kuid teda mitte! Seda ei tohtinud ta unustada selle naisega vastamisi seistes. Ja äkki silmas ta Irenet pika raske lillaka eesriide avaneva prao vahelt; ta nägi teda nagu kõheldes õõtsuvat; ikka endine tuttav täiuslikkus rühis ja joontes, ikka endine hämmeldunud tumedasilmaline tõsidus, endine rahulik, tõrjuv hääl:

«Palun, astuge sisse.»

Soames läbis avause eesriietes. Nagu näitusel ja kohvikus, nii leidis ta ka nüüd, et Irene oli ikka veel ilus. Ja see oli esimene kord — kõige esimene kord sestsaadik, kui ta tema kolmekümne seitsme aasta eest nais —, mil ta rääkis Irenega, ilma et tal oleks olnud seaduslikku õigust teda omaks nimetada. Irene ei kandnud musti riideid, — arvatavasti üks tolle Jolyoni vabameelseid veidrusi.

«Palun vabandust, et ma tulin,» ütles Soames süngelt. «Kuid see asi tuleb nii või teisiti korraldada.»

«Kas istuksite?»

«Ei, tänan.»

Viha oma vildaka seisundi ja kärsitus nende vahel valitseva ametlikkuse üle panid Soamesi kammitsasse; ta rääkis katkendlikult:

«See on põrgulik äpardus. Olen teinud, mis sain, et seda lõpetada. Usun, et mu tütar on meeletu, kuid mulle on saanud harjumuseks tema tahtmist täita; sellepärast olen siin. Oletan, et te armastate oma poega.»

«Kõigest hingest.»

«Noh?»

«See jääb tema otsustada.»

Soamesil oli tunne, nagu oleks temast ette jõutud ja ta kava nurja aetud. Alati — alati — oli see naine temast üle — isegi ammu möödunud esimesil abielupäevil.

«See on hull mõte,» ütles ta.

«Seda küll.»

«Kui teie vaid... Noh, nad oleksid võinud...» Ta ei lõpetanud lauset: «õde-venda olla, ja kõike seda poleks olnud», kuid ta nägi Irenet võpatavat, nagu oleks ta lause lõpetanud. See mõjus Soamesisse otsekui nuga; ta eemaldus ja läks akna juurde. N e e d puud seal väljas ei olnud kasvanud, — need ei saanud kasvada, nad olid vanad!

«Niikaugelt kui asi minusse puutub,» ütles ta, «võite rahulik olla. Mina ei soovi näha ei teid ega teie poega, kui see abielu peaks teostuma. Nüüdsel ajal on noori inimesi võimatu mõista. Kuid ma ei või taluda mõtet, et mu tütar oleks õnnetu. Mida võin talle öelda, kui ma tagasi lähen?»

«Palun öelge talle, et see jääb Joni otsustada, nagu ma juba ütlesin.»

«Teie pole selle vastu?»

«Kõigest südamest, kuid mitte suuga.»

Soames hammustas oma sõrme.

«Ma mäletan üht õhtut...» ütles ta äkki — ja vaikis. Mis oli — mis oli selles naises — mida tal võimatu oli kooskõlla viia oma vihkamise ja hukkamõistmisega! «Kus ta on — teie poeg?»

«Ülal oma isa töötoas, ma arvan.»

«Ehk kutsute ta alla?»

Ta jälgis, kuidas Irene helistas; jälgis, kuidas teenija sisse astus.

«Palun öelge mr. Jonile, et ma teda vajan.»

«Kui see tema otsustada jääb,» ütles Soames kähku, kui tüdruk oli väljunud, «siis teostub arvatavasti see ebaloomulik abielu; sel juhul tuleb ametlikku asjaajamist. Kelle poole ma võin pöörduda, kas Herringi poole?»

Irene noogutas pead.

«Teie ei kavatse nende juurde elama minna?»

Irene raputas pead.

«Mis juhtub selle majaga?»

«Kõik toimub nii, nagu Jon tahab.»

«See maja,» ütles Soames äkki. «Mul oli lootusi, kui ma seda ehitama hakkasin. Kui n e m a d selles elaksid — nende lapsed! Räägitakse, et on mingi kättemaksujumalanna. Kas usute temasse?»

«Jah.»

«Oo! Te usute!»

Ta oli akna juurest ära läinud ja seisis üsna Irene lähedal, kes suure tiibklaveri kõveruses näis varju otsinud olevat.

«Arvatavasti ei näe ma teid enam,» ütles Soames pikkamisi. «Kas annaksite mulle kätt» — ta huuled tõmblesid, sõnad tulid ta suust üksikute nõksatustega — «ja unustaksite mineviku?» Ta sirutas käe. Irene kahvatu nägu muutus veel kahvatumaks, ta tumedad silmad puhkasid liikumatult Soamesi silmades, ta käed jäid ristamisi rinnale. Soames kuulis kahinat ja pöördus ümber. Poiss seisis eesriiete avause ees. Ta oli välimuselt väga kummaline; vaevalt oli temas tunda noort poisikest, keda Soames nägi Cork Streeti näitusel; väga kummaline oli ta näolt: palju vanem, üldse mitte enam nooruk, — karm, kalk, sassis juustega, sügavale kolpa vajunud silmadega. Soames tegi jõupingutuse ja ütles huulekergitusega, mis polnud ei naeratus ega irvitus:

«Noh, noormees! Ma olen siin oma tütre pärast. See asi näib teie otsustada jäävat. Teie ema paneb selle teie kätesse.»

Poiss vahtis ikka veel ainiti oma ema näkku ega vastanud midagi.

«Oma tütre pärast sundisin ennast tulema,» ütles Soames. «Mida ma talle ütlen, kui ma koju lähen?»

Ikka veel oma ema näkku vaadates sõnas poiss rahulikult:

«Öelge palun Fleurile, et see on võimatu; ma pean tegema, mida mu isa enne surma soovis.»

«Jon!»

«Pole midagi, ema!»

Mingi jahmatusega vaatas Soames ühe näost teise näkku; siis võttis ta toolile pandud kübara ja vihmavarju ning sammus eesriiete poole. Poiss astus ta eest kõrvale, et teda mööda lasta. Ta väljus eesriiete vahelt ja kuulis rõngaste kõrinat, kui eesriided tema taga kinni tõmmati. See kõrin päästis midagi valla ta südames.

«See on siis tehtud!» mõtles ta ja astus eesuksest välja.

8. peatükk

TUME LAULUVIIS

Kui Soames Robin Hilli majast lahkus, tungis päike ähmase säraga läbi jaheda õhtupooliku halluse. Täiesti süvenenud maastikumaalidesse, jälgis Soames harva tõsisema tähelepanuga välise Looduse mõju; seekord aga hämmastas teda see nukker sära, — selle võidukas kurbus oli kooskõlas tema enda tunnetega. Võit lüüasaamises! Tema sinnasaatmine oli asjatu olnud. Kuid ta oli neist inimestest lahti saanud, ta oli oma tütre tagasi saanud — tema õnne hinnaga. Mis ütleb Fleur temale? Kas Fleur usub, et ta tegi kõik, mis sai? Jalakatel, sarapuudel, teeäärseil kibuvitsapõõsastel ja viljelematuil nurmedel helendavas päikesevalguses tundis Soames hirmu. Fleur oleks koledasti vapustatud! Tuli pöörduda tema uhkuse poole. See poiss oli ta hüljanud, oli läinud tolle naise leeri, kes paljude aastate eest hülgas Fleuri isa! Soames pigistas käed rusikasse. See naine hülgas tema — ja miks? Mis oli Irenel temale ette heita? Ja jällegi tundis Soames ebamugavust, mida tekitab enese vaatlemine teiste inimeste silmade kaudu, — nagu koer, kes juhtumisi näeb iseenda peegelpilti ja muutub erutatuks ning kartlikuks tabamatu olendi ees.

Kuna tal kojuminekuga kiiret polnud, siis lõunatas ta linnas «Connoisseursi» klubis. Pirni süües tuli talle äkki mõte, et poiss ehk oleks teisiti otsustanud, kui tema poleks Robin Hilli läinud. Talle meenus poisi näoilme, kui Irene keeldus puudutamast tema väljasirutatud kätt. Imelik ja ebamugav mõte! Kas Fleur oma asja rikkus, püüdes liiga kindlalt asja enda kasuks pöörata?

Koju jõudis ta kell pool kümme. Kui auto ühest väravast sisse sõitis, kuulis ta turtsuva mootorratta väljumist läbi teise värava. Noor Mont muidugi, — Fleur ei olnud siis õhtul üksi! Raske südamega läks Soames majja. Kollakasvalge seinatahveldisega salongis istus Fleur, küünarnukke põlvedele ja lõuga kokkupandud kätele toetades: tema ees oli valge kameelia, mis varjas kaminat. Soamesi hirm suurenes veelgi, kui ta nägi Fleuri,

enne kui Fleur tema tulekut märkas. Mida ta nägi valgeis kameeliaõites?

«Noh, isa?»

Soames raputas pead. Ta ei suutnud rääkida. See oli roimaritegu! Ta nägi Fleuri silmi suurenevat, ta huuli värisevat.

«Mis? Mis? Ruttu, isa!»

«Kallis,» ütles Soames. «Ma — tegin, mis sain — kuid . . .» Ja ta raputas jälle pead.

Fleur jooksis tema juurde ja pani käed ta õlgadele.

«Tema ema . . .»

«Ei,» ümises Soames. «Tema ise; ta käskis sulle öelda, et sellest ei tule midagi; ta pidavat tegema, mis ta isa soovis enne surma.» Soames võttis tütre piha ümbert kinni. «Tule, laps, ära ole kurb nende pärast. Nad pole su väikest sõrmegi väärt.»

Fleur kiskus ennast ta käte vahelt lahti.

«Sa ei katsunudki — see ei või olla. Sa — sa petsid mind, isa!»

Kibedasti haavudes vaatas Soames enda ees seisvat kirest moondunud nägu.

«Sa ei katsunudki — ei katsunudki — Ma olin narr — ma ei usu, et ta võis — ta ei võinud! Alles eile ta —! Oo, miks palusin sind minna!»

«Jah,» ütles Soames vaikselt, «miks palusid mind! Ma surusin maha oma tunded; ma tegin sinu heaks, mis sain, — iseenda veendumust ära salates — ja see on mu tasu. Head ööd!»

Iga närv temas tuikas, kui ta ukse poole läks.

Fleur sööstis talle järele.

«Ta hülgab mu? Seda tahad sa öelda? Isa!»

Soames pöördus ümber ja sundis end vastama:

«Jah.»

«Oo!» karjatas Fleur. «Mis tegid — mis võisid sa ometi teinud olla noil vanul ajul?»

See kohutav ülekohus pani Soamesi hinge kinni, nii et ta rääkida ei suutnud. Mis t e m a oli teinud? Mis nemad olid teinud temale! Ja ebateadliku väärikusega pani ta käe rinnale ning silmitses Fleuri.

«See on häbiasi!» hüüdis Fleur kirglikult.

Soames väljus. Pikkamisi ning jäiselt läks ta üles oma

pildisaali ja hakkas oma aarete vahel edasi-tagasi sõi muma. See oli teotav! Oo! Teotav! Fleur oli hellitusi sega ära rikutud! Ah! Ja kes oli ta ära hellitanud? Soames jäi Goya koopia ette seisma. Fleur oli harjunud alati oma tahtmist saama. Tema elu õis! Ja nüüd ei saanud ta seda, mida ta tahtis! Soames läks akna juurde, et õhku hingata. Päevavalgus kustus, kuu tõusis kullakarvalisena paplite tagant. Mis helid need olid? Oo! see klaver! Mingi tume viis tuksumise ja värina saatel! Fleur oli selle riista käima pannud, — mis lohutust võis see talle anda? Soames märkas liikumist all murul, ronirooside võre ja noorte akaatsiapuude taga, kuhu paistis kuu. Seal kõndis Fleur edasi ja tagasi. Soamesi süda tegi väikese valusa hüppe. Mis teeb Fleur selle hoobi mõjul? Mida teadis tema Fleurist — ta oli Fleuri ainult armastanud eluaeg — oli teda hoidnud nagu oma silmatera! Ta ei teadnud midagi — tal polnud aimugi. Seal ta oli — ja see tume viis — ja jõgi helendas kuupaistel!

«Pean alla minema,» mõtles Soames.

Ta ruttas alla salongi, mis ikka veel valgustatud oli, nagu tema äraminekul; klaver trummeldas toda valssi või fokstrotti või kuidas seda nimetati tänapäeval. Soames läks toast verandale.

Kus võis ta valvata, ilma et Fleur teda näeks? Ta hiilis vargsi läbi puuviljaaia alla paadimajakese juurde. Nüüd oli ta Fleuri ja jõe vahel, ja ta süda läks kergemaks. Fleur oli tema — ja Annette'i tütar, — ta ei uskunud, et Fleur teeks rumalusi; kes võis siiski teada? Paadimajakese aknast nägi ta viimast akaatsiat ja Fleuri kleidi lehvimist, kui ta oma väsimatul rännakul ümber pöördus. Viis oli ometi kord maha jooksnud, — tänu taevale! Soames läks teise seina juurde ja vaatas läbi akna vett, mis vesiroosidest aeglaselt mööda voolas. Vees tekkis sel kohal väikesi mulle; need helkisid, kui kuu neid valgustas. Soamesile meenus äkki too varajane hommik, mil ta paadis ärkas pärast oma isa surma ja Fleuri sündi, — sellest oli möödunud ligi üheksateist aastat! Isegi nüüd mäletas ta ebatavalist maailma, milles ta ärkas, ja kummalist tunnet, mida see temas tekitas. Tol päeval algas tema elu teine kirglik kiin-

dumus — oma tütresse, kes nüüd rändas akaatsiate all. Mäherduseks lohutuseks see laps talle oli olnud! Ja Soames unustas kogu valu- ja teotustunde. Ta ei hooli millestki, kui aga saab Fleuri jälle õnnelikuks teha! Öökull lendas üha häälitsedes ta pea kohal, nahkhiir viiksatas mööda; kuupaiste veepinnal muutus heledamaks ja laiemaks. Kui kaua mõtleb Fleur selliselt rännata? Soames läks teise akna juurde tagasi ja nägi äkki Fleuri alla kaldale tulevat. Ta seisis üsna lähedal — paadisillal. Ja Soames valvas — käsi rusikasse pigistades. Kas peaks teda kõnetama? Soamesi ärevus oli üli-suur. Fleuri liikumatus, ta noorus, meeleheitesse, igatsusse ja iseendasse süvenemine! Iial ei unusta Soames, kuidas ta seal kuuvalgel seisis; ei unusta jõe nõrka, pehmet auramist ja pajulehtede värinat. Fleuril oli kõik, mida Soames talle anda võis, — tal puudus vaid see üks, mida ta Soamesi tõttu ei võinud saada! Olukorra ebaloomulikkus tegi sel hetkel Soamesile haiget nagu kurku sattunud kalaluu.

Siis nägi ta otsatu kergendustundega, kuidas Fleur ümber pöördus ja maja poole hakkas minema. Mida võis Soames temale kahjutasuna anda? Pärle, reise, hobuseid, teisi noormehi — kõike, mida ta soovis —, et vaid unustada, kui üksildaselt Fleur oma noore näoga seisis vee ääres. Nii! nüüd oli ta selle viisi jälle müristama pannud! Noh — see oli hullus! Tumedalt, põrisevalt, nõrgalt kuuldus seda maja poolt. Näis, nagu oleks Fleur öelnud: «Kui mul pole midagi, mis mind püsti hoiaks, siis suren valu kätte!» Soames mõistis teda ähmaselt. Noh, kui see teda aitab, siis põrisegu öö otsa! Ja läbi puuviljaaia tagasi hiilides läks Soames uuesti verandale. Kuigi ta kavatses sisse minna ja Fleuriga nüüd rääkida, kõhkles ta siiski, sest ta ei teadnud, mida öelda; asjata püüdis ta meenutada, kuidas see tundub, kui sa armastuses oma tahtmist ei saa. Ta oleks pidanud teadma, oleks pidanud mäletama, kuid — ei suutnud! Läinud oli tõeline mäletamine; ta teadis vaid, et see oli hirmus valus. Selle tühjusetundega seisis ta ja pühkis taskurätikuga üle käte ja huulte, mis väga kuivad olid. Pead õieli ajades võis ta parajasti näha Fleuri, kes seisis — selg ikka veel en-

dist viisi jahvatava klaveri poole — ja hoidis käsi kõvasti rinnal ristamisi; huulte vahel oli sigaret, mille suits poolenisti varjas ta nägu. Tema näoilme tundus Soamesile võõrana; ainiti enda ette vahtivad silmad kiiskasid, iga näojoon väljendas põlgust ja viha. Paar korda oli Soames näinud Annette'i näol sellist ilmet, — Fleuri nägu oli liiga elav, liiga alasti; sel hetkel polnud see t e m a tütre nägu. Ja Soames ei julgenud sisse minna, mõistes, kui asjatu oleks iga lohutuskatse. Ta istus kaminanurga varju.

Koletu vembu oli saatus talle mänginud! Kättemaksujumalanna! See vana õnnetu abielu! Ja jumal appi — miks? Kust pidi tema teadma — kui ta Irenet nii kirglikult ihkas ja Irene nõustus tema omaks saama — kust pidi tema teadma, et Irene teda iialgi ei armastaks . . .? Viis lõppes, ja Fleur keeras selle uuesti mängima; siis lõppes see jälle, ja ikka veel istus Soames pimedas nurgas, oodates — ta ei teadnud isegi, mida. Fleuri sigaretiots lendas läbi akna välja, kukkus rohusse maha; Soames vaatas, kuidas see hõõgus ja lõpuni põles. Kuu seisis nüüd vabalt paplite kohal ja valas oma ebatõelisust aia peale. Trööstitu valgus, — salapärane, kauge ja eemaletõrjuv, nagu tolle naise ilu, kes Soamesi polnud iialgi armastanud; see kirendas nemeesiate ja kepprooside õitel ebamaise linikuna. Lilled! Ja Soamesi lill nii õnnetu! Ah, miks oli võimatu õnne aktsiatesse mahutada, kulla alusele viia, hinna langemise vastu kindlustada?

Valgust ei paistnud nüüd enam salongi aknast. Kõik oli seal pime ja vaikne. Kas Fleur oli üles läinud? Soames tõusis ja vaatas kikivarbail astudes sisse. Tuba näis tühi olevat! Ta astus sisse. Veranda varjas kuuvaigust, ja esiti ei näinud ta midagi peale pimeduses mustavate mööblite piirjoonte. Käsikaudu kobades läks ta akna juurde, et seda sulgeda. Ta jalg puutus tooli vastu, ta kuulis ägamist. Seal oligi Fleur, — ta oli sohvanurka küüru ja kägarasse tõmbunud! Soamesi käsi kõheles. Kas Fleur vajas tema lohutust? Paigal seistes vaatas ta kortsunud volangide, juuste ja veetleva nooruse tombukest, mis püüdis endale kannatusest teed välja kaevata. Kuidas jätta teda siia? Viimaks puudutas Soames tema juukseid ja ütles:

«Tule, kullake, parem on voodisse heita. Kuidagi tasun sulle selle eest.» Kui rumal! Kuid mida oleks ta võinud öelda?

9. peatükk

TAMMEPUU ALL

Kui külaline oli läinud, seisid Jon ja ta ema sõna lausumata paigal, kuni Jon äkki ütles:

«Ma oleksin pidanud ta välja saatma.»

Kuid Soames oli juba all sõiduteel, ja Jon läks trepist üles oma isa töötuppa, sest ema juurde tagasi minna ta ei usaldanud.

Ilme ta ema näol, kui ta seisis mehe vastas, kellega ta kord abielus oli olnud, — see ilme tegi lõplikult kindlaks otsuse, mis temas kasvama oli hakanud pärast seda, kui ema ta eelnenud ööl üksi jättis. See näoilme oli tema otsusele oma tõelisusega viimase tõuke andnud. Abielu Fleuriga oleks hoop näkku emale: see oleks surnud isa reetmine. See abielu oli võimatu! Joni loomuses polnud vähimatki kalduvust midagi pahaks panna. Sel meeleheitetunnil ei nurisenud ta oma vanemate peale. Nii noore inimese kohta oli tal otse kummaline võime näha kõike teatavas omavahelises sõltumatuses. Palju halvem oli see kõik Fleurile; isegi emale oli see halvem kui temale. Loobuda oli kergem kui loovutatud saada või olla põhjuseks, et armastatud inimene pidi millestki loobuma. Ta ei tohtinud ega tahtnud nuriseda! Seistes ja vaadeldes päikese loojenemist, oli tal jälle äkiline nägemus maailmast, mida ta öösi oli näinud. Mered merede järel, maad maade järel, milioneid ja miljoneid inimesi, — igaühel oma elu, oma tahtejõud, oma rõõmud ja mured ja kannatused; igaühel midagi, millest ta loobuma pidi; igaühel oma eriline võitlus olemasolu eest. Isegi siis, kui ta valmis oleks loobuma kõigest muust selle ühe pärast, mida ta saada ei võinud, — isegi siis oleks ta narr, kui ta usuks, et tema tundeil on mingit tähtsust nii avaras maailmas; polnud mõtet käituda imiku või lollpea kombel. Ta kujutles inimesi, kel polnud mitte midagi, — miljoneid, kes sõjas olid pidanud loobuma elust; miljoneid,

kellele sõda ei jätnud midagi peale elu; nälgivaid lapsi kellest ta oli lugenud, vigastatud mehi; neid, kes vangis olid; iga laadi õnnetuid. Nendele mõtlemisest polnud kuigi palju kasu. Kui inimene peab söömata jääma — mis lohutust pakub siis teadmine, et ka paljud teised peavad söömata jääma? Rohkem meelelahutust pakkus mõte ära minna avarasse maailma, millest ta veel midagi ei teadnud. Ta ei suutnud edaspidi siin elada kaitstuna ja varjatuna keset mugavust ja pehmust, ainsaks tegevuseks mõtisklemine ja selle kujutlemine, mis oleks olla võinud. Ta ei saanud minna tagasi Wansdoni, mälestuste juurde Fleurist. Kui ta Fleuri jälle näeb, ei või ta ennast usaldada; ja siia jäädes või Wansdoni tagasi minnes näeks ta teda — kindlasti. Kuni nad teineteise lähedusse jäid, pidid nad teineteist jälle nägema. Kaugele ära minna — r u t t u kaugele ära minna — see oli ainus, mis tal teha jäi. Kuid nii väga, kui ta armastaski oma ema, ei tahtnud ta emaga koos ära minna. Ent siis tundis ta, et see oli julm, ja otsustas meelt heites ette panna, et nad läheksid koos Itaaliasse. Kaks tundi katsus ta tolles kurvas toas iseendast jagu saada, siis riietus ta söögi ajaks pidulikult ümber.

Ta ema oli sedasama teinud. Nad sõid vähe ja vestlesid isa tööde nimistust. Näitus korraldati oktoobris: teha polnud enam midagi peale mõne vähese ametliku üksikasja.

Pärast sööki võttis Irene mantli ümber ja nad läksid välja. Nad kõndisid natuke, rääkisid natuke ning jäid viimaks vaikides tammepuu alla seisma. «Kui ma talle midagi mõista annan, siis teab ta kõik,» mõtles Jon, võttis ema käe alt kinni ja ütles nagu juhuslikult:

«Ema, sõidame Itaaliasse.»

Irene pigistas ta käsivart ja ütles niisama rahulikult:

«See oleks väga ilus; ma arvan aga, et sa näeksid ja teeksid rohkem, kui mind kaasas ei oleks.»

«Aga siis jääd sa üksi.»

«Olin kord enam kui kaksteist aastat üksi. Pealegi tahaksin siin olla, kui isa näitus avatakse.»

Joni käehaare tema käsivarre ümber muutus tugevamaks; ta ei lasknud ennast petta.

«Sa ei või üsna üksi siia jääda; maja on liiga suur.»

«Võib-olla ei jää ma siia. Võin Londoni minna — ja pärast näituse avamist Pariisi. Sa peaksid vähemalt aastaks ära jääma, Jon, ja maailma nägema!»

«Jah, mulle meeldiks maailma nägemine ja töötamine. Aga ma ei taha sind üsna üksi jätta.»

«Mu kallis, vähemalt seda võlgnen ma sulle. See oleks sulle kasuks ja võib-olla ka mulle. Miks mitte kohe teele minna? Välispass sul on.»

«Jah; kui ma lähen, siis on parem minna kohe! Ainult — ema — kui — kui — ma tahaksin elama jääda kuhugi — Ameerikasse või mujale, kas tuleksid siis kohe sinna?»

«Tulen, kuhu ja kunas sa mind kutsud. Kuid ära kutsu enne, kui sa mind tõesti vajad.»

Jon tõmbas sügavasti hinge.

«Leian, et Inglismaa on lämmatav.»

Nad seisid veel mõned minutid tammepuu all, vaadates õhtuhämarikku kaduvasse kaugusse. Oksad varjasid nende eest kuuvalgust, nii et see paistis ainult ümbruskonnale: nurmedele ja kaugele teisele poole nurmi, aga ka väänkasvudega majale, mis varsti pidi olema välja üürida.

10. peatükk

FLEURI LAULATUS

Oktoobri ajalehed, mis kirjeldasid Fleur Forsyte'i ja Michael Monti laulatust, väljendasid vaevalt selle sündmuse sümboolset tähendust. «Superior Dosseti» lapselapselapse ja üheksanda baroneti pärija ühinemine oli riigi poliitilist stabiilsust toetavate klasside ühtesulamise ilmseks väliseks märgiks. Oli tulnud aeg, mil Forsyte'id loobusid oma loomupärasest vastumeelsusest kõige nende juurde mittesobiva välise sära vastu, ja sellega leppisid kui loomuliku lisandiga nende omandivaistudele. Pealegi tuli neil ülespoole tõusta, et ruumi teha nii paljudele uusrikastele. Vaikse, kuid maitseka talituse ajal Hanover Square'il ja hiljem Green Streeti korteris oleks asjasse mittepühendatul võimatu olnud Forsyte'ide vägesid eraldada Montide salkkonnast, — nii

kaugele minevikku oli jäänud nüüd «Superior Dossels». Kas oli vähimatki vahet Soamesi ja üheksanda baroneti enda püksiviigi, vurrude-ilme, kõneviisi või torukübara läike vahel? Kas ei olnud Fleur niisama tasakaalukas, nobe, särav, ilus ja karge kui ükskõik missugune seal viibiv Muskhami, Monti või Charwelli tütar? Forsyte'id olid isegi ees riietuselt, välimuselt ja käitumiselt. Nad kuulusid nüüd «kõrgemasse» kihti; nende nimi pidi nüüd trükitama aadlinimistusse, nende raha ühines maa omandiga. Kas sellega oli natuke hiljaks jäädud; kas tasuks omandivaistu eest ootas maid ja raha sulatuahi, — see oli alles nii vaieldav küsimus, et selle üle ei vaieldudki. Timothy oli igatahes öelnud, et riigi võlapaberite hind tõuseb. Timothy — see viimane — see puuduv lüli; Timothy, kes oli Bayswater Roadil suremas, nagu Francie teatas. Sosistati ka, et too noor Mont oli midagi sotsialistitaolist, — tähelepanuväärselt tark temast — teatavas mõttes kindlustus, kui arvestada, missugusel ajal nüüd elati. Selles suhtes ei tarvitsenud karta. Kõrgema kihi liikmed tegid seda laadi armastusväärseid rumalusi, mida kasutati osavalt ja mis piirdusid palja teooriaga. George tähendas oma õele Francie'le üsna õigesti: «Varsti tuleb peenike pere, — see paneb talle aru pähe.»

Kirik valgete lilledega ja millegi sinisega kesel hommikupoolsel akent — näis äärmiselt karskena, et tasakaalustada kõigi tähelepanu järeltulevale soole juhtida püüdva jumalateenistuse sünget sõnastust. Forsyte'id, Haymanid, Tweetymanid istusid vasakpoolses lõõvis; Montid, Charwellid, Muskhamid parempoolses; salgake Fleuri kooliaegseid ja Monti sõjaaegseid kaaskannatajaid ajas nii siin- kui sealpool silmi pärani; viimastes ridades istusid kolm ostudelt juhuslikult sissesattunud vanapiigat ühes paari Monti perekonna teenijaga ja Fleuri vana hoidjaga. Riigi ebakindlat seisundit arvestades nii täis maja, kui vähegi oodata võis.

Mrs. Val Dartie, kes oma mehega kolmandas reas istus, surus etenduse kestel enam kui kord Vali kätt. Temale, kes tragikomöödia sõlmitust tundis, oli selle kõige dramaatilisem hetk peaaegu piinav. «Ei tea, kas Jon vaistlikult tunneb,» mõtles ta, — Jon kaugel Briti

Kolumbias. Just samal hommikul sai Holly Jonilt kirja, mis pani ta naeratama ja ütlema:

«Jon on Briti Kolumbias, Val, sest ta tahaks olla Californias. Ta arvab, et Californias oleks liiga ilus.»

«Oo!» ütles Val. «Talle hakkab siis elu jälle meeldima.»

«Ta on maad ostnud ja oma ema sinna kutsunud.»

«Mis pagan hakkaks Irene seal peale?»

«Temale on Jon elumõtteks. Kas usud ikka veel, et see oli õnnelik lahendus?»

Vali teravad silmad kitsenesid kaheks halliks nööpnõelapeaks tumedate ripsmete vahel.

«Fleur poleks temale põrmugi sobinud. Ta pole õiget tõugu.»

«Vaene väike Fleur!» ohkas Holly. Ah! Imelik oli see abielu. Noormees — see Mont — sai ta muidugi just laevahuku trööstitu meeleolu tõukel. Selline sukeldus ei võinud muud olla kui tabatud juhus, nagu Val ütles. Fleuri mõrsjaloori tagakülje järgi ei võinud midagi otsustada, ja Holly silmad vaatlesid kristliku laulatuse üldist pilti. Tema — kes oli ise armastusabielu sõlminud ja kelle abielu oli õnnelik olnud — tundis õudust õnnelute abielude ees. See abielu ei olekski ehk lõpuks õnnetu, kuid ilmselt oli see ülepeakaela sõlmitud. Ülepeakaela alustatud ettevõtet sel viisil pühitseda teeseldud vagadusega terve karja moodsate vabamõtlejate ees (kes sellistest moenarridest mõtleks teisiti kui «vabalt», — kui ta üldse mõtleb!), see tundus Hollyle patuna isegi sel pattu mitte enam tunnustaval ajastul. Ta silmad rändasid kalleis rõivais uhkeldavalt prelaadilt (üks Charwelle, — Forsyte'ide seast polnud seni võrsunud veel ühtki prelaati) enda kõrval istuvale Valile, kes muidugi mõtles meiflai märale ja võiduajamistele. Siis rändasid ta silmad edasi ja peatusid üheksandal baronetil, kes teeskles põlvitamist. Holly nägi selgesti volti ta põlvede kohal, kust ta oli oma pükse kergitanud, ja mõtles: «Val unustas oma pükse kergitada!» Ta silmad rändasid enda ees oleva kirikupingi juurde, kus istus Winifredi kehakas, innuga ehitud kogu; natuke kaugemal põlvitasid Soames ja Annette teineteise kõrval. Kerge naeratus ilmus Holly huultele; kindlasti põlvitas Prosper Profond (ta oli Ing-

lise kanali «Lõunamere» teekonnalt tagasi jõudnud) mõned read tagapool. Jah! See laulatus oli naljakas «väike» lugu, — ükskõik millega see ka lõpeks. Igatahes toimus see elegantses kirikus, — ja homme kirjutavad sellest elegantsed ajalehed.

Hakati laulma; Holly kuulis üheksandat baronetti üle kogu kiriku «Midiani rahvast» laulvat. Ta väike sõrm puudutas Vali põialt — neil oli kahe peale üks lauluraamat, mida mõlemad hoidsid — ja teda läbis kerge värin, nagu kahekümne aasta eest. Val kummardus ja sosistas:

«Kas mäletad rotti?» Rotti, mis nende laulatuse ajal Kapimaal perekonnaseisuametniku laua taga oma vurre puhastas. Holly pigistas tugevasti Vali põialt oma väikese ja kolmanda sõrme vahel.

Laul oli lauldud, prelaat alustas oma kõnet. Ta rääkis ohtlikest aegadest, mil nad elasid, ja ülemkoja kohutavast käitumisest abielulahutuse suhtes. Nad kõik olevat sõdurid — ütles prelaat — kaevikutes Pimedusevürsti mürkgaaside piirkonnas; nad pidavat mehised olema. Abielu eesmärgiks olevat lapsed, mitte paljas patune õnn.

Naerusäde tantsiskles Holly silmis, — Vali silmad olid kinni. Mis ka juhtugu, — Val ei tohi norskama hakata. Holly näpistas kahe sõrme vahel ta reit, kuni ta rahutult liigatas.

Kõne lõppes, oht oli möödunud. Nad andsid käärkambris oma allkirjad; üldine pinevus rauges.

«Kas ta peab finišini vastu?» ütles keegi Holly taga.

«Kes see on?» sosistas Holly.

«Vana George Forsyte.»

Holly silmitses salaja meest, kellest ta nii sageli oli kuulnud. Hiljuti Lõuna-Aafrikast saabununa ei tundnud ta oma sugulasi ega omakseid ja vahtis igaüht peaaegu lapseliku uudishimuga. George Forsyte oli väga tüse ja väga käbe; tema pilk tekitas Hollys veidra mulje, nagu oleks ta peaaegu alasti.

«Nüüd nad stardivad!» kuulis Holly teda ütlevat.

Noorpaar tuli altari poolt. Holly vaatas enne noore Monti näkku. Monti huuled ja kõrvad tõmblesid, ta silmad rändasid oma jalgade ja oma käsivarrel puhkava

käe vahet, siis hakkas ta äkki ainiti enda ette vahtima, nagu peaks ta tulistavale vaenlasele näkku vaatama. Hollyle jäi mulje, nagu oleks ta vaimselt purjus. Kuid Fleur! Ah, see oli hoopis midagi muud! Tüdruk oli täiesti rahulik, ilusam kui iialgi enne oma valges kleidis, loor tumedail kastanpruunidel lühikestel juustel; silmalaud varjasid häbelikult ta tumedaid pähkelpruune silmi. Väliselt näis ta asja juures olevat. Aga kus oli ta seesmiselt? Hollyst möödudes vaatas Fleur üles, — selgete silmavalgete rahutu läigatus meenutas Hollyle puuri pandud linnu tiibade tuksatust.

Green Streetil ei olnud Winifred külalisi vastu võttes nii kindlameelne nagu alati. Soamesi palve, et ta lubaks oma maja tarvitada, tuli väga kriitilisel ajal. Prosper Profondi märkuse mõjul oli Winifred hakanud oma ampiirsisustust vahetama ekspressionistliku sisustuse vastu. Mealardi juurest sai kõige amüsantsemaid koostisi lillade, roheliste ja apelsinkollaste laikude ja viguritega. Veel kuu aega — ja muudatus oleks olnud täielik. Just praegu ei sobinud kõige «hämmastavamad» noorsõdurid kuigi hästi vana kaardiväega. Tundus, nagu oleks ta rügement kaitsevärvilistes kuubedes, kuid sarlakpunaseis pükstes ja karusnahkseis mütsides. Ent Winifredi tugev ja mõnus iseloom aitas kõigest üle salongis, mis kehastas võib-olla täiuslikumalt, kui ta aimas, tema kodumaa pooleldi revolutsioneeritud imperialismi. Lõpuks oligi see ju kokkusulatamispäev, — mida rohkem vastandlikkust, seda parem! Winifredi silmad rändasid leebelt oma külaliste seas ringi. Soames hoidis ühe buhl-stiilis tooli korjust kinni; noor Mont oli «kole amüsantse» kaminavarju taga, mille kaunistust keegi veel polnud Winifredile seletada suutnud. Üheksas baronet oli ägedalt põgenenud ümmarguse sarlakpunase laua juurest, millel kirendasid siniste austraalia liblikate tiivad klaasi all; ta otsis varju Louis XV stiilis kapikese juurest. Francie Forsyte toetus uue kamina simsi najale, mida kaunistasid peenelt nikerdatud väikesed purpursed groteskid sebenipuust taustal. George seisis vana spineti juures ja hoidis väikest taevassinist raamatut käes, nagu oleks ta valmis kihlvedusid vastu võtma. Prosper Profond keeru-

tas avatud ukse ümmargust käepidet, — uks oli must paabusiniste paneelidega; Annette'i käsi sealsamas kõrval hoidis iseenda piha ümbert kinni. Kaks Muskhami olid rõdule ilutaimede vahele peitu pugenud, nagu oleksid nad haiged; kõhn ja vapra ilmega lady Mont hoidis pikavarrelist lornjetti silmade ees ja vaatles elevandiluu värvi ja apelsinkollast — sügava punasega läbistatud lambivarju, otsekui avanevat taevast. Igaüks näis millestki kinni hoidvat. Ainult Fleur — ikka veel mõrsja kleidis — seisis ilma igasuguse toeta, puistates sõnu ja pilke paremale ja vasakule.

Tuba oli täis vestluse kõminat ja kära. Keegi ei kuulnud, mis teised ütlesid; sel polnud aga mingit tähtsust, sest keegi ei oodanudki vastust. Moodne vestlus oli Winifredi meelest nii erinev tema noorpõlveaegsest vestlusest, mil sõnade venitamine oli *en vogue*. Kuid «amüsantne» oli ka selline vestlemisviis, — ja see oli peaasi. Isegi Forsyte'id — Fleur ja Christopher, Imogen ja noore Nicholase noorim poeg Patrick — rääkisid äärmise kiirusega. Soames muidugi vaikis; kuid George tegi spineti juures alatasa märkusi, niisama Francie kamina juures. Winifred lähenes üheksandale baronetile. See tõotas teatavat puhkust, — ta nina oli peen ja natuke longus, ta hallid vurrud samuti. Winifred naeratas ja ütles sõnu venitades:

«Üsna kena, eks ole?»

Vastus paiskus naeratusest nagu lendu nipsutatud leivakuulike:

«Kas mäletate, — Frazer jutustab metslaste suguharust, kes matavad mõrsja pihast saadik mullasse?»

Üheksas baronet rääkis niisama kiiresti kui kõik teised! Lisaks sellele olid tal tumedad elavad väikesed silmad, millede ümber oli kortsukeste rägastik nagu katoliku preestril. Winifred tundis äkki, et see mees võis öelda asju, mille kuulmist tema kahetseks.

«Pulmad on alati nii amüsantsed,» pomises ta ja liikus Soamesi poole. Soames oli kummaliselt vaikne ja Winifred nägi kohe, mis sundis teda liikumatusele. Temast paremal pool oli George Forsyte, vasakul Annette ja Prosper Profond. Soames ei võinud paigast liikuda, nägemata neid kaht või nende peegeldust George Forsyte'i pilkavais silmis. Soamesil oli täielik õigus, kui ta kedagi neist tähele ei pannud.

«Räägitakse, et Timothy asi on halb,» ütles Soames süngelt.

«Kuhu sa ta matad, Soames?»

«Highgate'i.» Soames loendas sõrmedel: «Naistega koos on neid seal siis kaksteist. Kuidas Fleur sinu arvates välja näeb?»

«Tähelepanuväärselt ilus.»

Soames noogutas pead. Ta polnud Fleuri iialgi ilusamana näinud, siiski ei saanud ta lahti tundest, et kogu see askeldus oli ebaloomulik; tal oli ikka veel meeles too sohvanurka kägardunud meeleheitlik kogu. Tollest õhtust kuni tänase päevani ei olnud Fleur temale enam midagi usaldanud. Autojuhilt kuulis Soames, et Fleur tegi Robin Hillis veel ühe katse, kuid tagajärjetult, — maja oli tühi, kedagi polnud kodus. Soames teadis, et Fleur sai kirja, ei teadnud aga midagi selle sisust, — ainult, et see pani Fleuri salaja nutma. Soames oli märganud, et Fleur teda mõnikord silmitses, kui ta arvas, et seda ei nähta; näis, nagu murraks ta ikka veel pead selle üle, mida Soames võis teinud olla, et need inimesed teda nii väga vihkasid. Jah, nii see oli . . .! Annette oli tagasi tulnud ja suvi oli kuidagi möödunud — väga viletsalt —, kuni Fleur äkki ütles, et ta noorele Montile mehele läheb. Seda öeldes oli ta Soamesi vastu natuke südamlikum olnud. Ja Soames oli nõustunud, — mis kasu oleks olnud vastuseismisest? Jumal nägi, et ta iialgi ei tahtnud Fleurile milleski takistuseks olla! Ja noormees näis ju Fleurisse päris jaburalt armunud olevat. Muidugi oli Fleur meeleheitlikus meeleolus, — ja noor oli ta, pööraselt noor. Aga kui Soames oleks talle vastu rääkinud, — mine tea, mis ta siis oleks teinud; viimati oleks talle ehk pähe tulnud mõnd kutset õppima hakata: saada arstiks või advokaadiks või midagi muud mõttetut. Maalimiseks, kirjutamiseks ega muusikaks polnud tal annet, ja need olid Soamesi arvates ainsad sobivad tegevused vallalistele naistele, — kui nad juba tingimata midagi tegema pidid. Kõike arvestades oli abielu talle parim, — nägi ju Soames liigagi hästi, kui ärev ja rahutu ta kodus oli. Ka Annette oli abielu poolt, — Annette, keda kaitses

Soamesi keeldumine teada saada, mis ta kavatses, kui ta üldse midagi kavatses. Annette ütles: «Mingu ta sellele noormehele. Ta on meeldiv poiss, — ja sugugi mitte niisugune tuuletallaja, nagu ta näib olevat.» Kust Annette oma väljendused võttis, seda Soames ei teadnud, — kuid tema arvamus pehmendas Soamesi kahtlusi. Ta naine — ükskõik, kuidas ta käitus — oskas kainelt vaadata ja oli otse masendavalt arukas. Soames määras Fleurile viiskümmend tuhat, hoolitsedes selle eest, et seda raha talt keegi võtta ei saaks, kui asi äpardub. Kas võis see asi hästi minna? Soames teadis, et Fleur toda teist poissi polnud unustanud. Mesinädalaid veetma sõidavad nad Hispaaniasse. Soames oleks veel üksildasem nende eemal viibides. Ent hiljem kunagi ehk Fleur unustab ja pöördub Soamesi juurde tagasi!

Winifredi hääl katkestas Soamesi mõtiskluse:

«Mis! Imet küll, — June!»

Mingi rüü ümber — mäherdusi riideid ta kandis! — seisis June ukse juures, juuksed laubapaela alt välja valgunud. Fleur läks talle vastu, et teda teretada. Siis läksid mõlemad koos välja trepikotta.

«Tõesti,» ütles Winifred. «Ta teeb kõige võimatumaid asju! Mõelda, et t e m a tuli!»

«Miks sa teda kutsusid?» ümises Soames.

«Ma arvasin, et ta muidugi ei tule.»

Winifred oli unustanud, et tegudes väljendub iseloomu peajoon, — teiste sõnadega, talle polnud meelde tulnud, et Fleur oli nüüd «lastud vares».

Kutset saades mõtles June algul: «Ühegi hinna eest ei lähe ma nende juurde!», siis aga ärkas ta ühel hommikul unenäost, kus Fleur temale mingist laevast viipas metsikult õnnetu liigutusega. Ja ta muutis meelt.

Kui Fleur lähenes ja talle ütles: «Tulge üles, seniks kui ma riideid vahetan», läks June ühes temaga trepist üles. Fleur juhtis ta Imogeni endisse magamistuppa, mis tema jaoks oli korda seatud.

June istus voodi veerele, kõhn ja sirge nagu väike, kuivetu ja kollane vaim. Fleur lukutas ukse.

Pruutkleidi seljast võtnud, jäi ta June'i ette seisma. Kui ilus tüdruk ta oli!

«Arvatavasti peate mind hulluks,» ütles ta kõverdu-

vate huultega, «kuna see oleks pidanud Jon olema! Aga mis sellest? Michael tahab mind, ja mulle on ükskõik. Saan kodunt ära sel kombel.» Ta pistis käe pitsidesse oma rinna kohal ja võttis sealt kirja: «Jon saatis mulle selle.»

June luges: «Lake Okanagen, Briti Kolumbia. Ma ei tule Inglismaale tagasi. Jumal õnnistagu sind alati. — Jon.»

«See naine kindlustas ta endale,» ütles Fleur.

June andis kirja tagasi.

«Sa teed Irenele ülekohut,» ütles ta. «Irene ütles Jonile korduvalt, et ta tehku nii, kuidas ise tahab.»

Fleur naeratas kibedalt.

«Ütelge, — ta ju rikkus ka teie elu?»

June vaatas üles.

«Keegi ei saa kellegi elu rikkuda, mu kallis. See on lollus. Kõik juhtub iseenesest. Ja kõigest saab üle.»

Oudusega nägi ta, kuidas tüdruk vajus põlvili ja matis oma näo tema rüüsse. Lämmatatud nuuksumine tõusis June'i kõrvu.

«Hea küll — hea küll,» pomises ta. «Ära nuta! Tasa — tasa!»

Kuid tüdruku lõuaots surus end ikka tugevamini vastu tema reit; ta nuuksus kohutavalt.

Noh! See pidi nii olema. Pärast seda oleks tal kergem! June silitas lühikesi juukseid kaunikujulises peas; kogu temasse laialipillatud emalikkus keskendus ja voolas ta sõrmeotstest tüdruku peaajju.

«Ära lase endast jagu saada, kallis,» ütles ta viimaks. «Me ei saa elu juhtida, kuid me võime sellega võidelda. Võta kõike parimast küljest. Ka mina pidin seda tegema. Ma ei saanud loobuda — nagu sinagi; ja ma nutsin — nagu sina nüüd nutad. Kuid vaata mind!»

Fleur tõstis pead; nuuksumine muutus äkki nõrgaks, lämbuvaks naeruks. Fleuri ees oli tõesti kõhn ja õige metsik ning kurnatud vaim, kuid sel olid vaprad silmad.

«Noh,» ütles ta. «Vabandage! Arvatavasti unustan ta, kui lendan küllalt ruttu ja küllalt kaugele.»

Ta tõusis jalule ja läks pesulaua juurde.

June vaatas, kuidas ta külma veega kõrvaldas tunde-

puhangu jäljed. Kui ta peegli ette astus, polnud midagi järel peale kerge meeldiva puna. June tõusis voodi veerelt ja võttis nõelapadja kätte. Kaks nööpnõela torgata sinna, kus neid vaja polnud, — see oli kõik, millega ta oskas oma kaastunnet väljendada.

«Suudle mind,» ütles ta, kui Fleur valmis oli, ja vajutas oma lõua vastu tütarlapse sooja põske.

«Pean suitsetama,» ütles Fleur. «Ärge jääge ootama.»

June lahkus temast ja läks trepist alla, jättes ta voodile istuma, sigaret huulte vahel ja silmad poolkinni. Salongi ukse vahel seisis Soames, otsekui muretsedes oma tütre kauase äraoleku pärast. June viskas pea kuklasse ja läks edasi trepikäänakuni. Seal seisis ta onu tütar Francie.

«Vaata!» ütles June, lõuaga Soamesile vihjates. «See mees on saatuslik!»

«Mis sa sellega öelda tahad?» ütles Francie. «Saatuslik?»

June ei vastanud talle.

«Ma ei oota nende ärasõiduni,» ütles ta. «Head aega!»

«Head aega!» ütles Francie ja pööritas oma keltipäraseid halle silmi. See vana vaen! Tõesti, see oli romantiline!

Soames nägi trepile lähenedes, et June ära läks, ja tõmbas' rahuldustundega hinge. Miks ei tule Fleur? Nad jäävad rongist maha!... See rong pidi Fleuri tema juurest ära viima, kuid tahtmata ärritas teda mõte, et nad võisid sellest maha jääda.

Ja siis ta tütar tuli, joostes alla oma pruunis kleidis, must sametmütsike peas, ja läks temast möödudes salongi. Soames nägi, kuidas ta suudles oma ema, oma tädi, Vali naist, Imogeni; siis tuli ta tagasi, — nobe ja ilus nagu alati. Kuidas kohtleb ta t e d a oma tütarlapsepõlve viimasel hetkel? Soames ei võinud kuigi palju loota!

Fleur suudles teda keset põske.

«Taadike!» ütles ta — ja oligi läinud. Taadike! Nii polnud Fleur teda mitmel aastal enam hüüdnud. Soames tõmbas sügavalt hinge ja läks teiste järel pikkamisi alla. Seal tuli veel taluda kõiki neid lollusi konfetiga ja kõige

muuga. Aga ta oleks meelsasti tabanud Fleuri naeratuse, kui ta autost pea välja pistab (muidugi viskavad nad talle kinga just silma, — ega neil ole aru peas!). Noore Monti hääl ütles innukalt Soamesi kõrva sisse:

«Head aega, sir; ja tänan teid! Ma olen nii hirmsasti õnnelik.»

«Head aega,» ütles Soames. «Ärge jääge rongist maha.»

Ta seisis alt kolmandal trepiastmel, kust ta võis vaadata üle teiste peade, — üle veidrate kübarate ja peade. Nüüd istusid nad autos; järgnes tembutamine konfetiga ja muidugi visati ka king. Mingi voog kerkis kõrgele Soamesi sisimas ja siis — ta ei teadnud, millest see tuli — ei näinud ta enam midagi!

11. peatükk

VIIMANE VANADEST FORSYTE'IDEST

Kui tuldi kirstu panema seda kohutavat võrdkuju Timothy Forsyte'i — ainsat järelejäänud puhast individualisti, ainsat inimest, kes polnud maailmasõjast kuulnud —, siis leiti, et ta oli imetlusväärne: isegi surm polnud ta terviklikkust õõnestanud.

Smitherile ja kokale oli see kirstupanek lõplikuks lõenduseks sellest, mida nad iialgi poleks võimalikuks pidanud, — vana Forsyte'ide perekonna maise elu lõpust. Vaene mr. Timothy pidi nüüd kandle võtma ja laulma ühes miss Forsyte'i, mrs. Julia, miss Hesteri, ühes mr. Jolyoni, mr. Swithini, mr. Jamesi, mr. Rogeri ja mr. Nicholasega. Kas ka mrs. Hayman seal oli, selle juures võis juba kahelda, sest ta oli ära põletatud. Kokk uskus salaja, et mr. Timothy oleks pahane, — ta ei suutnud väntoreleid iialgi sallida. Kui sageli oli kokk öelnud: «Neetud kast. Seal see jällegi on! Smither, jookske parem alla ja katsuge teha, mis saate.» Ja südames oleks ta mängu ometi nii väga nautinud, — kui ta poleks teadnud, et mr. Timothy minuti pärast helistab ja ütleb: «Andke talle see poolepenniline ja öelge, et ta edasi läheks.» Sageli olid nad sunnitud omast käest kolm

penni juurde panema, enne kui väntorelimees minema hakkas, — Timothy oli tunnete väärtust alati alahinnanud. Õnneks pidas ta viimaseil aastail väntoreleid porikärbesteks; see oli lohutav, ja kokk võis ühes Smitheriga viisidest rõõmu tunda. Aga kannel! Kokk katsus seda kujutleda. See alles o l i vaheldus! Ja mr. Timothy ei sallinud mingisugust vaheldust. Kuid Smitheriga kokk sellest ei rääkinud; Smitheril olid taeva suhtes nii omapärased vaated, et mõnikord otse karda.

Ta nuttis, kui Timothy kirstu pandi; ja pärast said kõik šerrit iga-aastasest jõulupudelist, mida nüüd enam tarvis polnud. Oh heldeke! Ta oli siin nelikümmend viis aastat teeninud ja Smither nelikümmend kolm aastat. Ja nüüd pidid nad asuma tillukesse majja Tootingis, et elada sellest, mis nad olid kokku hoidnud ja miss Hester neile nii lahkelt oli pärandanud, sest pärast nii hiilgavat minevikku uut teenistuskohta otsida, — ei! Aga meelsasti näeksid nad veel mr. Soamesi ja mrs. Dartie't ja miss Francie't ja miss Euphemiat. Ja matustele tahtsid nad minna, — kui nad ka ise peaksid sõiduki üürima. Kuus aastat oli mr. Timothy neile lapseks olnud, muutudes iga päevaga nooremaks ja nooremaks, kuni ta viimaks liiga noor oli, et edasi elada.

Vahepealse aja veetsid nad puhastamise ja tolmutamisega, ainsa järelejäänud hiire püüdmisega ja viimase kui putuka surmamisega, et kõik jääks nendest täiuslikku korda; seejuures pidasid nad teineteisega nõu, mida oksjonilt osta. Miss Anni näputöökastikese, miss Juley (see tähendab mrs. Julia) merinõgeste-albumi, miss Hesteri tikitud kaminavarju ja mr. Timothy juuksed — väikesed kuldsed kiharad mustas raamis. Oo! Need asjad pidid nad saama, — ainult hinnad olid nii väga tõusnud.

Soamesi hooleks jäi matusekutsete laialisaatmine. Ta laskis need Gradmanil oma kontoris kirjutada, — ainult veresugulastele. Mitte mingisuguseid lilli. Telliti kuus tõlda. Testamendi lugemine pidi toimuma hiljem kadunu kodus.

Kell üksteist saabus ta, et vaadata, kas kõik on korras. Kell veerand kaksteist tuli vana Gradman mustade kinnastega, krepp kübara ümber. Soames ja Gradman jäid

salongi ootama. Kell pool kaksteist saabusid tõllad pikas reas. Kuid kedagi ei ilmunud. Gradman ütles:

«See on mulle üllatuseks, mr. Soames. Viisin kutsed ise posti.»

«Ma ei tea,» ütles Soames. «Tal polnud enam sidemeid perekonnaga.»

Soames oli varematel aegadel sageli märganud, kui palju sõbralikum ta perekond oli surnute kui elavate vastu. Nüüd aga näis suur tung Fleuri laulatusele ja Timothy matustest eemalejäämine tõestavat mingit sügavat muutust. Muidugi võis olla ka teine põhjus; Soames tundis, et temagi ehk oleks õrnatundeliselt tulemata jäänud, kui ta poleks Timothy testamendi sisuga tuttav olnud. Timothy jättis hulga raha järele, ilma et tal oleks olnud ühtki õiget pärijat. Keegi ei tahtnud arvamust tekitada, nagu ootaks ta midagi.

Kell kaksteist hakkas matuserong ukse eest liikuma. Esimesena sõitis Timothy üksi klaasi all. Siis sõitis Soames üksi; siis Gradman üksi; siis kokk ühes Smitheriga. Algul sõideti sammu, varsti hakati aga kiiremini liikuma. Ilm oli päikesepaisteline.

Highgate'i kalmistu sissekäigu juures tekkis seisak jumalateenistuse tõttu kabelis. Soames oleks meelsasti jäänud välja päikesepaistele. Ta ei uskunud sellest sõnagi; teisest küljest oli see kindlustusviis, mida ei maksnud hooletusse jätta, — võib-olla oli midagi siiski selle taga.

Kahekaupa — Soames ja Gradman, kokk ja Smither — mindi perekonna matmispaigale. Väga suursugune see talitus ei olnud viimase vana Forsyte'i matmise kohta.

Tagasisõidul Bayswater Roadile võttis Soames Gradmani teatava südamesoojusega oma tõlda. Tal oli üllatus varuks vanamehele, kes Forsyte'e viiskümmend neli aastat oli teeninud, — kingitus, mida vanapoiss võlgnes ainult temale. Soames mäletas nii hästi, kuidas ta Timothyle tädi Hesteri matustele järgnenud päeval ütles: «Noh, onu Timothy, seal on Gradman. Ta on perekonna heaks palju vaeva näinud. Mis oleks, kui pärandaksid temale viis tuhat?» ja kuidas tema hämmastuseks Timothy pead noogutas, kuigi raske oli olnud teda nii kaugele saada, et ta üldse midagi pärandas. Nüüd

oleks vanamehel enam kui hea meel, — Soames teadis, et mrs. Gradmanil oli süda haige ja nende poeg kaotas sõjas jala. Soames tundis suurt rahuldust, et ta muretses vanamehele viis tuhat naela Timothy rahast. Nad istusid väikesesse salongi, mille seinad mingi taeva ilmutisena olid taevassinised ja kullakarvalised; iga pildiraam säras ebaloomulikult ja vähimgi tolmuKübe oli kõrvaldatud igalt mööblitükilt. Nad istusid, et lugeda väikest meistriteost, — Timothy testamenti. Soames istus, selg vastu valgust, tädi Hesteri tugitooli ja Gradman tema vastu, silmad valguse poole, tädi Anni sohvale; jalga põlvele pannes hakkas Soames lugema:

«See on minu, Timothy Forsyte'i testament ja viimne tahe, tehtud Londonis, «Boweris» Bayswater Roadil. Oma testamendi täitjateks nimetan oma vennapoja Soames Forsyte'i «Pelgupaigast» Mapledurhamis ja Thomas Gradmani Highgate'i Folly Roadilt 159 (allpool nimetan neid testamenditäitjateks). Nimetatud Soames Forsyte'ile jätan ma pärandusmaksust vaba summana üks tuhat naela ja nimetatud Thomas Gradmanile pärandusmaksust vaba summana viis tuhat naela.»

Soames peatus. Vana Gradman kummardus ettepoole ja hoidis kummagi lihava käega teist tüsedat põlve kinni; ta suu oli lahti vajunud, nii et kolme hamba kuldplommid särasid; ta silmad pilgutasid, kaks pisarat veeres pikkamisi silmadest alla. Soames luges kiirustades edasi.

«Kogu oma ülejäänud varanduse — ükskõik, mis laadi see on — jätan testamenditäitjate hooldusse, et nemad seda pärast mu võlgade maksmist ja matusekulude ja muude testamendi täitmisega seoses olevate kulude mahaarvamist valitseksid, kuni see läheb minu isa Jolyon Forsyte'i ja minu ema, sündinud Ann Pierce'i abielust võrsunud otseste järglaste surma järel sellele neist järglastest — olgu see mees- või naissoost —, kes kõige viimasena saab kahekümne ühe aastaseks, sest minu sooviks on, et minu varandust hoitaks kõigi Inglismaa seaduste poolt lubatud piirides sellise meessoost otsese järglase huvides.»

Soames luges mitmesuguseid täiendavaid märkusi, lõpetas siis ja vaatas Gradmanile näkku. Vanamees

pühkis oma laupa suure taskurätikuga, millie särav värv kogu sündmusele äkki piduliku jume andis.

«Tõesõna, mr. Soames!» ütles ta, ja selge oli, et seadusetundja temas inimese sootuks oli kõrvale tõrjunud. «Tõesõna! Noh, praegu on olemas kaks imikut ja mõned üsna noored lapsed, — kui üks neist elab kaheksakümneaastaseks (see pole kõrge vanus) ja kui sellele lisada kakskümmend üks — see oleks kokku sada aastat; ja mr. Timothyl on kindlasti oma sada viiskümmend tuhat naela. Ühes protsentide ja protsentide protsentidega kahekordistub see neljateistkümne aasta jooksul. Neljateistkümne aasta pärast kolmsada tuhat — kahekümne kaheksa aasta pärast kuussada tuhat — neljakümne kahe aasta pärast üks miljon kakssada tuhat — viiekümne kuue aasta pärast kaks miljonit nelisada tuhat — seitsmekümne aasta pärast neli miljonit kaheksasada tuhat — kaheksakümne nelja aasta pärast üheksa miljonit kuussada tuhat ... Noh, saja aasta pärast oleks seda kakskümmend miljonit! Ja me ei saa seda näha! On s e e alles testament!»

«Mõndagi võib juhtuda,» ütles Soames kuivalt. «Riik võib kõik endale saada. Nüüdsel ajal on nad kõigeks võimelised.»

«Ma arvestasin viit protsenti,» ütles Gradman iseendale. «Ma unustasin, — mr. Timothy vara on riigi võlapaberites; me ei saa üle kahe protsendi praeguse maksusüsteemi juures. Et mitte eksida, — ütleme kaheksa miljonit. Ikkagi veel kena raha.»

Soames tõusis ja andis testamendi tema kätte.

«Te lähete Citysse. Võtke see oma hoole alla ja tehke mis tarvis. Pange kuulutused lehte, kuid võlgu pole olemas. Millal tuleb oksjon?»

«Tuleval teisipäeval,» ütles Gradman. «Ühe või mitme inimese elu ja veel kakskümmend üks aastat, — see on väga kaugel. Aga ma olen rõõmus, et raha jääb oma perekonda ...»

Oksjonile — seda ei peetud Jobsoni juures, kuna müügile tulevad asjad olid Victoria-aegsed — ilmus kaugelt rohkem inimesi kui matustele, kuigi kokka ega Smitherit seal polnud, sest Soames lubas ise selle eest hoolitseda, et nende südamesoovid täide lähevad. Winifred aga oli

seal ja Euphemia ja Francie; ja Eustace tuli oma autoga. Miniatuurid, Barbizonid ja J. R. tähtedega joonistused ostis Soames; ilma igasuguse turuväärtuseta mälestusasju oli ta ühte tuppa kogunud, et neid võiksid endale võtta perekonnaliikmed, kes neist hoolisid. Kõik muu läks traagilisele enampakkumisele. Ükski mööblitükk, ükski pilt ega portselankuju ei vastanud moodsale maitsele. Koolibrid varisesid kokku nagu sügislehed, kui neid liigutati paigast, kus nad üle kuuekümne aasta olid seisnud. Soamesil oli valus näha, kuidas väikekaupmeestele ja Fulhami perenaistele müüdi toolid, milledel ta tädid olid istunud, väike klaver, mida nad õieti iialgi polnud mänginud, raamatud, millede kaasi nad olid vaadelnud, portselan, millelt nad olid tolmu pühkinud, eesriided, mida nad olid ette tõmmanud, kaminaesine vaip, mis nende jalgu oli soojendanud, ja — voodid, milledes nad olid maganud ja surnud. Kuid — mis oli siin parata? Osta need asjad ja panna kolikambrisse? Ei, neil tuli minna kõige liha ja korterisisustuse teed, et nad lõpuni ära kuluksid. Ent kui tädi Anni sohva välja hõigati ja kui see kolmekümne šillingi eest kellegi omaks pidi saama, siis hüüdis Soames äkki: «Viis naela!» Sensatsioon oli suur — ja sohva tema oma.

Kui väike oksjon umbses ruumis lõppes ja Victoria aja tuhk oli laiali puistatud, läks ta välja udusele oktoobri-päikesepaistele; tal oli tunne, nagu oleks mugavus maailmast kadunud ja nagu ripuks kõige kohal tõesti sildike: «Välja üürida.» Revolutsioone oli silmapiiril; Fleur oli Hispaanias, Annette ei pakkunud mingit lohutust; ei olnud enam Timothyt Bayswater Roadil. Ärritava hingelise üksinduse mõjul läks Soames Goupenor-galeriisse. Seal oli tolle Jolyoni vesivärvipiltide näitus. Ta läks sinna, et nende üle nina kirtsutada — see annaks ehk nõrga rahuldustunde. June'i kaudu Vali naisele, temalt Valile, Valilt Vali emale, temalt Soamesile, — nii oli kuuldus edasi igritsenud, et maja — Robin Hilli saatuslik maja — oli müüa ja et Irene kavatses oma poja juurde minna Briti Kolumbiasse või kuhugi mujale. Ühe metsiku hetke kestel mõtles Soames: «Miks ei võiks ma seda tagasi osta? Ehitasin selle enda . . .» Kuid see mõte kadus kohe jälle. Liiga haletsusväärne võit oleks see;

liiga palju sisalduks selles alandavaid mälestusi talle endale ja Fleurile. Iialgi ei nõustuks Fleur seal elama pärast kõike, mis oli juhtunud. Ei, maja pidi minema oma teed: mõnele aadlikule või uusrikkale. Algusest peale oli see lahkhelisid toonud ja tülisid tekitanud; nüüd, kus too naine oli läinud, sai majast tühi kast. «Müüa või välja üürida.» Vaimusilmadega nägi Soames seda silti kõrgel ronitaimedega kattunud müüril, mille tema oli ehitanud!

Ta läbis esimese kahest näituseruumist. Tõesti hulk tööd! Nüüd, kus see mees oli surnud, ei tundunudki need pildid nii labastena. Nad olid vägagi meeldivad; oli ruumitunnet, oli isikupärasust käsitlusviisis. «Tema isa ja minu isa; tema ja mina; tema laps ja minu laps!» mõtles Soames. Nii oli see ikka edasi arenenud! Ja kõik tolle naise pärast! Viimase nädala sündmuste mõjul leebemana ja nukra sügispäeva kauniduse mõjul tundelisena jõudis Soames tõele lähemale kui iialgi enne (see tõde ületas puht-forsaitlikku arusaamisvõimet); ta mõistis, et ilu olemuses on midagi vaimset, mida tabada suudab vaid andumus, mis ei mõtle iseenesele. Vähemalt armastuses oma tütre vastu jõudis ta sellele tõele lähedale; võib-olla sellepärast mõistiski ta osalt, miks ta oli tasust ilma jäänud. Siin oma onupoja piltide ees, kes saavutas selle, milleni tema käsi ei küündinud, — siin mõtles ta Jolyonile ja Irenele sallivusega, mis üllatas teda ennast. Kuid ühtki pilti ta ei ostnud.

Just siis, kui ta uksest jälle välja õhu kätte oli minemas, kohtas ta juhuse tõttu, mida ta näitusele minnes sugugi võimatuks ei pidanud, — Irenet ennast, kes parajasti sisse astus. Ta ei olnud siis veel ära sõitnud; ta tegi siis veel lahkumiskülastusi sellele, mis tollest mehest oli järele jäänud! Soames surus maha peaaegu alateadliku liigutuse — oma meelte masinliku reageerimise kord-omatud naise veetluse peale — ja möödus temast pilku kõrvale pöörates. Aga kui ta oli möödunud, siis ei saanud ta teisiti, vaid pidi paratamatult tagasi vaatama. See oli siis lõpp: kui see naine nüüd tema silmist kaob, on möödas ta elu suurim kirg ja peamine sisu, ta meeletu igatsus ja ainuke lüüasaamine elus; isegi säärastel mälestustel on oma eriline kummaline

valus väärtus. Ka Irene vaatas tagasi. Äkki kergitas ta oma kinnastatud kätt, ta huultele ilmus nõrk naeratus, ta tumedad silmad näisid kõnelevat. Seekord ei vastanud Soames sellele naeratusele ja kergele jumalaga jätvale käeviipele; ta astus välja suursugusele tänavale, värisedes peast jalgadeni. Ta teadis, mida Irene oli öelda tahtnud: «Nüüd, kus ma jäädavalt ära lähen sinu ja su omaste käeulatusest, — nüüd andesta mulle; soovin sulle kõike head.» Seda tahtis ta öelda; see oli kohutava tõelisuse viimne märk; nii kadus see, kes tundis jälestust mehe vastu, kes oli omanud tema ihu, kuid polnud iialgi liigutanud ta vaimu ega südant. See oli valus; jah, — vähem valus oleks olnud, kui ta poleks näokatet eest võtnud ega kätt tõstnud.

Kolm päeva hiljem võttis Soames üüriauto, sõitis kiiresti kolletavas oktoobrikuus Highgate'i kalmistule ja läks läbi valendava ristidemetsa Forsyte'ide matusepaigani. Seedripuu lähedal, katakombide ja kolumbaariumide kohal asetses see kõrgena, inetuna ja omapärasena, otsekui võistleva edasipüüu tippsaavutus. Soamesile meenus vaidlus, mille kestel Swithin oli kaitsnud soovi avaldust, et mälestusmärgi esiküljele kinnitataks faasani kuju. Ettepanek kukutati läbi ja faasani asemel püstitati kivipärg lihtsate sõnadega: «Jolyon Forsyte'i perekonna matusepaik: 1850.» Matusepaik oli täiesti korras. Kõik hiljutise muldasängitamise jäljed olid kõrvaldatud; kaine hall värv mõjus päikesepaistel rahustavana. Kogu perekond puhkas siin nüüd peale vana Jolyoni naise, kes lepingu põhjal oli läinud omaenda perekonna matusepaika Suffolkis, vana Jolyoni enese, kes puhkas Robin Hillis, ja Susan Haymani, kelle põrm tuhastati, nii et keegi ei teadnud, kus ta võis olla. Soames silmitses mälestusmärki rahuldusega, — see oli tugev, ei vajanud erilist hoolitsust, mis väga tähtis oli, sest ta teadis, et keegi selle eest ei hoolitseks, kui teda ennast enam ei oleks, — ja temal tuli nüüd varsti hoolitseda endagi ulualuse eest. Tal võis veel kakskümmend aastat ees olla, kuid midagi kindlat polnud teada. Kakskümmend aastat ilma ühegi tädi või onuta, — naisega, kellest parem midagi teada ei tarvitsenud, ja kodunt läinud tütrega. Ta meeleolu kaldus nukrutsemisse ja tagasivaatamisse.

See kalmistu oli — nagu räägiti — täis ebaharilikkude nimedega inimesi, kes olid maetud ebahariliku maitsega. Siiski ilus vaade avanes siit otse Londonile. Annette andis talle kord lugeda tolle prantslase Maupassant'i kirjutatud loo — õige õudse loo —, kus kõik luukered ühel ööl oma haudadest välja tulid ja kõik vagad kirjutused hauakividel muutusid nende pattude kirjeldusteks. Sugugi mitte tõepärane lugu. Soames ei teadnud, kuidas asi prantslastega oli, kuid inglastes polnud õieti midagi paha peale nende hammaste ja maitse, — need olid neil tõesti haletsusväärsed.

«Jolyon Forsyte'i perekonna matusepaik: 1850.» Hea hulk inimesi oli siia maetud sestsaadik — hulk inglise elu oli pudenenud mullaks ja põrmuks! Kullakarvaliste pilvede all hõljuva lennuki sumin sundis teda üles vaatama. Pagana kiiresti oli areng vahepeal edasi sammunud. Kuid lõpuks on kalmistu kõige sihiks, — järele ei jää kellestki muud kui nimi ja aastaarv hauakivil. Ja kummalise uhkusega mõtles ta, et tema ja ta perekond peaaegu midagi polnud teinud selle palavikulise arengu heaks. Heade ja tublide vahetalitajatena olid nad väärikalt töötanud valitsemise ja omamise alal. «Superior Dosset» küll ehitas maju kohutaval ajastul ja Jolyon maalis pilte kahtlasel ajastul, aga niipalju kui ta mäletas, ei olnud ükski teine neist oma käsi määrinud loova tegutsemisega, — kui ei tahetud arvestada Val Dartie't ja tema hobusekasvatust. Maksukogujateks, advokaatideks, ärimeesteks, kirjastajateks, raamatupidajateks, direktoriteks, vahetalitajateks maamüügi alal, isegi sõduriteks olid nad olnud, — jah! Kodumaa oli arenenud nende kiuste! Nad olid arengut takistanud, kontrollinud, kaitsnud ja selle käigust kasu saanud, — see polnudki nii halb, kui silmas pidada, et nende esiisa «Superior Dosset» algas oma elu peaaegu ilma milletagi, tema otsestel järglastel aga vana Gradmani arvestust mööda oli midagi miljoni ja poolteise miljoni vahel! Ja siiski oli Soamesil mõnikord tunne, nagu oleksid perekonna parimad ajad möödas, nende omandusvaist kustumas. Neljas põlvkond nähtavasti ei suutnud raha teha; suunduti kunsti, kirjanduse, põllupidamise või väeteenistuse alale või lihtsalt elati päritud varadest, — ei olnud

enam hoogu ega visadust. Perekond sureb välja, kui nad ette ei vaata.

Soames keeras matusepaigale selja ning pööras näo vastu tuult. Õhk siin ülal oleks oivaline, kui vaid lahti saaks tundest, et selles oli surmahõngu. Rahutult silmitses ta riste ja urne, ingleid, «immortelle», õitsvaid ja närbuvaid lilli — ja märkas äkki kohta, mis näis nii erinev kõigest muust siin ülal, et ta oli sunnitud lühikest vahemaad ära käima ja seda vaatama minema, — vaikne nurk massiivse, kujult omapärase ristiga hallist koredaks tehtud raudkivist, mida valvasid neli tumedat elupuud. See koht oli vaba teiste haudade survest; selle taga oli väike pukspuuhekiga aed ja selle ees kuldne kask. See oaas konventsionaalsete haudade kõrbes paelus Soamesi ilutunnet, ja ta istus sinna päikesepaistele. Läbi värisevate kuldsete kaselehtede vaatas ta Londoni poole ja andus mälestuse lainetele. Ta mõtles Irenele Montpellier Square'i ajul, mil ta juuksed olid kuldpunased ja ta valged õlad tema omad, — Irenele, oma armukire hinnale, mis ei tahtnud ta omandiks olla. Ta nägi Bosinney laipa lebavat valges surnukambris ja Irenet istuvat sohval, vaadates kaugusse sureva linnu silmadega. Siis mõtles ta Irenele väikese rohelise Niobe juures Bois de Boulogne'is, — ka seal põlgas Irene ta ära. Kujutlusvõime kandis ta vaikselt voolava jõe äärde, tolle novembrikuu päeva juurde, mil Fleur pidi sündima; ta nägi koltunud lehti rohekal veel ujuvat ja ussipäisi veetaimi igavesti õõtsuvat ja edasi jõuda püüdvat, seotuina pimesi loogeldes. Taas nägi ta end seisvat külma, tähtedest säravasse õhe avatud akna juures pärast oma isa surma. Siis sööstsid ta mõtted «Tulevikulinna» pildi juurde, tolle poisi ja Fleuri esimese kohtumise juurde, Prosper Profondi sigari sinaka suitsu juurde ja Fleuri juurde, kes aknast näitas, kuidas too mees ümber luusis. Ta nägi Irenet ja oma surnud onupoega «Lordi» võistlustel teineteise kõrval istuvat. Nägi Irenet ja toda poissi Robin Hillis. Nägi sohvat, mille nurgas Fleur kägardus; tundis Fleuri huuli oma põsel, kuulis Fleuri jumalagajätuks ütlevat: «Taadike!» Ja äkki nägi ta jälle Irene hallis kindas kätt viipavat viimast, vabanenud hüvastijättu. Ta istus seal kaua, unistas oma elust, ustavaks jäädes

omandivaistule, soojendades ennast isegi selle äpardustes.

«Välja üürida» — Forsyte'ide ellusuhtumine ning ajastu, mil mees omas oma hinge, oma raha ja oma naist ühegi takistuseta ja kitsenduseta. Nüüd omas või ihaldas riik tema raha, ta naine omas ennast, ja taevas teab, kes omas ta hinge. «Välja üürida» — see terve ja lihtne tõekspidamine!

Muutusevood tormasid vahutades esile, kandes uute vormide tõotust; kuid uus pidi saabuma vaid siis, kui hävitavad vood oleksid tagasi mõõnanud. Soames istus ja tajus neid alateadlikult, kuid jäi oma mõtetega otsustavalt minevikku, — nagu mees, kes tormisel ööl kihutab, nägu nelja-jooksva hobuse saba poole. Üle Victoria-aegsete tammide voolates mattis vesi enda alla omandi, kombed ja kõlbluse, viisid ja vanad kunstivormid, — vesi, mis tõi ta suhu soolase veremaigu, loksudes Highgate'i künka jalal, kuhu oli maetud Victoria-ajastu. Ja istudes seal selle kalmistu isikupäraseimal kohal, keeldus Soames — omandimeele kehastus — kuulmast voogude rahutut kohinat. Vaistlikult keeldus ta nende vastu võitlemast, — liiga palju oli temas ürgset teadmist Inimese kui omandit ihkava looma kohta. Küllap vood alanevad, kui nad on täitnud oma palavikulise omandit riisuva ja hävitava ülesande; kui teiste looming ja omand on küllaldaselt purustatud ja laostatud, siis vajuvad ja vaibuvad need vood ja tekib vastseid vorme, millede aluseks on vaist, mis on muudatuste ihast vanem: igatsus Kodu järele.

«Je m'en fiche,» ütles Prosper Profond. Soames ei öelnud: *«Je m'en fiche»* — see oli prantsuspärane ja Profond oli pinnuks ta lihas —, kuid sügaval südamepõhjas ta teadis, et muutus on vaid surmavaheaeg elu kahe vormi vahel; et hävitus oli vajalik ja pidi ruumi tegema uuele omandile.

Mis sellest, et silt oli üles pandud ja mugavus oli välja üürida? Kord tuleb päev, mil keegi võtab sildi jälle maha.

Üksainus asi tegi talle tõesti muret, kui ta seal istus: nukker janunemine ta südames, sest et päike nagu lummus paistis ta näole ja pilvedele ja kuldseile kaselehte-

dele; et tuule kahin oli nii mahe ja elupuude haljus nii tume ning kahvatu kuusirp rippus taevas.

Ta võis igatseda ja igatseda, kuid iialgi ei võinud ta saavutada — Ilu ja Armastust siin maa peal!

JÄRELSÕNA

John Galsworthy (1867—1933) nimetas oma triloogiat «Forsyte'ide saaga» («The Forsyte Saga») «passiks... igaviku kallastele»[1]. Kirjanik ei eksinud oma romaanidele hinnangu andmisel. Koos järgneva Forsyte'idele pühendatud triloogiaga «Moodne komöödia» («A Modern Comedy») on need tema loomingu silmapaistvamateks teosteks.

Forsyte'ide epopöa loomise idee tekkis Galsworthyl alles üksteist aastat pärast romaani «Varakas mees» («The Man of Property»; 1906) ilmumist. Selles ja sellele eelnenud romaanis — «Saare variserid» («The Island Pharisees»; 1904), mis tõid talle kuulsuse, ning hilisemates romaanides — «Maamaja» («The Country House»; 1907), «Vendlus» («Fraternity»; 1908), «Patriits» («The Patrician»; 1911) — astus Galsworthy üles Inglismaal kehtiva korra vastu, mille eesotsas seisid kodanlus ja aristokraatia. Tõsine meelepaha, mille kutsus esile Inglise valitsuse poolt kahekümnenda sajandi künnisel alustatud buuride sõda, aga samuti — vastavalt kirjaniku enese sõnadele — meelepaha «standardsete loosungite» üle, millega noorus üle külvati nii «kodus, koolis kui ka ülikoolis»[2], andis tõuke paljude eespool märgitud teoste ilmumiseks.

Kasvatus, mille Galsworthy sai kodus — jõukas kodanlikus perekonnas, kinnises privilegeeritud klassile määratud kolledžis, Oxfordi ülikoolis, andis talle ettevalmistuse selleks, et temast võiks saada kodanliku ühiskonna lugupeetav liige ja et ta võiks advokaadina teha karjääri nagu ta isagi. Ent ta ütles ära sellest kodanluse arvates austavast karjäärist ja valis endale oma perekonna silmis ebakindla — kirjaniku elukutse.

---

[1] H. V. Marrot. The Life and Letters of John Galsworthy. L., Heinemann, 1935, lk. 497.

[2] Samas, lk. 180.

Inglise kodanliku kirjanduse kriisiperioodil üheksateistkümnenda sajandi lõpul ja kahekümnenda sajandi alguses, millal võimutsesid dekadendid, kelle loosungiks oli «kunst kunsti pärast», jäi Galsworthy, samuti nagu Shaw ja Wells, kindlaks inglise realistliku sotsiaalse romaani põhimõtetele, sest ta oli teadlik kirjaniku vastutusest ühiskonna ees. Ja kuigi ta romaanidel ei olnud Dickensi ja Thackeray romaanide paljastavat jõudu, järgis ta paljuski nende traditsioone.

Galsworthy tõid iseloomustava realistliku meetodi väljakujunemisel mängis oma osa ka vene romaan — Turgenevi ja L. Tolstoi teosed, mis jõudsid Inglismaale üheksateistkümnenda sajandi lõpul. Kirjanikule avaldasid mõju nende demokraatlikud humanistlikud ideed; viimased, peab tunnistama, väljendusid tema teostes üsna piiratud kujul. Üheks selle peamiseks põhjuseks oli Inglismaa erinev ühiskondlik areng, reformistliku ideoloogia ahendav mõju.

«Forsyte'ide saaga» esimese romaani ilmumine, mis on suunatud nn. varakate meeste — valitseva korra tugisammaste vastu, oli silmapaistvaks sündmuseks tolle aja inglise kirjanduses. Romaani peamine väärtus seisneb nii kõlbluskriitika kui ka eraomandit tauniva ühiskondliku kriitika paatoses.

Kujutades romaanis, mille tegevus ulatub 1886. aastasse, Forsyte'ide perekonda, annab Galsworthy tüüpilise iseloomustuse inglise kodanlusest üheksateistkümnenda sajandi lõpul, s. o. imperialismi ajajärgul, mil Inglismaa pärast oma tööstusmonopolide kaotamist hakkas vallutama üha uusi turge ning ekspluateerima koloniaalmaade loodusvarasid. Vendade Forsyte'ide (rikastunud kaupmehe poegade, kes olid liitunud suurkodanlusega) ühest suuremast sissetulekuallikast me kuuleme romaani alguses Nicholas Forsyte'ile äärmiselt iseloomuliku arutluse kaudu. Nicholas, kes oli Tseiloni kullakaevanduste aktsiakompanii direktor, tunneb rõõmu, et ta plaan paisata tööjõudu Ülem-Indiast Tseilonile õnnestus. «See pidi ta kaevanduste tulusid kahekordistama; nagu ta sageli oli rõhutanud, näitasid kogemused, et inimesed on surelikud, — kas nad omal maal viletsasse raugasurma surid või välismaise kaevanduse sügavusis niiskuse pärast enneaegselt hinge heitsid, sel polnud tõesti suurt tähtsust, kui aga nende eluviisi muutus tõi kasu Briti riigile.»[1]

Galsworthy kujutab Forsyte'e peamiselt nende perekonna ringis. Meisterlikult toob ta esile nende spetsiifilisi iseärasusi, mis on tüü-

1 John Galsworthy, «Forsyte'ide saaga», I kõide, Tallinn, ERK, 1960, lk. 53 (edaspidi toodud tsitaadid on võetud samast väljaandest).

pilised kogu klassile. Analüüsides forsaitismi, nagu kirjanik seda nimetab, annab ta meile võtme Forsyte'ide-aegse Inglismaa mõistmiseks. Galsworthy näitab, et Forsyte'id juhenduvad kõiges omandimeelest *(sense of property);* sealjuures on iga detail tema kirjeldustes suunatud kogu terviku paljastamisele. Kui Forsyte'id riietuvad laitmatult, siis sellepärast, et hea välimus on tegelikult kapital, üks edu saavutamise vahend elus, vastavalt konkurentsiseadustele. Kui nad kirikus käivad, on nad kõige elegantsemad, ja seda sellepärast, et see aitab kindlustada nende seisukohta omandimaailmas. Nad maksavad alaliste kohtade eest kirikus, «mis kõige praktilisemal viisil väljendas nende poolehoidu Kristuse õpetusele». Kui nad toetavad heategevaid asutusi, siis ainult niisuguseid, «milledest nende teenijail haiguse puhul kasu võis olla». Kui nende külaliste lõunalaual tingimata esineb lambaseljatükk, siis sellepärast, et «selle mahlakas tüseduses on midagi, mis teeb ta sobivaks «teatava seisukoha» omandanud inimestele». Kui nad on tasakaalukad, siis sellepärast, et tunnetekõllus on vastuolus ärihuvidega, konkurentsiseadustega. Nende näod on «mõtete valvureiks». Kui nad ostavad asju, siis on nende sooviks paigutada nendesse kapitali. Forsyte'ile pakub suurimat rahuldust teadmine, et ta võib «saada asjade eest rohkem, kui ta neist ise on maksnud». Ja vastupidi — «miski maailmas ei või üht Forsyte'i rohkem ärritada kui avastus, et asi, mille eest ta kavatses kulutada teatava summa, maksab rohkem». Kui nad ravivad end, siis sellepärast, et «kõigist varandusist oli igaühele tema tervis muidugi kõige südamelähedasem». Nad rakendavad ettevaatusabinõusid surma ärahoidmiseks, hakates vastu «kõigele, mis ähvardab nende elu».

Püüe igati säilitada oma vara dikteerib Forsyte'idele mõõdukuse harrastamist kõiges. Kokkuhoidlikkus sunnib Rogerit sõitma teises klassis, Jamesi hoidma vihmavarju «just pideme alt kinni, et kaitserõngas vastu maad ei puutuks ja et siid keskelt ei kuluks»; isegi Swithin, kes kaldub pillavusele ja aristokraatlikule eluviisile, kaalutleb, mitu klaasi šampanjat võib juua iga tema külaline.

Forsyte'ide oskus elada, mis on põhiliseks aluseks nende kohanemisinstinktile, visadusele, sitkusele, kõrgeealisusele, nagu sümboliseerib nende klassi iseloomustavaid omadusi, klassi, kes kindlalt hoiab kinni kord saavutatud positsioonist.

Galsworthy omistab Forsyte'idele just neid inglise kodanluse jooni, kes arenes klassina märgatavalt varem kui teiste Euroopa maade kodanlus ja tänu oma majanduslikule mõjuvõimule tõusis

kiiresti juhtpositsioonile. Forsyte'id on harjunud mõttega, et nende jõukus on olemasoleva korra kestuse mõõdupuuks, et nende ärilisest tegevusest sõltub riigi hüvang. Viis, kuidas nad ütlevad *they*, mõeldes selle all valitsusliikmeid, annab põhjust meelde tuletada Lenini sõnu (artiklist «Inglise patsifism ja inglise antipaatia teooria vastu», kirjutatud 1915. a.) sellest, et «Inglismaal on valitsus puhtaimal kujul kodanluse asjade ajamise komitee».[1] Forsyte'id on harjunud oma privilegeeritud seisundiga sellel maal, mis kaua aega omas esikohta kapitalistlike riikide hulgas. Sellega on ka seletatav nendele kui jõukatele inimestele omane enesega rahulolu. Inertsi mõjul säilitavad nad kujutluse oma maa ainulaadsusest, ja seda ajal, mil selliseks arvamuseks on üha vähem alust. Individualism, egoism — millest sõltub kodanluse õitseng — on kõigi Forsyte'ide elutegevuse aluseks: «Kõike muud kõrvale jättes ja silmapaistmatult iseendi asju ajades esindasid nad tüüpilist individualismi, mis inglastes on tekkinud nende kodumaa eraldatuse tõttu.» «Kõige muu kõrvalejätmine» avaldub Forsyte'idel eriti selles, mida nad väljendavad sõnaga *foreign* (võõramaine), ja mis on nende silmis kõige ebakindla ja alaväärtusliku sümboliks.

Nagu inglise kodanluse tõelised esindajad, kes ammust ajast koondasid kõik oma mõtted ostu ja kogumise «praktilistele» küsimustele, hindavad Forsyte'id üle kõige «tervet mõistust» ja näitavad üles äärmist sallimatust teooria vastu, igasuguste «ideede» vastu, mis nende arvates on kahjulikud, kuna nad viivad eemale otsesest tegevusest. Autor märgib korduvalt, et Soames Forsyte tunneb umbusaldust «üldiste printsiipide» vastu, et tema, nagu kõik Forsyte'id, oli «sündinud empiirik».

Forsyte'idele on omased ka aristokraatlikud maneerid, mis on iseloomulikud inglise kodanlusele, kes ammust ajast peale elab rahulikus üksmeeles aristokraatiaga. Nad kasvatavad oma lapsi privilegeeritud kolledžites, nagu Eton ja Harrow, privilegeeritud ülikoolides, nagu Oxford ja Cambridge. Püüdes unustada oma isa kaupmeheametit, peavad nad sealjuures meeles isa üht (nende arvates aristokraatlikku) harjumust — juua madeirat.

Jõuka perekonna olemusele suunatud halastamatu kriitika kaudu avaldab Galsworthy oma protesti kodanliku ühiskonna alustugedele.

Juba «Varaka mehe» esimestel lehekülgedel on kirjaniku tähelepanu pööratud perekonnale — «nii täpsele ühiskonna reproduktsioonile miniatuuris» —, mida suurepäraselt illustreeritakse romaani käigus. Galsworthy poolt kirjeldatud perekonnas valitsevad samad seadused mis omandimaailmas, ja eelkõige tuleb märkida just konkurentsiseadust. Forsyte'ide kuue venna vahel pole «muid ebasõbralikke tundeid olnud peale salajase ja loomuliku kahtluse, kas teised pole rikkamad kui nad ise». Samal ajal kokkupõrgete puhul välismaailmaga hoiavad Forsyte'id kindlalt ühte. Forsyte'ide aukartustäratav kohtumine June'i, vana Jolyoni pojatütre kihlusel arhitekt Bosinney'ga tõendab «tolle salapärase tugeva ühtekuuluvuse olemasolu, mis iga perekonna teeb nii kohutavaks ühiskonna üksuseks». Originaalis nimetatakse seda perekonda «kohutavaks üksuseks» *(so formidable a unit)*; nimelt selle väljendiga on ühenduses epiteedid, millega kirjanik iseloomustab Forsyte'ide «soomustatust», nende valmisolekut anda vastulöök mõne teise maailma esindajatele, kes on nende horisondile ilmunud. «Forsyte'ide juures võis tol päeval märgata tavalisest suuremat hoolitsust oma välimuse eest, erksat ja uudishimulikku endausaldust, hiilgavat väärikust, otsekui oleksid nad end ehtinud millegi vastu trotsimiseks.» Nad «olid haaranud relvad ühise hädaohu vastu. Nagu kari koera lähenedes, nii seisid nad pea pea kõrval ja õlg õla kõrval, valmis sissetungijale vastu tormama ja teda surnuks trampima.»

Perekond, omandiühiskonna rakuke, seisab valvel oma seaduste eest ja surub maha perekonnaliikmete vähimadki katsed väljuda nende seaduste raamidest. Testament, see on perekonnapea võimu vääramatu sümbol, mis aitab tal täide viia oma elueesmärke — pärandada oma varandust järeltulijatele, jätkata omaenda elu. James ja ta poeg Soames «vaatasid teineteisele kui kapitalimahutusele». Perekonna seaduste rikkujaid ootab möödapääsmatu karistus — pärandusest ilmajäämine, ostrakism. Selle karistuse alla sattus vana Jolyoni poeg — noor Jolyon, kes hakkas kunstnikuks, lahkus perekonnast ja abiellus lapsehoidjaga, pealegi välismaalasega.

Mõhe võimu legaliseerimine naise üle omandiperekonnas on «Varaka mehe» peakonflikti algpõhjuseks. Pärast pikka ning visa püüdu võita enesele Irene saavutab Soames lõpuks tema nõusoleku abieluks ja tunneb rahuldust mõtte juures, et Irene kuulub tema varanduse hulka. «Kas võis inimene omada midagi ilusamat kui see sügavtume söögilaud, need säravad pehmete õielehtedega roosid, rubiinpunased klaasid ja vanamoeliselt peen lauahõbe? Kas võis inimene omada midagi ilusamat kui Soamesi vastas istuv naine?»

[1] V. I. Lenin, Teosed, 21. kd., lk. 230.

Väiksemgi perekonna distsipliini, klassi distsipliini rikkumine fikseeritakse «Forsyte'ide börsil», perekonna kokkutulekute keskuses — Timothy Forsyte'i kodus, kus ta elab oma õdede Anni, Hesteri ja Juliaga. «Perekondliku tagarääkimise nähtamatu magnetiline voolus» tegutseb häireteta. Neile, kes satuvad keelatud armutunnete mõju alla, neile, kes pühendavad end kunstile, langetatakse süüdimõistev otsus.

Romaani «Varakas mees» peateemaks on ilu, kunsti, loomingu ja looduse vastu täiesti võõraste ja vaenulike Forsyte'ide kokkupõrge Ilu ja Vabadusega, mida kehastavad romaanis Irene ja Bosinney. Kahe vastandliku maailmavaate kokkupõrke pinnaks on linnast väljas asuva maja ehitus Robin Hillis, mille Soames usaldas Bosinney'le; maja, kus Soames kavatseb Irene isoleerida kõigist välismõjudest, valitseda tema üle piiramatult.

Maja on Soamesile kapitalimahutusvahend, tema omanditaotluse suurepärane kordaminek, tema isikliku heaolu kinnitus. Bosinney'le on maja kunstiteos, tema loominguliste mõtete kehastus, tema Ilu ideaal. Soames, püüdes, nagu iga Forsyte, saavutada kõige parema kõige väiksemate kulutustega, leiab, et «tal oli võimalus» arhitektilt «nõuda soodustusi, kui mitte hinnaalandust», ja ta surub maha Bosinney loovat initsiatiivi.

Galsworthy kujutab romaanis Irene ja Bosinney armastust kui suurt jõudu, millel ei ole midagi ühist seadusliku valdaja omanikutundega. Armastus — metsik lill, mille aroomis ja värvides on «alati vabadus» — seisab Forsyte'ide ees hirmsa lummutisena. Kirjeldades Forsyte'ide suhtumist sellesse armastusse, toob kirjanik esile nende põhilised vaated ja veendumused, näitab, et nad ei ole suutelised mõistma inimsuhete olemust, mis ei põhine omandil. Nende kujutluses on naine, sõltudes materiaalselt mehest, kohustatud tundma tema vastu poolehoidu. Selle filosoofia kogu olemus väljendub Jamesi küsimuses, kes püüab Irenelt teada saada, miks ta on Soamesi vastu jahe. «Sul endal ju ei ole midagi?» Esitanud selle küsimuse ja oodates vastust, tunneb James end olukorra peremehena. «Irene oli tema enda sõidukis, ta enda hobuste ja teenri juures.»

Soames kaitseb oma õigusi naise üle samasuguse järjekindlusega, nagu ta kaitseks oma õigusi ükskõik millise omandi üle. Galsworthy toob Soamesis esile just need tunded, mis on eriti iseloomulikud Forsyte'ile: ta on armukade Bosinney'le, kuna too kippus kallale tema omandile — tema naisele; on vihane Bosinney peale, sest arhitekt sundis teda oma teisele omandile — ja nimelt

majale — kulutama rohkem raha, kui ta oli selleks arvestanud. Talle pakub rahuldust mõte, et esitades Bosinney vastu hagi, «ta laostab selle rahatu kerjuse», ja et Irenel ei ole oma isiklikku varandust. «Mõlemad olid kerjused.» Ent peatselt valdas Soamesi mõte, kui palju raha võiks Irene saada kalliskivide eest, mis ta oli talle kinkinud, lootes sellega võita Irene kiindumust. «Hirmsa piinaga mõtles Soames, kui palju ta nende eest raha võis saada, — küllalt, et reisida välismaale. Küllalt, et kahekesi kuude kaupa elada! Soames katsus arvutada...» Autor leiab psühholoogiliselt väga õigesti, et Soamesi piiramatut voli omandi üle võib purustada ainult ühel teel. Alles siis, kui ta veendus selles, et Irene lahkus ta majast, võtmata enesega kaasa ühtki ehteasja, mõistis Soames hetkeks «võib-olla peaaegu kõik, mis mõista oli, — mõistis, et Irene teda jälestas, juba aastate kaupa oli jälestanud; et nad kõigis püüetes ja soovides erinesid, nagu oleksid nad kahes erisuguses maailmas elanud; et polnud lootust tema jaoks, polnud seda iial olnudki. Ta mõistis isegi, et Irene oli kannatanud — et Irenet tuli haletseda. Sel erutushetkel reetis Soames iseendas elava Forsyte'i. Ta unustas iseenda, oma huvid, oma varanduse. Ta oli võimeline peaaegu kõigeks; ta tõusis ebaisekuse ja ebapraktilisuse puhtasse eetrisse. Sellised hetked mööduvad ruttu. Ja nagu oleks ta ühes pisaratega endast nõrkuse välja heitnud, nii tõusis ta püsti, lukutas kastikese ja viis selle pikkamisi, peaaegu värisedes kaasa teise tuppa.»

Soamesi isikus kui ühes kõige tüüpilisemas Forsyte'is näitab Galsworthy suure realistliku jõuga seda, kuidas omand varjutab inimese.

Mitteforsaitliku maailma esindajad on romaanis hoopis teistsugustena kujutatud. Irene kuju kui «omandimaailma häiriva meelisegava Ilu kehastus» on sümboolselt esitatud. Asetades Irene Forsyte'idest kõrgemale, kirjeldades teda mõistatuslikuna ja Forsyte'idele ligipääsmatuna, rõhutades tema passiivsust, mis on vastandlik Forsyte'ide tahtekindlusele, püüab Galsworthy näidata, et Irene kehastab hoopis midagi jõulisemat, kui seda on forsaitism. Irene kuju abil, keda kirjanik võrdleb «poolavatud õielehtedega ja hõõguva südamega näälikesega», õnnestub Galsworthyl veelgi veenvamalt näidata forsaitismi piiratust, omandiorjade ühetoonilist, värvitut oleskelu. Irene kõrval näivad nad hukkamõistetavaina.

Kui silmas pidada Galsworthy artiklites esinevat kontseptsiooni kunstist kui moraalsest jõust, mille sihiks on ümbruskonna ümber-

kujundamine, — kontseptsiooni, mis peegeldus samuti tema varasemas romaanis «Villa Rubein» (1900), võib arvata, et Galsworthy tahtis Bosinney näol kujutada forsaitismi vastu võitlejat, suure sisemise jõuga inimest, kunsti kõrgete ideaalide kandjat, kes ei olnud mõistetav omakasupüüdlikele ja ahneile, vaimselt mahajäänud Forsyte'idele. Ent Galsworthy kirjadest, mis ta kirjutas enne «Varaka mehe» ilmumist oma sõbrale, tuntud kirjanduskriitikule ja publitsistile Edward Garnettile, on näha, et kirjanik romaani kallal töötamise ajal veendus, et tal ei õnnestu Bosinney kuju loomine. Nendest kirjadest selgub ka tema suhtumine Irenesse. «Tunnistan,» kirjutas Galsworthy, «et Bosinney libises mul käest. Tahtsin alguses esile tuua kogu ta olemuse, ent leidsin, et ta on mulle vastumeelt, et ma ei oska näha tema tõelist iseloomu... seepärast lähenesin talle pealiskaudsemalt, fookusesse võtsin Forsyte'id, mis annab raamatule juurde teatava kunstipärase täiuslikkuse... Nüüd on Bosinney küll raamatu tegelane, mitte aga karakter. Samuti on lugu Irenega, ka temale on lähenetud pealiskaudselt. Kumbki neist ei ole kujutatud nii elavalt, nagu seda on Forsyte'id, aga nad täidavad oma ülesande. Karakterite kehastamine õnnestub (lähtun isiklikest kogemustest):

1) kui teil on nendega küllalt palju ühiseid jooni,

2) kui teil on võimalus neid tähelepanelikult vaadelda.»[1]

Mõistes, et Irenet ja Bosinney't — nii, nagu nad autoril õnnestusid — ei ole võimalik edasi anda niivõrd elavatena ja tõepärastena, kui seda on Forsyte'id, loobub Galsworthy nende vastastikuste suhete otsesest kirjeldamisest. Irene ja Bosinney vaheline armastus kulgeb nagu eesriide taga, ettekujutuse sellest annavad ainult Forsyte'ide tähelepanekud ja oletused. June näiteks kuuleb juhuslikult mõningaid lauseid, mis annavad tunnistust nende vahel tärkavast armastusest, ning noor Jolyon, nähes neid Botaanikaaias, aimab vestluse sisu ainuüksi nende näoilmest. Galsworthy piirdub Irene ja Bosinney vastastikuste suhete kaudse kirjeldamisega isegi siis, kui tal ei ole selleks otseseid tunnistajaid. Swithin näiteks, kes oli tulnud koos Irenega maja ehituspaigale Robin Hillis, uinub vana tamme all, aga tema «kiivas Forsyte'ivaim» järgneb nagu nähtamatu valvur Irenele ja Bosinney'le maja taga asetsevasse metsasalusse ja näeb, kuidas Irene, kes oli roninud teele mahalangenud puule, libiseb ja kukub oma kaasiase süles-lusse.

[1] H. V. Marrot. The Life and Letters of John Galsworthy. L., Heinemann, 1935, lk. 183.

Selleks, et kinni pidada valitud meetodist, on autor siiski mõnikord sunnitud rakendama küllaltki kunstlikke võtteid. Näitena võib tuua kirjelduse stseenist, mis toimus tõllas, kui Irene ja Bosinney sõitsid tagasi Richmondist ja kus joobnud Dartie — Soamesi õemees, «elumees», kes püüdis Irenega flirtida — ärritas üles Bosinney. «Õnneks,» kirjutab Galsworthy, «ei kuulnud ta Bosinney kirglikku anumist, — anumist, mille elumehe käitumine oli vallale päästnud nagu paisu taha kogunenud vetevoolu. Ta ei näinud Irene värinaid... Ta ei kuulnud, kuidas Bosinney innukalt palus, palus ja ikka jälle palus; ei kuulnud, kuidas Irene äkki tasa nutma hakkas...» Romaani lõpus paneb autor Bosinney, kes on äärmiselt erutatud, tänaval iseendaga kõnelema selleks, et temale udus järgnenud George, Rogeri poeg, teda kuulda võiks. Ainult George'i mõlgutuste kaudu saame teada Bosinney erutuse põhjusest, mis ta lõpuks hukkumisele viib.

Eespool toodud kirjas Garnettile arutles Galsworthy, et Bosinney, kes ei õnnestunud tal kui elav kuju, täidab siiski oma ülesande. Ühes teises kirjas Garnettile kirjutas Galsworthy, et ta kasutab ära Bosinney kuju selleks, et täita raamatu peamine eesmärk — paljastada kramplik kinnihoidmine omandist, näidata, et «omand — see on tühi kest» *(empty shell)*.

Nagu nähtub Galsworthy edasistest arutustest, oli temale ainus võimalus Bosinney «kasutamiseks» määrata ta hukkumisele, selleks et kirjeldada tema surma — Forsyte'ide poolt tema üle saavutatud välise võidu tunnistust — kui nende moraalset lüüasaamist.

Seega Galsworthy mõtted kunstist kui jõust, mis on vastu asetatud omandimaailmale, ja kunstnikust ning võitlejast ei leia kajastust romaanis ja kunstniku ning ühiskonna vahel asetleidnud konflikt jääb edasi arendamata. Selle põhjuseks on autori, kes vaatas kunstile kui eesmärgile omaette ja lähtus kunstist kui mingist klassiühiskonnast eemalseisvast valdkonnast, paleuse ebaselgus ja abstraktsus. Autor demonstreeris ise hiilgavalt romaanis kunstniku sõltuvust kodanlikust ühiskonnast, näidates Soamesi ja Bosinney vahelisi suhteid kui «igavest kunsti ja rikkuse vastuolu». Romaanis me elame kaasa Forsyte'ide poolt hukutatud tõelise kunstniku olukorra kogu traagikale.

Ebaõnnestumine, mis kirjanikule osaks sai, püüdes kujutada Bosinney't kui forsaitismi vastu võitlejat, on seletatav tema kaksipidise suhtumisega forsaitismi. Kõrvuti sajaprotsendiliste jõukate Forsyte'idega loob ta vana Jolyoni kuju, kes kogu oma praktili-

sele omandimeelele vaatamata on ühtlasi võimeline abstraktselt mõtlema ja Ilu tajuma. See mõra vana Jolyoni forsaitlikus soomuskattes annab Galsworthyle tõuke tema idealiseerimiseks. Varaahnust iseloomustavad jooned, mis on silmanähtavad teistes Forsyte'ides, ei torka vana Jolyoni isikus nii teravasti silma. Autor märgib, et temas «ilmneb täielikult kogu see ebateadlik tublidus, tasakaalukus ja seesmine elujõd, mis temast ja nii paljudest teistest tema kihti kuuluvaist meestest tegi oma rahva tuuma». Tema poolt loetletud iseloomujooni peab Galsworthy karakteerseiks ainult jõukale klassile, jättes kõrvale küsimuse sellest, et kõik need omadused teenivad selle klassi rikastumise eesmärke. Noor Jolyon, kes üsna paljus väljendab autori enese mõtteid, annab vestluses Bosinney'ga «forsaitismi tundemärkidele» teravalt satiirilise iseloomustuse, avaldades samal ajal arvamust, et Forsyte'id kujutavad enesest aukartustäratavat jõudu, «poolt Inglismaad», ja et ta ise pidas vastu elule, mis oli täis kaotusi, ainult seetõttu, et olles Forsyte, võis ta enese eest seista ja saavutada oma eesmärgid.

Niisiis kõrvuti kinnitusega, et «omand — see on tühi kest», läbib romaani mõte, et «omandivaldajad on rahva tuum».

Süüdistades omandivaldajaid peamiselt tuimas praktilisuses, hingelises jõhkruses, tõelise kultuuri ja ilu vaenulikkuses, peab Galsworthy sellele vaatamata võimalikuks hingelise ühtsuse saavutamist ühiskonnas, kus valitseb eraomand. Ja nimelt selles, et ta näeb Forsyte'ides «rahva tuuma», mõistes neid hukka vaid omanikutunde väliste avaldusvormide põhjal, peituvadki põhjused, miks ta idealiseerib Forsyte'ide elulaadi epopöa viimastes osades.

Vastuolud «Varakas mehes» ei suuda siiski varjutada romaanis esitatud üldpilti forsaitismist. Ei ole mingit kahtlust selles, et Forsyte'id ei kujuta enesest «rahva tuuma», vaid mädapaiset tema kehal, et Forsyte'ide ideoloogia mõjub ühiskonnale laostavalt. Sellise selge üldpildi loomine oli võimalik ainult tänu kirjaniku vaatlemisoskusele, mis selles romaanis on ületamatu, võrreldes Galsworthy teiste teostega, ja tänu Forsyte'ide kujude elulisusele, kelles ta kujutab kogu klassi esindajaid.

Forsyte'ide portreede loomisel on kirjanik kasutanud väheseid, kuid väljendusrikkaid vahendeid. Sõna, pilk, žest toovad esile nende sisemise olemuse. Lugejas tekib elav ettekujutus igast Forsyte'ist, isegi Timothyst, kes, muretsedes oma tervise pärast, ilmub ainult ühel korral oma võõrastetuppa, ja kellest on saanud peaaegu «muinasjutt — Forsyte'ide maailma taustal kummitav julgeoleku kehastus».

Kõige täiuslikuma, nii seesmise kui välimise ühtsuse on Galsworthy saavutanud Soamesi kujus, kes «oma peene välimuse ja upsaka, keigarliku sõnakehvuse kiuste meenutas buldogit oma liikumatute huulte ja nurgelise lõuaga».

Kunstniku poolt loodud Forsyte'id astuvad välja raamatu lehekülgedelt, jäävad meie mällu püsima elavate inimestena. Tähelepanu vääriv on mulje, mida üks Galsworthy lugejaist oma kirjas talle avaldas: «Kord... kõndisin ma mööda Haymarketit. Niipea kui ma pöörasin Cockspeer Streetile, sattusin vastamisi inimesega, kelle ma otsekohe ära tundsin, kuid kelle nime ma ei suutnud esimesel hetkel meenutada. Ta nähtavasti ei tundnud mind ära ja möödus. Püüdsin meelde tuletada, kus ja millal ma võisin seda inimest kohanud olla, ja äkki mõistsin, et tunnen teda väga hästi. See oli Soames Forsyte.»[1]

Galsworthyle on iseloomulik kujutusvahendite mitmekülgsus. Avades oma kangelaste sisemaailma, kasutab Galsworthy tavaliselt kõrvuti autori-iseloomustusega nii-öelda kaudset dialoogi. Autori jutustus, mis ei ole kindlapiiriliselt eraldatud tegelaste mõtisklustest ja väljendustest, sulab sellisel juhul nendega ühte ning see muudab stiili paindlikuks, emotsionaalseks.[2] Sageli viitab tegelaste hingelisele seisukorrale ainult žest või üksik lause. Näiteks lõunasöögil Soamesi juures, pärast seda kui June oli pealt kuulanud Irene ja Bosinney vahelist kõnelust, mis teda väga erutas, on kõik rajatud alltekstile. Tavalised repliigid loovad ettekujutuse hingelisest kooskõlast Irene ja Bosinney vahel, June'i vihast ja kiivusest:

«Lõunasöök algas vaikselt...

Bosinney katsus vestlust alustada:

«Täna on esimene kevadpäev.»

---

1 The Forsyte Saga, by John Galsworthy. Charles Scribner's Sons, N. Y., 1945. Preface to the Memorial Edition of «The Forsyte Saga», by Ada Galsworthy, lk. X.

2 Tüüpiliseks näiteks on kirjeldus «Varaka mehe» I osa VII peatükist, kus vana Jolyon istub söögitoas lõunat oodates ja jälgib oma teenrit, kes katab lauda:

«Vana Jolyon jälgis teda magamist teeseldes. See mees oli hiilija — seda oli ta alati arvanud —, kel muud muret polnud kui tööga ruttu valmis saada ja välja oma kihlvedude või naiste või taevas teab mille juurde minna. Vedelvorst! Paks pealegi! Peremehest ei hoolinud ta vähimatki!

Siis aga tuli vastu tema tahtmist üks noid elutarkusehetki...

Miks pidigi see mees temast hoolima? Hoolimise eest talle ei makstud... Ja uuesti sulges ta silmad.»

Irene kordas tasa:

«Jah, esimene kevadpäev.»

«Kevad!» ütles June. «Pole tuulehõngugi!»

Keegi ei vastanud ...

Toodi õunašarlott hõbeliual. Ja naeratades ütles Irene:

«Asalead on nii imeilusad tänavul»

Seepeale pomises Bosinney:

«Imeilusad! Haruldane lõhn!»

«Kuidas võib sulle meeldida see lõhn?» ütles June.

... Siis toodi hõbekandik saksa ploomidega. Tekkis pikem paus. Täiuslikus kooskõlas sõid kõik ploome.

Bosinney loendas kive:

«Tänavu — aasta pärast — kunagi ...»

Irene lõpetas leebelt:

«Ei iialgi. Päike läks täna nii säravalt looja. Taevas on ikka alles üleni punane. Kui ilus!»

«Allpool pimedust!» vastas Bosinney.

Nende pilgud olid kohtunud ja June hüüdis põlglikult:

«Londoni päikeseloojang!»»

Meisterlikult kujutatud lõunasöögi-stseen asetseb peatükis, mis on peateema — kokkupõrge rikaste maailma ja Ilu vahel — arengu üheks sõlmpunktiks. Romaani kompositsioon on ranges kooskõlas selle teema loogilise arenguga.

Teos torkab silma oma keskendatusega, sihikindlusega, kõige allutamisega peateemale. Koos romaani tegelastega elab teose sündmustele aktiivselt kaasa ka nende lähem ümbrus. Eriti suurt tähtsust omab Robin Hillis ehitatav maja. Ta on Forsyte'ide tähelepanu keskpunktis, temaga on seotud ettekujutus neile tundmatust kunstist, ettekujutus võõrast ning erutavast kirest. Jamesile, kes oli otsustanud sõita ehituspaigale, selleks et «oma silmaga vaadata», näib, «nagu võiks ta telliskivist, lubjast, puust ja kivist koosnevat ja kahtlustatava mehe enda ehitatud hoonet vaadates näha otse Irene kohta liikuvate kuulduste südamesse». Jaamast ehitusplatsile sammuva Jamesi erutusele vastab mitte ainult troostitu maastik, vaid ka maja enda välimus. «Raskelt allarippuv taevas näis maailma katvat nagu valkjashall lubjatud toalagi. Õhus ei tundunud värskust ega lõhna ... Värskelt ettepandud aknaklaasid — igal ruudul valge, määrdunud laik keskel — vahtisid Jamesi nagu pimeda peni silmad.»

Hädavajalikku osa tervikust etendab autoril loodus. Autori põletav armastus looduse vastu, mis on vastandatud Forsyte'ide kivi-

sele Londonile — «omandi lahinguväljale», on nagu väljakutseks nende säratule, viletsale oleskelule. Epiteedid, mille abil Galsworthy kirjeldab loodust, annavad tunnistust looduse võidutsemisest, rõõmust: «hullav kevad», «kastanid uppusid õitesse», «puud pargis seisid keskjuuni lehestiku täies ehtes», «päikesepaiste värises alles plataanide kohal; tuule puhudes läikisid nende laiad rõõmsad lehed ja õõtsusid nurgal mängiva väntoreli taktis», «pärnaõied olid tol aastal haruldaselt toredad, — peaaegu mee värvi».

Vastukaaluks Forsyte'ide elutule ja hingetule sisemaailmale looduses kõik elab, kõik on hingestatud: «Ja äkki tõusis kuu, — noor ja õrn, ujus ta paadina puu tagant välja. Õhk muutus külmemaks, nagu oleks kuust jahedat hingust voolanud.» «Puulatvade vahelt paistval taevarajal tunglesid tähed; niisama nagu inimesed all, näisid nemadki liikuvat, kihavat ja sosistavat.» Loodus, mille kaudu Irene ja Bosinney tajuvad oma hingesugulust, mõjub loodusevaenulikele Forsyte'idele rusuvalt. Sõites Robin Hilli majale ehituskohta valima, tundis «Soames — selle metsiku maa-ala tsiviliseerimise eesmärgiga edasitungiva suure Forsyte'ide väe teedrajav eestvedaja — end masendatuna üksinduse nähtamatu laulu, palavuse ja magusa õhu mõjul». Ja kui tema ees avanev vaade sellegipoolest kõidab ta tähelepanu, on ta vaimustus ühendatud omanditaotlusega: «Elada siin kõike seda nähes! Võida seda näidata sõpradele, sellest kõnelda, seda omada!»

Armastus looduse vastu aitab kirjanikul leida poeetilisi väljendeid, mis loovad selge ettekujutuse selle ilust. Ent hoopis teine keel valitseb Forsyte'ide maailma kirjeldamisel. Forsyte'ide iseloomustamisel kasutab kirjanik enamasti irooniat. Pidevalt kordab ta Forsyte'ide kõne iseärasusi, fraase, milles väljendub nende elutarkus: *to hold on, to conserve energy, to wait and see, one could not be too careful.* Kõik nende vestlused keerlevad dividendide ja esemete väärtuse ümber. Nende alaliseks juhtmotiiviks on: «Selle eest saaks Jobsoni juures kena summa», «seda laadi kunstitooteid Jobsoni juures enam ei ostetud». Forsyte'id, kes hindavad inimesi ühevääarselt esemetega, iseloomustavad tegevust, mis ei ole seotud rikastumisega, klassikalise lausega: «Sellega ei saa raha teha!» *(There is no money in that.)* Sel viisil nad otsekui langetavad otsuse, mis annab tunnistust millestki väga põlastusväärsest. Sellise otsuse teeb Roger, kui ta saab teada Bosinney loomingulistest otsingutest ja kui talle räägitakse, et Irene isa oli professor. Just nagu lohutuseks teatab talle Nicholas, et Irene emapoolne vanaisa kauples tsemendiga, lisades sealjuures, et ta pankrotistus. Origi-

naalis on kasutatud väga iseloomulikku väljendit: *They say her mother's father was cement*[1]. Selline väljend peegeldab forsaitlikku arusaamist inimestest: oskus raha kokku ajada annab nende silmis põhilise ettekujutuse inimesest. Roger, keda oli ärritanud tsemendi mainimine, langetab lõpuks uuesti oma otsuse, kasutades seekord Irene — kaasavaratu ja Forsyte'idele võõra suhtes teist Forsyte'idele omast hukkamõistvat väljendit: *foreign*. «Soamesil tuleb sekeldusi temaga; pea meeles mu sõnu: tal tuleb sekeldusi. Irenel on ilmes midagi võõramaist.»

Metafoorid, mille abil kirjanik osutab ühele või teisele omandivormile, tunduvad sageli oma teravuse ja tabavuse tõttu aforismidena. Näitena võib siin tuua kodanliku filantroopia olemuse määratluse, mis on esitatud seoses mrs. Baynesi heategevusega: «Ta oli tähtsamaid naispreestreid forsaitlikkuse templis; päevad ja ööd valvas ta Omandi jumala püha tuld, kelle altarile on kirjutatud need vaimustavad sõnad: «Mitte millegi eest ei saa midagi ja poole šillingi eest saab haruldaselt vähe.»» *(Nothing for nothing, and really remarkably little for sixpence.*[2]*)*

Galsworthy oskab hästi ära kasutada inglise keele paindlikkust, mis annab vabad käed sõnade tuletamisel ja sõnaühendite moodustamisel. Näiteks George Forsyte'i iseloomustamisel, kes tüütab Soamesi, lastes lendu teravusi viimase aadressil, kasutab autor väljendit *Quilpish*[3], tuues silme ette Dickensi poolt loodud tegelase romaanist «Vanakraamikauplus» — mannetu, küüraka Quilpi, kellele valmistas suurimat lõbu inimesi piinata. Kirjeldades kevadist looduse tärkamist, ütleb Galsworthy, et musträstad, kes soojendasid end päikese käes, «vilistasid päikese paistel kõigest väest». *(The blackbirds were whistling their hearts out.*[4]*)*

Pärast «Varaka mehe» ilmumist 1906. aastal võtab Galsworthy alles üheteistkümne aasta pärast jälle kätte Forsyte'id. «Forsyte'ide saaga» käsikirja juurde kuuluvais märkmetes, mida säilitatakse Briti Muuseumis, kirjutas autor: «Nimetuse «Forsyte'ide saaga» andsin ma esialgu romaanile «Varakas mees» ja mul ei olnud kavatsust sellele järgmist osa kirjutada. Ent kolm aastat pärast romaani ilmumist hakkas mind vaevama mõte «Ühe Forsyte'i järelsuvest», mille ma lõpuks 1917. aasta kevadel kirjutasin.»[1]

«Ühe Forsyte'i järelsuvi» («Indian Summer of a Forsyte»), mis kuulub vahenovellina «Forsyte'ide saagasse», ilmus kogumikus «Viis juttu» («Five Tales») 1918. aastal.

Kujutades selles vana Jolyoni rikkuse eest peetava võitluse lahinguväljalt eemaldununa harmoonilises seoses loodusega, kirjeldades tema vaikivat armastust Irene — Ilu kehastuse vastu, ilmutab Galsworthy suurt poeetilist jõudu. Forsyte'ide epopöa üheks parimaks osaks on novelli lõpustseen. Kuumal suvepäeval istub vana Jolyon tamme all, oodates Irene saabumist. Tema ümber sumisevad mesilased: «unised olid nad, unised ja meelõhnast ning õnnest uimased, — niisama nagu tema süda oli unine ja uimane.» Vana Jolyon uinub ja koos unega saabub surm; me saame sellest ainult seetõttu aru, et võililleebemeke tema vurrudel, mis vana Jolyoni hingamisel kergelt väreles, jääb liikumatuks.

See novell nagu oleks õhutanud Galsworthyt jätkama Forsyte'ide perekonnakroonika kirjutamist. Õieti olid Forsyte'id kõik need aastad olnud kirjanikul mõttes. «Ma mõtlen, et see pühapäev 1918. aasta juulis Wingstone'is,» kirjutas ta hiljem, «kui ma äkki tundsin, et võin oma Forsyte'ide perekonna ajalugu jätkata veel kahes köites koos neid ühendavate vahenovellidega, oli kõige õnnelikumaks päevaks minu loomingulises elus.»[2]

«Ahelais» («In Chancery») on «Varakale mehele» järgnev romaan triloogias «Forsyte'ide saaga». Romaan, mille tegevus toimub aastail 1899—1901, ilmus 1920. aastal.

Perioodil, mis eraldab mainitud romaani ajast, mil kirjutati «Varakas mees», võis kirjaniku maailmavaates märgata teatud murrangut paremale. Oma mõju avaldasid siin Esimene maailmasõda ja Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon. Mõistes ohtu, mis ähvardab olemasolevat sotsiaalset süsteemi (selle ebakohtade parandamist pidas ta alati võimalikuks, korda tervikuna aga vankumatuks), hakkas kirjanik idealiseerima minevikku ja vaatas erutatult tulevikku. Need meeleolud annavad end vahel romaanis tunda.

Teose keskne kuju — Soames — esineb siin peamiselt kui endine varakas mees. Romaani peateemaks on pojast, oma varanduse pärijast unistava Soamesi visad katsed tuua enda juurde tagasi Irene, kes lahkus tema majast kaheteistkümne aasta eest. Kirjanik

---

1 John Galsworthy, The Forsyte Saga, Book I, Foreign Languages Publishing House, Moscow, 1956, lk. 59.
2 Samas, lk. 265.
3 Samas, lk. 265.
4 Samas, lk. 151.

1 Harold T. Eaton, Reading Galsworthy's «The Forsyte Saga», Charles Scribner's Sons, N. Y., 1936, lk. 13.
2 H. V. Marrot, The Life and Letters of John Galsworthy. L., Heinemann, 1935, lk. 497.

võrdleb väga ilmekalt Soamesi — oma klassi tüüpilise esindaja suhtumist oma naisesse, keda ta peab isiklikuks omandiks, ja tema suhtumist riigi valduses olevatesse varandustesse. «Just niisama nagu tema,» mõtleb Soames Irenest, lugedes ajalehest pealkirja «Buurid keelduvad Briti ülemvõimu tunnustamast». Seda on ta alati teinud. Ülemvõim! Tegelikult kuulub see mulle ikka veel.» Suurepäraselt analüüsib Galsworthy varaka inimese psühholoogiat, kujutades Soamesi suhtumist «teisesse rahvusesse». Kärarikkad, aukartusetud osavõtjad tänavakarnevali rongkäigust, mis toimus buuridelt Mafekingi äravõtmise puhul, viivad Soamesi mõtted rahvahulkadele — inimestele, kes on aristokraatia ja forsaitismi vaenlased. «Tal oli tunne, nagu oleks ta äkki kedagi tabanud oma kinnistusdokumentidest välja lõikamas «rahulikku omandamist» tagavat paragrahvi... Tal oli tunne, nagu oleks ta avastanud, et üheksa kümnendikku inglise rahvast olid välismaalased; ja kui see nii oli, — siis oli kõik võimalik!»

Soamesi mõtted väljendavad inglise jõuka kodanluse psühholoogiat; arvates, et nad esindavad kogu riiki, peavad nad oma autoriteedi mittetunnustamist mingiks võõraks nähtuseks.

Samal ajal ilmnevad juba siin Soamesi kujus iseloomujooned, mis leiavad arendamist epopöa hilisemates osades, kus selgemalt avaldub autori üleminek konservatiivsetele seisukohtadele.

Oma eessõnas «Forsyte'ide saagale» kirjutas Galsworthy, et Soamesi kogu elu tragöödia seisab selles, et teda ei armastata, kuid ta ei ole ka küllalt paksu nahaga, et seda mitte märgata. Niisiis rõhutab autor Soamesi üleelamiste traagikat, Soamesi, kes ei mõistnud, miks on tema katsed tagasi tuua Irenet asjatud. Muutub ka Soamesi suhtumine Jamesisse — oma isasse. Kui «Varakas mehes» paistis, et Soames ja James «vaatasid teineteisele kui kapitalimahutusele», siis nüüd rõhutatakse nende sügavat vastastikust kiindumust. Autor püüab äratada sümpaatiat üheksakümneaastase Jamesi vastu, keda nüüd, Inglise-Buuri sõja eelõhtul, teeb rahutuks mitte ainult perekonna lagunemise, vaid ka Briti impeeriumi lagunemise eelaimus.

On tähelepanu väärivad, et koos Galsworthy muutunud suhtumisega Forsyte'idesse omandavad sõnad, mida ta kasutab nende iseloomustamiseks, tema jaoks hoopis teise tähenduse. Kujutades Jamesi «Varakas mehes», märkis Galsworthy, et kogu Londonis ei leidunud inimest «terveima vaimuga» *(no saner man)* kui James Forsyte, «kus tähtsaimaks vaimutervise tunnuseks on enesesäilitamise tung» *(self-preservation)*, ja toonitas, et James «omas keskkihi imelist vaistlikku tervet inimmõistust» *(the marvellous instinctive sanity of the middle class*[1]). Sellest iseloomustusest nähtub selgesti, et kirjanik asetas sõnadesse *sane* ja *sanity* irroonilise mõtte. Romaanis «Ahelais» iseloomustab ta Jolyoni enese suu kaudu, kes oli tagasi pöördunud oma klassi rüppe, vanema põlve Forsyte'e epiteediga *sound*, mis oma tähenduselt on ligilähedane sõnaga *sane*, — kuid siin kasutab autor seda sõna juba ilma igasuguse irooniata. «Nende aeg on möödumas ja kadumas on ka nende tüüp,» räägib Jolyon, «ja mitte just meie kodumaa kasuks. Nad liikusid aeglaselt, kuid olid ka usaldusväärsed.» *(They were pedestrian, but they too were sound.*[2])

Teistsugune varjund on ka sõnal *tenacious*, millega ta iseloomustas esimeses romaanis Forsyte'ide varaahnust. Nüüd saab see sõna positiivse tähenduse. Jolyon, kes armastusega meenutab oma isa — vana Jolyoni, kõneleb: *«He was just and tenacious, tender and young at heart.»*[3] Hiljem, romaanis «Välja üürida», märgib Galsworthy, et Jolyoni poeg Jon päris oma vanaisalt *«a secret tenacity of soul»*[4], ent Soames, olles nördinud sõjajärgse noorsoo küünilisusest, peab seda noorsugu *«mocked at anything solid and tenacious»*[5].

Vastuolud autori suhtumises forsaitismi avalduvad ka Inglise-Buuri sõja teema käsitlemisel. Alguses õnnestub tal hiilgavalt näidata, et Forsyte'ide suhtumine sõjasse sõltub nende omandihuvist. Hiljem, kui sõda lõpeb inglastele kaotusega, hindab ta sõjaväkke ülesandnud noorte Forsyte'ide sammu kui patriotismi avaldust.

Galsworthy maailmavaate vastuolulisus on eriti silmatorkav romaani ühes viimastest peatükkidest — «Ühe ajastu lõpp» *(«Passing of an Age»)*, kus kirjeldatakse kuninganna Victoria matuseid 1901. aastal kui «ülimal määral sümboolset, pikka rikast ajastut lõpetavat sündmust». Peatükis on esiteks antud mööduva epohhi väga ilmekas kirjeldus — «jumal oli Mammonaks muutunud, — nii auväärseks Mammonaks, et ta koguni iseennast pettis. Kuuskümmend neli aastat, mis olid soodustanud omandust ja loonud kõrgema

---

[1] John Galsworthy. The Forsyte Saga, Book I, Foreign Languages Publishing House, Moscow, 1956, lk. 114.

[2] John Galsworthy. The Forsyte Saga, Book 2, Foreign Languages Publishing House, Moscow, 1956, lk. 121.

[3] Samas, lk. 121.

[4] John Galsworthy. The Forsyte Saga, Book 3, Foreign Languages Publishing House, Moscow, 1956, lk. 89.

[5] Samas, lk. 28.

keskklassi, olid seda kindlustanud, karastanud, peenendanud, kuni see aadlist peaaegu enam ei erinenud oma kombeilt, kõlbluselt, kõneviisilt, välimuselt, harjumusilt ja hingelt... Ajastu, mis silmakirjalikkuse oli pühaks tunnistanud, nii et austusväärne oli see, kes näis austusväärne olevat.»

Teiseks läbib sama episoodi, mis on pühendatud üheksateistkümnenda sajandi lõpule, autori rahutus Inglismaa, Esimesele maailmasõjale järgnenud perioodi Inglismaa saatuse pärast; seda meeleolu on tunda ka Soamesi mõtisklusis: «Jah! See Ajastu oli mõõdumas! Praegune aeg oma ametiühingute-liikumisega, parlamendis istuvate tööerakondlastega... Elu poleks iialgi enam nii julge kui hea vana Viccy all!... Läinud oli see, mis tundus olevat igavenel»

Romaani viimane episood on õnnestunud näiteks autori endisest suhtumisest Soamesi kui varakasse mehesse. Tühiste detailide abil annab Galsworthy peene psühholoogiaga edasi Soamesi tundeid, kes pettus oma lootustes saada poega — järeltulijat, oma varanduse pärijat; lõpetades ajalehele teate koostamist selle kohta, et tal sündis tütar, kirjutab Soames kuivatuspaberi alumisele äärele sõna «poeg». Kuid lapse ilme kõidab teda: «Temas paisus võidurõõm ja vastne omanikuuhkus. Jumala eest! See — see olend oli tema oma.»

Triloogia järgmine romaan «Välja üürida» («To Let»; 1921) on pühendatud Soamesile, tema tütrele Fleurile ja viimase traagilisele armastusele Irene ja Jolyoni poja Joni vastu. Fleuri, oma isa tõelise tütre kuju on niisama terviklik, kui seda on Soamesi kuju romaanis «Varakas mees». «Visadus, mis Soamesi õnne ja õnnetust põhjustas, oli ka tema selgrooks, kuigi seda ehtisid ja ääristasid prantsuspärane veetlevus ja nobedus. Loomusunniliselt pööras ta tegusõna «omama» alati asesõnaga «mina».» Fleuri püüdlustes saavutada oma eesmärk — kõrvaldada kõik takistused tema ja Joni — Forsyte'ide perekonna vaenuliku poole esindaja vahelises armastuses — avaldub samasugune sirgjoonelisus ja jonnakus, samasugune teiste tunnetega mittearvestamine nagu Soamesiski. Ent sellele vaatamata me tajume selle keelatud armastuse paatost, Fleuri asjatute katsetuste traagikat 'rajada enesele teed läbi kurbusemüüri.

Selles romaanis õnnestub Galsworthyl tabada ja meisterlikult edasi anda kodanliku maailma noorsoo esindajate tüüpilisi iseloomujooni, näidata nende maailmavaadet, mis on tingitud kodanliku süsteemi kriisist, mis andis end eriti tunda pärast Esimest maailmasõda.

Vastandina mõõdukaile ja ettevaatlikele vanema põlve Forsyte'idele, kes kõnelesid vajadusest «hoida» ja «säilitada energiat», väljendab forsaitliku Inglismaa noorus, tunnetades omandimaailma ebakindlust, oma elufilosoofiat järgmiselt: «Kulutagem, sest homme oleme vaesed!», «Kasutagem iga hetke, sest homme me suremel»

Belglast Profondi on romaanis kujutatud sõjajärgse kodanluse küünilisuse ja tühjuse kehastusena, «unise Mefistona», kes on kõike läbi elanud, kõigest küllastunud, kes arvab, et elu «sarnaneb koledasti ahvide karjaga, kes püüavad tühje pähkleid».

Galsworthy näitab, et isegi manduv inglise kodanlus hoiab tugevasti kinni oma igivanast relvast — silmakirjalikkusest, millega ta nüüd maskeerib oma tühisust ja küünilisust. Tühisusele ja silmakirjalikkusele, mida kehastab Profond ja mis ei jäänud Fleurile märkamatuks, vaadatakse kui võõramaisele ja seetõttu hädaohtlikule nähtusele. Elust tüdinud inglise suurmaailma esindajad omasid «teatavat õilsuse hõngu või erilist peenust, mis kedagi ei hämmastanud. Kuid mitte teeselda ükskõiksust kõige vastu, vaid tõesti kõige vastu ükskõikne olla, — see polnud inglispärane; ja mis polnud inglispärane, seda pidi salaja paratamatult pidama hädaohtlikuks, kui mitte lausa kombevastaseks. Oli tunne, nagu istuks sinu ampiirtoolil sõjajärgne meeleolu ise, — sünge, raske, naeratav, ükskõikne; oli tunne, nagu kõneleks see meeleolu väikese kuratliku habeme kohal asetsevate paksude punaste huulte vahelt... *Monsieur* Profond väljendas tõepoolest oma meeleolu liiga selgesti maal, mis sääraseid tõdesid tavatseb viisipäraselt varjata.»

Profondile on vastu seatud Jack Cardigan, «hiilgava pilguga ja tõmmu rahulikkusega, kes pooldas põhimõtet: «Olen inglane, ja elan, et olla vormis.»» Jack Cardigani — ideaalse «spordimasina» näol tutvustab Galsworthy tavalist inglise kodanlast, üht paljudest, kes on saanud oma kasvatuse privilegeeritud kinnises kolledžis. Jack Cardigan tundub mõnevõrra anakronismina elust tüdinud noorsoo meeleolude taustal. Tema poolt kiidetud elujõud, mida võib saavutada spordiga tegeldes, — see elu- ja kohanemisvõime, mis oli vanema põlve Forsyte'ide ebajumalaks, näib tema vestluskaaslastele olevat mõttetu.

Forsyte'ide Inglismaa esindajate teise kategooriasse, vastandina egoistlikule Fleurile, paigutab Galsworthy Joni — heasüdamliku ja härdameelse, kelle sooviks on «kuidagi aidata» inimesi, kes on pärast sõda raskustesse sattunud. «Luigelaulus» me kohtame teda uuesti kui põliste konservatiivsete traditsioonide kaitsjat, 1926. aasta üldstreigi ajal streigimurdjate organisatsioonist osavõtjat.

Uue tegelasena esineb romaanis «Välja üürida» Michael Mont, kel on silmapaistev osa triloogias «Moodne komöödia». Baroneti poeg, kes tõi sõjakaevikuist kaasa protestimeele konservatiivse Inglismaa vastu ja kes hooples oma radikaalsete veendumustega, õigustab hiljem Michaeli ja Fleuri pulmadest osavõtva George Forsyte'i ennustust: «Varsti tuleb peenike pere, — see paneb talle aru pähe.» Kunstilisest küljest on Michaeli kuju — «teravasilmaline ja teravakõrvaline», huumorimeelega «jalustrabav kodanlane», kaevikuist pärineva žargooniga — romaani üks kõige elavamaid.

Galsworthy maalib kujuka pildi kodanliku kultuuri kriisist. Sellest kriisist annavad osaliselt tunnistust «novaatorliku» kunsti pooldajate tööd: maal «Tulevikulinn» oli «suur lõuend hulga nelinurksete tomativärviliste laikudega», Jupiteri skulptuur meenutas «laternaposti, mille vastu oli põrganud mootoromnibuss, seda kõveraks painutades», Juno skulptuur sarnanes «kahevändalise pumbaga, mis oli kergelt lumega kattunud». «Novaatorite» muusikal puuduvad meloodia ja rütm («...lava oli täis lauljaid, kes terve tunni surmahirmus vaevlesid, kartes, et kogemata mõni meloodia sisse lipsab.»). Barbaarne disharmooniline moodne lauluke «Pöörased naised», milles vahelduvad teravad ja järsud toonid, sümboliseerib manduva kodanliku tsivilisatsiooni tormakust ja tühisust. See motiiv viib isegi Soamesi hetkeks mõttele: «Profondil on õigus. Tähtsust pole ühelgi asjal. Me kõik sammume haua poole.» Soames lohutab end tavaliselt mõttega, et kui ka maa ja maaliteoste hinnad kõiguvad, siis üldiselt nad siiski tõusevad, järelikult on, millest kinni hoida maailmas, kus on nii palju ebareaalsust.

Galsworthy, andes edasi Soamesi mõtisklusi, häbimärgistab eraomandi tõelist olemust. «Kui Soames üldse millessegi uskus, siis uskus ta «inglaste täiesse arusse», nagu ta seda nimetas — ehk võimesse oma tahtmist saada kui mitte nii, siis teisiti.» «Kõik kõikus, inimesed kartsid või ruttasid, — siin aga olid London ja Thames, ja väljas oli Briti riik, mis ulatus maailma otsani... Ja kogu Soamesi visadus vaatas hetkeks ta hallidest silmadest.» Samal ajal kasutab autor vahetevahel just nimelt Soamesi kuju, et väljendada oma meeleolu, milles avaldub tema rahutus forsaitliku Inglismaa pärast, mida ta püüab idealiseerida. Et esitada Soamesi selles uues osas, hakkab autor teda õilistama romaanis «Ahelais». Üheks vahendiks sellel teel on Soamesi vankumatu armastus Fleuri vastu. Soames on valmis Fleuri heaks tooma kõikvõimalikke ohvreid.

Teiseks vahendiks on Soamesi armastus Irene vastu, keda ta ei ole veel suutnud unustada.

Kui autor varem vaatas Soamesi tunnetele Irene vastu kui Soamesi omandamisiha ühele avaldusvormile, võrdles seda rahuldustundega, mida pakub ilusa eseme omamine, siis nüüd kirjeldatakse tema tundeid *post factumina* kui suurt traagilist kirge, milleks ei ole suutelised kaasaja inimesed.

Muutub ka autori suhtumine Ilusse, mida kehastas «Varakas mehes» Irene. Paljastades kaasaja noorsoo nihilismi, hüüatab Jolyon: «Omand, ilu, tunded, — kõik on suits. Nüüdsel ajal ei tohi me midagi omada, isegi mitte oma tundeid. Need on teel ees — eimillelegi.»

Nii siin kui ka «Varakas mehes» peab Galsworthy vajalikuks alla kriipsutada seda, kuivõrd eemal seisab Irene teda ümbritsevast keskkonnast. «Ema ei kuulunud iialgi oma ümbruskonna juurde,» mõtleb Jon. «Ta ilmus sellesse ikka nagu kuskilt mujalt.» Kuid siin, kus me näeme Ilu, mis on tugevalt juurdunud keskkonnas, kus valitseb omand, — rafineeritud jõukate inimeste keskkonnas, kõlab selline otsus kunstlikult. Selles romaanis sunnib Irene kuju meid kahetsust avaldama, et me ei jätnud temaga lõplikult hüvasti teoses «Varakas mees».

Autor, kes andis Soamesile üllaid jooni, kõneleb vahetevahel tema suu läbi. Iseäranis näeme teda Soamesi selja taga, kui too sooritab lüürilist ekskursiooni «mausoleumis» — Timothy kodus, kes ainsana vanema põlve Forsyte'idest on veel elavate hulgas. See maja oli kunagiseks «Forsyte'ide börsi» kogunemise paigaks, mida nii julmalt naeruvääristati «Varakas mehes». Nüüd näib Soamesile, kelle mõtisklustes me vahetevahel tunneme ära autori intonatsiooni, nagu «oleks mugavus maailmast kadunud». «See ületas eeskujuliku, lihtsa ja viisipärase eluasemena kõik tänapäevase; see pakkus valitud naudingut kompamismeelele, silmale, ninale ja tundeile. Mis oli selle kõrval tänapäev...» Soamesi silmis on selle ajastu kehastuseks allmaaraudtee ja autod, paljastatud õlgadega tüdrukud, kes vahetpidamata suitsetavad ja üht jalga üle teise heidavad, «Profond ja tema kildkond», leiboristid, poliitikud-kisakõrid.

Me võime nõustuda kirjanikuga, et tema poolt meisterlikult kujutatud manduvad Forsyte'id pakuvad endast tõepoolest haletsemisväärset vaatepilti, kuid vähem haletsemisväärne ei ole see, et kirjanik «mausoleumi» peremehena astub vastamisi kaasajaga. Sajaaastane Timothy jälgib isegi surivoodil teraselt võlapaberite kurssi ja tunneb iga päev mõnu oma testamendist; jõukus hävitas temas

lõplikult kõik inimliku. Nii näitab Galsworthy, kes oma romaanis «Varakas mees» hiilgavalt paljastas forsaitismi, selle loogilist lõppu.

Galsworthy kunstnikuvaist ja realismitunne aitavad tal näha ette eraomandi ajastu peatset lõppu. Tahvlike pealkirjaga «Välja üürida», mis pärast Jolyoni surma paigutati majale Robin Hillis, näib Soamesile sümbolina. Istudes Highgate'i kalmistul pärast Forsyte'ide vanema põlve kõige viimase esindaja Timothy matuseid, mõtiskleb Soames: ««Välja üürida» — Forsyte'ide ellusuhtumine ning ajastu, mil mees omas oma hinge, oma raha ja oma naist ühegi takistuseta ja kitsenduseta.» Eraomandi ajastu sellise suurepärase epitaafi tähtsust ei suuda varjutada Soamesi ja autori lohutavad mõtted elust, et inimloomuses jääb alatiseks püsima omandamise instinkt ja järelikult jääb igavesti püsima eraomandile rajatud ühiskondlik kord. Tänu oma kirjanduslike kujude jõulisusele kõneleb kogu romaan sellest, et see ühiskondlik kord on hukkumisele määratud.

Galsworthy kunstimeisterlikkusest annavad tunnistust romaani sellised tegelased, nagu Soames (seal, kus ta esineb endiselt varaka mehena), Fleur, Michael, Profond, Jack Cardigan.

Loodus, mis oli eelmises romaanis tagaplaanile surutud, astub siin jälle oma õigustesse. Kangelaste hingelist seisukorda kujutatakse harmoonias või kontrastis loodusega. Joni ja Fleuri vaheline armastus kõlab looduse poeesiana. Fleurile mõeldes tekib Jonil assotsiatsioon metsasalust, mis on kaetud kellukeste vaibaga ja õitsvate punapuudega. Fleuri hinges, kes oma loomult ei ole unistaja, elustub kõik, mis on temas poeetilist, ja tema mõtete keskpunkti asub Jon. Mälestused temast «olid seotud rohu ja õitega, lilledega ja voolava veega». Sel õhtul, mil Fleur esmakordselt tunneb, kui raske on ületada tõkkeid, mis teda takistavad Joni armastamast, harmoneerub tema masendatud hing aknast avaneva vaatepildiga. «Valgus väljas oli muutunud külmaks ja heitis jõe kohale kriidivärvilise kuma. Puud olid oma rõõmsad värvid kaotanud. Fleur igatses äkki Joni näo järele, ta käte järele, tema suudluse järele.» Pärast oma nurjunud üritust, mille Soames võttis ette Fleuri pärast, ja pärast Irenest ja Jonist lahkumist näeb ta Robin Hilli majast väljudes, kuidas «päike ähmase säraga tungis läbi jaheda õhtupooliku halluse». Teda hämmastas «see nukker sära, — selle võidukas kurbus oli kooskõlas tema enda tunnetega. Võit lüüasaamisest! Tema sinnasaatmine oli asjatu olnud. Kuid ta oli neist inimestest lahti saanud, ta oli oma tütre tagasi saanud — tema õnne hinnaga».

Galsworthy keele rikkus ja omapära avaldub täie jõuga ka selles romaanis. Ilmekuse saavutamise üheks peamiseks vahendiks on autoril sõnade kasutamine kõrvuti nende otseses ja ülekantud tähenduses. Sel viisil õnnestub autoril väljendada oma iroonilist suhtumist kirjeldatavasse äärmiselt napisõnaliselt ja seetõttu eriti efektiivselt. *Money was extraordinarily tight; and morality extraordinarily loose!*[1]

Vihjates sellele, et Soamesi õde, kuuekümne kahe aastane Winifred, tahab tingimata «sajandiga sammu pidada», lausub Galsworthy tema maja kohta Green Streetil: *«evergreen little house in Green Street.»*[2]

June, meenutades Fleuri naeratust, kui ta pillas põrandale taskurätiku, et tõmmata enesele Joni tähelepanu ja temaga tuttavaks saada, hoiatab teda ette: *«I saw you drop your handkerchief. Is there anything between you and Jon? Because, if so, you'd better drop that too.»*[3]

Iga tegelase kõnekeel on kirjaniku poolt rangelt välja peetud. Soamesi mõtete avaldamisel kasutatakse tavaliselt jõukate inimeste sõnavarasse kuuluvat terminoloogiat. Soames, kes kirikus jumalateenistusel ei usu ainustki sõna, peab siiski paremaks kalmistukabelisse sisse astuda: *«it was a form of insurance which could not safely be neglected, in case there might be something in it after all.»*[4] Või näiteks: *«Ah! Why could one not put happiness into Local Loans* (mõtleb Soames) *insure it against going down?»*[5]

Kirjanik annab täiesti tõetruult edasi žargooni, mis sõjajärgse Inglismaa kodanliku noorsoo esindajate hulgas oli laialt levinud. Nende kõne on äärmiselt kiire ja absoluutselt erinev Victoria-aegsest kõnelemisviisist, «mil sõnade venitamine oli *en vogue,* ja see on seotud sõnalühendite kasutamisega *(demobilized* asemel *demobbed, professional* asemel *pro).* Selle barbaarse žargooni sõnakehvus avaldus selles, et paljudel sõnadel on universaalne tähendus ja neid kasutatakse kõige erinevamatel juhtudel, nagu näiteks sõna *jolly.* Mida ka ei ülistataks, ikka kasutatakse ühtesid ja samu sõnu: *ripping, topping, corking, stunning* (oivaline, tore, suurepärane, vapustav). Omadussõnast *swell* tule-

1 John Galsworthy. The Forsyte Saga, Book 3, Foreign Languages Publishing House, Moscow, 1956, lk. 147.
2 Samas, lk. 141.
3 Samas, lk. 122.
4 Samas, lk. 268.
5 Samas, lk. 252.

tatud nimisõna *a swell* kasutab Michael selleks, et väljendada oma vaimustust Goya vastu.

Triloogia «Forsyte'ide saaga», milles Galsworthy ühendas oma romaanid «Varakas mees», «Ahelais», «Välja üürida» ja vahenovellid «Ühe Forsyte'i järelsuvi» ning «Ärkamine» (pühendatud Jon. lapsepõlvele), ilmus esmakordselt 25. mail 1922. Triloogia ilmumine oli tähelepanuväärseks sündmuseks kirjaniku loomingulisel teel. Peamine edu põhjus peitub siin selles, et autor isegi sel perioodil, kui ta ei töötanud oma triloogia kallal, elas siiski selles õhkkonnas ja sulas orgaaniliselt ühte oma kangelastega. Ka lugeja suhtub tegelastesse kui oma lähedastesse tuttavatesse.

Forsyte'ide epopöasse kuuluvaid romaane ei ühenda mitte ainult ühised kangelased, ühenduslülideks on ka Forsyte'ide perekonna sündmuste tummad tunnistajad — Soamesi maja Robin Hillis, mis pärast tema ümber toimunud tragöödiat müüdi vanale Jolyonile ja mis hiljem läks tema pojale; vana tamm, mille varjus lamas Bosinney tol päeval, kui ta tuli koos Soamesiga Robin Hilli, et valida kohta maja jaoks, ja kus hiljem tukastas Swithin, samal ajal kui ta «ahne forsaitlik vaim» rändas mööda metsasalu Irene ja Bosinney jälgedes; aastate möödudes armastas tamme varjus istuda vana Jolyon, siinsamas tabas teda ka surm tema «järelsuvel». Vana tamm, maja taga olev metsasalu ja mahalangenud puu on ühenduses Irene ja Bosinney armastusega, Fleuri ja Joni armastusega, nad korduvad enam kui üks kord «Forsyte'ide saagas», aga ka triloogia «Moodne komöödia» viimases romaanis «Luigelaul» («Swan Song»).

«Forsyte'ide saaga» terviklikkusest kõnelevad osaliselt ka iga romaani ette asetatud ja üksteisega seoses olevad epigraafid Shakespeare'i — Galsworthy kõige armastatuma kirjaniku teostest. Epigraafid rõhutavad omandiperekonnas toimunud tragöödia tähtsust. «...Te vastate, need orjad minu omad...» — need read «Veneetsia kaupmehest» assotsieeruvad Galsworthy esituses Forsyte'i vaatega naisele kui igati kindlustatud orjale tema majas, vaatega, millest sai alguse perekonnatragöödia. Selle tragöödia tagajärgedest kõnelevad romaani «Ahelais» epigraaf «Romeo ja Juliast»: «Me teemaks on kaks sugu, kumbki võrdselt suur, neil kasvab riiuks vana vaenu juur», ja romaani «Välja üürida» alguses asetsev epigraaf samast tragöödiast: «Noist vaenuüskadest saab ellu paar noort armunut all hädatähe vande.»

Forsyte'ide romaanide tsükli võtab lugeja vastu kui tõelise perekonna tõelise ajaloo, ent samal ajal ka kui oma õitsengu perioodi

üleelanud ja langusele määratud klassi ajaloo. John Galsworthy on kaasaegse inglise kirjanduse ainus esindaja, kes suutis luua sellise suurepärase epopöa, mis iseloomustab üheksateistkümnenda sajandi lõpu ja kahekümnenda sajandi esimese veerandi kodanlikku Inglismaad.

D. Žantijeva.

MÄRKUSED

Lk. 8 *chère patrie* — kallis isamaa (pr. k.).
braves poilus — vaprad sõdurid (pr. k.).
Lk. 11 *chétif* — kidur, hale (pr. k.).
Lk. 14 *épatant* — hämmastav, rabav (pr. k.).
Lk. 22 *baccarat* — kaardimäng (pr. k.).
Lk. 24. *Au revoir* — nägemiseni (pr. k.).
Lk. 25 *Cela ce voit* — seda on näha (pr. k.).
Lk. 26 *fine* — kaval, teravmeelne, tark (pr. k.).
Lk. 30 *armenienne* — armeenlanna (pr. k.).
Que tu es grossier — kui labane sa oled (pr. k.).
Lk. 44 Keats — inglise luuletaja (1795—1821).
Carlyle — inglise kirjanik (1795—1881).
Lk. 55 *profond* — sügav (pr. k.).
Lk. 61 *verbum sapientibus* — tark mõistab isegi (lad. k.).
Lk. 62 *Piers Plowman* — Peet Põllumees, töötava talupoja kehastus.
Lk. 98 *fini* — lõppenud (pr. k.).
Lk. 100 *demain* — homme (pr. k.).
Lk. 125 *je m'en fiche* — mulle ükskõik (pr. k.).
Lk. 145 *dum casta* — «kuni vooruslik», s. t. kuni lesk oma mehe mälestusele truuks jääb (lad. k.).
Lk. 149 vana Crome — inglise maastikumaalija (1769—1821).
Monticelli — itaalia päritoluga prantsuse maalija (1824—1886).
Buxton Knight — inglise maastikumaalija (1843—1908).
Lk. 161 *gnädiges Fräulein* — armuline preili (saksa k.).
Lk. 173 *J'ai la migraine* — mul on peavalu (pr. k.).
Lk. 180 *sympatisch* — sümpaatne (saksa k.).
Lk. 223 «Kolme krossi ooper» — muusikalis-satiiriline komöödia (1728), milles välja naerdakse Inglismaa kõrgema kihi esindajaid.
Lk. 238 «Morning Post» — inglise konservatiivne ajaleht.

NIMEDE LIGIKAUDNE HÄÄLDAMINE

Amberley 'ämberli
Annette a'net
Ann än

Baye bei
Bayswater Road 'beizuooter 'roud

Beauce booss
Benedict 'benidikt
Bois de Boulogne 'bua'dö bu'lonn
Bolderby 'boulderbai
Bosinney bo'zini
Bower 'bauer
Brighton 'braitn
Burns böönz
Buxton Knight 'bakston 'nait

Cambridgeshire 'keimbridžšir
Cardigan 'kaadigan
Carlyle kaa'lail
Charles 'tšaalz
Charwell 'tšaauel
Cherry 'tšeri
Chessman 'tšesman
Chiswick 'tšizik
Christopher 'kristofer
Cicely 'sisli
Cobbley 'kobli
Coleridge 'koulridž
Couway 'kouvei
Cork Street 'kook 'striit
Covent Garden 'kovent 'gaadn
Cowper 'kuuper
Cox koks
Crome kroum

Dartie 'daati
David 'deivid
Derby 'daabi
Devonshire House 'devnšir 'haus
Dieppe djep
Diver 'daiver
Dorset 'doosit
Drayton 'dreitn

Emily 'emili
Eric 'erik
Eton 'iitn
Eustace 'juustas

Filch filtš
Fleur flöör
Folkestone 'foukston
Folly Road 'foli 'roud
Forsyte 'foorsait
Francie 'fraansi
Fulham 'fulam

Gage geidž
Galsworthy 'goolzuööthi
Geoffrey 'džefri
George džoodž
Giles džailz
Gradman 'grädman
Grand gränd
Grange greindž
Green Park 'griin 'paak
Hannah 'häna
Harrow 'härou
Hatty 'häti
Hayman 'heiman

Highgate 'haigit
Hogarth 'hougaath
Holly 'holi
Hotch-Potch 'hotšpotš
Hyde Park Corner 'haid 'paak 'kooner

Imogen 'imodžen
Irene ai'riini

Jack džäk
James džeimz
Jane džein
Jenny 'dženi
Jesse 'džesi
Jimmey 'džimi
Jobson džobsn
John džon
Johns džons
Jolly 'džoli
Jolyon 'džolion
Jon džon
Joshua 'džošua
Juley 'džuuli
Julia 'džuulia
June džuun

Keats kiits
Kew kjuu
Knightsbridge, 'naitsbridž

Lamotte la'mot
Langham 'längam
Lawrence 'lorens
Lippinghale Manor 'lipingheil 'mänor
Lloyd loid
Lucy 'luusi

Macheath 'mäkhiith
Maidenhead 'meidnhed
Mark maak
Matisse ma'tis
Maud mood
Mayfly 'meiflai
Michael 'maikel
Mole moul
Monet mo'nee
Montague 'montagjuu
Monticelli monti'šelli
Montpellier Square moom'peliei 'skvää
Monty 'monti

New College 'njuu 'kolidž
Newmarket 'njuumaakit
Nicholas 'nikolas
Nick nik

Old Campton Street 'ould 'kämpton 'striit
Old Crome 'ould 'kroum
Oxford 'oksford

Paddington 'pädington
Park Lane 'paak 'lein
Patrick 'pätrik
Peachum 'piitšum
Phil fil
Philip 'filip
Piccadilly pika'dili
Pierce piers
Polly 'poli
Pondridge 'pondridž

Reading 'riiding
Reynolds 'renoldz
Richmond 'ritšmond
Roger 'rodžer
Rollhard 'roulhaad

Shelley 'šeli
Shropshire 'šropšir
Skye skai
Snooks snuuks
Snyder 'snaider
Soames soumz
Soamey 'soumi
Southey 'sauthi
Stanhope Gate 'stänop 'geit
Stevens 'stiivnz
Steyning 'steining
Stratton Street 'sträton 'striit
Suffolk Street 'safolk 'striit
Surrey 'sari
Susan 'suuzn
Sussex 'sasiks
Swithin 'suithin

Tavistock 'tävistok

Thames temz
Times taimz
Timothy 'timothi
Tooting 'tuuting
Twain tuein
Tweetyman 'tuiitiman

Val väl
Vancouver vän'kuuver

Velasquez vi'läskiz
Vere Street 'vier 'striit

Wansdon 'uonsdon
Whistler 'uisler
Whitaker 'uitiker
Whyte uait
Winifred 'uinifrid
Worthing 'uööthing

Д. Голсуорси
СДАЕТСЯ В НАЕМ
На эстонском языке
Обложка и титул Х. Витсура
Суперобложка П. Реэвеэра
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе 10

Toimetaja E. S i i m s o n
Kunstiline toimetaja H. V i t s u r
Tehniline toimetaja H. V e b e r
Korrektorid M. A m o n ja S. A r o n

Ladumisele antud 28. XII 1959. Trükkimisele antud 22. II 1960. Paber 54:84, 1/16. Trükipoognaid 18,75. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 15,38. Arvutuspoognaid 16,03. Trükiarv 40 000. Tellimise nr. 2261. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk tänav 54/58

Hind rbl. 9.75

7—3